

UNIVERSITĀTE RĪGĀ
TAUTSAIMNIECĪBAS UN TIESTĪBU ZINĀTŅU
FAKULTĀTE

TAUTSAIMNIECĪBAS **VĀRDNĪCA**

I

SAIMNIECĪBAS LITERĀTŪRAS
APGĀDS
RĪGĀ
1943

UNIVERSITĀTE RIGĀ

Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultāte.

TAUTSAIMNIECĪBAS VĀRDNĪCA

REDAKCIJA

Galvenais redaktors: ārk. prof. Dr. E. Dunsdorfs.

Redaktori: ārk. prof. A. Aizsilnieks, ārk. prof. K. Bērziņš,
doc. L. Šulcs.

Valodas redaktori: prof. Dr. J. Endzelīns, privātdoc. E. Hauzenberga-Šturma.

Krievu valodas redaktrise: asist. N. Sinaiska-Lapa.

Pirmās burtnīcas rediģēšanā piedalījās: dir. mag. oec. K. Kalniņš,
rakstn. mag. oec. E. Raisters, skolotāja M. Role.

LĪDZSTRĀDNIEKI

Pirmajā burtnīcā ar rakstiem piedalījušies: doc. B. Ābers; ārk. prof. A. Aizsilnieks; vec. asist. K. Andžāns; prof. Dr. E. Balodis; ārk. prof. K. Bērziņš; inž. mežk. K. Birnbaums; mag. oec. J. Bogens; ārk. prof. K. Čakste; ārk. prof. Dr. E. Dunsdorfs; vec. asist. A. Dzērve; doc. V. Eiche; doc. Dr. E. Fogels; vec. asist. J. Grīnbergs; lekt. A. Jankovskis; mag. oec. K. Kalniņš; doc. V. Kalniņš; dir. N. Lagzdīņš; inž. A. Langins; inž. J. Leimanis; doc. J. Liēlmanis; vec. asist. lektors R. Lindenberg; asist. F. Mētra; ārk. prof. P. Mucinieks; mag. oec. E. Orle; doc. J. Pagasts; prof. Dr. K. Puriņš; mag. oec. E. Raisters; skolot. M. Role; vec. asist. lektors R. Roze; nod. vad. A. Sprudžs; agron. V. Sunaitis; ārk. prof. E. Sīrons; doc. L. Šulcs; mag. oec. B. Treijs; doc. J. Vālbergs; asist. V. Velēns; mag. iur. A. Vinovskis; privātdoc. H. Vītols; vec. asist. lektors K. Zīverts.

Vāku zīmējis māksl. Z. Vidbergs.

A

a — ars (100 m²).

à — 1) pa [fr.]. Piem., 3 kg à RM 25,— nozīmē: trīs kilogrami pa 25 reichsmarkām katrs; 2) kursa kotējumos kursa svārstību apzīmējums. Piem., 121½ à 122 à 122¼.

A — 1) romiešu skaitļu zīme = 5000;

2) ampērs;

3) anno = gadā.

a. a. O. (saīsin.: am angeführten Ort). Saīsināts apzīmējums, ar ko vācu literatūrā mēdz norādīt uz iepriekš citētu zinātnisku darbu.

AARKO — saīsin.: Amtlicher Anzeiger des Reichskommissars für das Ostland.

Abandona sistēma (Abandon-system, система абандона) — kuģa saimnieka atbildības ierobežošanas veids, pēc kuģa kuģa saimnieks atbild ar visu savu mantu, bet var (abandona tiesība) no šās atbildības atbrīvoties, ja atsakās no kuģa un no tiesībām saņemt vedammaksu. kč

Abandons (Abandon, абандон) — 1) akts, ar ko persona atsakās no kādām tiesībām, lai atbrīvotos no atbildības par saistībām, kas radušās sakarā ar šām tiesībām. A-na tiesības pastāv a) s-bu tiesībās: ārzemēs — s-bās ar ierobežotu atbildību, kālnrūpniecības s-bās un koprēderejās. Atsakoties no savām dalības tiesībām, šo s-bu dalībnieks atbrīvojas no atbildības par nākamām un arī pastāvošām saistībām. Ljā īpatnēja a-na tiesība paredzēta koprēderejas likumā: koprēderis, kas izlieto a-na tiesību, saņem

par savu daļu, no kuģas viņš atsakās, ¼ no tirgus vērtības un atbrīvojas no pienākuma izpildīt koprēderejas sapulces lēmumu piedalīties samērīgi ar viņa daļu kuģu izlabošanas, braucieni uz izrikošanas vai citu koprēdereju izdevumu segšanā; b) jūras tiesībās: kravas devēja tiesība, dažos gadījumos atsakoties no tiesībām saņemt kravu, atbrīvoties no pienākuma maksāt vedammaksu, un sakarā ar → a-na sistēmu;

2) jūras apdrošinājuma tiesībās — akts, ar ko apdrošinājumaņēmējs atsakās apdrošinātāja labā no savām tiesībām uz apdrošināto priekšmetu, lai saņemtu pilnu apdrošinājuma summu. kč

ABC-valstis (ABC-Staaten) — kopējs apzīmējums Argentīnai, Brazīlijai un Čīlei.

Abdukcija (Abduktion, абдукция) — loģikā pāreja no viena sprieduma uz otru.

ABL Riga (saīsin.: Amtsblatt des Generalkommissars in Riga) — Latvijas ģenerālkomisāra rīkojumu vēstnesis. Pārējo Austrumzemes ģenerālkomisāru rīkojumu vēstnešu saīsinātie apzīmējumi ir: **ABL Kauen**, **ABL Minsk** un **ABL Reval**.

ABO (saīsin.: Ausschluß für Büro-Organisation) — biroju organizācijas padome LV.

Abolicionisti (Abolitionisten, аболиционисты) — personas, kas vēlas panākt kāda pastāvoša institūta atcelšanu, piem., nāves soda, verdzības, prostitūcijas legalizācijas u. tml. A., kas vērsās pret verdzību ASV, darbojās kopš

18. g. s. Viņu centieni vainagojās panākumiem tikai 1863., kad atbrīvoja nēģerus. A., kas centās atcelt prostitūcijas legalizāciju, darbojās Lielbritānijā. ed

Abonements (Abonnement, абонэмент) — iepriekšējs pasūtīnājums; laikrakstu un grāmatu pasūtīnājums, iepriekš samaksājot par noteiktu laiku.

Abonentu apdrošināšana (Abonnenversicherung, страхование абонентов) → Personu apdrošināšana.

Abortu statistika (Statistik der Fehlgeburten, статистика абортов) — veselības statistikas nozare, kas vāc un apstrādā ziņas par abortiem, ar ko saprot dzimšanas gadījumus pirmajās 28 grūtniecības nedēļās un gadījumus, kad nedzīvi dzimušais auglis nesasniedz 35 cm garuma (pēc tautu savienības starptautiskās higiēnas sekcijas atzinuma). Aborti jāatšķir no → nedzīvi dzimušiem vispār un agrām dzemdībām (→ Dzimstību statistika). Publiska a. s., kurai liela nozīme iedzīvotāju politikā, Ljā līdz šim nav pazīstama. LV tā plašāk noorganizēta kopš 1933., un datus tekoši publicē izdevumā Reichsgesundheitsblatt. kz

Abscisa (Abszisse, абсцисса) → Koordinātas.

Absentisms (Absentismus, абсентизм) — 1) apzīmējums parādībai, ka lielgruntnieka dzīves vieta nesakrīt ar viņa īpašumu atrašanās vietu, pie kam viņš savas zemes vai nu iznomā, vai uztic pārvaldniekiem, pats aprobežodamies l. t. tikai ar nomas maksas saņemšanu;

2) pilsoņu nepiedalīšanās vēlēšanās.

Absolūtā vērtība (absoluter Betrag, абсолютная ценность) → Relatīvie skaitļi.

Absolūtā zemes rente (abso-

lute Bodenrente, абсолютная земельная рента) → Zemes rente.

Absolūtas tiesības (absolute Rechte, абсолютное право) → Tiesības.

Absolūtīe skaitļi (absolute Zahlen, Grundzahlen, абсолютные числа) — statistikā vienkāršākie statistisko datu skaitliskie izteiksmes līdzekļi (piem., Ljas iedzīvotāju skaits pa apgabaliem), kas noder kā izejmateriāls dažādo → atvasināto skaitļu aplēšanai. kz

Absolūtisms (Absolutismus, абсолютизм) — 1) valdības forma, kad valdniekam pieder visa vara pār zemi un cilvēkiem;

2) viedoklis tautsaimniecības mācībā, ka šās mācības atziņas ir nemainīgas, t. i. tie sakari starp tautsaimnieciskiem faktiem, kas ietverti tautsaimniecības mācības atziņās, nav atkarīgi no laika un telpas. Piem., → fiziokratu mācība par → dabisko kārtību (l'ordre naturel); aa

3) absolūtu vērtību pieņēmums.

Abstinence (Abstinenz, воздержание) — atturība. Sīnkers (William Nassau Senior) uzskata a-ci par vienu no ražošanas faktoriem. Par a-ci šai nozīmē viņš sauc tādu rīcību, ka cilvēki atturas neproduktīvi izlietot viņu rīcībā esošos līdzekļus vai arī izšķiras par attālāku (laika ziņā) un nevis tuvāku rezultātu iegūšanu ražošanā. A. kopā ar abiem pārējiem ražošanas faktoriem — darbu un dabu — rada kapitālu. Peļņa ir atlīdzība par a-ci, līdzīgi tam, kā alga ir atlīdzība par darbu. → Augļu teōrijas. Ražošanas faktors. aa

Abstinences augļu teōrija (Abstinenztheorie, теория воздержания процентов на капитал) → Augļu teōrijas.

Abstinences kustība (Abstinenzbewegung, теория в пользу воз-

держания) — plašākā nozīmē organizēta atturēšanās no dažādām baudām (piem., alkohola, narkotiskām vielām, dzimumu satiksmes), kas var būt piespiesta, piem., klosteros, cietumos, internātos, vai brīvprātīga, bazēta uz cilvēka iekšējās pārliecības; šaurākā nozīmē — organizēta cīņa pret alkoholisku dzērienu lietošanu. Šim šaurākajam apzīmējumam latviešu termins ir **atturības kustība** (Antialkoholbewegung, противоалкогольное движение). Atturības kustība izpaužas **atturības b-bās** (Antialkoholvereine, общества трезвости), kuņās apvienojušies **atturībnieki** (Antialkoholiker, трезвенники) propagandē atturības nozīmi, sarīkojot priekšlasījumus, izdodot rakstus par atturību, noorganizējot jaunatnes atturības pulciņus u. c. Atturības kustības ietekmē arī likumdevēji cenšas ierobežot alkohola patēriņu dzeršanai, vai nu pilnīgi noliedzot ražot un pārdot reibīgus dzērienus (prohibīcija, Prohibition), vai atstājot pašvaldībām tiesību slēgt krogus, vai arī racionējot alkoholisko dzērienu devas. Atturība nozīmē pilnīgu atteikšanos no kādas baudas, kurpretim **sātība** (Mäßigkeit, умеренность) atļauj mērenu baudas objekta lietošanu. ka

Abstrakcija (Abstraktion, абстракция) — domāšanas veids, kur no dotajām apjautām (percepcijām) izveidojam vispārīgos priekšstatus un jēdzienus. Izšķir divējāda veida abstrakcijas: 1) izolētāju a-ju, kad no priekšstatu kopuma, kas tverj kādu objektu, izdalām speciāli kādu priekšstatu un ar to operējam; 2) ģenerālizētāju a-ju, kad no priekšstatu saturiem, izejot no zināma viedokļa, izceļam būtiskas, kopīgas pazīmes, atraisoties no individuālajām pazīmēm. Ar abstrakcijas

palīdzību nostāda domāšanas centrā noteiktas jēdziena pazīmes, kas noderīgas speciāliem mērķiem, piem., kādas zinātniskās teorijas izveidošanai. lš

Abstrakta zaudējumu aplēse (abstrakte Schadenberechnung, абстрактный подсчет убытков) → Zaudējums.

Abstrakts darījums (abstrakte Geschäfte, абстрактная сделка) → Darījums.

a. c. [lat.: anni currentis] — tekošā gada.

a conto — kontā, /rēķinā/; parāda daļējas atmaksas maksājums.

ACS → Arodbiedrību savienība.
a d. [a dato] — skaitot no šās dienas.

Ad acta [lat.] — pie aktīm.
Ad valorem [lat.] — pēc vērtības. Piem., muitas a. v. — muitas, ko ņem pēc preču vērtības.

Adekvāts (adäquat, адекватный) — atbilstošs, piemērots, kas saskan. Pretējais — **neadekvāts** (inadäquat, неадекватный).

Adhēzija (Adhäsion, адгезия), **akcesija** (Akzession, акцессия), **aprobācija** (Approbation, апробация) — kādas valsts pieslēšanās citu valšķu jau noslēgtam līgumam. Ar **aprobāciju** (Approbation, апробация) — atzišanu, piekrišanu — tā nodod labvēlīgu spriedumu par šo līgumu, neuzņemoties nekādu saistību. Ar **adhēziju** (Adhäsion, адгезия) — pievienošanās — tā izteic savu piekrišanu uzņemties līgumā paredzētās saistības vai atzīt tajā formulētos principus, neuzliekot ar to nekādus jaunus pienākumus līguma līdzējam. Ar **akcesiju** (Akzession, акцессия) — piekļūšanu — tā kļūst par pilntiesīgu līguma partu, pielīdzinoties tiesībās un pienākumos pirmatnējam līguma līdzējam. Akcesija iespējama vienīgi, ja attiecīgā līgumā

šim nolūkam paredzēta speciāla klauzula. Šādas klauzulas sastopamas visos tais līgumos, kuŗu nolūks kļūt par vispārējiem, piem., konvencijās par monētārām, pasta, telegrafa u. c. ūnijām. → Unijas. hv

Adjustēšana (Adjustierung, юстировка) — 1) mēra vai svara apzīmogošana (Eichung, клеймение);

2) sakārtošana, piem., pārkalšanai nododamās naudas svēršana.

Administrācija (Administration, Verwaltung, администрация) — 1) plašā nozīmē — plānveidīga, mērķim pieskaņota darbība, kas pastāv lietu kārtošana. Tik plašā nozīmē a-jas jēdziens aptver kā publisko, tā privāto a-ju. Publikās a-jas subjekts ir pati valsts kā visas tautas organizēta kopa vai publiski tiesiska juridiska persona. Turpretim privātās a-jas subjekti ir privātas fiziskas un juridiskas personas. Privātās a-jas mērķis ir privātas personas vai personu grupas intereses, turpretim publikās a-jas mērķis ir visas tautas vai valsts intereses; v

2) sevišķa peļņas uzņēmumu pārvaldes forma. A-jas nolūks ir novērst → konkursu, panākot uzņēmuma → sanāciju un kreditoru apmierināšanu. jg

A-ju iespējams nodibināt tikai lielākiem uzņēmumiem (1931. likuma 3. p.). To nodibina tiesa. Augstākais orgāns ir kreditoru pilna sapulce, kuŗa starp citu ieceļ **administrātoru** (Administrator, администратор), kas rīkojas parādnieka vietā. A-jas laikā visa manta pieder parādniekam, kaut uzņēmumā rīkojas administrātors. Pagaidu administrātoru pēc uzņēmuma īpašnieka vai kreditoru ierosinājuma ieceļ tiesa. kč

Administrācijas mācība (Administrations-, Verwaltungslehre, учение об администрации) → Organizācijas mācība.

Administratīvā centrālizācija (Zentralisation der Verwaltung, административная централизация) — viens no valsts pārvaldes organizēšanas pamatprincipiem, kas palīdz nodibināt un uzturēt administratīvās darbības vienību. Šā principa realizēšana nozīmē, ka administratīvo darbību visā valstī pārzina un vada viens centrs. v

Administratīvā decentrālizācija (Dezentralisation der Verwaltung, административная децентрализация) — viens no valsts pārvaldes organizēšanas pamatprincipiem, kas ir pretējs administratīvās centrālizācijas principam. Realizējot a-vo d-ju, vietējie orgāni var izlemt visas lietas patstāvīgi un neatkarīgi no centrālajām iestādēm. Ja turpretim administrācija centrālizēta, tad visas lietas izlemj centrā, un vietējie orgāni ir tikai centrālo orgānu priekšrakstu un rīkojumu izpildītāji. v

Administratīvā garantija (Verwaltungsgarantie, административная гарантия) — procesuālas priekšrocības un atvieglojumi valsts darbiniekiem kriminālā un civilā procesā. Ierēdnus (valsts darbiniekus), kuŗus sarga a. g., var saukt pie kriminālatbildības un civilā tiesā tikai ar priekšniecības piekrišanu. A. g. ļoti plaši izveidojās Francijā t. s. Francijas VIII gada (1799. 13. 12.) konstitūcijas laikā un no turienes 19. g. s. izplatījās pa visu Eiropu. v

Administratīvā hierarchija (Verwaltungshierarchie, административная иерархия) — administratīvā subordinācija jeb padotība, viens no valsts pārvaldes organizēšanas pamatprincipiem.

A. h. izpaužas administratīvo darbinieku un amatpersonu un pašu administratīvo iestāžu iekļaušanā pakāpeniski veidotā organizācijā sistēmā, kas atgādina it kā piramīdas veida celtni: apakšā padotie darbinieki un padotās iestādes, nākamajā pakāpē priekšniecība, kas savukārt padota augstākai priekšniecībai, līdz beidzot administratīvo iestāžu celtni nobeidzas ar vienu augstāko valdošo organu. A. h. sasaista visas administratīvās iestādes un to darbiniekus zināmā priekšniecības vai padotības attiecībā. v

Administratīvā justīcija (Verwaltungsgerichtsbarkeit, административная юстиция) — 1) administratīvo tiesu darbība;

2) administratīvās iestādes vai amatpersonas darbības (lēmuma vai rīkojuma) likumības pārbaude administratīvā tiesā uz ieinteresētās personas sūdzības pamata. v

Administratīvā kontrole (Verwaltungskontrolle, административный контроль) — priekšniecības uzraudzība pār padoto iestāžu un amatpersonu darbības likumību un lietderību. Jaunākajā laikā svarīgs administratīvās darbības kontroles līdzeklis ir administratīvā justīcija. A-vās k-les uzdevums tieši ir tikai administratīvās darbības likumības pārbaudīšana. → Administratīvā justīcija. v

Administratīvā sodīšana (Verwaltungsstrafrecht, наказание в административном порядке) — kriminālsoda uzlikšana no pārvaldes iestāžu puses. Šī ir izņēmuma tiesība, jo vispār sodīšana uz sodu likumu pamata piekrīt krimināltiesai. A. s. jāatšķir no administratīviem spaidu līdzekļiem. Administratīvus spaidu līdzekļus administratīvās iestādes lieto, pamatojamās uz savas pašu varas, un te īpašs likuma pilnva-

rojums nemaz nav vajadzīgs. Administratīvus spaidus var piemērot atkārtoti, vairākreiz par vienu un to pašu nodarījumu (nepaklausību), kamēr pilsoņa pretošanās tiek lauza. Attiecoties uz a-vo s-nu, turpretim paliek spēkā krimināltiesību princips — non bis in idem, t. i. par katru pārkāpumu tikai viens sods. v

Administratīvā statistika (amtliche Statistik, Verwaltungsstatistik, административная статистика) → Publiskā statistika.

Administratīvā sūdzība — 1) (Verwaltungsbeschwerde, административная жалоба) — formāls tiesisks līdzeklis, ar ko persona var likumīgā kārtā griezties pie administratīvajām iestādēm nolūkā panākt pret viņu vēsta lēmuma vai rīkojuma atcelšanu vai grozīšanu. Ar a-vo s-bu ieinteresētais pilsonis var administratīvās kontroles institūtu izlietot savās interesēs;

2) (Verwaltungsklage, административный иск) — formāls tiesisks līdzeklis, ar ko persona var likumīgā kārtā griezties pie administratīvās tiesas ar nolūku panākt pret viņu vēsta nelikumīga lēmuma vai rīkojuma atcelšanu. v

Administratīvā jeb valdības vara (Regierungsgewalt, административная власть) — 1) vara, kas piemīt valsts administratīviem orgāniem un amatpersonām kā viņu likumīgā kompetence;

2) viena no valsts varām Monteskiē (Montesquieu) valsts varas trejdaļumā, kas izšķir valsts likumdošanas, administratīvo un tiesu varu. v

Administratīvais dienests (Verwaltungsdienst, административная служба) → Civildienests.

Administratīvais monopols (Staatsmonopol, административная монополия) → Monopols.

Administratīvais protekcionisms (administrativer Protektionismus, административный протекционизм) → Protekcionisms.

Administratīvais sods (Verwaltungsstrafe, административное наказание) → Sods.

Administratīvās atlīdzes (Verwaltungsgebühren, административные сборы) → Atlīdzē.

Administratīvās tiesības (Verwaltungsrecht, административное право) — tiesību normu kopums, kas regulē publisko iestāžu iekārtu un darbību, amatpersonu kompetenci, valsts un pašvaldību darbinieku tiesisko stāvokli, kā arī pilsoņu publiskos pienākumus un tiesības. v

Administratīvie spaidu līdzekļi (Verwaltungszwang, меры административного принуждения) — administratīvo iestāžu un amatpersonu rīcībā esošie tiesiskie līdzekļi, ar ko panāk administratīvo rīkojumu izpildīšanu piespiedu kārtā. Parastākie lietojamie administratīvie spaidu līdzekļi ir trīs: eksekūtīvais sods, izpildīšana uz adresāta konta un tiešie administratīvie spaidi. A. s. l. nav samaināmi ar sodīšanu administratīvajā kārtā. Administratīvajā kārtā uzliekamais sods par dažu likumu un administratīvo noteikumu pārkāpšanu ir pēc savas būtības kriminālsods, ar kriminālsodam līdzīgu mērķi. Administratīviem orgāniem šī tiesība kā izņēmuma tiesība tiek piešķirta ar sevišķu likuma pilnvarojumu. Turpretim administratīvos spaidus administratīvās varas orgāni lieto par sava konkrētā rīkojuma neizpildīšanu, kas jau uz tiesiska principa pamata piekrīt administratīvās varas orgāniem, tātad nekāds sevišķs pilnvarojums šo līdzekļu lietošanai nav vajadzīgs. v

Administratīvs akts (Verwaltungsakt, административный акт) — noteiktā formālā kārtā izdots administratīvās iestādes vai amatpersonas akts, kurā izpaužas publiskā vara. A-vi akti ir daudz un dažādi; to vispārāzīta vai pat apmierinoša klasifikācija administratīvo tiesību zinātnes literatūrā vēl nav izdarīta un izveidota. v

Administratīvs centrs (Verwaltungszentrum, административный центр) → Centrs.

Administratīvs noteikums (Verordnung, административное постановление) → Administratīvs rīkojums.

Administratīvs rīkojums (Verfügung, административное распоряжение) — plašākā administratīvo aktu kategorija, kurās saturs ir konkrētie administratīvie akti šaurākā nozīmē. A. r. jāatšķir no administratīva noteikuma (Verordnung, административное постановление) kā administratīva akta ar abstraktām tiesiskām normām. Pēdējais pēc sava juridiskā satura stādāms līdzās likumam. Noteikumi bieži tiek saukti par saistošiem jeb obligātiem noteikumiem. Tā ir liekvārdība, jo kādu nesaistošu jeb neobligātu noteikumu kategoriju tiesību zinātne nepazīst. v

Administrators (Administrator, администратор) → Administrācija.

Adopcija (Adoption, Annahme an Kindes Statt, адопция, усыновление) — juridisks akts, ar kuru adoptētāji nodibina vecāku varu pār adoptējamo. Nepilngadīgo a-jai nepieciešams → bērņu tiesas apliecinājums, ka adopcija nenāks adoptējamam par jaunu. A-ju apstiprina tiesa. Adoptētājam jābūt vismaz trīsdesmit gadu vecam un vismaz astoņpadsmit

gadus vecākam par adoptējamo. Kam ir paša pēcnācēji vai jau kāds adoptēts bērns, tas var adoptēt citus tikai aiz svarīgiem iemesliem. kč

Adopcijas lietu piekritība (Zuständigkeit der Adoptionssachen, подсудность дел по адопции) — tiesu iestādēm ar likumu noteiktas darbības novads un varas robežas lietās par kādas personas pieņemšanu bērna vietā vai par šādas pieņemšanas atcelšanu. jр

Adoptēts bērns (Adoptivkind, adoptированный, усыновленный ребенок) → Bērns.

Adresants (Adressant, адресант, отправитель) → kredītvēstules izdevējs.

Adresāts (Empfänger, адресат, получатель) — sūtījuma, vēstules vai naudas pārveduma saņēmējs. Preču transporta darījums nolīgts a-ta labā. Par kuģa a-tu → Kuģa korespondents. Par a-tu sauc arī to banku, kas izdara maksājumu uz → kredītvēstules pamata. jг

Adrese — 1) (Adresse, Anschrift, адрес) — uzraksts ar adresāta (saņēmēja) apzīmējumu; 2) (Adresse, адрес) — svinīgs iesniegums. jг

Adreses komisija (Adresskommission, адресная комиссия) → Spedīcijas darījums.

Adreses speditors (Adresspediteur, экспедитор по приему грузов) → Spedīcijas darījums.

Adreses vieta (Bestimmungs-ort, место назначения) — vieta, kurp pārdevējs vai transportieris arņemtas nogādāt precī. A. v. vienmēr jāatšķir no pircēja vai saņēmēja izpildīšanas vietas. jг

Adrešu grāmata (Adressbuch, адресная книга) — 1) uzņēmumos — klientu vai parādnieku saraksts;

2) pašvaldības vai policijas iestādēs — iedzīvotāju saraksts

(parasti kartotēkas veidā), pēc kura izsniedz izziņas par iedzīvotāju dzīves vietu;

3) reklāmas izdevums ar firmu, brīvās profesijas darbinieku u. c. adresēm;

4) valsts un pašvaldības iestāžu un amatpersonu saraksts (piem., Ljā — valsts statistikas pārvaldes izdots Valsts adrešu kalendārs).

Advokāta honorārs (Honorar des Rechtsanwalts, адвокатский гонорар) → Advokātūra.

Advokāts (Advokat, Rechtsanwalt, адвокат) → Advokātūra.

Advokātūra (Advokatur, Anwaltschaft, адвокатура) — 1) advokāta arods;

2) kādā valstī vai kādā tiesā reģistrēto advokātu kopums. **Advokāts** (Advokat, Rechtsanwalt, адвокат) — persona, kas ieguvusi augstāko juridisko izglītību un praktiskas zināšanas tieslietās likumā paredzētā kārtā un izturējusi likumā noteiktos pārbaudījumus, kam tiesība aroda veidā vest svešas lietas un aizstāvēt apsūdzētos tiesu iestādēs un dot padomus tiesību jautājumos. Ljā darbojas a) **zvērināti advokāti** (vereidigte Rechtsanwälte, присяжные поверенные) — personas, kas apmierina likuma prasījumus par advokātiem un kas nozvērinātas tiesu palātā pēc likumā noteiktas formulas; b) **zvērinātu advokātu palīgi** — pilngadīgi Ljas pilsoņi, kas prot valsts valodu un ieguvuši tiesību zinātņu maģistra gradu Ljas universitātē vai apliecību par Ljas universitātes tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes tiesību zinātņu nodaļas pilna kursa beigšanu, vai kam ir diploms par augstākās juridiskās izglītības no beigšanu Krievijas augstskolās līdz 1918. 18. 11. vai citas ārvalsts

augstskolā, kuŗa pēc tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes atzinuma pielīdzināma Ljas universitātei, un kas likuma noteiktā kārtā zvērinātu advokātu padomē uzņemti par zvērinātu advokātu palīgiem. Zvērinātu advokātu palīgi atšķiras no zvērinātiem advokātiem ar to, ka pirmajā pusgadā tiem jāstrādā sava patrona birojā un lietu vešanu tiesās viņi drīkst uzsākt tikai sākot ar otro pusgadu un ar zvērinātu advokātu padomes atļauju, sākumā zemākās un vēlāk augstākās tiesu instancēs, pēc likumā noteiktas pakāpenības; c) **privātdavokāti** (Privatanwälte, частные поверенные) — personas, kas no argabaltiesas vai tiesu palātas dabūjušas aplieciņu par tiesību vest svešas lietas un aizstāvēt apsūdzētos tiesu iestādēs. **Zvērinātu advokātu kop-sapulces** (Plenarversammlungen der Rechtsanwälte, общее собрание присяжных поверенных) — likumā noteiktas zvērinātu advokātu padomi, apstiprina padomes darbības pārskatu un budžetu un pieņem instrukcijas par a-ras iekšējo darbību un zvērinātu advokātu palīgu sagatavošanas kārtību. **Zvērinātu advokātu padome** (Rechtswalkammer, совет присяжных поверенных) — zvērinātās a-ras pārvaldes, uzraudzības un izpildu orgāns. **Advokāta honorārs** (Honorar des Rechtsanwalts, адвокатский гонорар) — advokātam par lietas vešanu, aizstāvēšanu tiesā vai padomdošanu maksājāmā atlīdzība, kuŗas apmērs Ljā atkarājas no advokāta rakstveida vienošanās ar klientu, bet, ja vienošanās nav, tad atlīdzības apmērs nosakāms pēc takses. jр

3) Ljā 13.—16. g. s. soģa (fogta) iecirknis. → Fogts.

a. f. [lat.: anni futuri] — nākamā gada.

Afekcijas cena (Affektionspreis, аффекционная цена) → Cenu veidi.

Afekcijas vērtība — personisko tieksmju vērtība (Affektionswert, аффекционная стоимость) → Vērtība.

Afēra (Affäre, афера) — blēdība, nepatikams gadījums, strīds.

Afgans (Afghan, афган) → Nauda.

Afinitāte (Affinität, родство) → Radniecība.

Afirmatīvas tiesības (Affirmativa, аффирмативное право) → Tiesības.

Afiša (Affiche, афиша) → Reklāma.

Agenzia Stefani → Informācija.

Ager publicus [lat.] — senajā Romā valsts zemes fonds, kuŗā ieskaitīja daļu no iekarotām zemēm. Valsts to izlietoja gan fiskālos nolūkos, pārdodot vai iznomājot zemes gabalus, gan sadalot kolonistiem sīkzemniekiem, gan atstājot to piegūšanai (a. occupatorius), kas veicināja → latifundiju rašanos. ba

Agglomerācija (Agglomeration, Anhäufung, Zusammendrängung, агломерация) — uzņēmumu darbības vietas izvēlē novērojama vienas vai dažādu nozaŗu uzņēmumu koncentrācija vienā vietā, lai palētinātu ražošanu, izmantotu pilnīgāk transporta aparātu, citu uzņēmumu ražojumus u. t. t. → Novietne. vv

Agnāti (Agnaten, агнаты) → Radniecība.

Agnosticismus (Agnostizismus, агностицизм) — virziens atziņas teorijā, saskaņā ar kuŗu nav iespējama nekāda atziņa par absolūto iru resp. par lietām sevi (Dinge an sich, вещь в себе). Tāpēc arī a. noraida jebkādu diskusiju par metafiziskiem resp.

transcendentiem jautājumiem. A-ma pārstāvji ir jaunantieši (piem., Lange), pozitīvistī, kā, piem., Konts (Comte), Spensers (Spencer), Darvins (Darwin) u. c.

lš

Agrais kapitālisms (Frühkapitalismus, ранний капитализм) → Kapitālisms.

Agrākā stāvokļa atjaunošana (Wiedereinsetzung in den vorigen Stand, восстановление прежнего состояния) → Restitutio in integrum.

Agrārā krīze (Agrarkrīze, аграрный кризис) — tāds lauksaimniecības kā tautsaimniecības nozares stāvoklis, kad nesamērīga piedāvājuma un pieprasījuma dēļ lauksaimniecības ražoju cenu ilgāku laiku turas tādā augstumā, kā lauksaimnieki no savām ienēmām nespēj segt ražošanas izmaksas un pildīt kredīta saistības, kas noved lauksaimniecību pie ražošanas sašaurināšanas un tās eksistences apdraudējuma. A-rās k-zes novērotas jau 19. g. s. I starptautiskā a. k. 1820.—1830., II starptautiskā a. k. 1875.—1900., bet pēdējā jeb III a. k. pasaules mērogā sākās 1929. Tās cēloņi vispārīgos vilcienos bija: 1) straujš un nesamērīgs lauksaimniecības ražoju piedāvājuma kāpinājums kā sekas no a) jaunu zemes platību nodošanas lauksaimnieciskā izmantošanā aizjūras zemēs, b) plašas traktoru un pļaujmašīnu iesaistīšanas lauksaimnieciskā ražošanā, kas deva iespēju lauksaimnieciski izmantot pussauso stepju novadus Z. Amerikā, Austrālijā, Z. Afrikā un Krievijā; 2) tai pašā laikā Eiropas valstīs pašas aiz nacionālpolitiskiem apsvērumiem aizsargmuitu un citu aizsarglīdzekļu aizvējā un atbalstu patvērumā bija paplašinājušas lauksaimniecisko ražošanu — piedāvājumu;

3) vispārējās saimnieciskās krīzes ietekmē stipri kritusi iedzīvotāju pirktspēja, un 4) dažādu labi domātu ierobežoju iedarbību centās traucēt spekulanti, kas izmantoja savā labā lauksaimniecības ražošanas nespēju strauji piekārtoties tirgus un cenu apstākļiem. eš

Agrārā kustība (Agrarbewegung, аграрное движение) — lauksaimnieku apzinīga cenšanās pārkārtot esošo agrāro satversmi vai tās daļu pēc jauniem principiem. eš

Agrārā programma (Agrarprogramm, аграрная программа) — valdības vai politiskas partijas paredzētais darbības apjoms un virziens agrāros jautājumos. eš

Agrārā reforma (Agrarreform, аграрная реформа) — radikāls zemes īpašuma tiesību, kā arī zemes īpašumu lieluma un lietošanas veida pārkārtojums ar likumdošanu. Šādu reformu sauc arī par **zemes reformu** (Bodenreform, земельная реформа), jo pārkārtojuma pamatā ir zemes īpašuma tiesību grozījums. Ja zemes īpašuma tiesību pārkārtojums nav krass, tad runā par agrāro evolūciju. Ljas a. r. (1920.—1940.), kuŗas pamatā bija satversmes sapulces 1920. 16. 9. a-rās r-mas likums, krasi pārkārtoja zemes īpašuma tiesības. Nodibināja valsts zemes fondu, kuŗā ieskaitīja visus valsts zemes īpašumus, kā arī privāto un mācītāju muižu lielāko daļu. No šā zemes fonda ierīkoja jaunsaimniecības, amatnieku zemes, dārsaimniecības, deva piegriezumus sīksaimniecībām, piešķīra zemi zvejniekiem, pilsētām, sociālām labierīcībām, kultūrālām vajadzībām. Līdzīgas a-rās r-mas bijušas senāk un citās zemēs, sevišķi pēc pirmā pasaules kara (1914.—1918.) nodibinātajās valstīs — Somijā, Igau-

nijā, Lietuvā, Polijā, Čehoslovākijā. eš

Agrārā satversme (Agrarverfassung, аграрный строй) — lauksaimniecības tiesiskā, sabiedriskā un saimnieciskā struktūra, kas radusies kā tiesisko un sabiedrisko normu un kā individuālās lauksaimnieku rīcības rezultāts. Valsts a-ro s-mi rada: lauku zemes īpašumu piederība, zemes īpašumu un lauku saimniecību mantošanas kārtība, zemes īpašumu apgrozība, zemes izmantošanas tiesiskā forma (zemi apstrādā īpašnieki, zemi iznomā, izgraudo), arī lauku darbaspēka problēmu atrisināšana un zemnieku izglītības un organizāciju lietu kārtošana. Katras valsts a-rās smes pamatā ir zināmi pamatlikumi, kas rada šo struktūru. Piem., Ljā 1920. agrārais likums, LV valsts dzimtmāju likums (Reichserbhofgesetz 1933. 29. 9.). eš

Agrārais protekcionisms (Agrarprotektionismus, аграрный протекционизм) — ekonomiskās politikas sistēma, kuŗas mērķis ir aizsargāt un nostiprināt savas valsts lauksaimniecību pret citu valšķu konkurenci. A-rā p-ma līdzekļi ir: 1) ievedumuitas lauksaimniecības ražojumiem, 2) importa kontingenti, 3) prēmijas vai piemaksas par izveidamiem lauksaimniecības ražojumiem, 4) dzelzceļu tarifa pazeminājumi eksportējamiem un paaugstinājumi importējamiem lauksaimniecības ražojumiem, 5) garantētas cietas cenas, 6) valsts monopoli u. c. A-rā p-ma sekas ir vietējo lauksaimniecības ražojumu cenu celšanās virs pasaules tirgus cenām, ar ko lauksaimnieki iegūst iespēju ražot arī tad, ja ražošanas izmaksas ir paaugstinātas. A-rā p-ma sistēma Ljā izveidojās ar 1930., kad pasaules tirgū iestājās lauksaimniecības ražojumu cenu

sabrukums un valdība, lai saglabātu lauksaimnieku spēju ražot, bija spiesta nostāties uz saimnieciskā nacionālisma jeb saimnieciskās autarkijas ceļa. A-rā p-ma sistēmu Ljā galīgi izveidoja autoritārā valdība pēc 1934. 15. 5., kad ierobežoja vai pilnīgi apturēja visu to ražojumu importu, ko nepieciešamā daudzumā varēja ražot mūsu pašu lauksaimniecība. 1937. 17. 12. izdotie muitas tarifi bija pieskaņoti lauksaimniecības aizsardzības prasībām. Labības ražošana bija aizsargāta ar valsts labības monopolu un garantētām cietām cenām. 1940. sākoties, Ljā pastāvēja cietas cenas 22 galveniem lauksaimniecības ražojumiem. → Agrārā krīze. eš

Agrārais sociālisms (Agrarsozialismus, аграрный социализм) — zemes reformas virziens, kas prasa, lai zemes īpašuma tiesības piederētu vienīgi sabiedrībai — valstij vai pašvaldībai, bet zemes lietotāja tiesības lai būtu visiem pilsoņiem vienādas. Atšķirībā no sociālisma mācībām, a. s. atzīst privātīpašuma tiesības uz visiem tiesību objektiem, izņemot zemi. Tātad a. s. piekrīt privātkapitālistiskās saimniecības iekārtai. Privātīpašuma tiesības uz zemi a. s. neatzīst tādēļ, ka pēc agrārsociālistu atzinuma privātīpašuma tiesības uz zemi ir monopols, kas traucē visu tautsaimniecību un tādā kārtā nevēlami ietekmē valsts iedzīvotāju sadarbošanos. A-rā s-ma mācība radusies Anglijā, kur zemes vairums pieder lielgruntniekiem. A-rā s-ma paveids ir tāda agrārā iekārta, kad, atstājot zemes īpašuma tiesības privātām personām, tos labumus, ko zemes īpašniekam dod zemes īpašuma tiesības, proti, zemes renti valsts vai pašvaldība ar nodokļiem atsavina sabiedrībai par labu. eš

Agrārbanka (Agrarbank, земельный банк) → Banka.

Agrārie nemieri (Bauernunruhen, крестьянские волнения) — zemnieku nemieri, kuŗu cēlonis ir neapmierinātība ar agrārām attieksmēm.

Agrārieši (Agrarier, аграрии) — Vācijas lielgruntnieku savienību biedri. Saimnieciskā laukā tie ar augstām ievadmuitām un citiem agrārā protekcionisma līdzekļiem centās sasniegt augstas cenas vietējiem lauksaimniecības ražojumiem — labībai, galai, olām, piena produktiem u. c., lai tā iegūtu augstāku zemes renti. Vācu a-šu savienības pastāv no 1875.; 1893. 18. 2. tās nodibināja centra organizāciju «Bund der Landwirte», bet 1921. tās apvienojās cīņas organizācijā — **Vācijas zemes savienībā** (Reichslandbund, Германский земельный союз). 1933. a-šu savienību līdz ar citām saimnieciski politiskām vācu lauksaimniecības organizācijām apvienoja un iekļāva **Vācijas valsts pārtikas sagādes organizācijā** (Reichsnährstand, организация Германского продовольственного снабжения). eš

Agrārkredits (Agrarkredit, аграрный кредит) → Kredits.

Agrārlikums (Agrargesetz, аграрный закон) — likums, kas noteic lauku saimniekošanas, ražošanas, tirgus un patēriņa kārtību dažādās lauksaimniecības nozarēs, kā arī rēgulē lauksaimniecības pārvaldi valstī. A-mi Ljā pēc 1937. 31. 10. stāvokļa sakopotī kodifikācijas nodaļas 1937. izdevumā «Lauksaimniecības nolikums». Šā nolikuma noteikumi vēlāk un pēdējā laikā tik lielā mērā grozīti, ka maz no tā vairs spēkā. LV a-ma pamatā ir 1933. 29. 9. Vācijas dzimtmāju likums (Reichserbhofgesetz) un 1933. 13. 9. likums par Vācijas valsts pār-

tikas sagādes organizācijas pagaidu uzbūvi un likums par tirgus un cenu kārtošanu lauksaimniecības ražojumiem (Gesetz über den vorläufigen Aufbau des Reichsnährstandes und Maßnahmen zur Markt- und Preisregelung für landwirtschaftliche Erzeugnisse). eš

Agrārmuita (Agrarzoll, пошлина на сельскохозяйственные продукты) → Muita.

Agrārpolitika (Agrarpolitik, аграрная политика) — aktīvās saimniecības politikas uztverē valsts saimniecības politikas daļa, valdības līdzekļu un rīcības paņēmieni kopums, kā nolūks veidot lauksaimniecību, tās attīstību, kā arī lauksaimnieku stāvokli valsts nospraustā virzienā. Valsts a-kas mērķi saistīti ar vispārīgo valsts politiku (veidot valsti par agrārvalsti vai rūpniecības valsti), ar saimniecisko politiku (kāpināt lauksaimniecības produktivitāti), ar sociāliem uzdevumiem (piem., zemnieku saimniecību aizsardzību sacensībā ar lielsaimniecībām, lauksaimnieku un laukstrādnieku attieksmes kārtošanu, dzīves apstākļu izlīdzināšanu starp pilsētu un laukiem), kā arī ar izglītības (lauksaimnieku arodizglītība) un organizatoriskiem uzdevumiem (lauksaimniecības b-bas, lauksaimniecības kooperātivi, kameras). Saskaņā ar nospraustajiem mērķiem valdība ar savu a-ku veido agrāro satversmi, rada zemes īpašuma tiesību nodalījumu, risina darbaspēka problēmu, kārto lauksaimniecības kredītu, izglītību, agrotehnikas lietošanu, agronomisko palīdzību, lauksaimnieku organizācijas, veterināro palīdzību, lauksaimniecības nodokļus un klausa, ražojumu izvērtēšanu, tirgu un cenas. Kā aktīvās a-kas kārtotājs bez valsts vēl minami: pašvaldības —

lauku un pilsētu, lauksaimniecības organizācijas, politiskās organizācijas un pat atsevišķi lauksaimnieki. Liela nozīme a-kā ir arī pašu lauksaimnieku nostājai. A. kā tautsaimniecības mācība apskata līdzekļus, pamatprincipus un paņēmienus, kā valdības sasniedz savus a-kas mērķus.

eš

Agrārprodukts (Agrarprodukt, сельскохозяйственный продукт) → Ražojums.

Agrārvalsts (Agrarstaat, аграрное государство) — valsts, kur lauksaimniecība, mežsaimniecība un zvejniecība ir galvenās tautsaimniecības nozares kā tautas nodarbošanās, tā tautas ienākuma ziņā. Saimnieciski attīstītākās valstis pakāpeniski veidojas no a-tīm par rūpniecības valstīm (Industriestaat). Piem., Vācijā lauksaimniecībā, mežsaimniecībā un zvejniecībā strādājošo skaits procentos no visiem strādājošiem un absolūtos skaitļos bijis: 1882. 42,3% vai 7,1 milj., bet 1933. 28,9% vai 9,3 milj. Kā raksturīgas agrārzemes Rietumeiropā minamas Lietuva (76,7% — 1935.), Igaunija (68,2% — 1934.), Līja (67,3% — 1935.), Īrija (51,8% — 1926.), Itālija (46,7% — 1931.). A-tis ir lauksaimniecības produktu izvedējvalstis, bet rūpniecības produktu ievēdējvalstis. eš

Agrārvēsture (Agrargeschichte, аграрная история) — vēstures nozare, kas pēti kādas zemes agrārās iekārtas saimniecisko, tiesisko un tehnisko attīstību. Visu šo triju viedokļu sinteze pasaules a-res literatūrā vēl reti sastopama. Biežāk sastopami pētījumi, kas a-ri apskata tikai no viena minētā viedokļa. ed

Agrās dzemdības (Frühgeburt, преждевременные роды) → Dzimstību statistika.

Agregātās mirstības tabulas (Aggregatsterbetafeln, агрегатные таблицы смертности) → Mirstības tabulas.

Agregātindeks (aggregate Indexzahl, агрегатный индекс) → Indeks.

Agregāts (Aggregat, арперат) — atsevišķu daļiņu sakopojums.

Agresija (Aggression, агрессия) — uzbrukums. Agresīvs — naidīgs, uzbrucīgs.

Agrikultūra (Agrikultur, агрикультура) → Lauksaimniecība.

Agrimensors [lat. agrimensor] (Feldmesser, агрименсор) — romiešu zemes mērnieks.

Agronomija (Agronomie, агрономия) — lauksaimniecības zinātne, kas pēti lauksaimniecības uzņēmumus no privātsaimniecības viedokļa. A-jas zinātnes pamatā ir dabas zinātnes. eš

Agronomiskā palīdzība (landwirtschaftliche Beratung, агрономическая помощь) — šaurākā uztverē — padomdošana lauksaimniecības jautājumos; plašākā jeb lauksaimniecības politikas uztverē — visi tehniski, saimnieciski un kultūrāli pasākumi un paņēmieni praktiski zinātniskā lauksaimniecības darbā, kuŗu nolūks ir atbalstīt lauksaimnieciskās ražošanas/kāpināšanu un lauku iedzīvotāju labklājības celšanu. A. p. izpaužas piemērotu kultūraugu, uzlabotas sēklas un mājkustoņu sugu izplatīšanā, lauksaimniecības izglītības veicināšanā, padomdošanā, lauksaimnieku kopdarbības organizēšanā un pašapziņas stiprināšanā. A-ko p-bu sniedz zinātniski un tehniski sagatavoti darbinieki — agronomi u. c., vai arī iestādes, kas noorganizētas šim nolūkam. Atkarā no tam, kas sniedz a-ko p-bu un algo darbiniekus, izšķir — valsts (LV, Francijā, Beļģijā, Holandē), pašvaldību (Itālijā, agr.

Krievijā), kameru (Ljā, Lietuvā, Igaunijā, Polijā) un sabiedrisko (Dānijā, Zviedrijā, Somijā) a-ko p-bu. Dzīvē novēro arī jauktas sistēmas, kad vairākas iestādes vienlaikus sniedz a-ko p-bu, piem., Ljā lauksaimniecības kamera un zemkopības ministrija (izmēģinājumi). Līdz 1935. 1. 4. Ljā bija sabiedriskā a. p., tad kameras — līdz boļševiku iebrukumam 1940. 17. 6., un tagad — valsts a. p.

eš

Agronoms (Agronom, агроном) — 1) pirmais zinātniskais grads, ko agrāk piešķīra Ljas universitātes lauksaimniecības fakultāte tiem, kas nobeidza šās fakultātes lauksaimniecības nodaļu, bet tagad piešķir Jelgavas lauksaimniecības akadēmija tiem, kas nobeidz tās lauksaimniecības fakultāti. Cariskās Krievijas laikā a-ma gradu piešķīra arī lauksaimniecības vidusskolas, bet šo skolu absolventiem Ljā nav atļauts saukties par a-miem. Nobeidzot lauksaimniecības augstāko mācības iestādi, toreiz piešķīra **mācīta a-ma** (ученый агроном) gradu. Līdz boļševiku ienākšanai Ljā citu valšķu lauksaimniecības augstākās mācības iestādes beigušām personām tiesības lietot a-ma gradu piešķīra speciāla zemkopības ministrijas cenšēšanas komisija uz Jelgavas lauksaimniecības akadēmijas atzinuma pamata. LV lauksaimniecības augstākās mācības iestādes kā pirmo zinātnisko gradu piešķir **diplomēta lauksaimnieka** (Diplomlandwirt, дипломированный агроном) gradu;

2) amata nosaukums, l. t. → agronomiskās palīdzības laukā, piem., rajona agronoms, apriņķa agronoms. aa

Agrotehnika (аротехника) — lauksaimniecības tehnika, kad, lietojot mašīnas, piemērotus dar-

ba rīkus, darba paņēmienus un ražošanas metodes, pavairo zemes un augu auglību un ceļ lauksaimniecības kultūru ražību. eš

Aģents, tirdzniecības a. (Handelsvertreter, Vertreter, Agent, Handlungsagent, Handelsagent, агент) — patstāvīgs tirgotājs, kas kā cita tirgotāja pastāvīgs palīgs tā uzdevumā, interesēs un vārdā sagatavo no slēdz tirdzniecības darījumus. A-ti pieskaitāmi → vidotājiem jeb **patstāvīgiem tirgotāja palīgiem** (kaufmännische Mittler, selbständige kaufmännische Hilfspersonen, Gehilfen des Kaufmanns, самостоятельные торговые посредники). A-ti šādi atšķiras no pārējiem vidotājiem: no → komisionāriem un → speditoriem — ar to, ka pēdējie slēdz darījumus gan cita uzdevumā un uz cita konta, bet savā vārdā; no starpniekiem jeb → mākleļiem — ar to, ka pēdējie ir bezpartejiski tirgotāju palīgi, bet nav pastāvīgi citu tirgotāju palīgi. Attieksmē pret šiem pārējiem vidotājiem ir sastopami dažī starptipi, kam arī ir dažas a-ta iezīmes, kā, piem., **gadījuma a-ti** (Gelegenheitsagenten), **civilaģenti** (Zivilagenten, гражданский агент), **immobiliju a-ti** (Immobilienagenten, агент по покупке недвижимости), **komisijas a-ti** (Kommissionsagenten, комисионный агент). Pirmie trīs vairāk līdzinās → mākleļiem, pēdējie — → komisionāriem. Gadījuma a-ti nav uzskatāmi par tirgotāja pastāvīgiem palīgiem, kādēļ īstenībā nepieder pie a-tiem, bet, nebūdami bezpartejiski, nav arī mākleļi. Gadījuma a-ti bieži sastopami lopu tirdzniecībā. Civilaģenti raksturojami ar to, ka viņu pakalpojumiem nepiemīt tirdznieciskais raksturs, kā, piem., **teātra un koncerta a-tiem** (Theateragenten, Konzertagenten, re-

атральный и концертный агент) un ka tos, līdzīgi civilmāklejiem un immobiliju aģentiem, var uzskatīt par tirgotājiem vienīgi veikala iekārtas pēc. Komisijas a-ti savukārt tuvojas komisionāriem sakarā ar to, ka tie noslēdz darījumus savā vārdā, bet, no otras puses, atrodas ar uzdevuma devēju pastāvīgā līgumiskā attieksmē. Kā starptipu starp viidotājiem un → paštirgotājiem var minēt **vienpārstāvi, vienpārdevēju** (Alleinvertreter, Alleinverkäufer, монопольный представитель), kas ar savu monopolstāvokli maz vairs atšķiras no patstāvīga tirgotāja. A. nevar būt vienā laikā par komiju vai citu kādu nepatstāvīgu tirgotāja palīgu sava uzdevuma devēja uzņēmumā. Līgumisko attieksmi starp a-tu un tā uzdevuma devēju sauc par **aģētūras līgumu** (Agenturvertrag, агентурный договор). Pēdējais raksturojams par → darba līgumu. A-ta saņemto atbildību sauc par provīziju. Par a-tiem var būt tiklab fiziskas, kā arī juridiskas personas, piem., s-bas. Atkarā no tam, kāda darbība ir raksturīga attiecīgam a-tam, a-ti var būt **noslēgšanas a-ti** (Abschlussagenten, агент по заключению сделок) un **starpniecības a-ti** (Vermittlungsagenten, агент-посредник). Atkarā no a-ta darbības saistījuma pie zināmas vietas un pilnvarojuma plašuma a-tus mēdz iedalīt **stacionāros a-tos** (Platzagenten, стационаризованный агент) un **ceļojošos a-tos** (Reisevertreter, reisende Agenten, разъезжающие агенты). Pēdējie kopā ar → komivojažiem sastāda īpatnēju **tirdzniecības ceļotāju** (Handelsreisende, разъезжающие торговые посредники) grupu. Atkarā no darbības novada nospraūšanas un a-tu

savstarpējas administratīvas un disciplināras pakļautības a-tus iedala **iecirķņa a-tos** (Bezirksagenten, районный агент), **ģenerālaģentos** (Generalagenten, генеральный агент), **apakšaģentos** (Unteragenten, Subagenten, субагент). No saimnieciskā viedokļa a-tus iedala **pārdošanas a-tos** (Absatzagenten, Verkaufsagenten, агент по сбыту), kuru svarīgākais uzdevums ir noieta palielināšana sava uzdevumu devēja uzņēmumā, un **iepirkšanas a-tos** (Einkaufsagenten, Wareneinkaufsagenten, агент по закупке), kuru darbība koncentrējas l. t. jēlvielu un pusfabrikātu iepirkšanā. Bez tam pazistama vesela rinda a-tu veidu atkarā no apgrozāmo preču veida vai atkarā no pakalpojuma veida. Pie šādiem a-tiem pieskaitāmi **sludinājumu a-ti** (Anzeigenvertreter, Annoncenacquisiteure, Inseratenagenten, агент по сбору объявлений), **reklāmas a-ti** (Reklameagenten, агент по рекламному делу), **apdrošinājumu a-ti** (Versicherungsagenten, страховые агенты), **kuģniecības a-ti** (Schiffsagenten, Expedienten, морской агент), **banku a-ti** (Bankagenten, банковый агент) u. c. jg

Agētūra (Agentur, агентура) — 1) kādas iestādes vai uzņēmuma aģentu kopa;

2) tirdzniecības aģentam piederošais uzņēmums.

Agētūra jeb ziņu birojs (Nachrichtenbüro, агентство или информационное бюро) → Informācija.

Agētūras līgums (Agenturvertrag, агентурный договор) → Aģents.

Agitācija (Agitation, агитация) — mērķtiecīga sabiedrības ietekmēšana un pārliecināšana, lai gūtu piekritējus kādai politiskai,

religiskai vai saimnieciskai mācībai, kustībai vai partijai. A. var būt legāla vai nelegāla. A. ir legāla (legale A.) tad, kad tā notiek saskaņā ar valsts satversmi, likumiem, interesēm un ar valsts varas pieļautiem līdzekļiem, bet nelegāla (illegale A.) — kad tā notiek pretēji valsts interesēm un vērsta uz pastāvošās iekārtas graušanu un apvērsumu varas ceļā, piem., boļševiku a. Ljā u. c. Eiropas zemēs. A.-jas veidi var būt ļoti dažādi: masu a., kad a. notiek, nešķirojot sabiedrības slāņus; grupu a., kad a. notiek zināmās sabiedrības aprindās un slāņos, piem., strādniekos, zemniekos, ierēdņos u. t. t.; individuālā a., kad a. notiek individuāli, aģitētājam pārliecinot katru cilvēku atsevišķi, u. c. A.-jas līdzekļi parasti ir runas sanāksmēs u. c. sarīkojumos, raksti presē un īpaši preses un literatūras izdevumi, filmas, teātra izrādes, publiski sarīkojumi, plakāti u. c. er

Ah (= Amperstunde, ампер-час) — ampēra stunda.

Aicinājums (Apell, Anruf, призыв) → Reklāma.

Aicinājums mantot (delatio, Anfall der Erbschaft, призвание к наследству) → Mantojuma tiesības.

Aicināšana pie tiesas (Vorladung vor Gericht, вызов в суд) — likumā noteikta satura pavēstes izsniegšana abiem prāviniekiem likumā paredzētā kārtā par ierašanos uz tiesas sēdi, ja abu prāvinieku dzīves vai uzturēšanās vieta tiesai paziņota, bet, ja atbildētāja dzīves vieta prasītājam nav zināma, tad likumā noteikta satura sludinājuma iespēšana likumā norādītā laikrakstā. Kamēr prāvinieki nav saņēmuši aicinājumu pie tiesas, tiesa nedrīkst uzsākt lietas iztiesāšanu. jp

Aile (Spalte, столбец, графа) → Tabula.

Ailes ciems (Reihendorf, Zeilendorf) → Ciems.

Aizbildnība (tutela, Vormundschaft, опека) — → ģimenes tiesību institūts nepilngadīgo atbalstīšanai un aizsardzībai. Nepilngadība abu dzimumu personām turpinās tik ilgi, kamēr tās sasniedz divdesmit viena gada vecumu. Nepilngadīgam nav → rīcības spējas; visos tiesiskos darījumos viņu pārstāv aizbildnis. A.-bas un aizgādības lietas pārzina pilsētās bāriņu tiesas, bet uz laukiem pagasta tiesas. kč

Aizbildnības nodibināšana (Begründung der Vormundschaft, учреждение опеки) un **aizgādības nodibināšana** (Begründung der Kuratel, учреждение попечительства) — tiesas lēmums par to, ka personas aizsardzībai, kam tāda vajadzīga, iecelams aizbildnis, un mantai, kas palikusi bez pārvaldītāja, iecelams aizgādnis. **Aizbildņu un aizgādņu iecelšana** (Bestellung der Vormünder und Kuratoren, назначение опекунов и попечителей) — aizbildņu un aizgādņu amatam piemērotu personu izraudzīšana — uz laukiem — pagasta tiesā, pilsētās — bāriņu tiesā — un iecelšana amatā uz tiesas lēmuma pamata. Aizbildnību nodibina uz CL pamata pār nepilngadīgiem, bet aizgādību: a) pār garā slimiem, b) pār personām, kas dzīvo izlaidīgu vai izšķērdīgu dzīvi, c) pār klāt neesošu un nozudušu personu mantu, d) pār mantojuma masu, e) pār konkursa masu un f), pamatojoties uz noteikumu par bezsaimnieku akcijām un pajiem, pār nezināmiem akciju turētājiem. jp

Aizbildnis (tutor, Vormund, опекун) — persona, kurai uzlikts

pienākums rūpēties par nepilngadīgo atbalstīšanu un aizsardzību. Tiesiskos darījumos a. aizstāj aizbilstamo. A. padots bāriņu tiesas (uz laukiem — pagasta tiesas) uzraudzībai. kē

Aizbildņu un aizgādņu iecelšana (Bestellung der Vormünder und Kuratoren, назначение опекунов и попечителей) → Aizbildnības nodibināšana.

Aizdevuma augļi (Darlehnszins, проценты по займу, проценты по ссуде) → Augļi.

Aizdevuma parāds (Darlehnschuld, долг по займу) → Aizdevums.

Aizdevuma prasījums (Darlehnsforderung, требование по займу, требование по ссуде) → Aizdevums.

Aizdevums (Darlehen, заём, ссуда) — 1) saimnieciskā izpratnē: darījums, kas piešķir tiesības lietot svešu kapitālu;

2) civiltiesiskā izpratnē: līgums, ar ko tiek nodots zināms daudzums aizstājamu (liikumā: atvietojamu) lietu īpašumā ar pienākumu atdot saņemto tādā pašā daudzumā un tādās pašas šķiras un labuma. Praksē a-ma objekts ir gandrīz vienmēr nauda. Juridiski a. ir atsavināšanas darījums. Augļi par a-mu dodami tikai tad, ja tie bijuši tieši norunāti. Tirdzniecības tiesībās šāda vienošanās tiek prezumēta. A. ir reāls līgums — līgums, kas tiek noslēgts ar lietas (naudas) nodošanu. Līdzējus saista arī vienošanās piešķirt a-mu, ja līdzēji vienojušies par a-ma apmēru. Daži ārzemju civiltikodeksi tādā gadījumā piešķir a-ma piesolītājam tiesības atkāpties no līguma, ja a-maņēmēja materiālais stāvoklis strauji pasliktinājies. Ljas tiesībās šādas normas nav. kē A-mus parasti izsniedz bankas, bet saņem uzņēmumi vai iestā-

des. Arī bankas var saņemt a-mus, piem., no centrālām kredītiestādēm, un uzņēmumi savukārt var izsniegt tos citiem uzņēmumiem vai iestādēm. Praksē var būt, ka vienā laikā banka vai uzņēmums saņem un izsniedz a-mus, kādēļ rodas grūtumi ar termina «aizdevums» lietošanu, jo ar to jāapzīmē kā prasījums, t. i. aktīva postenis, tā parāds, t. i. pasīva postenis. Literatūrā tos norobežo tādā veidā, ka uzņēmuma izsniegto a-mu sauc par **aktīva a-mu** (Aktiv-Darlehen, активный заём) jeb **a-ma prasījumu** (Darlehnsforderung, требование по займу, требование по ссуде), bet saņemto a-mu — par **pasīva a-mu** (Passiv-Darlehen, пассивный заём) jeb **a-ma parādu** (Darlehnschuld, долг по займу). Šāda divējāda a-ma vārda lietošana vajadzīga tādēļ, ka a. jāskata no diviem dažādiem viedokļiem — no aizdevēja viedokļa un no aizņēmēja viedokļa. Ar vienu terminu mēģina iztikt tādēļ, ka darījuma juridiskais pamats kā a-ma saņemšanas, tā izsniegšanas gadījumā ir viens un tas pats — a-ma līgums; tomēr tas rada pārpratumus un neskaidrumu. Tādēļ praksē abus skatījumus norobežo tā, ka uz a-ma līguma pamata saņemto kredītu no kredīta devēja jeb aizdevēja viedokļa sauc par a-mu, bet no kredītaņēmēja jeb aizņēmēja viedokļa to pašu sauc par aizņēmumu, kas saskan arī ar vārdu «aizdevējs» un «aizņēmējs» vispārīgo lietošanu. Atzīmējams, ka terminu → aizņēmums literatūrā lieto kā valsts, pašvaldību un uzņēmumu zināma veida ilgtermiņa kredītu apzīmējumu. Atšķirība starp šiem kredīta veidiem arvien vairāk izzūd, piem., par aizņēmumiem sauc arī dažu valsts īstermiņa kredītu,

kādēļ par aizņēmumu var saukt arī uzņēmumu saņemtus kreditus. A-mi no pārējiem kredītiem atšķiras ar to, ka tie parasti piešķirti uz noteiktu laiku un pastāvīgā summā, kas atmaksājama vai nu uz reizi, vai noligtos daļas maksājumos. → Banku darījumi. Kredits. Financēšana. kb

Aizdošanas robeža (Beleihungsgrenze, лимит кредитования) — banku noteiktā īstermiņa un ilgtermiņa aizdevumu norma no ieķīlāto mantu taksācijas vērtības. Piem., Ljas bankas aizdevuma apmērs nevarēja pārsniegt 75% no papilddrošības nolūkā ieķīlātās nekustamās mantas taksētās vērtības un 60% no ieķīlāto preču tirgus cenas. Valsts zemes bankas aizdevumi nedrīkstēja pārsniegt $\frac{3}{4}$ no bankas noteiktās nekustamās mantas vērtības. rr

Aizgādība (Fürsorge, попечение, призрение) — privātu personu, organizāciju, publisku (valsts vai pašvaldības) iestāžu materiāla vai morāliska palīdzība un rūpes par personām, kam ģimenes, sabiedriskā, materiālā, fiziskā vai garīgā stāvokļa dēļ šāda palīdzība ir vajadzīga. Ciktāl a-bas iestādes uzdevumi aptver tikai materiālas dabas palīdzību, runājam par → apgādību, kas līdz ar to uzskatāma par a-bas veidu. A-bas termins lietojams visos gadījumos, kad darīšana tikai ar morālisku palīdzību vai morālisku un materiālu palīdzību kopā. Kā piemēri jāmin — jaunatnes a. (Jugendfürsorge, Jugendhilfe, попечение о юношестве) — rūpes par jaunatnes audzināšanu nacionālā un tikumiskā garā, kā arī materiāla palīdzība trūcīgiem bērniem (it īpaši bāreņiem); personu a. (Personenfürsorge, Fürsorgepflicht des Arbeitgebers, обязанность попечения работодателя) — darba devēja rūpes

par viņam pakļautu darbinieku personas materiālo un morālisko labklājību; veselības a. (Gesundheitsfürsorge, Gesundheitspflege, здравоохранение) — rūpes par veselības kopšanu un slimo ārstēšanu. → Apgādība. m

Aizgādība (cura, Kuratel, попечительство) — → ģimenes tiesību institūts, ar ko tiek aizsargātas pilngadīgas personas, kam nav rīcības spēju, un arī manta, kas palikusi bez pārvaldītāja. Aizgādību nodibina pār garā slimiem, pār personām, kas dzīvo izlaidīgu vai izšķērdīgu dzīvi, pār klāt neesošu un nozudušu personu mantu, pār mantojumu un pār konkursa masu. Aizgādība pakļauta attiecīgiem noteikumiem par → aizbildību. kč

Aizgādības nodibināšana (Be-gründung der Kuratel, учреждение попечительства) → Aizbildības nodibināšana.

Aizgādnieks (curator, Kurator, попечитель) — persona, kuŗai uzlikts pienākums rūpēties par pilngadīgām personām, kam nav rīcības spējas, par viņu mantu un arī par mantu, kas palikusi bez pārvaldītāja. A. savā darbā padots → bāriņu tiesas uzraudzībai. kč

Aizklāta jeb neattīstīta funkcija (implizite, unentwickelte Funktion, имплицит, явная функция) — funkcija, kas definēta ar → vienādojumu $F(x, y) = 0$, ja pēdējam eksistē atrisinājumi (→ Vienādojuma saknes). Piem., vienādojumā $x^2 + y^2 - 1 = 0$ (jeb $x^2 + y^2 = 1$) y ir x reāla funkcija (→ Reāls skaitlis), ja $-1 \leq x \leq 1$. ef

Aizlieguma preces (Bannware, запрещенные товары) — preces, ko pakļauj kādam aizliegumam vai nu sakarā ar blokādes izsludināšanu (kaŗa materiāli, bruņo-

šānās rūpniecībā svarīgas izejvielas, degvielas, pārtika u. c.), vai tautas veselības aizsardzības nolūkos (narkotiskās vielas), vai arī drošuma labad (spridzināmās vielas u. tml.) fm

Aizmugure (Hinterland, тыловая область) — 1) ostas pilsētai saimniecības novads, kuŗa jūras satiksme iet caur šo ostu, kas satiksmes un saimnieciskā ziņā izdevīgākā vai pat vienīgi iespējamā. Ostas a. ir tikai virzienā uz zemes vai kontinenta iekšieni, kur osta atrodas, bet ne virzienā pāri okeanam vai jūrām uz citu kontinentu vai zemi. Piem., Hamburgas a. ir Elbes upe un tās apkārtnē, nevis Amerikas kontinents, no kurienes un uz kuriem iet caur šo ostu daudzās preces. Atkarā no preču apstrādāšanas pakāpes (piem., jēlvielas vai fabrikāti), izlietošanas nolūka (piem., tiešam patēriņam vai ražošanai) un transporta iespējām (piem., ziemā vai vasarā) a-res teritorija var būt dažāda;

2) kādas valsts kolonijai tieši blakus esošs novads, kur saimnieciskā darbība norit ne uz valsts varas, bet uz okupācijas tiesību pamata;

3) kādai lielvalstij tieši blakus esoša politiski un saimnieciski mazāka un vājāka vienība, kas ir saimnieciskā atkarībā no šās lielvalsts (piem., ja šī lielvalsts ir tieša preču noņēmēja un piegādātāja). Šādā nozīmē a. jau ir → saimniecības telpa vārda šaurākā nozīmē. kz

Aizmugurisks spriedums (Versäumnisurteil, заочное решение) — civiltiesā spriedums, ko tiesa taisa pēc prasītāja lūguma, kad atbildētājam pavēste izsniegta, bet tas uz tiesas sēdi nav ieradies, nedz atsūtījis savā vietā pilnvarnieku, nedz iesniedzis tiesai rakstveida paskaidrojumu. **Atsauksme**

par aizmugurisku spriedumu (Einspruch gegen Versäumnisurteil, отзыв на заочное решение) — miertiesnesim un argabaltiesai kā pirmajai instanceli likumā noteiktā termiņā un ar likumā paredzētu saturu iesniedzamais lūgums pārspriest lietu. jр

Aizņēmumi, ārējie (Auslandsanleihe, внешние займы) → Valsts aizņēmums.

Aizņēmumi, iekšējie (Inlandsanleihe, внутренние займы) → Valsts aizņēmums.

Aizņēmumi, īstermiņa (schwebende Schuld, краткосрочные займы) → Parāds.

Aizņēmums (Anleihe, заём) — valsts, pašvaldību vai uzņēmuma parāds par apgrozībā izlaistām sevišķām parādzīmēm, piem., → ķīlu zīmēm, → obligācijām, → valsts vekseliem, → valsts parādzīmēm u. c. Parasti a-mu uzskata par ilgtermiņa kredita veidu, bet sastopami arī īstermiņa a-mi, it sevišķi valsts saimniecībā. Praksē par a-mu, raugoties no aizņēmēja viedokļa, sauc arī uz aizdevuma līguma pamata saņemto kreditu. A-mi var būt: a) pēc saņemšanas veida: **brīvprātīgie** vai **piespiedu a-mi** (freiwillige Anleihen, Zwangsanleihen, добровольные или принудительные); b) pēc kredita avotiem: **iekšējie** vai **ārējie a-mi** (Inlandsanleihen, Auslandsanleihen, внутренние или внешние); c) atkarā no augļu maksāšanas vai nemaksāšanas: **augļu** vai **bezaugļu a-mi** (verzinsliche Anleihen, unverzinsliche Anleihen, процентные или беспроцентные); d) atkarā no nodrošinājuma: **nodrošināti** vai **nenodrošināti a-mi** (gedeckte Anleihen, ungedeckte Anleihen, обеспеченные или необеспеченные); e) atkarā no atmaksāšanas: **atmaksājami** vai **neatmaksājami a-mi** (rückzahlbare Anleihen, un-

rückzahlbare Anleihen, погашаемые или непогашаемые; neatmaksājami a-mi ir **mūžīgie** vai **renšu a-mi** (ewige Anleihen, Rentenleihen, вечные или рентные займы), bet atmaksājami a-mi var būt **uz reizi atmaksājami a-mi** (Anleihe mit Gesamtrückzahlung) un **deldējamie** jeb **amortizējamie a-mi** (Tilgungsanleihe, Amortisationsanleihe, погашаемые или амортизационные займы); ja izpirkšana notiek pēc serijām, tad tos sauc par **seriju a-miem** (Serienanleihen, займы сериями); ja uz daļu no izpirkamām parādzīmēm izlozes veidā sadala prēmijas, tad tādas a-mus sauc par **loteriju** jeb **prēmiju a-miem** (Lotterieleihen, Prämienleihen, выигрышные займы); f) atkarā no uzteikšanas: **uzteicami** vai **neuzteicami a-mi** (kündbare Anleihen, unkündbare Anleihen); g) atkarā no aizņēmēja: **valsts a-mi** (Reichsanleihe, Staatsanleihe, государственные займы), **pašvaldību a-mi** (Selbstverwaltungsanleihe, Kommunalanleihe, коммунальные займы) un **rūpniecības a-mi** (Industrieanleihe, промышленные займы). → Kredits. Amortizācija. Ilgtermiņa aizņēmumu deldēšana. kb

Aizņēmums, valsts (Staatsanleihe, государственный заём), **konsolidētais** vai **fundētais aizņēmums** (konsolidierte oder fundierte Anleihe, консолидированный заём), **loteriju** vai **prēmiju aizņēmums** (Lotterie- oder Prämienanleihe, выигрышный заём), **piespiedu aizņēmums** (Zwangsanleihe, принудительный заём), **rentes aizņēmumi** (Rentenschuld, государственная рента). → Valsts aizņēmums.

Aizņēmumu ienesīgums (Rentabilität der Anleihen, рентабельность, доходность займов) — ienesīgums, kas atkarīgs no tam,

cik samaksāts par kreditora tiesību iegūšanu (piem., par kādu kursu pirktā obligācija) un kādus maksājumus ir izredzes saņemt no parādnieka. Šo ienesīgumu sauc arī par **efektīvo** (faktisko) **augļu likmi** (effektiver Zinsfuß, эффективная процентная ставка) atšķirā no **nominālās augļu likmes** (nomineller Zinsfuß, номинальная процентная ставка), pēc kuras maksā augļus no aizņēmuma **nominālās vērtības** (Nennwert, номинальная ценность). Šā ienesīguma atrašana kļūst par tīri matēmatisku uzdevumu, ja pieņem, it kā būtu pilnīgi neiespējama 1) parādnieka nespēja maksāt, 2) naudas vērtības pārmaiņa, 3) kreditora tiesību zaudēšana (ar nacionālizāciju vai tml.). Tā kā īstenībā bieži jādomā arī par šādām iespējām, tad ar to neievērošanu nodibinātais ienesīgums un kursa jēdziens pilnīgāk saucams par matēmatisko ienesīgumu un matēmatisko kursu. Ar minētajiem pieņēmumiem parādnieka nākotnes maksājumi tiek uzskatīti par drošiem un solījumiem atbilstošiem tiklā nomaināli (naudas summas ziņā), kā arī reāli (pirkspējas ziņā). Parādnieka nākotnes maksājumi ir divējādi: augļi un parāda atmaksā. Ja kreditoru daudz, tad, pakāpeniski deldējot aizņēmumu, dažiem (uz loterijas pamata) jāsaņem parāda atmaksā agrāk, dažiem vēlāk. No atsevišķa obligācijas īpašnieka viedokļa tā tad parāda atmaksas laiks un reizē ar to šā fakta novērtējums kursā ir nenoteikts. Tāpēc kursu un ienesīgumu (kas viens otru noteic) var atrast vienīgi visam kreditoru kopumam, un uz atsevišķu obligāciju tos var attiecināt vienīgi kā caurmēra skaitļus (atsevišķas obligācijas ienesīgumu var atrast tikai par pagātni, pēc tam kad

Aizņēmumu ienesīgums

obligācija izpirkta). Efektīvā augļu likme (ienesīgums) un kurss viens otru definē sekojošā veidā: tāpat kā, diskontējot ($\rightarrow$ Augļu augļu matemātika) ar nōminālo augļu likmi uz vēlamo brīdi visas pēc tā sagaidāmās annuitātes ($\rightarrow$ Ilgtermiņa aizņēmuma deldēšana), dabū aizņēmuma nōminālo vērtību attiecīgā brīdī, tā, diskontējot tās ar efektīvo augļu likmi, dabū aizņēmuma kursa vērtību attiecīgā brīdī. Pieņemot kādu augļu likmi par vēlamo efektīvo augļu likmi, dabū kursu, kādu var maksāt par obligācijām, un otrādi — zinot kursu, kāds maksāts par obligāciju, var atrast efektīvo augļu likmi. Šai pašā sakarā saprotams arī aizņēmumu kursu paritātes (Kursparitāt, *курсовой паритет*) jēdziens: ja dažādiem izlaistiem vai projektētiem aizņēmumiem noteikumu dažāduma (dažādu nōminālo augļu likmju, annuitāšu lieluma un termiņu) dēļ ir dažādi kursi, bet tie tomēr dod vienu un to pašu efektīvo augļu likmi, tad saka, ka šo kursu starpā ir paritāte. Ja pēc dotā kursa jāatrod efektīvā augļu likme, tad aizņēmumu tipu vairumā algebra nedod atrisinājumu vispārīgā formā. Atliek vienīgi vai nu pielāgot attiecīgam uzdevumam kādu aptuvenu atrisinājuma formulu, vai atrisināt uzdevumu ar pakāpenisku tuvinājumu, vai interpolēt divu vai vairāku augļu likmju starpā, kuŗas dod īstajam tuvus kursus. Sekojošie piemēri atrisināti ar šo pēdējo paņēmienu, ja nav bijis iespējams tiešais aritmētiskais vai logaritmiskais atrisinājums. Pieņemti šādi problēmu vienkāršojumi: 1) augļu skaitīti dekursīvi, bet ne anticipatīvi; 2) parādu atmaksā nōminālvērtībā, bez ažio; 3) parādniekam nav tiesības priekšlaikus atmaksāt parādu par

nōminālvērtību; 4) parādniekam nav tiesības atteikties no obligāciju izpiršanas izlozes kārtā, ja viņš attiecīgo daudzumu uzpircis brīvas vienošanās kārtā; 5) laika posms starp annuitātēm ir viens gads; 6) augļu maksājami vai pieskaitāmi parādam vienreiz gadā; 7) laiks no brīža, kam grib atrast kursu vai ienesīgumu, līdz annuitāšu termiņiem ir veselos gados. Sekojošos piemēros meklēts ienesīgums. Lai atbilstu salīdzinājums dotu labāku ieskatu par aizņēmumu tipu nozīmi ienesīguma izveidošanā, visiem piemēriem pamatā sekojošie noteikumi: 1) kursa vērtība ir 83% no nōminālvērtības; 2) nōminālā augļu likme — 3%; 3) brīdī, kam meklē ienesīgumu, līdz parāda galīgai samaksai vēl atlikuši 13 gadi (izņemot 2. piemēru, kur aizņēmums mūžīgs); 4) ienesīgums atrodams ar pareizumu līdz 0,001%. Apzīmējumi: 1) e — efektīvā augļu likme (ienesīgums), izteikta kā reizinātājs (piem., 5,3% vietā rakstot 0,053); 2) i — tāpat izteikta nōminālā augļu likme (mūsu piemēros — 0,03); 3) k — tāpat izteikts kurss (mūsu piemēros — 0,83); 4) n — gadu skaits no brīža, kam meklē ienesīgumu, līdz pēdējās (vai vienīgās) annuitātes termiņam (mūsu piemēros: 2. piemērā — ∞ ; pārējos — 13); 5) P — parāda atlikums (nōminālvērtībā) brīdī, kam meklē ienesīgumu; 6) K — visa šā atlikuma kursa vērtība; tātad $K = P \cdot k$; 7) A_m — annuitāte, kā termiņš ir m gadus pēc brīža, kam meklē ienesīgumu; ja visas A vienādas, tad termiņa apzīmējumu nelietosim; 8) $a_m = \frac{A_m}{P}$;

tātad a_m ir annuitāte, kas atbilst $P = 1$; A_m labāk lietojama, ja annuitātes ir nerēgulāri dažādas, bet a_m , ja tās ir vienādas vai

seko kādai vienkāršai matemati-
kas likumībai; 9) $|nai = \frac{1}{1+i} +$
 $+\frac{1}{(1+i)^2} + \frac{1}{(1+i)^3} + \dots + \frac{1}{(1+i)^n} =$
 $= \frac{(1+i)^n - 1}{i(1+i)^n}$;

šo lielumu atrod dažādām likmēm
īpašās i - tabulās vai ar loga-
ritmu palīdzību; 10) $|nae$ — lie-
lums, kas atšķiras no $|na$ ar
to, ka i vietā ir e . Vispārīgākā
formula, ar kuŗu var atrast k vai
 e (ja viens no tiem dots), ir $K =$
 $\frac{A_1}{1+e} + \frac{A_2}{(1+e)^2} + \frac{A_3}{(1+e)^3} + \dots +$
 $+\frac{A_n}{(1+e)^n} (1)$.

1. piemērs: $P = 600\,000$; dažādu
gadu annuitātes: 1. un 2. — 40 000,
3., 4. un 5. — 45 000, 6. un 7. —
50 000, 8. — 60 000, 9. — 70 000,
10. — 85 000, 11. — 75 000, 12. —
75 000, 13. — 83 587,12. Vispirms
jāatrod, kādu augļu likmi derētu
ņemt izmēģināšanai kā iespējamo
 e . Šim nolūkam lieto formulu

$$e = \frac{i}{k} + \frac{1-k}{n} (2)$$

Kad $k < 1$ un n samērā neliels
skaitlis, šās formulas nepilnība
izpaužas skaitļa e pamazināšanā;
tāpēc ņemsim vis pirmajam iz-
mēģinājumam $e = \frac{0,03}{0,83} + \frac{1-0,83}{13} =$

$= 0,049$, bet gan lielāku, piem.,
 $0,05625$, kas izdevīgs arī tāpēc, ka
 $\frac{1}{1,05625}$ dažādās pakāpes atrodamas

īpašās tabulās. Diskontējot katru
 A , reizinot to ar attiecīgo tabulu
lielumu, atrod $K = 498\,886$, kur-
pretim istajai K jābūt P . $k =$
 $= 498\,000$; tātad likme ņemta par
mazu, jo K iznāk par lielu. Ņemot
tabulās apstrādāto tuvāko lielāko

likmi $0,0566 \dots$, atrod $K = 497\,480$.
Tātad istā likme meklējama to
starpā. Lineāri interpolējot starp
tām, atrod $e = 0,05651$. Ieliekot
to tagad formulā, ar logaritmu
palīdzību atrod $K = 497\,988$. At-
bildes kļūda mazāka par $0,00001$
resp. par $0,001\%$. Ja annuitātes
rēgulārākas, iespējams vienkāršot
1. formulu un samazināt darbu.

2. piemērs: aizņēmums ir mūžīgs.
Šādā gadījumā $a = i$; pieņemot
 $P = 1$ un ieliekot šās abas nozi-
mes 1. formulā, dabū

$$k = \frac{i}{1+e} + \frac{i}{(1+e)^2} + \frac{i}{(1+e)^3} + \dots \text{un}$$

pēc bezgalīgu dilstošu ģeomet-
risku progresiju summas formulas
atrod $k = \frac{i}{e} (3)$; tātad $e = \frac{i}{k}$. Konk-

rētājā gadījumā $e = \frac{0,03}{0,83} = 0,03614$.

3. piemērs: viss parāds līdz ar
augļiem atmaksājams uz reizi.
Tādā gadījumā būs viena annui-

tāte pēc n gadiem un $k = \frac{(1+i)^n}{(1+e)^n} (4)$;

ar logaritmu palīdzību šai gadī-
jumā var atrast e tieši, jo 4. for-
mula dod $\lg (1+i) - \frac{\lg k}{n} =$

$$= \lg (1+e). \text{ Piemērā: } e = 0,04487.$$

4. piemērs: parādu atmaksā uz
reizi, bet augļus nemaksā nemaz.
Attiecīgā formula atšķiras no ie-
priekšējās ar to, ka vienīgā annui-

tāte ir mazāka un $k = \frac{1}{(1+e)^n} (5)$.

Formulu logaritmējot:

$$\frac{\lg k}{n} = \lg (1+e).$$

Ieliekot attiecīgos skaitļus, $e =$
 $= 0,01443$. 5. piemērs: parāds del-
dējams ar vienādām annuitātēm.
Tādā gadījumā $k = a \cdot |nae$, un tā

kā $a = \frac{1}{|n a_i|}$, tad $k = \frac{|n a_e}{|n a_i|}$ (6).

Se jāizdara izmēģinājumi un korigējumi, kamēr nonāk līdz interpolēšanas iespējām. Ja pieejamas kursu tabulas, kurās parādīts k dažādiem i , e un n , interpolēšana tādāļ iespējama. Kursu tabulās atrod, ka

$$\frac{|_{13}a_{0,06}}{|_{13}a_{0,03}} = 0,8324 \text{ un } \frac{|_{13}a_{0,0625}}{|_{13}a_{0,03}} = 0,8204;$$

šos lielumus uzskata par e funkciju un interpolācijas kārtā starp 0,06 un 0,0625 atrod $e = 0,06050$.

6. piemērs: 6. formulu ar papildinājumu var lietot praksē bieži sastopamā gadījumā, kad visas annuitātes vienādas, izņemot vienīgi pēdējo. Augļus maksā tekoši ik gadus, bet parādu atmaksā uz reizi, kopā ar pēdējo augļu maksājumu. Pieņemot $P=1$, jāsecina, ka $a_n = 1+i$, bet katra no pārējām

$$a = i; \text{ tātad } k = i \cdot |n a_e + \frac{1}{(1+e)^n} \quad (7).$$

Ar izmēģinājumiem atrodam e starp 0,0475 un 0,04833..., interpolējot $e = 0,04787$. **7. piemērs:** katra annuitāte ir par 5% mazāka nekā iepriekšējā, tātad mainās ģeometriskā progresijā. Apzīmējot reininātāju, ar kuru jāreizina annuitāte, lai dabūtu nākamo, ar q (piemērā 0,95), formula

$$\frac{k}{a_1} = \frac{(1+e)^n - q^n}{(1+e)^{n+1} - q(1+e)^n} \quad (8),$$

$$\text{kur } \frac{1}{a_1} = \frac{(1+i)^n - q^n}{(1+i)^{n+1} - q(1+i)^n}.$$

Rikojoties kā iepriekšējos piemēros, atrod $e = 0,06439$. **8. piemērs:** katra annuitāte pārsniedz iepriekšējo par pozitīvu vai negatīvu lielumu d . Tādā gadījumā

$$K = A_1 |n a_e + \frac{d}{e} \left[|n a_e - \frac{n}{(1+e)^n} \right] \quad (9).$$

Ja aizņēmumu deldē ar vienādām deldēšanas summām, tad:

$$a_1 = \frac{1}{n} + i, \quad d = -\frac{i}{n},$$

$$k = \frac{1}{e} \left(i + \frac{e-i}{n} \cdot |n a_e \right) \quad (10).$$

Piemērā: $e = 0,06228$. **Atbilstu sa-
līdzinājums.** Izteicot atrastos e procentos un sakārtojot tos pēc lieluma, dabū: 1,443% — t. s. bezaugļu (diskontējamie) aizņēmumu vērtspapīri (4. piemērs); 3,614% — mūžīgais aizņēmums (2. piemērs); 4,487% — t. s. noteikta termiņa aizņēmums (3. piemērs); 4,787% — aizņēmums, kuŗa augļus maksā tekoši, bet parādu beigās (6. piemērs); 5,651% — kāds aizņēmums ar nerēgulārām annuitātēm (1. piemērs); 6,050% — aizņēmums, ko deldē ar vienādām annuitātēm (5. piemērs); 6,228% — aizņēmums, ko deldē ar vienādām deldēšanas summām (8. piemērs); 6,439% — aizņēmums, kam annuitātes dilst ik pa 5% no iepriekšējās (7. piemērs). Sie skaitļi rāda, ka īpašā stāvokli ir bezaugļu aizņēmums, bet pārējos gadījumos ienesīgu-
mu ceļ kreditoru kopuma izredzes saņemt parāda atmaksu nominālvērtībā, kas šajos piemēros augstāka par kursa vērtību. Tātad ienesīgums lielāks, ja lielākās annuitātes ir pārsvarā agrākos termiņos. Ja šajos piemēros būtu dots vēlamais e un jāmeklē kursi, tad tie iznāktu jo tuvāk nominālvērtībai, jo agrāk atmaksā parāda lielāku daļu. rl

Aizņēmumu konsolidācija (Kon-solidation von Anleihen, консо-лидация займов) — tekošo parādu pārvēršana fundētos vai konsolidētos, sevišķi, ja vairākus vecus aizņēmumus ar dažādiem noteikumiem, ar dažādām % normām pārvērš vienā vienveidīgā aizņēmumā; pēdējos tad arī mēdz saukt par konsolijem. kp

Aizņēmumu konversija (Konversion von Anleihen, конверсия займов) — 1) plašākā nozīmē: visas tās pārgrozības, ko izdara aizņēmumu noteikumos un kas var skart aizņēmumu augļu apmēru, deldēšanas noteikumus, valūtu u. t. t.

2) Par a. k-ju šaurākā nozīmē mēdz saukt vienas aizņēmuma formas pārvēršanu otrā: tekoša parāda pārvēršanu konsolidētā parādā, atmaksājama parāda — rentē, uz vārda izrakstīto papīru — uzrādītāja papīros. kp

Aizpirkums (Kaufabrede, запродажа) — līgumisks solījums pārdot noteiktā laikā vai, zināmiem apstākļiem iestājoties, kontrahentam kustamu vai nekustamu mantu. Ljas tiesības a-mu nepazīst. fm

Aizrādījuma pienākums (Mängelrüge, Rügepflicht, обязанность уведомления) — pircēja pienākums steidzami un pirms preču pieņemšanas aizrādīt uz preču defektu, nepareizu vai nepilnīgu piegādājumu vai preču dokumentu nepareizumu. jg

Aizsardzības iemaksa (Wehrbeitrag, взнос на оборону) — vienreizējs progresīvs nodoklis no mantas un ienākuma, ko Vācijā 1913. ievada valsts aizsardzības izdevumu segšanai. kp

Aizsardzības nodoklis (Wehrsteuer, налог для обороны) — nodoklis no tādu personu resp. viņu vecāku ienākuma vai mantas, kuŗas kāda iemesla dēļ atbrīvotas no aktīvā kara dienesta. LV ievests 1937. kp

Aizsardzības politika (Abwehrpolitik, покровительственная политика) → Autsaideris.

Aizsardzības zīme (Defensivzeichen, защитный знак) → Preču markas.

Aizsargdambis (Deich, оградительная дамба) — aizsargvalnis,

zemes uzbērums, ko ierīko gar upēm, ezeriem, jūrām, lai aizsargātu zemes vietas no upju un jūras ūdeņiem plūdu vai uzplūdu gadījumos. eš

Aizsargdambju kooperātivi (Deichgenossenschaften, кооперативы по заграждению от наводнений) → Aizsargdambju savienības.

Aizsargdambju savienības (Deichverbände), **aizsargdambju kooperātivi** (Deichgenossenschaften, товарищества, кооперативы по заграждению от наводнений) — organizācijas, kuŗu uzdevums ir ierīkot un uzturēt aizsargdambjus zemes aizsargāšanai no plūdu ūdeņiem. A. s-bās obligāti jāpiedalās ieinteresētajiem zemju īpašniekiem, kas arī paši ir atbildīgi par aizsardzību. eš

Aizsargmežs (Bannforst, защитный лес) — mežs, arī krūmāji, kas 1) aiztur viegli plūstošas smilts tālākvirzīšanas, piem., jūrmalas kāpās, 2) pasarga atsevišķus novadus — apdzīvotas vietas, kultivētas zemes un satiksmes ceļus no plūstošas smilts, 3) aizsarga ezeru, upju un kanāļu krastus un nokraujas no izskalošanas un nobrukumiem. Par a-žu sauc arī tādu mežu vai krūmāju, pēc kuŗa izciršanas varētu rasti plūstoša smilts. A-ži rodas dabiski vai arī apstādot apdraudētās vietas ar kokiem. Tos pārzina valsts mežu uzraudzības iestāde, Ljā mežu departaments, un ir aizliegts bez sevišķas atļaujas tos pārvērst citāda veida saimniecības zemē. A-ži var piederēt kā valstij, tā arī pašvaldībām un privātiem zemes īpašniekiem. Ljā šādu a-žu ir apm. 31 000 ha. eš

Aizsargmuita (Schutzzoll, покровительственная пошлина) → Muita.

Aizsargmuitu teorijas (Theorien der Schutzzölle, теории охранительных пошлин) — ekonomiskās politikas teorijas, kas pamato aizsargmuitu nepieciešamību. No tām populārākās, kas literatūrā jau ieguvušas speciālus nosaukumus, ir sekojošās: 1) **Iekšējā tirgus teorija** (Theorie des Binnenmarktes, теория внутреннего рынка) — aizsargmuita nodrošina aizsargāmai ražošanas nozarei iekšējo tirgu, kuŗu citādi iegūtu ārzemju konkurenti. Tā kā atsevišķās saimniecības nozares valsti ir savā starpā cieši saistītas, tad, vienai ražošanas nozarei zaudējot tirgu, jārodas traucējumiem visā saimnieciskajā dzīvē. 2) **Algas aizsardzības teorija** (Lohnschuttheorie, теория защиты заработной платы) — ja ārzemēs strādnieku algas kaut kādu apstākļu dēļ ir zemākas nekā iekšzemē, tad ārzemju uzņēmumiem rodas iespēja pārdot savas preces lētāk nekā spēj iekšzemes uzņēmumi. Aizsargmuita nepieciešama, lai neļautu lētajām ārzemju precēm ar savu konkurenci pazemināt cenas arī iekšzemē, sakarā ar ko pazeminātos strādnieku algas un strādnieku dzīves līmenis. 3) **Izlīdzināšanas teorija** (Ausgleichstheorie, теория выравнивания) — aizsargmuitas nepieciešamas, lai izlīdzinātu ražošanas izmaksas dažādās zemēs un tādā kārtā eliminētu tās priekšrocības, kas zemāku izmaksu veidā kaut kādā kārtā ir radušās (piem., ar valūtas kursa mākslīgu pazemināšanu). → Muitas. aa

Aizsargsistēma, arī protekcionisms (Schutzsystem, Protektionismus, протекционизм) — ārējās tirdzniecības politikas sistēma nacionālās tautsaimniecības aizsardzībai un konkurences spēju kāpināšanai ar ārzemēm. A. ir brīvirdzniecības sistēmas pret-

mets. Ja a. vērsta uz pašpietīgas tautsaimniecības izveidošanu, tā kļūst par → autarkiju. A-mas izcelšanās iemesli meklējami ražošanas attīstības pakāpes dažādībā, kā arī vispārējo saimniecisko un politisko interešu pretīķībās. A-mas realizēšanas metodes ir visai daudzpusīgas; kā visparastākie līdzekļi minami → muitas, → subvencijas pastāvošiem aizsargāmiem uzņēmumiem resp. nozarēm. T. s. **kailais protekcionisms** (kalter oder trockenprotektionismus, явный протекционизм) aptver administratīvo līdzekļu nepārredzami daudzus veidus, kas vai nu cenšas apiet nolīgotos tirdzniecības līgumus, vai arī ir tādi, kas nav ar līgumu palīdzību vispār kārtojami. Pēdējās (1930.—1933) saimnieciskās krīzes laikā un vēlāk plaši tika lietota → kontingentu sistēma, → deviņu spaidu saimniecība un daudzējādās → eksporta prēmijas. fm

Aizsprots (Staudamm, Talssperre, плотина) → Dambis.

Aizstājāmie elementi (substitutionale Faktoren, заместимые элементы) → Ražošanas faktori.

Aizstājāmie faktori (substitutionale Faktoren, заместимые факторы) → Ražošanas faktori.

Aizstāju vērtība (Ersatzwert, заместимая стоимость) — vērtība, par kādu zināmas mantas iespējams aizstāt ar līdzīgām mantām. Sinonīmi termini a. v-bai ir → atkaliegādes vērtība un → re-produkcijas vērtība. → Vērtēšana. kb

Aizstāvēšanās (Verteidigung, самозащита) → Paš aizstāvība.

Aizstāvis (Verteidiger, защитник) — apsūdzētā interešu pārstāvis kriminālprocesā. Ljas KPL izšķir: a) **obligāto aizstāvību** (obligatorische Verteidigung, обязательная защита) (smagākos no-

darījumos, kur draud pārmācības nams), kad tiesai ex officio jāieceļ aizstāvis, ja apsūdzētais to pats nav izvēlējis, b) **brīvprātīgo aizstāvību** (freiwillige Verteidigung, добровольная защита), kad aizstāvja saistīšana kriminālprocesā atkarājas no paša apsūdzētā.

Aizturēšanas tiesības (Retentionsrecht, Zurückbehaltungsrecht, право удержания) — lietas turētāja personiska tiesība aizturēt lietu, kamēr tiek apmierināts kāds ar aizturēto lietu saistīts prasījums. Pretēji ķilas tiesībām a. t. nav lietiskas tiesības un nedod tiesību aizturētājam lietu atsavināt vai to lietot. jg

à jour [fr. «līdz dienai»] — tekoši; grāmatvedībā lietots apzīmējums, kas nozīmē, ka visi darījumi līdz tekošai dienai iegrāmatoti.

Akadēmija (Akademie, академия) → Mācības iestādes.

Akcepta kredīts (Akzeptkredit, кредит в виде акцепта) — kredīta veids; banka piešķir kredītu, ko klients izlieto tādā kārtā, ka trasē uz banku tratas, kuņas tā akceptē līdz piešķirtā kredīta apmēriem. kč

Akcepta provīzija (Akzeptprovision, провизия за акцепт) — bankas noteiktā atlīdzība par akcepta kredītu.

Akceptants (Akzeptant, акцептант) → Akcepts.

Akceptēt (akzeptieren, annehmen, акцептировать, принять) — pieņemt.

Akcepts, pieņemšana (Annahme, Akzept, акцепт, принятие) — maksātāja rakstveida piekrišana uz tratas samaksāt termiņā tratas summu. Maksātāju, kas šāda veida piekrišanu izteicis, sauc par **akceptantu** (Akzeptant, акцептант). Maksātājam vekseltiesisks pienākums maksāt tratu nerodas

ar trasanta uzdevumu, bet tikai ar a-tu. Katrs likumīgs tratas turētājs var pirms maksāšanas termiņa uzrādīt tratu maksātājam pieņemšanai. Tratā trasants var noteikt, ka trata obligāti uzrādāma a-tam, vai šādu uzrādīšanu a-tam aizliegt. To sauc par **uzrādīšanas aizliegumu** (Vorlegungsverbot, запрет предъявления тратты к акцепту). A-tu raksta uz tratas. To izteic ar vārdu «pieņemta» vai līdzīgu vārdu un parakstu. Dažos gadījumos jāatzīmē datums. Maksātāja paraksts tratas priekšpusē nozīmē tratas a-tu. A-tam jābūt bez nosacījuma; pieņemšanu var ierobežot vienīgi ar tratas summas daļu. Ja tratas pieņemšana pilnīgi vai pa daļai noraidīta, tad tratas turētājam ir regresa tiesība pret tratas atbildīgām personām. Šāda tiesība atkrīt, ja vekselja turētājs pielaidis kāda → starpnieka a-tu, ko sauc par **goda a-tu** (Ehrenannahme). → Līgums. kč

Akcesija (Akzession, акцессия) → Adhēzija.

Akcesoriskā nauda (akzessorisches Geld, акцессорные деньги) → Кнапа naudas teōrija. Nauda.

Akcesoriska tiesība (akzessorisches Recht, акцессорное право) → Tiesības.

Akcidences (Akzidenzien, акциденции) — gadījuma ieņēmumi, kādu pastāvīgu amatu izpildot; baznīcas satversmē garīdznieku ieņēmumi par atsevišķu, īpaši atalgojumu amata pienākumu veikšanu, piem., par kristību, iesvētību, laulību un bērņu ceremoniju vadīšanu amata tērpā. Tā kā katoļu baznīcā klēriķa amata tērpa piederums ir arī stola, tad a. tur saucas par **stolas tiesu** (ius stolae). ba

Akcijs (Aktie, акция) — 1) A/S pamatkapitāla daļa, jo A/S

Akcija

pamatkapitāls sastādās no noteiktām līdzīgām daļām — akcijām;

2) dalība (Mitgliedschaft, право участия), kas aptver visas no akcijas izrietošās dalībnieka tiesības un pienākumus;

3) dokuments (Aktienurkunde, акция как документ). Šis dokuments vienmēr ir vērtspapīrs, kas apliecina dalībnieka dalības tiesības A/S. Akcija piešķir: 1) personīgas tiesības (līdzpārvaldīšanas tiesības); 2) mantiskas tiesības (dividende, likvidācijas kvote). Jaunizlaistu a-ju iegūstot, ieguvējam jāsamaksā vismaz 25% no a-jas nōminālvērtības; atlikums nomaksājams ne vēlāk kā viena gada laikā. Iekām akcijas vēl nav pilnīgi nomaksātas, s-ba izdod **pagaidu apliecību** (Interimschein, Zwischenschein, временное свидетельство). Pagaidu apliecība ir vērtspapīrs, kas apliecina dalībnieka dalības tiesības A/S, bet kam ir tikai pagaidu raksturs, jo šāda apliecība sešu mēnešu laikā pēc a-ju pilnīgas samaksāšanas armaināma pret a-ju. Pagaidu apliecības var izsniegt tikai uz vārda, bet tās ir tehniski ordeņpapīri. **A-ju veidi** (Aktienarten, виды акций): **vārda a-jas** (Namensaktien, именные акции) — a-jas, kurās atzīmēts īpašnieka vārds; tās ir tehniski ordeņpapīri; **uzrādītāju** (arī turētāju) **a-jas** (Inhaberaktien, акции на предъявителя) — a-jas, kurās netiek atzīmēti to īpašnieki; tie ir uzrādītāja vērtspapīri; **pamat-akcijas** (Stammaktien, основные акции) — pirmā izlaiduma a-jas, no kurām, A/S dibinot, sastādās pamatkapitāls; **priekšrocību a-jas** (Vorzugsaktien, Prioritātsaktien, привилегированные акции) — a-jas, kas piešķir to īpašniekiem statūtos paredzētās priekšrocības. Pēc Ljas likuma priekšrocība var pastāvēt vienīgi tiesībā saņemt

lielāku dividendi un (vai) lielāku likvidācijas kvoti. Priekšrocību a-jām balss tiesības var būt ierobežotas un var to arī pavisam trūkt; tad tās sauc par **priekšrocību a-jām bez balss tiesības** (Vorzugsaktien ohne Stimmrecht, привилегированные акции без права голоса). Ljas likums nepieļauj **daudzbalssu a-jas** (Mehrstimmrechtsaktien) — a-jas, kas, salīdzinot ar citām līdzīgas vērtības a-jām, piešķir lielākas balss tiesības. Bieži priekšrocību a-jas nostāda pretim pamatakcijām, kas nav pareizi, jo arī daļa pamatakciju var piešķirt norādītās priekšrocības — **priekšrocību pamatakcijas** (Stammprioritātsaktien, привилегированные основные акции). Ljas likums atzīst tikai **summas a-jas** (Summenaktien, Nennwertaktien, акции с номинальной суммой) — a-jas, kuru nōminālvērtība nosakāma noteiktā summā, atšķirā no **kvotes a-jām** (Quotenaktien, квотные акции), kuru nōminālvērtība nav norādīta noteiktā summā, bet pamatkapitāla daļā. **Brīvākcijas** (Freiaktien, свободные акции) — a-jas, kas netiek armaksātas; Ljas likums tādas a-jas nepieļauj. No pēdējām jāšķir **bezmaksas a-jas** («gratis» a-jas), (Gratisaktien, безвозмездные илиgratis-акции), ko saņem bez atbildības, bet ko nomaksā no A/S rezervēm vai peļņas, piem., akcionāri ārkārtējas peļņas daļas izmaksas vietā saņem jaunizlaistas a-jas. **Saistītās jeb vinkulētās a-jas** (gebundene, vinkulierte Aktien, винкулированные акции) — a-jas, kuru atsavināšana ierobežota statūtos, un proti: ja akcionārs vēlētos atsavināt vārda a-jas, tad viņam pēc Ljas likuma par to jāpaziņo A/S valdei, kas, ja statūtos nav paredzēts citādi, piedāvā šās a-jas esošiem akcio-

nāriem. **Lietotāju a-jas** (Genussscheine, пользовательные, дивидендные акции) nav īstas a-jas, jo nepiešķir dalības tiesības; tās tikai piešķir tiesības saņemt dividendi vai likvidācijas kvoti un arī tiesības, līdzīgi akcionāriem, iegūt jaunu izlaidumu a-jas. kē **Pārvaldes a-jas** (Verwaltungsaktien) — paša uzņēmuma izdotās a-jas, kas vai nu atstātas pilnīgi uzņēmuma pārvaldes rīcībā, vai par kuŗām pārvaldei piešķirtas zināmas uzraudzības tiesības. Pārvaldes a-jas iedalās: 1) **izvērtējamās a-jās** (Vorratsaktien, Verwertungsaktien, резервные, запасные акции) — faktiski izdotas uzņēmuma a-jas, kuŗu realizācija uzticēta uzņēmuma pārvaldei. Ja krājuma a-jas neatrodas pašā uzņēmumā, bet pie uzticības personām, tad tās sauc par **uzticības a-jām** (Treuhandaktien, доверительные акции); 2) **uzraudzības a-jās** (Schutzaktien, Herrschaftsaktien) — realizētas a-jas, pār kuŗām tomēr uzņēmuma vadībai piešķirtas zināmas uzraudzības tiesības, piem., a-ju pārdošanas vai ieķīlāšanas gadījumos jāizprasa uzņēmuma vadības piekrišana, a-ju balss tiesības pilnās sapulcēs jāizmanto vai nu personiski, vai arī jāpilnvaro kāda uzņēmuma vadības norādīta persona, u. t. t. Pārvaldes a-jas izlieto sevišķi → uzņēmumu apvienībās vai arī kontrolpaketa nodrošināšanai; vv

4) (Aktion, акция) — rīcība, darbība, kustība, arī: pārsūdzības līdzekļi, sūdzība. **Tiesā a.** (direkte Aktion, прямая акция) — politisks un saimniecisks cīņas līdzeklis, ko izlieto politisko un saimniecisko ideālu realizēšanai ar varu (ar sabotāžu, nemieriem, grautiņiem u. tml.).

Akciju apraīpa (Aktientausch,

Aktienumtausch, обмен акций) → Fūzija.

Akciju augļi (Aktienzinsen, Bauzinsen, проценты с акций) — augļi, ko LV A/S var izmaksāt akcionāriem par viņu ieguldījumiem par laiku no uzņēmuma sagatavošanas (Vorbereitung) līdz pilnas darbības uzsākšanai. A/S statūtos jānosaka augļu likme un laiks, līdz kuŗam tie maksājami. Citādi akcionāriem augļus nevar maksāt, bet tie var saņemt piekritīgu tirienes daļu, ko izmaksā → dividenžu veidā. → Augļi.

kb

Akciju bankas (Aktienbanken, акционерные банки) → Banka.

Akciju iegādes tiesība (Aktienbezugsrecht, право приобретения акций) — A/S esošo akcionāru priekšrocības tiesība iegādāties pamatkapitāla papildināšanas gadījumā jaunizlaižamās akcijas samērīgi ar viņiem jau piederošo akciju skaitu. A. ie. t. jāizmanto pilnsapulces noteiktā termiņā. jg

Akciju indekss (Aktienindex, индекс акций) — grupu vai kopindeks kādas saimniecības nozares uzņēmumu vai vispārēja akciju kursa līmeņa pārmaiņu mērīšanai. To aplēš pēc kādas → indeksskaitļu formulas, kur par → svāriem ir attiecīgās nozares uzņēmumu pamatkapitāli, izslēdzot akciju kursa pārmaiņas, kam sakars ar kapitāla palielināšanu (piem., pārvērtēšanu) vai uzņēmumu satpūšanu (piem., fūziju). Ljas statistikā a. i-ki nav aplēsti. LV a. i-kus aplēš (no materiāliem, kas iegūti pēc → reprezentatīvās metodes) 329 akcijām (kopš 1929.), ņemot par svāriem kapitāla stāvokli 1926. 31. 12. un par → bazi 1924.—1926. vidējo kursu = 100. A. i. aptver 24 nozaŗu uzņēmumus, kas iedalīti 3 lielākās grupās: kalnrūpniecība un smagā rūpniecība; pārstrādājošā

rūpniecība; tirdzniecība (arī bankas) un satiksme. Apleš grupu un kopindeku no attīriem vidējā kursa skaitļiem, lietojot pamatā oficiālos kases kursus. Publicē mēneša un gadu indeksus izdevumā Wirtsch. u. Stat. kz

Akciju kapitāla amortizācija (Amortisation des Aktienkapitals, амортизация, погашение акционерного капитала) → Amortizācija.

Akciju kapitāls (Aktienkapital, Grundkapital, акционерный, основной капитал) → Pamatkapitāls.

Akciju komandītsabiedrība (Kommanditgesellschaft auf Aktien — KG. a. A., акционерное командитное общество, акционерное товарищество на вере) — s-ba ar juridiskas personas tiesībām, kurā vismaz viens dalībnieks atbild neierobežoti, bet pārējie dalībnieki tikai ar ieguldījumiem sadalītā pamatkapitālā Ljas tiesības a. K/S neatzist. Ārzemēs šo s-bas rašanos veicināja tas, ka A/S dibināšanai bija vajadzīga atļauja, kāda nebija vajadzīga a. K/S. Tomēr, pēc koncesijas sistēmas atmešanas A/S tiesībās, a. K/S pastāv daudzās valstīs — Vācijā, Francijā, Šveicē u. c. A. K/S var atzīt kā A/S vai K/S paveidu vai kā patstāvīgu s-bas veidu. Lietvedības un pārstāvības tiesības pieder neierobežoti atbildīgiem dalībniekiem. Viņu vārdi norādīti statūtos, un tādēļ viņu stāvoklis ir stabilāks nekā valdes locekļu stāvoklis A/S. Viņu izstāšanās, kā arī iestāšanās s-bā saistīta ar statūtu grozīšanu. Bieži viņu vadošā loma statūtos ierobežota. Tos dalībniekus, kas par s-bas parādiem atbild tikai ar saviem ieguldījumiem, sauc par **komanditacionāriem** (Kommanditaktionäre, акционеры-вкладчики или ком-

мандитные акционеры). Komanditacionāru intereses aizsarga komanditacionāru pilna sapulce un uzraudzības padome. Komanditacionāru dalības tiesības apspriežamas pēc A/S tiesībām. Peļņas un zaudējumu sadalīšanu nosaka likumi un statūti. kč

Akciju pakets (Aktienpaket, пакет акций) — kādas A/S lielāks akciju daudzums, kas atrodas vienās rokās un dod iespēju ietekmēt vai pārvaldīt s-bu. Ja a. p. tik liels, ka dod vairāk nekā 50% balsu akcionāram kopsapulcē, tad tas dod iespēju pilnīgi noteikt vai kontrolēt A/S darbību, kādēļ to sauc arī par **kontrolpaketu** (Kontrollpaket, контрольный пакет). 25% liels a. p. nodrošina t. s. kvalificētās minoritātes ietekmi kb

Akciju sabiedrība (Aktiengesellschaft, акционерное общество) — s-ba ar juridiskas personas tiesībām, kurās dalībnieki piedalās ar ieguldījumiem akcijās sadalītā pamatkapitālā, neatbildot personiski par s-bas saistībām. A/S ir → kapitālsabiedrību veids. A/S arvien uzskatāma par → tirgotāju (→ Tirdzniecības sabiedrība), kaut arī tās darba lauks nebūtu tirdzniecība. A/S ir → juridiska persona, kas par s-bas saistībām atbild ar savu mantu. A/S → dalībniekus sauc par → akcionāriem un dalības zīmes par → akcijām. Dalībnieku ieguldījumi nav uzteicami, un dalībnieks no A/S nevar izstāties; to panāk ar akcijas pārdošanu. Dalībnieku ierobežotās atbildības dēļ un akciju vieglās pārejas dēļ A/S piemērotas lielu kapitālu savākšanai un lielu uzņēmumu ierīkošanai. Pēc darbības nozarēm A/S iedala apdrošināšanas A/S, banku A/S jeb akciju bankās, satiksmes A/S, tirdzniecības A/S, rūpniecības A/S u. c. A/S var nodibināt kāda

tirdzniecības aroda piekropšanai uz vispārīgiem pamatiem vai arī ar zināmām priekšrocībām, vai kādas koncesijas izmantošanai. A/S darbojas uz → statūtu pamata, kuŗus izstrādā A/S dibinātāji. A/S dibinātāji ir statūtu parakstītāji un personas, kas ieguldījušas s-bā kādu mantu vai nodevušas s-bai kādu uzņēmumu. Statūtos jāparedz A/S firma un mājoklis, mērķis, dibinātāju vārdi un uzvārdi, pamatkapitāla lielums un akciju veids, skaits un nōminālvērtība, kapitālu savākšanas kārtība, pārvaldes organi un to darbības kārtība, nolēsumu izdarīšanas un darbības pārskata sastādīšanas un pārbaudes kārtība, darbības rezultāta sadalīšana un s-bas likvidācijas kārtība. A/S minimālais → pamatkapitāls LV ir RM 500 000,— un Ljā — banku A/S Ls 3 000 000,—, apdrošināšanas A/S Ls 1 000 000,— un pārējām tirdzniecības un rūpniecības A/S Ls 100 000,—. Pamatkapitālu var palielināt vai pazemināt statūtu grozīšanas kārtībā. **Kapitāla sagādes** (Kapitalaufbringung, образование капитала) ziņā dibināšana var būt: 1) **vienatīga dibināšana** (Einheitsgründung), kad dibinātāji sadala visas akcijas savā starpā; to sauc arī par **dibināšanu, pārņemot uzņēmumu** (Übernahmegründung) vai **simultāndibināšanu** (Simultangründung, совместное учреждение); tas ir vienkāršākais un izplatītākais A/S dibināšanas veids; 2) **pakāpeniskā dibināšana** (Stufengründung, постепенное или сукцессивное учреждение) jeb **sukcesīvā dibināšana** (Sukzessivgründung), kad kapitālu savāc → parakstīšanās kārtā. Atkarā no pamatkapitāla nomaksas dibināšana var būt: 1) **dibināšana ar skaidru naudu** (Bargründung, учреждение путем денежных

взносов), kad akcionāri ieguldījumus izdara skaidrā naudā, un 2) **dibināšana ar mantu ieguldījumiem** (Sachgründung, учреждение путем имущественных вкладов) vai **dibināšana, pārņemot uzņēmumu** (Übernahmegründung), kad pamatkapitālu sedz ar mantu ieguldījumiem vai tādā kārtā, ka pārņemamā uzņēmuma mantu vērtība pārsniedz parādus. Dibināšanu sauc par **kvalificētu dibināšanu** (qualifizierte Gründung, квалифицированное учреждение), ja s-bu nodibina ar mantu ieguldījumiem vai pārņemot uzņēmumu, kā arī tad, ja atsevišķiem dalībniekiem piešķir sevišķas priekšrocības vai dibinātājiem piešķir sevišķu atbildību (→ Dibinātāju atbildība). Par s-bas dibināšanas gaitu dibinātājiem jāstāda īpašs **dibināšanas pārskats** (Gründungsbericht, учредительский отчет), kas kvalificētas dibināšanas gadījumā parasti nododams īpašiem lietpratējiem pārbaudei (→ Dibināšanas pārbaude). Juridiskās personas tiesības A/S iegūst ar ierakstīšanu → tirdzniecības reģistrā. LV A/S pārvaldes organi ir valde, uzraudzības padome un kopsapulce. **Valdi** (Vorstand, правление) iecel un atceļ uzraudzības padome, un tai var būt viens vai vairāki valdes locekļi; pēdējā gadījumā vienu no tiem iecel par **valdes priekšsēdi** (Vorsitzer des Vorstandes, председатель правления). Valde ir s-bas likumīga pārstāve un vadītāja. **Uzraudzības padomi** (Aufsichtsrat, наблюдательный совет) ievēlē akcionāru kopsapulce 3—20 personu sastāvā. Uzraudzības padome pārrauga s-bas darbību, un tai ir tiesība katrā laikā pieprasīt no valdes pārskatu, kā arī pārbaudīt nolēsumus un mantas un sasaukt kopsapulci, ja to prasa

s-bas intereses. Uzraudzības padomei jāpārbauda s-bas gada pārskats (→ Darbības pārskats) un peļņas sadalīšanas priekšlikumi, par ko jāziņo kopsapulcei. **Kopsapulces** (Hauptversammlung, Generalversammlung, общее собрание) tiesības ar 1937. 30. 1. likumu ievērojami sašaurinātas; tai piekrist lemt par statūtu grozīšanu, s-bas likvidēšanu, apvienošanu vai pārveidošanu, uzraudzības padomes ievēlēšanu un tai maksājamo atlīdzību, valdes un uzraudzības padomes atsavināšanu no atbildības un peļņas sadalīšanu. Ljā A/S pārvaldes organi ir: akcionāru kopsapulce (pilna sapulce), valde, padome un revīzijas komisija. Akcionāru kopsapulce ir s-bas augstākais pārvaldes orgāns, kas lemj par visiem svarīgākajiem s-bas darbības jautājumiem: statūtu grozīšanu, s-bas likvidēšanu, valdes, padomes un revīzijas komisijas locekļu ievēlēšanu un atcelšanu no amata, darbības pārskata apstiprināšanu, peļņas sadalīšanu u. t. t. Valde pārzina un vada visas s-bas lietas kā kārtīgs un rūpīgs veikalnieks, atbild par kārtīgu un pareizu grāmatvedību un ir s-bas pārstāve. Padome ir fakultatīvs orgāns; to var ievēlēt tikai tad, ja tas paredzēts statūtos. Padomei piekrist pastāvīgi pārraudzīt s-bas darbību, pārbaudīt s-bas gada pārskatu (ja nav iecelti zvērināti revidenti) un valdes priekšlikumus par tīras peļņas sadalīšanu, kā arī iepriekš lūkot cauri visus jautājumus, kas piekrist pilnas sapulces apspriešanai vai kas pēc valdes vai padomes locekļu ierosinājuma ceļami priekšā pilnai sapulcei. Revīzijas komisija ir kontroles orgāns, kas pārbauda s-bas darbību. S-bām, kas padotas zvērinātu revidentu revīzijām, revīzijas komisija ir

fakultatīvs orgāns, bet s-bām, kas atsavinātas no zvērināto revidentu revīzijas, revīzijas komisijas ievēlēšana ir obligāta. LV un Ljā A/S darbības pārskats jānodod pārbaudei īpašiem revidentiem (→ Obligātā revīzija). A/S var izbeigties, statūtos noteiktajam laikam notekot, kā arī ar kopsapulces lēmumu, ar konkursa atklāšanu vai ar s-bas piespiedu likvidēšanu, kas par vispārībai kaitīgu vai nelikumīgu darbību paredzēta likumos. → Akcionāru grāmata. Dibināšana. Dibināšanas izmaksas. Revīzijas komisija. Likvidācija. Rezerves. kb

Akciju sabiedrības dibinātāji (Gründer einer Aktiengesellschaft, учредители акционерного общества) — pirmie A/S dalībnieki. To uzdevums ir parakstīt A/S statūtus, iekasēt un pārzināt naudu par akcijām, kvalificētas dibināšanas gadījumā pieņemt mantu vai pārņemt uzņēmumu, sukcesīvas dibināšanas gadījumā sastādīt prospektu un uzaicināt citas personas par akcionāriem. → Akciju sabiedrība. jg

Akciju sabiedrības kapitāls (Kapital der Aktiengesellschaft, капитал акционерного общества) → Pamatkapitāls.

Akciju tiesības (Aktienrecht, акционерное право) — tirdzniecības tiesību daļa, kas iztirzā akciju un paju s-bu uzbūvi un darbību.

Akciju tiesību reforma (Aktienrechtsreform, реформа акционерного права). Par a. t. r-mu specifiskā nozīmē parasti dēvē drīz pēc 1914./1918. pasaules kara gandrīz visās valstīs likumdošanas laukā un tiesību teorijā izcēlušos kustību, kuŗas nolūks ir tuvināt pastāvošās akciju tiesības saimnieciskā dzīvē notikušām pārmaiņām. Rezultātā izdeva jaunus A/S likumus vai pārgrozījumus eso-

šajos: Lichtenšteinā 1926. (ievērojama teorētiska nozīme), Polijā 1928., Anglijā 1929., Dānijā 1930., LV un Ljā 1937. A. t. r. skāra l. t. akcionāru mazākuma tiesības, fūzijas, sanācijas, A/S obligāto revīziju un mazo A/S pārveidošanas problēmas. jg

Akciju veidi (Aktienarten, виды акций) → Akcija.

Akcionārs (Aktionär, акционер) — fiziska vai juridiska persona, kuŗai pieder akcija, A/S dalībnieks.

Akcionāru grāmata (Aktienbuch, книга акционеров) — grāmata, kuŗā ieraksta no akcionāriem akciju iegūšanai saņemtās naudas summas un izlaistās akcijas, kā arī vārda akciju īpašniekus. A. g-tā jāieraksta vārda akciju pārvēršana par turētāja akcijām vai otrādi, kā arī vārda akciju vai pagaidu aplieciņu pāreja citu īpašnieku rokās. Attieksmē pret A/S par akcionāru skaitās a. g-tā ierakstītais vārda akcijas īpašnieks. A. g-tu sauc arī par akciju grāmatu. kb

Akcīze (Акзисе, акциз) — viens no → netiešo nodokļu veidiem. To ņem noteiktas naudas summas apmērā no zināmas objektu vienības; a-zī parasti uzliek gatavam produktam, retāk pusfabrikātam vai izejvielām. Šā nodokļa objekts jaunākajos laikos visbiežāk ir dažādi patēriņa priekšmeti — tēja, cukurs, alus, degvīns, vīns, spirts, tabaka u. c., pie kam tie var būt tiklab iekšzemes, kā ārzemju ražojumi. kp

Aklamācija (Akklamation, аккламация) — viens no sapulcējušos ļaužu kopējās gribas konstatēšanas paņēmieniem, kad vienbalsīga piekrišana priekšlikumam tiek konstatēta bez īpašas balsosšanas, ar atbilstoši piekrišanas saucieniem no vietām. v

Aklmatizācija (Akklimation, акклиматизация) — dzīvu būtnu pieradināšana pie sveša klimata.

Aklo apgādība (Blindenfürsorge, попечение о слепых) — publisko (valsts un pašvaldības) iestāžu obligāts pienākums palīdzēt neredzīgiem speciālās iestādēs, cik tālu tas nepieciešams viņu izglītošanai, aroda iemācīšanai un darba spēju attīstīšanai. d

Aklo arodi (Blindenberufe, профессии, занятия для слепых) — arodi, kas piemēroti personām, kam nav gaismas maņas, vai tādām, kas gan vēl mana gaismu, bet neatšķir priekšmetus. Šādi a. a. ir — grozu un krēslu pišana, suku izgatavošana, virvju višana, neredzīgo grāmatu iespiešana u. c. d

Akmeņogļu sindikāti (Kohlen-syndikate, каменно-угольные синдикаты) — akmeņogļu raktuvju s-bu un tirgotāju apvienības LV. A. s. dibinājās 19. g. s. pēdējā ceturksnī. Lielākā no šīm apvienībām — Rheinisch-westfälisches Kohlensyndikat dibināta 1893. kā brīvprātīga apvienība, bet vēlāk pārvēršas piespiedu apvienībā. LV akmeņogļu apgādē bez minētā sindikāta vēl ir nozīme s-bai Oberschlesisches Steinkohlensyndikat G. m. b. H., ar centrāli Berlinē. No 1941. 1. 5. visas ogļu ražošanas un tirdzniecības s-bas LV apvieno centrālē Reichsvereinigung Kohle; tās prezidiju un priekšsēdi pēc valsts saimniecības ministrijas priekšlikuma ieceļ valsts maršals. Vācijas akmeņogļu sindikāti ir tipiski kartelēšanas kustības norisei Vācijas saimniecības vēsturē. fm

Akorda alga (Akkordlohn, Leistungslohn, сдельная заработная плата) → Algu veidi.

Akorda darbs (Akkordarbeit, аккордная, сдельная работа) → Darba līgumu veidi.

Akorda meistars (Akkordmei-

ster, аккордный мастер) — darba uzraugs, kas ir atbildīgs par akorda sasniegšanu un kam tādēļ ir piešķirtas tiesības patstāvīgi pieņemt un atlaist strādniekus, noteikt viņu atalgojumu u. t. t. → Algu veidi.

Akorda meistarū algu sistēma (Akkordmeistersystem) → Algu veidi.

Akords 1) (Akkord, аккорд) — noteikts darba rezultāts, kas tiek pieņemts par pamatu algas aplēsei. → Algu veidi;

2) (Konkordat, Zwangsvergleichsverfahren) — piespiedu izlīgums konkursa gadījumos starp kvalificētiem un nekvalificētiem (arī starp privilēģētiem un neprivilēģētiem) kreditoriem.

Akosmisms (Akosmismus, акосмизм) — uzskats filozofijā, ka pasaule kā dažādu atsevišķu objektu kopums nav absolūti esoša. Esošs ir vienīgi absolūtais, Dievs, un visi pasaules, kosma daudzveidīgie objekti ir tikai šā absolūtā parādības, veidi. Šādu uzskatu aizstāv budisms, Spinōza, Šopenhauers u. c. Par akosmisku dēvē arī moderno fiziku, jo tā pasauli izkausē abstraktās matemātiskās formulās.

Akreditēšana (Akkreditieren, аккредитирование) — 1) sūtņa pilnvaru iesniegšana valsts galvam;

2) kāda pārstāvja pilnvaras iesniegšana oficiālai iestādei;

3) kredīta piešķiršana.

Akreditīvpirkums (Akkreditivkauf, купля по аккредитиву) → Akreditīvs (1). Prenumerācijas pirkums.

Akreditīvs 1) (Warenakkreditiv, Dokumentenakkreditiv, аккредитив) — pircēja uzdevums pārdevēja izraudzītai bankai samaksāt pārdevējam pirkuma summu armaiņā pret dokumentiem. Vienošanās par a-vu sastopama

kā blaku līgums prenumerācijas pirkumos, kādēļ tos arī dēvē par akreditīvpirkumiem;

2) (einfaches Akkreditiv, Kreditbrief) — kredītvēstule ir vērtspapīrs, kas ir vienas bankas maksāšanas mandāts otrai, parasti ārzemju bankai. A-vu parasti saņem uz ārzemēm ceļojošais tirgotājs, lai mazāk būtu jāņem līdz skaidras naudas.

Akrs (Acre of land, акр) — platības mērs: ASV (= 40,4691 a); Dienvidāfrikas ūnijā (= 85,6521 a); Kanādā (= 40,4676 a); Saksijā (Acker = 55,342 a); Saksijas Altenburgā (= 63,6992 a); Saksijas Kōburgā (= 28,972 a); Saksijas Gōtā (Forstacker = 33,884 a, Landacker = 22,702 a); Saksijas Meiningā (= 28,972 a); Saksijas Veimarā (= 28,503 a); Švarcburgas Rudolštātē (= 32,691 a); Švarcburgas Zonderhausenā (Forstacker = 32,688 a, Landacker = 25,023 a un 18,773 a).

Aksioloģija (Axiologie, аксиология) → Vērtība.

Aksiōma (Axiom, аксиома) — 1) pamatnoteikums loģikā, ko nevar pierādīt un ko arī nevajag pierādīt, jo tā patiesīgums ir tieši ieskatāms, evidents. A-mas ir pamatā visiem pierādījumiem, kas vien iespējami zināmā zinātniskā sistēmā. Formālās loģikas a-mas, uz kurām pamatojas visas domāšanas pareizums, ir šādas: identitātes likums (A=A), pretrunas likums (nevar būt vienā reizē pareizi, ka A ir B un A nav B), likums par trešo izslēgto (katru jēdzienu var nostādīt vienu pret otru vai nu apstiprināmā, vai arī noliedzamā attieksmē, piem., šis koks ir bērzs vai tas nav bērzs), pietiekamā pamata likums (ikvienam spriedumam jābūt pietiekami pamatotam, tas nedrīkst būt patvaļīgs);

2) → matēmatikā agrākajā — Euklida uztvērumā a-mas ir spriedumi, kuŗu patiesība acīm redzama, jaunākajā — Hilberta (D. Hilbert) uztvērumā a-mas ir spriedumi, kas apskatāmos matēmatiskos objektus līdz zināmai pakāpei definē. ef

Aktīva aizdevums (Aktiv-Dar-lehen, активный заём или ссуда) → Aizdevums.

Aktīva augļi (Aktivzinsen, проценты с активных сделок) — atlīdzība, ko bankas saņem par izsniegtiem kredītiem. Pretēji ir **pasīva augļi** (Passivzinsen, проценты с пассивных сделок) — atlīdzība, ko bankas maksā par noguldījumiem un citiem pasīva darījumiem. A. a. ir arvien augstāki par pasīva augļiem. Starpība starp aktīva un pasīva augļiem rada bankas bruto peļņu. rr

Aktīva darījumi (Aktivgeschäfte, активные сделки или операции) — darījumi, ar kuŗiem bankas piešķir kredītus. Ievērojamākie aktīva darījumi — vekselu diskonts, aizdevumu operācijas, akreditīvi, noguldījumi citās kredītiestādēs u. c. rr

Aktīvā drošība (aktive Sicherheit, активное обеспечение) → Drošība.

Aktīvā financēšana (Aktivfinanzierung, активное финансирование) → Financēšana.

Aktīva konti (Aktivkonten, счета актива) → Konts.

Aktīvā masa, avarijas masa, aktīvais kapitāls (Masse der Beitragsrechte, Havariekapital, активная масса) — tā brauciena riskā apvienoto mantu (kuŗa, kraŗai lielās avarijas gadījumā ir tiesība saņemt pēc sevišķas kārtības atlīdzību par zaudējumiem, bojājumiem un izdevumiem, kas ir

lielās avarijas tiešās sekas. → Konkurs. jg

Aktīvā tirdzniecība (aktiver Handel, активная торговля) — parādība, kad tirdzniecība tiek realizēta tāda veidā, ka tirgotāji tirdzniecības darījumā slēģšanai dodas ārpus savas valsts robežām. Par a-vo t-bu un tās pretstatu **pasīvo tirdzniecību** (passiver Handel, пассивная торговля) var runāt tikai tais saimniecības vēstures posmos, kad neizkoptu saziņāšanās līdzekļu dēļ un neattīstītas preču standartizācijas dēļ tirgotāji mēdza personiski pavadīt preču transportus un personiski kārtot preču iepirkšanu un pārdošanu. A-vo t-bu un pasīvo tirdzniecību nedrīkst sajaukt ar aktīvo un pasīvo tirdzniecības bilanci. ed

Aktīvais kapitāls (Havariekapital, аварийный капитал) → Aktīvā masa.

Aktīvais prasības pamats (aktiver Klagegrund, активное основание иска) → Prasības pamats.

Aktīvie iedzīvotāji (berufstätige Einwohner, трудовое население) → Ienākuma guvēji.

Aktīvist (Aktivist, активист) → Aktīvs.

Aktivitātes tabulas (Aktivitätstafeln, таблицы активности) — darba nespējas pensijas (rentes) apdrošināšanā lietotās tabulas, kuŗās redzama varbūtība zināmā vecumā esošam strādāt spējīgam cilvēkam sasniegt nākamo mūža gadu dzīvam un strādāt spējīgam. Aktivitāte šē nozīmē darba spēju, pretēji invaliditātei. rl

Aktīvs 1) (Aktiva, актив) — bilances mantas puses apzīmējums, pretstatā → pasīvam, kas rāda mantu avotus. Palaikam a. ir bilances kreisās puses apzīmējums, tikai Anglijā apzīmē otrādi. A-vā parādītās mantas novērtē-

tas naudā, un parasti tās iedala → ricības mantās un → ieguldītās mantās. Bez mantām a-vā var būt arī dažādi bilances pasīva → korrektīvposteni un bilances līdzsvarošana ievietotie → deficīta un tirā → zaudējuma posteni;

2) (Aktiv, активный) — rosīgs, darbīgs, reakcijai spējīgs. **Aktīvistis** (Aktivist, активист) — tādas politiskās organizācijas biedrs, kuŗa savus mērķus grib panākt ar tiešu akciju. → Akcija.

Akts (Akt, акт) — 1) tiesisks darījums, kuŗa mērķis ir tiesisku attieksmju nodibināšana, pārgrozīšana vai izbeigšana. Šie akti var būt vienpusīgi (piem., testaments), divpusīgi (piem., līgums) un daudzpusīgi (a. par kādas s-bas nodibināšanu). Uz šiem aktiem it īpaši balstās visas tiesiskās dzīves dinamika;

2) dokuments, pierādījums jebkādam juridiski relevantam apstāklim (piem., a., ko sastāda, novērtējot kādus cēlušos zaudējumus). Izšķir privātus, notāriālus, notāra apliecinātus un zemes grāmatu aktus. → Administratīvs akts;

3) psihisks a.: apziņas pārdzīvojumus, šai apziņai intencionāli tiecoties uz kādu objektu;

4) tēlotājā mākslā: darinājums, kas atveido dzīvu modeli;

5) svinīgs a.: sarikojums, lai atzīmētu kādu sevišķu notikumu.

lš

Aktu nepatiesīgums (unrichtige Beurkundung, ложное удостоверение) — sodāms nodarījums, kad kāda persona valsts orgāniem šā vārda plašākā nozīmē apzināti nepatiesi apliecina savā vai cita labā apstākli, kam ir tiesiska nozīme vai var būt tiesiskas sekas. Ljas SL soda a. n-mu ar cietuma sodu vai pārmācības namu.

lš

Aktuāls (aktuell, актуальный) — pašreiz svarīgs. **A. jautājums** (aktuelle Frage, актуальный вопрос) — steidzams, neatliekams jautājums; pretēji **a-lam rakstam** (aktuelle Schrift, актуальная статья), kas apskata tikai dienas problēmas, **a. temats** (aktuelles Thema, актуальная тема) rakstniecībā atspoguļo vesela laikmeta intereses.

Aktuāls jautājums (aktuelle Frage, актуальный вопрос) → Aktuāls.

Aktuāls raksts (aktuelle Schrift, актуальная статья) → Aktuāls.

Aktuāls temats (aktuelles Thema, актуальная тема) → Aktuāls.

Aktuārs (Aktuar, актуарий) — augsti kvalificēts speciālists dzīvības apdrošināšanā. Agrāk — tiesas rakstvedis.

Akumulācijas teorija (Akkumulationstheorie, Anhäufungstheorie, теория аккумуляции) — Marks mācības daļa. Uzkrātā → virsvērtība pārveidojas par kapitālu. Kapitāls savukārt koncentrējas lielos uzņēmumos, kas konkurences kārtā nospiež mazos uzņēmumus; notiek t. s. **kapitāla koncentrācija** (Konzentration des Kapitals, концентрация капитала). Lielajos uzņēmumos relatīvi pieaug → konstantais kapitāls un relatīvi samazinās → variablais kapitāls, kuŗu izlieto algu maksāšanai. Tas palielina rūpniecības → rezerves armiju, kas vairo postu. Tā kapitāla akumulācija rada pamatu **posta akumulācijas teorijai** (Verelendungstheorie, теория обнищания). aa

Akvizitors (Akquisiteur, Werber, аквизитор) — 1) sludinājumu vācējs, kas citu uzdevumā un uz cita konta aroda veidā nodarbojas ar sludinājumu vākšanu; 2) izziņu ievācējs izziņu birojiem.

vv

à la baisse [fr.] **darijumi** (à la baisse Geschäfte, сделки на понижение) — spekulācijas darijumi, kušos spekulants cer nopelnīt ar cenas pazemināšanos. Šai nolūkā spekulants pārdod, lai vēlāk lētāk iepirktu. → Biržas darijumi. Spekulācija. vv

à la hausse [fr.] **darijumi** (à la hausse Geschäfte, сделки на повышение) — spekulācijas darijumi, kušos spekulants cer nopelnīt ar cenas celšanos. Šai nolūkā spekulants pērk, lai vēlāk dārgāk pārdotu. → Biržas darijumi. Spekulācija. vv

al pari [ital.] — stāvoklis, kad nōmināls sakrīt ar kursa vai kādu citu vērtību. Parasti attiecas uz vērtspapīriem. → Nōmināls. vv

Albanijas franks (albanischer Frank, албанский франк) → Nauda.

Alberta dālderis (Albertus Taler, Альбертовский талер) → Dālderis.

Albions (Albion, Альбион) — Lielbritanija.

Alga, darba alga (Lohn, Arbeitslohn, зароботная плата) — tautsaimniecības mācības izpratnē — atlīdzība par → ražošanas faktoru — → darbu svešā uzņēmumā. Var arī teikt, ka a. ir → darba ienākums, kas iegūts svešā uzņēmumā. **Naudā saņemto algu** (Geldlohn, денежная зароботная плата) un **graudā saņemto algu**, kušu dažreiz sauc arī par **natūrālo algu** (Naturallohn, зароботная плата натурой), mēdz saukt par **nōminālo algu** (Nominallohn, номинальная зароботная плата), atšķirā no **reālās algas** (Reallohn, реальная зароботная плата). Reālā a. ir tas patēriņam nepieciešamo saimniecisko → labumu daudzums, kušu algas saņēmējs spēj par savu nōminālo algu iegūt. Skaitlisko reālo algu

izteic ar → indekiem vai arī pārlešot nōminālo algu naudas vienībās ar konstantu pirktspēju, pie kam šādu pārlēšanu sauc par → deflatēšanu. Reālās algas apļeš, lai salīdzinātu vienā un tai pašā vietā divos dažādos laika posmos saņemto algu vai arī divās dažādās vietās vienā un tai pašā laikā saņemto algu. Nōminālo algu tādos gadījumos salīdzināt nav iespējams, jo naudai vai produktam, kušu nōminālā a. izteikta, ir mainīga → pirktspēja. Tautsaimniecības teorētiskajos apceršjumos, runājot par algu bez apzīmējuma «nōminālā» resp. «reālā», parasti domāta reālā a. Bez tam vēl sastopami jēdzieni **brīvā a.** (freier Lohn, свободная зароботная плата) un **saistītā a.** (gebundener Lohn). Brīvā a. ir tāda a., kas noteikta brīvas vienošanās kārtā starp strādnieku un uzņēmēju. Saistītās algas ir vai nu valsts iestāžu noteiktas, piem., **minimālās algu likmes** (Mindestlohnsätze, минимальные ставки зароботной платы), vai arī ar strādnieku → arodbiedrību vai citu viņu organizāciju → kolektīvu līgumu vai ar → tarifa līgumu panāktas. **Vietējā a.** (Ortslohn, местная зароботная плата) — a., kušu apmērs likuma noteikumos vai līgumā noteikts, ievērojot dzīves apstākļus, it īpaši dārdzību apgabalā, kur atrodas darba vieta. → Algu veidi. Algas teorijas. Algas augstuma dažādums. aa

Alga naturālījās (Naturalienlohn, зароботная плата натуральными) → Algu veidi.

Alga naudā (Geldlohn, Barlohn, денежная зароботная плата) → Algu veidi.

Algas aizsardzība (Lohnschutz, защита зароботной платы) — publiski tiesisks aizliegums darba devējam patvaļīgi samazināt dar-

binieka saņemamās algas lielumu, piem., aizliegums samazināt minimālās algu likmes attiecīgā aroda kategorijā, izdarīt atvilkumus no algas virs likumā atļautajām robežām, izmaksāt algu sevišķās zīmēs, kuponos, u. t. t. d

Algas aizsardzības teorija (Lohnschutztheorie, теория защиты заработной платы) → Aizsargmuitu teorijas.

Algas aizturējums (Zurückbehaltung des Lohnes, удержание заработной платы) — darba devēja tiesība neizmaksāt apķilājamo algas daļu, kamēr nav apmierināti viņa prasījumi, kam sakars ar saņemamo algu. A. a. pieļauts → algas apķilājuma robežās. d

Algas apķilājums (Lohnpfändung, арест заработной платы) — aizliegums izmaksāt darbiniekam pašam likumā noteiktu algas daļu, ja pret viņa algu ir vērstā piedziņa. Visu algu apķilāt nav atļauts, jo alga ir darbinieka eksistences nodrošinājums. LV nav apķilājama alga zem RM 150,— mēnesī, RM 35,— nedēļā un RM 5,80 dienā; algu virs minētajām summām var apķilāt % apmērā; iesniedznieku un laulātā uzturam a. a. ierobežots ar tādu algas daļu, kāda nepieciešama darbinieka uzturam un likumisko saistību pildīšanai. Ljā a. a. aprobežots ar ¼ līdz 2/5 no algas, atkarā no tās apmēra un darbinieka ģimenes stāvokļa. m

Algas augstuma dažādums (Lohnunterschiede, различие высоты заработной платы) brīvās saimniecības apstākļos ir atkarīgs vispirms no aroda, pie kam katram arodam, stingri ņemot, ir savs patstāvīgs → darba tirgus ar savu pieprasījumu un piedāvājumu. Pāreja no viena aroda otrā saistīta ar grūtībām (aroda mācīšanos u. c.). Nozīmīga šai ziņā ir arī attiecīgā aroda darba

pieprasījuma elastība (→ Darba pieprasījums). Tālāk svarīgas ir katra atsevišķā strādnieka individuālās spējas. Svarīgi ir arī, ar kādām grūtībām un ar cik ilgu laiku ir saistīta attiecīgā aroda iemācīšanās, kādā mērā ir iespējams monopolizēt attiecīgo nozari (piem., tāda iespēja savā laikā Ljā bija zvērinātu advokātu padomei, kas ierobežoja jaunu juristu pieplūdumu zvērinātu advokātu saimē), vai arods sagādā nodarbošanos cauru gadu vai tikai sezonās, u. c. → Algu veidi. Algas veidošanās process. Alga. Darba piedāvājums. Darbs. aa

Algas avanss (Lohnvorschub, аванс в счет заработной платы) → Avanss.

Algas dzelzs likums (ehernes Lohngesetz, железный закон заработной платы) → Algas teorijas.

Algas ieskaits (Aufrechnung des Lohnes, зачет заработной платы) — algas prasījuma dzēšana ar darba devēja pretprasījumu, ko parasti pieļauj līdz likuma atļautai algas daļai. d

Algas ieturējums (Einbehaltung des Lohnes, удержание заработной платы) — algas vai tās daļas neizmaksāšana darbiniekam, pie kam neizmaksātā summa nepāriet darba devēja, bet paliek darbinieka īpašumā, tikai darbinieka rīcība ar to ierobežota, jo naudu uzkrāj un uzglabā pie darba devēja noteiktam mērķim. Saimnieciski a. ie-ma nolūks ir a) nodrošināt darba devēju pret zaudējumiem sakarā ar līguma laušanu vai citu ļaunprātīgu rīcību no darbinieka puses; b) uzkrāt līdzekļus darbinieka apdrošināšanai vai citiem tml. mērķiem; c) nodrošināt trešo personu, tie īpaši publisko iestāžu prasījumu nokārtošanu. Likums a. ie-mu parasti nosaka tikai publisko iestā-

žu prasījumu (piem., nodokļu) nodrošināšanai, kamēr citos gadījumos to nokārto ar darbinieka un darba devēja vienošanos. A. ie-ma apmērs katrā algas izmaksas termiņā nedrīkst pārsniegt → algas apķīlājumam pakļauto daļu. Publisko iestāžu darba attieksmēs runā par **atalgojuma ieturējumu** (Einbehaltung des Gehaltes, удержание жалования, оклада). m

Algas izmaksas (Lohnkosten, затраты на заработную плату) → Izmaksas.

Algas izmaksas vieta (Lohnzahlungsstätte, место выплаты заработной платы) — vieta, kur izmaksājama darbinieka saņemamā alga. Parasti to nosaka darba līgumā, abām līguma līdzējām pusēm brīvi vienojoties. Aizliegts izmaksāt algu reibīgu dzērienu pārdotavās tādiem darbiniekiem, kas tur nestrādā. d

Algas nodoklis (Lohnsteuer, Lohnquellensteuer, Steuerabzug vom Arbeitslohn, налог с заработной платы) — nodoklis no nepatstāvīgā darbā gūtā ienākuma. Parasti a. n-li ievāc caur trešo personu (Steuereinzug durch Dritte), atvelkot šo nodokli, izmaksājot algu (Lohnquellensteuer), t. i. darba devējam uzdots attiecīgās summas ieturēt, algu izmaksājot, nodot tās finanču iestādēm un ierakstīt tās darba devēja glabāšanā nodotā darbinieka **nodokļa kartē** (Steuerkarte, налоговая карточка). LV likumos noteikumi par a. n-li iekļauti 1934. ienākuma nodokļa likumā (38.—43. §), un par a. n-li sauc ienākuma nodokli, par cik tas attiecas uz darba algām. bt

Algas noteicēja iestāde (Lohnamt, Fachausschuß, учреждение по нормированию заработной платы) — valsts vai sociālās pašvaldības iestāde, kam pēc likuma vai kolektīva darba līguma no-

teikumiem piekrist fiksēt algu likmes zināmām darbinieku grupām vai algas konkrētām personām. m

Algas noteikšana (Lohnfestsetzung, нормирование заработной платы) — algas apmēra precizēšana ar likumā paredzētas iestādes vai amatpersonas rīkojumu. Normālos apstākļos a. n-nu atstāj līguma līdzējām pusēm, bet kara laikā to uztic īpašiem valsts varas organiem. m

Algas summu nodoklis (Lohnsummensteuer, налог с общей суммы заработной платы) — nodoklis, ko maksā tirdzniecības un rūpniecības uzņēmumi no izmaksāto algu kopsummas. LV tas piekrist pašvaldībām, un Prūsijā to ņem 1% no algu kopsummas. Līdzīgs savā uzbūvē ir **darba devēju nodoklis** (Arbeitsgebersteuer, налог с работодателя), kas pastāvēja Vācijā kā ārkārtējs nodoklis 1923., kad to ņēma pusgadā izmaksāto algu kopsummas divkārtā apmērā. bt

Algas teorijas, darba algas teorijas (Lohntheorien, Arbeitslohntheorien, теория заработной платы). To ir ļoti daudz, kāpēc šie minēsim tikai tās, kas literatūrā ieguvušas speciālus nosaukumus. A. t. tautsaimniecības mācībā ir divējādas dabas: tirās teorijas, kas izskaidro, no kādiem faktoriem atkarīgs algas augstums, un → ekonomiskās politikas a. t., kas atbild uz jautājumu, cik augstas algas būtu jācenšas panākt. 1) **Tirās teorijas:** a) → **Klasiskās skolas teorijas:** alga ir ražošanas faktora → darba cena. Taču ikvienas preces, arī darba, tirgus cena ir atkarīga no pieprasījuma un piedāvājuma, bet tai tomēr ir tendence svārstīties ap dabisko → cenu, kas atkarīga no ražošanas izmaksām. Tādā kārtā arī ražošanas faktora darba tirgus cena,

t. i. alga, ir atkarīga vispirms no → darba pieprasījuma un → darba piedāvājuma, bet tā svārstās ap ražošanas faktora darba dabisko cenu, kas savukārt atkarīga no darba ražošanas izmaksām, kuŗas sastāda no strādnieka ģimenes eksistences un pēcnācēju uzaudzinašanas izmaksām. Ja alga pārsniegtu šo līmeni, tad strādnieki agrāk precētos un viņiem būtu vairāk bērnu, kas ar laiku palielinātu darba piedāvājumu, līdz alga atkal noslidētu līdz dabiskai cenai, un otrādi (Ricardo). Šī teōrija pazīstama literātūrā ar nosaukumu **ražošanas izmaksu teōrija** (Produktionskostentheorie, теория издержек производства). Otrs klasiskās skolas virziens (James Mill, J. St. Mill u. c.) ir izveidojis t. s. **algu fonda teōriju** (Lohnfondstheorie, теория фонда заработной платы): algu uzņēmumi maksā no sava algu fonda, pie kam šis fonds, visus uzņēmumus kopā ņemot, zināmā laika posmā ir noteikts lielums. Tāpēc caurmēra algas augstums līdzinās šim algu fondam, dalītam ar strādnieku skaitu. b) → **Sociālistu teōrijas: Algas dzelzs likums** (ehernes Lohngesetz, железный закон заработной платы) — algai ir tendence pastāvīgi noslidēt līdz līmenim, kāds nepieciešams strādnieku iztikai un pēcnācēju uzaudzinašanai (Lassalles). **Dilstošās algu kvotes likums** (Gesetz der fallenden Lohnquote, закон убывающей квоты заработной платы) — pieaugot darba produktivitātei, pieaug ražotā produkta daudzums, no kuŗa arvienu lielāku kvoti, t. i. daļu iegūst zemes īpašnieki un kapitāla īpašnieki, kamēr strādnieku saņemtā kvote, t. i. daļa (alga) relātīvi dilst (Rodbertus). **Mācība par rūpniecības rezerves armiju** (Lehre von der industriellen Reserve-

armee, учение о промышленной резервной армии) — algas augstumu pastāvīgi spiež uz leju rūpniecības rezerves armija, t. i. strādnieku skaits, kas ātrods bez darba, pie kam šās rezerves armijas lielums svārstās atkarā no → konjunktūras (Marx). **Izmantošanas teōrija** (Ausbeutungstheorie, теория эксплуатации) — strādnieks nesāņem pilnu sava darba produktu, bet tikai daļu no tā, t. i. tik daudz, cik atbilst strādnieka iztikas un viņa pēcnācēju uzaudzinašanas izmaksām, bet pārējo viņa darba produktu → virsvērtību — paņem kapitāla īpašnieks (Marx). c) **Jaunākās a. t.: Produktivitātes, robežproduktivitātes teōrija** (Produktivitätstheorie, Grenzproduktivitätstheorie, теория продуктивности, теория предельной продуктивности). Šai teōrijai pazīstami daudzi varianti. Pamatdoma — alga līdzinās robežproduktam (tam ienesas → pieaugumam, kuŗu rada robežstrādnieks, t. i. pēdējais pieņemtais strādnieks, pārējiem apstākļiem nemainoties) jeb, precizāk sakot, diskontētam → robežproduktam (Thünen, Dietzel, Clark, Marshall u. c.). **Rentabilitātes teōrija** (Rentabilitätstheorie, теория рентабельности, доходности) — algas augstums ir atkarīgs no uzņēmuma → rentabilitātes izrēdzēm (Diehl). d) **Speciālās a. t.** izskaidro speciālos sakarus starp algu un citām tautsaimnieciskām parādībām. No tām pēc sava nosaukuma vairāk pazīstamas ir divas teōrijas, kas izteic sakaru starp algu un labības cenām. **Paralēlisma jeb līdzteku teōrija** (Paralleltheorie, теория параллелизма) — pieaugot iedzīvotāju skaitam, labības cenas aug (→ Zemes rente), sakarā ar ko nōminālā alga arī aug līdztekus labi-

bas cenām, kamēr reālā alga paliek konstanta (klasiskā skola). **Pretišķības teorija** (Konträrtheorie) — pieaugot labības cenām, pieaug zemes rente, kamēr uzņēmēja peļņa un alga dilst, un, otrādi, slidot labības cenām, dilst zemes rente, kamēr algas aug (Dietzel). 2) **Ekonomiskās politikas a. t.**: a) **Pirktpēju teorija** (Kaufkrafttheorie, теория покупательной способности) — algām jābūt cik iespējams augstām, jo tas veicina kapitāla uzkrāšanu, vairo strādnieku pirktspējas un tādā kārtā mazina saimniecisko križu radītās sekas (Lederer), kā arī vairo masu patēriņa priekšmetu pieprasījumu un mazina pieprasījumu pēc greznuma precēm (Oppenheimer). b) **Produktivitātes teorija** (Produktivitätstheorie, теория продуктивности) — algu līmenis paaugstināms tikai par tik, par cik pieaug → sociālais produkts un pavairojas kapitāls (Ad. Weber). c) **Taisnīgās a. t.** (Theorien des gerechten Lohns, теория справедливой заработной платы). No tām ir pazīstama Tīnena (Thünen) teorija par **dabisko algu** (naturgemäßer Arbeitslohn, теория естественной заработной платы), pēc kuras algai jābūt līdzīgai $\sqrt{a \times p}$, kur *a* nozīmē to priekšmetu daudzumu, kas nepieciešams strādnieku iztikai, bet *p* — strādnieka ražoto produktu daudzumu. Tālāk ir pazīstamas **sociālās algas** (Soziallohn, социальная заработная плата) **teorijas** — algas jāmaksā nevis pēc strādnieka veikmes, bet pēc viņa vajadzībām, piem., t. s. **ģimenes alga** (Familienlohn, семейная заработная плата), kas maksājama pēc ģimenes lieluma (katoļu uzskats), un šim nolūkam ieteicamas **ģimenes piemaksas** (Familienzulagen, семейные приплаты). Tāpat zināmos gadījumos

strādniekiem maksājamas arī **dārzdības piemaksas** (Teuerungszulagen, приплаты на дороговизну) u. tml. → Alga. Algu veidi. Algus veidošanās process. Algus augstuma dažādums. Algu apture. Eksistences minimums. Robežproduktivitāte. aa

Algus veidošanās norise (Lohnbildung, процесс установления заработной платы) → Algus veidošanās process.

Algus veidošanās process jeb **norise** (Lohnbildung, процесс установления заработной платы) — analoga cenas veidošanās procesam, tikai ar to starpību, ka → darba pieprasījumam un → darba piedāvājumam ir savas īpatnības. Arī algu veidošanos var ietekmēt valsts ar savu politiku (→ Algu politika). Tādā gadījumā jārunā jau par **algu veidošanu** (Lohngestaltung, установление заработной платы). → Alga. Algu veidi. Algus teorijas. Algu apture. Algus augstuma dažādums. Cenas veidošanās. Darbs. aa

Algebra (Algebra, алгебра) → Matemātika.

Algoritms (Algorithmus, алгоритм) loģikā — loģisko darbību simbolizācija ar speciālu zīmju palīdzību (piem., zīmēm *S* un *P*). Ar šo zīmju palīdzību izdara dažādas loģiskas operācijas. lš

Algotam darbiniekam pielīdzināta persona (arbeitnehmerähnliche Person, лицо, приравняемое к работополучателю) — persona, kas tāpat kā algots darbinieks vairāk vai mazāk pakļauta sociālo likumu aizsardzībai vai nodrošinājumam, piem.: māj rūpniecības strādnieki, sīkražotāji, algotu darbinieku ģimenes locekļi u. c., kas parasti katrā atsevišķā likumā īpaši minēti. d

Algots darbinieks (Arbeitnehmer, работополучатель или слу-

жащий и рабочий) — persona, kas uz darba līguma pamata veic kādu darbu svešā saimniecībā, uzņēmumā vai iestādē un saņem par to atlīdzību — darba algu.

Algu apture (Lohnstop) — rikojums LV, ar ko aizliegts algas paaugstināt virs 1939. 16. 10. līmeņa vai pazemināt zem tā. Šis noteikums attiecas arī uz pārbaudītām akorda algu likmēm. Ja kāds uzņēmums ierīkots no jauna vai arī kāds darbinieks no jauna pieņemts, tad algas nosakāmas tādas, kādas pastāv līdzīga veida uzņēmumos vai līdzīgam amatam. Iznēmumi pieļaujami tikai ar piekritīgo iestāžu speciālu atļauju.

Algu avansu maksājums (Abschlagzahlung, уплата аванса в счет заработной платы) → Algu periods.

Algu birojs (Lohnbüro, расчетная контора) → Algu grāmatvedība.

Algu fonda teorija (Lohnfondstheorie, теория фонда заработной платы) → Algas teorijas.

Algu grāmata (Lohnbuch, расчетная книжка) — 1) darbiniekam izsniegta grāmata, kurā ieraksta izpelnīto algu, atvilkumus un izmaksāto algu; to var aizstāt attiecīgi algu sarakstu izraksti;

2) grāmatvedības grāmata, kurā reģistrē katra darbinieka izpelnīto algu, atvilkumus un izmaksāto algu, atveŗot katram pastāvīgam darbiniekam savu kontu vai gadījuma darbiniekiem kopēju kontu.

Algu grāmatvedība (Lohnbuchhaltung, бухгалтерия по расчету заработной платы) — lielākos uzņēmumos sevišķa nodaļa, kas apļeš atsevišķu strādnieku izpeļņu un sadala algas pa nolēsuma periodiem un pēc noteiktiem ra-

žojumiem (veikmēm), kārtu algu statistiku un veic dažādus darbus, kas saistīti ar uzņēmuma darbinieku lietu kārtošānu. kb

Algu kārtība (Lohnordnung) — strādnieku sadalījums grupās resp. katēgorijās pēc saņemamās algas apmēra. Stingri noteiktu a. k-bu pazīst tikai tais valstīs, kur valsts vara iejaucas algu kārtošānā, nosakot algu apmēru, piem., autoritārās valstīs un it īpaši kara apstākļos. m

Algu kārtošāna jeb **veidošāna** (Lohngestaltung, нормирование заработной платы) — valsts, sabiedrisku iestāžu vai privātpersonu rīcība algas apmēru noteikšanā atsevišķām darbinieku grupām vai darbiniekiem zināmā darba nozarē vai uzņēmumā. Sabiedrisku iestāžu un privātpersonu a. k-nas funkcija var paplašināties vai sašaurināties atkarā no valsts varas algu politikas; parasti parlamentārās valstīs tā ir plašāka, autoritārās valstīs šaurāka, normālos (miera) apstākļos plašāka, ārkārtējos (kara) apstākļos šaurāka. m

Algu konts (Lohnkonto, счет заработной платы) — konts, kurā dēbetē izpelnītās darba algas. Tirdzniecības un līdzīgos uzņēmumos a. k. parasti ir rezultātu konts, bet ražošanas uzņēmumos tas ir sadalītājs konts (Verteilungskonto). → Konts. kb

Algu nodoklis (Lohnsteuer, налог с заработной платы) — nodoklis, ko ņem no darba algas neatkarīgi no darba līguma ilguma. A. n. tagad parasti ir ienākuma nodokļa sastāvdaļa; tas ievēro maksātāja ģimenes stāvokli, eksistences minimumu, ir progresīvs; to darba devējs atvelk no darba algas un iemaksā valsts kasē. kp

Algu periods (Lohnperiode, Lohnfrist, расчетный период по

заработной плате) — laika sprīdis, par kuŗu katram darbiniekam apleš bruto algu, visus atvilkumus un izmaksājamo neto algu. No a. p.-da jāatšķir **algu avansu maksājumi** (Abschlagszahlung, уплата авансов в счет заработной платы). Praksē sastopami l. t. mēneša, 14 dienu vai 10 dienu (dekadas) a. p.-di. kb

A. p.-da pagarināšanā ieinteresēts darba devējs, jo ar to tas ietaupa kredita augļus, izdevumus algu aplēsumu un maksājumu kārtīšanai. Darbiniekam gaŗāks a. p. atvieglo lielāko priekšmetu (apģērba, kurināmā, mēbeļu) iegādi. Tā kā alga caurmērā ir pietiekama tikai darbinieku nepieciešamo izdevumu segšanai, tad viņi cenšas panākt isākus a. p.-dus. Lai jautājumu atrisinātu, gaŗāko a. p.-du nosaka likumā, pie kam parasti tas nedrīkst pārsniegt 1 mēnesi. m

Algu politika (Lohnpolitik, политика заработной платы) — visu to līdzekļu kopums, kuŗus apzināti lieto algu ietekmēšanai. A. p.-kas veidi: 1) **individuālā a. p.** (individuelle Lohnpolitik, индивидуальная политика заработной платы) — a. p., ko veido darba līguma līdzēji. Tā bija pārsvarā līdz 19. g. s., kad valsts par algu noteikšanas kārtību neinteresējās; 2) **kollektīvā a. p.** (kollektive Lohnpolitik, коллективная политика заработной платы) — a. p., ko veido strādnieku un uzņēmēju apvienības kā ciņas organizācijas. Tā dominēja Vakarēiropā 20. g. s. sākumā, kad algas noteica strādnieku un uzņēmēju apvienību noligtie kolektīvie → darba līgumi; 3) **autoritārā a. p.** (autoritäre Lohnpolitik, авторитарная политика заработной платы) — valsts veidotā a. p. Tā pastāvēja līdz 19. g. s. un arī tagad LV; tur tomēr zinā-

ma vieta paredzēta arī individuālai a. p.-kai, kas pakļauta valsts kontrolei un vadībai. LV a. p.-kai pirms otrā pasaules kara bija šādi uzdevumi: a) aizkavēt algu pieaugumu vīrsasnīgtā līmeņa, b) nostabilizēt algas tautsaimnieciski attaisnojamā līmenī, eliminējot algu svārstības sakarā ar konjunktūras apstākļiem, un c) atjaunot taisnīgus algu samērus, kas pa daļai bija iznīcināti pirms tam pastāvējušās kollektīvās algu ciņās. Izceļoties karaam, LV a. p.-kai radās uzdevumi: a) aizkavēt visus nepamatotus algu paaugstinājumus (→ Algu apture), b) pieskaņot algas kara saimniecības attaisnojamam līmenim un c) izveidot tālāk taisnīgus algu samērus, kas atbilst kara saimniecības iespējām. aa

Algu statistika (Lohnstatistik, статистика заработной платы) — darba statistikas nozare, kas vāc un sakopo ziņas par nodarbināto algu likmēm un izpeļņu un apleš reālalgas noteiktām algoto darbinieku grupām atsevišķās ražošanas nozarēs. A. s.-kā l. t. iespējama tikai vienību daļēja novērošana, tāpēc datiem ir tikai reprezentatīvs raksturs. Ljas a. s. līdz 1940. okt. algu likmes un izpeļņu noskaidroja: 1) privātos rūpniecības uzņēmumos (Rīgā — ar 20 un vairāk strādniekiem, provincē — ar 15 un vairāk strādniekiem) — katru mēnesi strādniekiem ar laika (izņemot ar mēneša algu) un akorda algu un divi reizes gadā darbiniekiem ar mēneša algu; 2) privātos tirdzniecības, transporta, apdrošināšanas, aģentūras un komisijas uzņēmumos un bankās (Rīgā ar 5 un vairāk, provincē — ar 3 un vairāk algotiem darbiniekiem) — divi reizes gadā; 3) publisko iestāžu (valsts iestāžu, pašvaldību, slimokasu u. t. t.) darbinieku at-

algojumu; 4) laukstrādnieku (gada, vasaras un dienas) un ganu algas (ieskaitot dzīvokli un uzturu) pēc brīvprātīgo korespondentu ziņojumiem, kā arī mežstrādnieku algas; 5) algas pārējās nozarēs (piem., mājkalpotāju) pēc slimokasu ziņām. Aplēsti arī algu samēra skaitļi (vienkāršie indeksi) un reālalgas atsevišķām arodu grupām. Dati publicēti MB (pēd. 1940. okt.), LStG un DSt (pēd. 1937.). Kopš 1941. sept. ievāc tikai četras reizes gadā (par martu, jūn., sept. un dec.) un apstrādā ziņas par strādnieku algu likmēm un izpeļņu rūpniecības uzņēmumos, kas nodarbina 20 un vairāk strādniekus (izņemot kaŗa rūpniecības uzņēmumus), kā arī visos valsts un nacionālizētos uzņēmumos (izņemot bij. rajonu kombinātus), pašvaldību un kooperatīvu uzņēmumos pārtikas nozarē (pienotavās un spirta dedzinātavās); divi reizes gadā no tiem pašiem rūpniecības uzņēmumiem ievāc ziņas par kalpotāju (technisko darbinieku, kantoŗa un tirdzniecības personāla un apkalpotāju) algām. Bez tam pa vienai reizei ir ievāktas ziņas par pienotavu personāla algām (1941. dec.), par valsts, nacionālizēto, kooperatīvu tirdzniecības uzņēmumu un kredītiestāžu darbinieku algām (1942. febr.), kā arī par latviešu budŗeta iestāžu un to saimniecisko darboklu darbinieku algām (1942. martā). Dati publicēti izdevumā Statistische Berichte für den Generalbezirk Lettland 1/6. nr. 1942. LV ziņas par algu likmēm sakopotas pēc algu tarifiem, kas noteiktas ar likumiem un rīkojumiem. Ziņas par izpeļņu resp. algām ievāc pa gada ceturkšņiem no 21 nozares rūpniecības uzņēmumiem, kas izraudzīti ar izlases paŗēmienu (pēc nozarēm, lieluma grupām, novietojuma u. t. t.).

Bez tam ir izdarītas arī vienreizējas ziņu ievākšanas par algām (piem., 1938. metallrūpniecībā un lauksaimniecībā). Datus publicē izdevumos Wirtsch. u. Stat. un Stat. Jb. Dt. R. Ar a. s-ku cieši saistīta ir **darba laika statistika** (Arbeitszeitstatistik, статистика рабочего времени), kas noskaidro darbam izlietoto laiku; šie dati noder par izejmateriālu strādājošo izpeļņas un darba veikmes aplēšanai. Grūtības šē sagādā tā laika konstatēšana, kas jāpavada, izejot no darba telpām un ieejot darba telpās līdz darba galdam, kā arī faktiskā darba norobeŗošana no sagatavošanās darbam.

kz

Algu veidi (Lohnsysteme, Lohnmethoden, Lohnformen, виды заработной платы). Algu maksāšanas ziņā izšķir algu maksājumus skaidrā naudā, t. s. **naudas algu** jeb **algu naudā** (Geldlohn, Barlohn, денежная заработная плата), kas savukārt var sadalīties **pamata algā** (Hauptlohn, основная заработная плата) un dažādās **piemaksās** (Zuschlagslohn, приплаты), un, otrkārt, algas izsniegšanu naturālījās — uztura, apŗērba, brīva dzīvokļa veidā u. t. t., t. s. **naturāliju algu** jeb **algu naturālījās** (Naturalienlohn, заработная плата натуральными). Šie dažādie a. v., ja tie izmaksāti vienai personai par vienu un to paŗu laika periodu, sastāda šās personas **izpeļņu** (Verdienst, заработок). Aplēsuma ziņā izšķir **laika algu** (Zeitlohn, повременная или срочная заработная плата), **akorda algu** (Akkordlohn, Leistungslohn, сдельная заработная плата), **prēmiju algu** (Prämienlohn, заработная плата с премиями) un **dalību peļņā** (Gewinnbeteiligung, участие в прибыли). **Laika algu** (Zeitlohn, повременная или

srochnā zarabotnā plata) arleš par darbā pavadišo laiku. Maksājot t. s. **modificēto laika algu** (modifizierter Zeitlohn, modifizierovaná povremennā zarabotnā plata), darbiniekam uzstāda noteiktas minimālas prasības par veicamo darbu, tā daudzumu un labumu. Pēc aplēsuma perioda laika algu sauc par **stundu algu** (Stundenlohn, часовā zarabotnā plata), **dienas algu** (Tageslohn, podennā zarabotnā plata), **nedēļas algu** (Wochenlohn, nedēļnā zarabotnā plata), **mēneša algu** (Monatslohn, mēsešnā zarabotnā plata), retāk arī par **sezonas algu** (Saisonlohn, sezonnā zarabotnā plata) un **gada algu** (Jahreslohn, godovā zarabotnā plata). Šo a. v-du apzīmējumi doti pēc algas aplēšanas perioda, kas var arī nesegties ar algas izmaksas periodu, piem., mēneša algu var izmaksāt vairākās daļās vai arī stundas algu izmaksāt vienu reizi nedēļā. **Akorda alga** (Akkordlohn, Leistungslohn, sdeļnā zarabotnā plata) ir a. v-ds, kad atlīdzību maksā nevis par pašu darba procesu, bet par noteiktu darba rezultātu. Ja darba rezultāts izteikts gabalos, tad algu sauc par **gabalu algu** (Stücklohn, pošutchnā zarabotnā plata), kamēr darba rezultātu izteicot citās mēra vienībās, piem., kg, hl u. t. t., īpaša apzīmējuma akorda algai nav. Akorda algu var izmaksāt vai nu tiešam darba veicējam, vai arī darba uzraudzītājam — t. s. **akorda meistaru algu sistēma** (Akkordmeistersystem). Ja akorda algu apleš un izmaksā katram atsevišķam darba veicējam tieši, tad runā par **individuālo akorda algu** (Einzelakkordlohn, individuālā sdeļnā zarabotnā plata), bet ja akorda algu izmaksā ne atsevišķam

strādniekam, bet strādnieku grupai, tad to sauc par **grupas akorda algu** (Gruppenakkordlohn, kollektivnā sdeļnā zarabotnā plata), kad akorda algas aplēsumu atsevišķai personai izdara pats uzņēmums, vai par **darbnīcas komanditalgu** (Werkstattkommanditlohn, kad sadalīšanu izdara paši strādnieki. **Prēmiju alga** (Prämienlohn, zarabotnā plata c premijām) ir no akorda algas radies a. v-ds, kad bez atlīdzības par padarīto darbu vai atsevišķos gadījumos arī par nostrādāto laiku vēl bez tam pastāvīgi izsniedz noteiktas prēmijas, ieskaitot tās algu kopsummā kā sastāvdaļu. Prēmijas var būt par darbu, kas padarīts vairāk nekā normāli paredzēts, **vairuma prēmijas** jeb **kvantitātes prēmijas** (Quantitäts- oder Fleißprämien, premii za koличество), par labāk padarītu darbu — **labuma prēmijas** jeb **kvalitātes prēmijas** (Qualitätsprämien, premii za качество) un par materiālu vai izejvielu ietaupījumiem — **ietaupījumu prēmijas** (Ersparnisprämien, premii za ekonomiju). Atkarā no prēmiju algu aplēšanas tehnikas izšķir: 1) **progresīvās prēmiju algas** (stufenmäßig ansteigendes Stücklohnprämienverfahren, progresīvnā zarabotnā plata c premijām), kur reizē ar padarītā darba rezultātu pieaugumu pieaug progresīvi arī atlīdzība resp. algas likme. Še pieder F. V. Teilora izstrādātais **diferenciālalgas veids** (Differenziallohnverfahren, дифференциālā zarabotnā plata), kas paredz 2 algu likmes — zemāku algas likmi tiem strādniekiem, kas kādā laika sprīdī nesaņiedz noteikto pensumu, un par 50% lielāku algas likmi tiem strādniekiem, kas šo pensumu saņiedz vai pārsniedz. **Pensums**

(Pensum, пенсум) — iedalītais vai uzdotais darba daudzums vai darba rezultāta daudzums, kas veicams iepriekš noteiktā laika sprīdī. **Merrika a. v-ds** (Merricks Lohnverfahren, зароботная плата по системе Меррика) paredz 3 dažādas algu likmes: iesācējiem un nesekmīgiem strādniekiem noteiktu pamata algu, saurmēra strādniekiem (83—100% no pensuma) par 10% lielāku algu un izciliem strādniekiem vēlreiz par 10% lielāku algu. 2) **Speciālizēto prēmiju a. v-dā** (spezialisierter Prämienlohn, зароботная плата с особыми премиями) padarītais darbs vai tā rezultāts un atdzība strādniekam vai algu likmes nav proporcionālā sakarā. Še pieder **Emersona a. v-ds** (Emersons Prämienlohnverfahren, зароботная плата по системе Эмерсона), kas paredz strādniekiem ar veikmi līdz 67% no pensuma — parasto stundas algu, ar veikmi 67—100% no pensuma — progresīvu prēmiju līdz 20% no dienas izpeļņas, bet pārsniedzot 100% no pensuma — proporcionālu prēmiju. **Helseja a. v-dā** (Halseys Lohnverfahren, зароботная плата по системе Гелсея) prēmiju izsaka % no ietaupītā laika, pie kam strādniekam izsniedzamās prēmijas lielums parasti ir 50% apmērā no stundas algas. Dienas algas kopsummu apleš pēc formulas: (efektīvais laiks stundās × stundas likme) + (ietaupītais laiks × prēmijas likme). Piem.: normālais darba laiks — 8 stundas, efektīvais darba laiks — 6 stundas, alga stundā — RM 0,60, prēmija stundā RM 0,60 × 50% = RM 0,30; dienas izpeļņa — (6 × 0,60) + (2 × 0,30) = 4,20. **Knepeja a. v-ds** (Knoepfels Lohnverfahren, зароботная плата по системе Кнеппеля) ļoti līdzīgs Emersona

a. v-dam, ar atšķirību, ka ar darba veikmi 67—85% saņem stundas algu, ar veikmi 85 — 100% — progresīvu prēmiju līdz 25% no stundas algas, bet pāri par 100% — proporcionālu prēmiju. **Bigelova a. v-dā** (Bigelows Lohnverfahren, зароботная плата по системе Бигелова) izejas punkts ir 70% darba veikme un straujāka prēmiju likmju progresija nekā iepriekšējos veidos. **Venerlunda a. v-dā** (Wennerlunds Lohnverfahren, зароботная плата по Венерлунду) prēmija sākas ar 74% veikmi, bet pēc 100% sasniegšanas maksā akorda algu. **Bārta a. v-dā** (Bartho Lohnverfahren, зароботная плата по системе Барта) negarantē stundas algu, jo izpeļņu apleš pēc formulas:

$\sqrt{\text{normālst. diēna} \times \text{efekt. st.} \times \text{stund. izpeļņa}}$

Rovāna a. v-dā (Rowans Prämienverfahren, зароботная плата по системе Рована) dienas izpeļņu apleš pēc formulas: izlietotais laiks stundās × pamata alga stundā + prēmija. Prēmiju pie tam izsaka kā daļskaitli ietaupītam laikam, piem., ja ietaupīts $\frac{1}{10}$ no paredzētā laika, tad prēmija ir $\frac{1}{10}$ no stundas algas. Piemērs: pamata laiks — 10 stundu, pamata alga stundā RM 0,70, ietaupītas 2 stundas resp. $\frac{2}{10}$; dienas izpeļņa = $(10 - 2) \times [0,70 + (0,70 \times \frac{2}{10})] = 8 \times 0,84 = \text{RM } 6,72$. Ir izveidoti arī prēmiju a. v., kur prēmiju saņem nevien tiešais darba veicējs, bet arī uzraudzības personas. Še pieder t. s. «**Manit**» a. v-ds (Manitverfahren), kur $\frac{5}{6}$ saņem strādnieks, bet $\frac{1}{6}$ meistars. Apļesumu pamatā ir «manits», t. i. vienā minūtē veicamais normālais darbs, ko saņiedzot izsniedz 30% prēmiju. **Bedo a. v-dā** (Bedaux-Lohnverfahren, зароботная плата по Бэдо) algu apleš un maksā par vienu B vienību. B vienība

ir vienā minūtē padarāmā darba daudzums, kur iekalkulēta arī strādnieka atpūta. Ja B vienība netiek sasniegta, tad maksā parasto stundas algu, bet ja tā pārsniegta, tad daļu saņem strādnieks (atkarā no uzņēmuma rakstura šī daļa svārstās ap 75%), bet daļu — uzraudzības personāls un uzņēmuma vadība. Praksē dažus a. v-dus, l. t. mēneša algas, sauc par → atalgojumu. Likumdevējs reizēm iejaucas algu lietu kārtošanā, nosakot **augstākās jeb maksimālās algas** (Höchstlohn, высшая или максимальная заработная плата), kas ir likumā vai rīkojumā noteiktās atsevišķu darbinieku grupu maksimālās **atlīdzības** (Entgelt, вознаграждение) normas, kurās ar soda piedraudējumu aizliegts pārsniegt. Augstākās algas parasti noteic ārkārtējos (kaŗa u. c.) apstākļos. Bez tam likumdevējs kārto arī algu periodu. → Dalība peļņā. Alga. Algas augstuma dažādums.

vv

Tarifa alga (Tariflohn, тарифная заработная плата) — kolektīvā → darba līgumā vai → tarifa noteikumos noteiktā alga. Parasti tarifa alga ir minimālā, ko darbinieks var saņemt, ja darba līgumā nav noteikta augstāka. Ārkārtējos (kaŗa) apstākļos tarifa algas mēdz noteikt minimālas un maksimālas, t. i. darba līgumā tiek aizliegts tās pazemināt un paaugstināt.

m

Deputāts (Deputat, депутат) — darba algas daļa, ko lauksaimniecībā nodarbinātiem deputāta strādniekiem un darbiniekiem izsniedz graudā. Deputāts parasti sastāv no ražojumiem cilvēku uzturam un mājlopu barībai, no kurināmā un apgaismojamā; deputātā parasti ietilpst arī tiesība turēt mājlopus saimnieka kūti un lietot zemi, it sevišķi tad, ja kar-

tupeļus, sienu un citu nenodod deputātniekam pēc svara, bet tam pašam šie ražojumi jāievāc no zināmas zemes platības. Tiesība turēt mājlopus un lietot zemi dod darbu un ienākumus strādnieka ģimenes locekļiem.

eš

Algu veidošana (Lohngestaltung, установление заработной платы) → Algas veidošanās process. Algu kārtošana.

Aliance (Allianz, альянс, союз) — divu vai vairāku suverēnu valšķu sabiedrība kāda politiska nolūka sasniegšanai. Piem., **Svētā aliancē** (Heilige Allianz, Священный союз), ko 1815. nolīga Austrijas, Prūsijas un Krievijas valdnieki un kurai vēlāk pievienojās citi valdnieki.

Alimentācijas pienākums (Unterhaltungspflicht, обязанность доставлять содержание) — pienākums dot uzturu (alimentus), t. i. ēdienu, mitekli un apģērbu. Šāds pienākums rodas uz ģimenes, testamentu vai saistības tiesību pamata. Alimentu apmērs atkarīgs no pienākuma rašanās pamata.

kč

Alimenti (Aliment, Unterhaltsbeitrag, алименты, содержание) → Uzturs.

Alinea [lat.] — sākot ar jaunu rindu, ar atkāpi.

Allōds (Allod, аллод) — sākumā: lieta pilnīgā īpašumā, brīvā rīcībā piederīgā manta; feodālisma laikmetā — feoda jeb lēņa pretstats: zeme, kas brīva no lēntiesiskām saistībām. Vietumis, arī Livonijā, par a-du dēvēja muižu un tās saimniecībā ietilpināto, nodevām neapgrūtināto brīvzemi (lastenfreies Grundeigentum) pretstatā zemnieku gobas zemei.

ba

Allokācija (Andienung, аллокация) — aizjūras pirkumā paziņošana par to, ka pircējam nodos konkrēto sūtījumu. Preču a.

jāizdara vēlākais, nododot preču dokumentu pircējam, bet tā var arī notikt pirms tam citādā veidā, piem., nosūtot pircējam paziņojumu par iekraušānu. Par **dokumentu a-ju** (Andienung der Dokumente, аллокация документов) sauc rīcību, ar kuŗu preču dokumenti kļūst tieši vai ar bankas starpniecību pieejami pircējam. Preču a-jas rezultātā pircējs uzzina konkrēti, kuŗš preču sūtījums paredzēts viņam. Ar laikā neallocētu precī nevar izpildīt pirkuma darījumu. jg

Allonža (Allonge, аллонж) — vekselim piesaistīts papīra gabals vekseltiesisku uzrakstu (piem., indosamentu) atzīmēšanai, kuŗiem pietrūcis vietas uz paša vekseļa.

Almende (Allmende, альменда) → Kopaite.

Alternātīva (Alternative, альтернатива) — izraudzīšanās starp divām iespējām. Loģikā runā par alternātīviem spriedumiem, kas ir → disjunktīvo spriedumu paveids. Alternātīvie spriedumi ir tādi, kur jāraugās starp divām iespējām; to formula:

S ir P jeb θ .

Alternātīva saistība (Wahl-schuld, альтернативное обязательство) → Saistība.

Alternātīvā sanācija (alternative Sanierung, альтернативное оздоровление) → Sanācija.

Alternātīvās izmaksas → Izmaksas.

Alternātīvie darījumi (Börsengeschäfte mit Alternation, альтернативные сделки) → Biržas darījumi.

Altruisms (Altruismus, альтруизм) — izturēšanās, kuŗu noteic kādas citas personas vai kādas kopas labums. Pretēji egoismam, altruistiskas darbības pamatā ir citu individu vai to kopu interešu ievērošana un veicināšana,

ierobežojot savas patīgās tieksmes. A. rada arī kopības garu, solidaritāti atsevišķu individu starpā. A-mu kā visas ētikas pamatu uzsvē vairāki filozofi (piem., Konts, Šopenhauers u. c.), kā arī vairākas ticību sistēmas (piem., kristiānisms, budisms u. c.). lš

Amanija (Amania, амания) → Nauda.

Amata aristokratijs (Amtsadel, служебная аристократия) → Kārta valsts.

Amata brālis (Amtsbruder, цеховой товарищ) → Amats.

Amata iekārta (Zunftordnung, цеховое устройство) → Amats.

Amata kāzas (Innungsschmaus, цеховая пирушка) → Amats.

Amata kungs (Amtsherr, цеховой «патрер») → Amats.

Amata lāde (Amtslade, цеховой ящик, касса) → Amats.

Amata mācekļis (Handwerkslehrling, ученик, мальчик) — fiziska persona, kas mācās amatu pie amata meistara, kuŗam tiesības pieņemt mācekļus. kb

Amata meistara diploms (Meisterbrief, диплом на звание цехового мастера) → Amata meistars.

Amata meistars (Handwerksmeister, мастер) — 1) amatnieks, kas pēc nobeigtas amata mācības izturējis zeļļa pārbaudi, attiecīgu laiku strādājis kā zellis un, saskaņā ar noteikumiem, izturējis meistara pārbaudi un spēj a) lietpratīgi ierīkot, organizēt un vadīt amatniecības uzņēmumu, b) patstāvīgi un ar vajadzīgo prasmi veikt visus darbus savā amatā, uzdot tos citiem, pareizi ierādīt, uzraudzīt un pārbaudīt. Viņam vienīgam ir tiesība lietot ar kāda amata apzīmējumu savienotu meistara titulu. **A. m-ra diplomu** (Meisterbrief, диплом

на звание мастера) izsniedz Ljas saimniecības kamera (amatniecības daļa), kas arī izrauga pārbaudes komisiju.

2) → Amats.

Amata pārstāvis (Innungsmeister) — amatnieku b-bā apvienoto atsevišķo amatu vai to grupu priekšnieks, sekcijas vadītājs. (Agrāk vācu Innungsmeister nozīmēja cunftē reģistrētu meistaru). fm

Amata rullis (Amtsrolle, цеховой устав, цеховая грамота) → Amats.

Amata spaidi (Zunftzwang, зависимость от цеха) → Amats.

Amata zellis (Handwerksgeselle, подмастерье) — amatnieks, kas izturējis a. z-ļa pārbaudi. A. z-ļa pārbaude jāiztur → amatnieku b-bas attiecīgā amata sekcijā. **A. z-ļa diplomu** (Gesellenbrief, диплом на звание подмастерья) izsniedz Ljas saimniecības kamera (amatniecības daļa). kb

Amata zeļļa diploms (Gesellenbrief, диплом на звание подмастерья) → Amata zellis.

Amatniecība (Handwerk, ремесло) — saimniecības nozare, kas blakus rūpniecībai nodarbojas ar jēlvielu un pusfabrikātu pārstrādāšanu vai pakalpojumu sniegšanu. A-bas raksturīgākās pazīmes ir — amata prasmes iegūšana praktiskā apmācībā (mācekļis), pie kam amatniekam (zellim, meistaram) jāprot pilnīgi visi pārstrādāšanas vai pakalpošanas paņēmieni (pretēji rūpniecības strādniekam, kas parasti prot tikai nedaudzus) un kvalitātes darbs gaumes priekšmetu izgatavošanā, ar ko var apmierināt individuālas vajadzības; roku darba pārsvars pār mašīnu darbu un arodnieciski izglītota uzņēmuma īpašnieka (s-bu uzņēmumos — vadītāja) personiska

radoša dalība uzņēmuma darbā. Tā kā praksē a-bas norobežošana no rūpniecības ir nepieciešama, bet visiem gadījumiem formulēt atšķirības nav iespējams, tad šo lietu kārtā administratīvi, publicējot sarakstu amatiem, kuŗos var strādāt vienīgi → amatnieki. LV šāds saraksts publicēts 1934. 6. 12. un vēlāk papildināts. Ljā a-bas organizāciju nosaka 1942. 12. 2. rīkojums par a-bas pagaidu uzbūvi Ljā. Uz šā rīkojuma pamata 1942. 6. 5. publicēts amata veidā piekopjamo arodu saraksts, kas aptver 75 amatus. kb

Amatniecības kamera (Handwerkskammer, ремесленная камера) — amatniecības pašvaldības iestāde, kas pārstāv amatniecības intereses un rūpējas par amatnieku izglītības pacelšanu un saimnieciskā stāvokļa uzlabošanu. Ljā a. k. darbojās 1936.—1940. Tagad Ljā a. k-ras funkcijas izpilda Ljas saimniecības kamera, pie kuŗas pastāv sevišķa amatniecības galvenā daļa. Amatniecību saimniecības kamerā pārstāv **apgabala amata meistars** (Bezirkshandwerksmeister). Pie saimniecības kameras (amatniecības galvenās daļas) pastāv atsevišķu **amatu sekcijas** (Fachgruppen, ремесленные секции), kuŗas ietilpst visas pie → amatnieku b-bām pastāvošās amatu sekcijas. kb

Izšķir: 1) amatnieku b-bu amatu sekcijas (Vereinsfachgruppen), kas apvieno viena vai vairāku radniecisku amatu patstāvīgos amatniekus amatnieku b-bas rajonā; 2) Ljas saimniecības kameras (amatniecības galvenās daļas) amatu sekcijas, kas apvieno visu amatnieku b-bu attiecīgās amatu sekcijas. Amatu sekcijas vada sekciju vecākie. LV katrā a. k-ras iecirknī darbojas sava a. k., kas kopā ar

citām saimniecības kamerām apvienotas iecirkņa **saimniecības kamerā** (Wirtschaftskammer, хозяйственная камера). Visu a. k.-ru apvienība valsts mērogā ir **LV amatniecības kameru apvienība** (Deutscher Handwerks- und Gewerbeammertag, объединение Германских ремесленных камер). → Saimniecības organizācija Lielvācijā.

Amatniecības kameru apvienība (Deutscher Handwerks- und Gewerbeammertag, объединение ремесленных камер) → Saimniecības organizācija Lielvācijā. Amatniecības kamera.

Amatniecības karte (Handwerkskarte, ремесленное свидетельство) — apliecība par amatnieka ierakstīšanu → amatniecības reģistrā. kb

Amatniecības kartēji (Handwerkskartelle, картели ремесленников) → Kartēji.

Amatniecības krīze (Handwerkskrise, ремесленный кризис) — daļēja (parciāla) → krīze, kas piemeklē amatniecību. A. k.-zi var radīt kā vispārējā krīze, tā arī citas parciālās krīzes (piem., tirdzniecības, rūpniecības, kredīta, lauksaimniecības u. c. krīzes). Atsevišķu amatniecības nozaļu krīzei cēlonis var būt pārmaiņas ražošanas technikā, kā sekas ir attiecīgās amatniecības nozares industriālīzēšana, pārejot uz masu produkciju. Reģionālu a. k.-zi var radīt zināma rajona iekļaušanās ērtākā satiksmē, kas atvieglo iespēju šo rajonu apkalpot arī ārpus rajona esošiem rūpniecības, amatniecības un tirdzniecības uzņēmumiem. Šāda rajona amatniecības uzņēmumu priekšrocības, ko tiem deva satiksmes neērtību ierobežotā konkurence, samazinās, kas var būt par iemeslu rajonā esošo amatniecības uzņēmumu krīzei. Abi iepriekš mi-

nētie cēloņi bija par iemeslu sevišķi asai a. k.-zei, kas sākās ap pagājušā g. s. vidū. Mašīnu lietošana ražošanā deva iespēju plaši attīstīties rūpniecībai, un dzelzeļu tīkla izbūve atviegloja satiksmi. Fabrikas, pateicoties masu produkcijai, spēja ražot lētāk nekā amatnieki. Amatnieku klienti ērtās dzelzeļu satiksmes dēļ varēja iepirkties pilsētās, kur tiem bija plašāka preču izvēle nekā pie vietējā amatnieka. Amatniekiem bija 3 iespējas: vai nu racionālīzēt ražošanu, ievadot mašīnas, noorganizējot lētāku jēlvielu iepirkšanu un izdevīgāku ražojumu pārdošanu, vai arī pārorientēties uz tādām nozarēm, kur rūpniecības konkurence nebija tik stipra, vai, beidzot, likvidēt uzņēmumus. Kā ražošanas racionālīzēšana, tā pārorientēšanās uz citām nozarēm prasīja līdzekļus, kuŗu trūcīgākiem amatniekiem nebija. Tolaik nebija arī sīkkredīta organizāciju, kuŗu pakalpojumus amatnieki būtu varējuši izmantot. A. k.-zes novēršanai tika dibinātas daudzas filantropiskas organizācijas, kuŗām tomēr nekādu sevišķu panākumu nebija. Daudz lielākas sekmes amatnieki guva ar kopdarbību. A. k.-zes ietekmē radās amatnieku jēlvielu iepirkšanas kooperatīvi, kredītkooperatīvi, kōppārdošanas kooperatīvi, mašīnu koplietošanas kooperatīvi u. c. ka

Amatniecības organizācija Lielvācijā (Reichsstand des Deutschen Handwerks, организация ремесленничества в Германии) — LV amatniecības augstākā iestāde, ko vada **LV amata meistars** (Reichshandwerksmeister). LV amata meistaram pakļauta tiklab amatnieku arodnieciskā organizācija visas valsts mērogā — LV amatniecības grupa, kā arī

reģionālā organizācija visas valsts mērogā — LV amatniecības kameru apvienība.

Amatniecības reģistrs (Handwerkskartei, Handwerksrolle, ремесленный регистр) — fizisko un juridisko personu saraksts, kuŗas patstāvīgi piekopj amatniecību kā arodu. A. r-ru raksta Ljas saimniecības kamera (amatniecības daļa). A. r-rā var ievest amatniekus, kas 1) izturējuši amata meistara pārbaudi; 2) pēc bij. Ljas brīvvalsts amatniecības aizsardzības likuma ieguvuši → amatniecības karti: a) tos, kas 1941. 31. 12. sasnieguši 45 g. vecumu, līdz mūža beigām, un b) visus pārējos ar pienākumu līdz 1944. 31. 12. izturēt meistara pārbaudi; 3) personas, kas nav ieguvušas amatniecības karti, bet vismaz 8 gadus patstāvīgi piekopusi kādu amatu, a) var ievest reģistrā līdz mūža beigām, ja tās 1941. 31. 12. sasniegušas 50 gadu vecumu, b) ja izturējušas zeļļa pārbaudi, var ievest reģistrā ar pienākumu līdz 1944. 31. 12. izturēt meistara pārbaudi. Juridiskās personas var ievest reģistrā, ja uzņēmuma vadītājs atbilst iepriekš minētajām prasībām. Iznēmumi iespējami, attiecoties uz amatnieka atraitni vai nepilngadīgiem bērniem, kas vēlas turpināt mirušā amatnieka uzņēmumu. kb

Amatniecības skolas (Handwerkerschulen, Handwerksfachschulen, ремесленные школы) — arodskolu veids, kas ietilpst zemāko tehnisko arodskolu grupā un kuŗās skolēni mācās kādu amatu. Lai iegūtu attiecīgā amata zeļļa nosaukumu un tiesības, šo skolu absolventiem jāiztur pārbaudījumi amatnieku kameras vai organizācijas noteiktā kārtā. A. s-lu skaits Ljā 1942. bija 18

(ieskaitot 2 zemākās mākslas a. s.). fm

Amatniecības statistika (Handwerksstatistik, ремесленная статистика) — → saimniecības statistikas nozare, kas pēti amatniecības uzņēmumus un šais uzņēmumos strādājošo amatnieku un to mācekļu sastāvu un pārmaiņas. A. s. vēl maz izveidota, jo grūtumu rada → amatniecības norobežošana no rūpniecības. Praksē l. t. lieto vienu no sekojošiem paņēmieniem: a) sastāda amatniecības uzņēmumu sarakstu jeb reģistru un par amatniecības uzņēmumiem uzskata tikai tos, kas šādā sarakstā ievietoti; b) visus rūpniecības un amatniecības uzņēmumus pēc dažām raksturīgām pazīmēm (parasti pēc algoto strādnieku skaita un mehāniskā dzinējspēka) sadala grupās un par amatniecības uzņēmumiem uzskata «mazos» un «vidējos» uzņēmumus. Lietojot pēdējo paņēmieni, kas minētajam nolūkam dod stipri nepilnīgus rezultātus, skaitīšanas ziņas par mazajiem vai vidējiem uzņēmumiem ievāc ar īpašām iztaujas lapām. Tā Ljā pirmajā 1935. rūpniecības skaitīšanā uzņēmumus, kas nodarbināja 4 un mazāk algotu strādnieku vai nelietoja mehānisku dzinējspēku, reģistrēja pēc sašaurinātas iztaujas lapas formas «RB». Arī tekošas ziņas no šādiem uzņēmumiem neievāc. Tāpēc Ljā pagaidām a. s.-kas šā vārda istajā nozīmē nav. LV kopš 1936. katru gadu 1. 4. ievāc ziņas ar īpašām iztaujas lapām par visiem uzņēmumiem, kas ierakstīti amatniecības reģistrā, kur ieraksta tikai tādus uzņēmumus, kuŗu vadītājs izturējis meistara pārbaudījumu savā vai radnieciskā amatā vai kuŗam tiesība vadīt mācekļu apmācību kādā no šiem amatiem. Bez tam

ir izdarītas arī īpašas vienreizējas reģistrācijas (piem., par amatnieku sadalījumu pēc vecuma, par mācekļiem), un īpaši korespondenti sniedz mēneša ziņojumus par amatnieku saimniecisko darbību. kb

Amatniecības statūts (Statute of Artificers, ремесленный устав, статут) — Anglijā Elizabetes laikā 1563. izdots likums, kas kārtoja rūpniecības (l. t. algas) jau-tājumus.

Amatniecības uzņēmums (Handwerksbetrieb, ремесленное предприятие) — → amatniecības reģistrā ierakstītā amatnieka uzņēmums. kb

Amatniecības veicināšana (Gewerbeförderung, Gewerbepflege, поощрение ремесленничества) — līdzekļu un rīcības kopums, kā nolūks ir amatnieku saimnieciskā stāvokļa uzlabošana un arodizglītības celšana. Kā a. v-nas līdzekļi minami amatniecības arodu pašvaldības un pārstāvības noteikšana ar likumdošanu (→ Amatnieku b-ba, kamera), → arodskolu dibināšana, meistaruru kursu un pārbaudījumu organizēšana, izstāžu rīkošana; tāpat pie a. v-nas pieder amatnieku interešu ievērošana nodokļu un maņu politikā, valsts un pašvaldības iestāžu izolēs. Abi minētie vācu termini reizēm aptver arī tirdzniecību un rūpniecību, bet parasti tos lieto tikai a. v-nas nozīmē. fm

Amatnieks (Handwerker, ремесленник) — persona, kas ieguvusi vajadzīgo amata prasmi (zellis, meistars) un strādā amatniecībā vai līdzīgu darbu kādā citā saimniecības nozarē. Tradīciju dēļ pie amatniekiem pieskaita arī mācekļus. kb

Amatnieku apdrošināšana (Handwerkerversicherung, стра-

хование ремесленников) → Personu apdrošināšana.

Amatnieku biedrība (LV: Innung, Ljā: Handwerksverein, ремесленное общество) — organizācija, kuras nolūks panākt amatnieku tiesiskā un saimnieciskā stāvokļa uzlabošanu. Vācijā līdz tagadējam amatniecības pārkārtojumam pastāvēja **brīvas a. b-bas** (freie Innungen). Tagad LV a. b-bas ir noteiktā rajonā dzīvojošo, amatniecības rullī (amatniecības reģistrā) ierakstīto viena amata vai radniecīgu amatu patstāvīgo amatnieku obligāta organizācija. A. b-bu vada **virsmestars** (Obermeister). Apriņķa robežās šis a. b-bas apvienotas **apriņķu amatniecības savienībā** (Kreishandwerkschaft), ko vada **apriņķa amata meistars** (Kreishandwerksmeister). Viena amata a. b-bas iecirkņa robežās apvienotas **iecirķņa a. b-bu savienībā** (Bezirksinnungsverband), bet valsts mērogā — **a. b-bu savienībā** (Innungsverband). Pēdējās savukārt apvienotas **LV amatniecības grupā** (Reichs-Gruppe Handwerk). Grupu vada **LV amata meistars** (Reichshandwerksmeister), kam pakļauta arī reģionālā amatnieku apvienība kamerās. Ljas a. b-bās, atšķirā no LV a. b-bām, apvienoti visu amatu amatnieki. Tās tāpat ir reģionālas b-bas un apmēram atbilst LV apriņķu amatniecības savienībām. Ljas a. b-bu atsevišķo amatu amatnieki ir apvienoti sekcijās. Šīs sekcijas atbilst LV a. b-bām. Ljā pastāv 31 a. b-ba, kas darbojas saskaņā ar ģenerālkomisāra 1942. 12. 2. rīkojumu par amatniecības pagaidu uzbūvi Ljā.

Amatnieku biedrību savienība (Innungsverband, союз ремесленных обществ) → Amatnieku biedrība.

Amatnieku (amatniecības) kooperātīvi (Handwerkerge nossenschaften, ремесленные кооперативы) — kooperātīvi, kas darbojas tieši amatniecības interesēs un kuŗu nolūks ir amatnieka kā individuāluzņēmēja stāvokļa nostiprināšana. Pēc saimnieciskajiem uzdevumiem a. k-vi dalās šādos veidos: a) → iegādes (iepirkšanas) kooperātīvi, b) → noieta (pārdošanas) kooperātīvi, c) → mašīnu lietošanas kooperātīvi (→ mašīnu koplietošanas s-bas). Pieminēto veidu kooperātīvus amati parasti dibina atsevišķi, bet ne visi amati vai to grupas kopīgi. Piem., ir galdnieku iegādes kooperātīvi, galdnieku noieta kooperātīvi, galdnieku mašīnu lietošanas kooperātīvi, bet nemēdz būt, piem., kopīgu galdnieku un kurpnieku iegādes kooperātīvu, noieta kooperātīvu, mašīnu lietošanas kooperātīvu. eb

Amatnieku saimniecības (хозяйства ремесленников) — sīki zemes gabali, ko lauku amatnieki izlieto sev vajadzīgo ēku celšanai un lauksaimniecības ražojumu sagādāšanai savas mājturības vajadzībām. Lai uzlabotu un nostiprinātu lauku amatnieku stāvokli piemērotu un pastāvīgu telpu ziņā, Ljas agrārās reformas likuma 42. p. paredzēja pilsoņiem, kam lauksaimniecība nav galvenā nodarbošanās, piešķirt zemi — pilsētu tuvumā līdz 1 ha, miestos un laukos līdz 2 ha. Uz šā panta pamata ierīkoja a. s., izlietojot šim nolūkam zemes fondā pārņemtās, pastāvošās amatniecības (smēdes u. c.) un īres mājas, kā arī dibinot pilnīgi jaunas a. s. A. s-bām zemi izraudzīja satiksmes ceļu un centru tuvumā. 1919.—1938. visā Ljā ierīkotas 10 875 a. s. ar 19 550 ha. A. s-bu zemes gabalus piešķīra

ne tikai amatniekiem, bet arī citiem pastāvīgiem lauku iedzīvotājiem. Amatnieku zemes gabalu apbūvi sekmēja valdība ar piemērotiem kredītiem un būvmateriāliem. eš

Amatpersona (Beamter, должностное лицо) → Amats.

Amats (Amt, должность) — 1) darba veicēja stāvoklis darbā (piem., kancelejas ierēdnis, nodaļas vadītājs, direktors, priekšstrādnieks, meistars). A. ar → aroda var saskanēt (piem., skolotājs, statistiķis), bet visbiežāk a. no aroda atšķiras; kz

2) valsts vai pašvaldības dienesta uzdevums, kas savienots ar a-ta varu jeb kompetenci, kuŗas apmēri noteikti likumā. Darbnieks ar šādu uzdevumu ir **amatpersona** (Beamter, должностное лицо). Atalgojuma apmēra noteikšanai u. c. nolūkiem amatpersonas iedala a-tu kategorijās. **A-tu kategorija** (Amtskategorie, должностные категории) — pakāpe valsts civildienesta a-tu sadalījumā. A-tu sadalījums kategorijās palīdz nokārtot a-tu aizstāšanas un atalgojuma noteikšanas jautājumus. Valsts civildienesta a-tu sadalījums (saraksts), a-tu aizstāšanas kārtība un atbilstoši atalgojumi noteikti valsts civildienesta likumā (→ Blakus amats). **Tiesu resora amatpersonu atbildība** (Verantwortlichkeit der Justizbeamten, ответственность должностных лиц судебного ведомства) — tā atbildība, kuŗu nes tiesneši, spriežot tiesu saskaņā ar likumiem un pēc savas iekšējās pārlicības. Ja likums nostādījis tiesnešus sevišķi privilēģētā un cienījamā stāvoklī, piešķirot tiem neatceļamību, tad, no otras puses, tiesneši par nepareizu rīcību nes stingrāku atbildību nekā citas amatpersonas. Ljā tiesu resora amatpersonu un

it sevišķi tiesnešu atbildība ir trejāda: 1) krimināla, 2) civila un 3) disciplināra; v

3) (Handwerk, ремесло) — atsevišķu amatniecības arodu apzīmējums, piem., kurpnieka, mehaniķa u. t. t. a. A-ta veidā piekoptjamo arodu saraksts publicēts RV 76. nr. 1942. 6. 5.; kb

4) (Zunft, Amt, Innung, цех) — viduslaikos attīstīties amatnieku korporācijas tips. A-ta pilntiesīgi locekļi ir noteikta **a-ta meistari** (Amtsmeister, zünftiger Handwerksmeister, цеховой мастер), amatnieki, kas pēc meistara pārbaudījuma izturēšanas uzņemti par biedriem jeb **a-ta brāļiem** (Amtsbruder, Zunftgenosse, цеховой товарищ) un līdz ar to var izlietot pilnīgas patstāvīga amatnieka tiesības. Jaunuzņemtam meistaram bija jāsarīko saviem a-ta brāļiem dzīres, ko senāk sauca par **a-ta kāzām** (Zunftgelage, Innungsschmaus, цеховая пирушка). A-ta galvenie mērķi ir savā pilsētā un tās tuvākajā apkārtnē — → banjūdžē kontrolēt visu attiecīgās nozares amatnieku izglītību un darba veikumu, autonomi kārtot a-ta tiesību piešķiršanu un izlietošanu, izlīdzinot darba iespējas meistarū starpā. A-ta sasniegto monopolstāvokli, kad ar zināmu a-tu patstāvīgi nodarboties drīkst tikai attiecīgā a-ta (cunftes) locekļi, sauc par **a-ta spaidiem** (Zunftzwang, зависимость от цеха). Ja a. saistīties neuzņemt meistarū vairāk par noteiktu skaitu, tad tas ir **slēgts a.** (gesperrte Zunft, замкнутый цех). A. organizē biedru saviesīgo dzīvi, kā arī palīdz viņiem, it īpaši trūkuma un slimības gadījumā. **Amata vecākā** (Altermann, цеховой старшина) vadībā a. vienoti piedalās pilsētas dzīvē un aizsardzībā. A-tiem piederēja arī zināma tiesas vara

pār saviem locekļiem. Dokumenti, kuŗā ietverta pilsētas rātes vai valdības apstiprinātā kāda **a-ta iekārta** (Zunftordnung, цеховое устройство), saucās par statūtu jeb **a-ta rulli** (Amtsrolle, lejsvācu schra, цеховая грамота). Kopā ar citiem dokumentiem un naudu tas glabājās īpašā šķirstā — **a-ta lādē** (Amtslade, цеховая касса). A-tu uzraudzību un a-ta tiesas vadību rāte uzdeva dažiem rātskungiem, kas tad saucās **a-ta kungi** (Amtsherren, цеховые «ратсгеры»). ba

Amatu katēgorija (Amtskategorie, должностная категория) → Amats.

Amatu padome (Handwerksbeirat, ремесленный совет) — padome, kas pastāv pie argabala amatu meistara un kuŗā ietilpst Ljas saimniecības kameras (amatniecības galvenās daļas) amatu sekciju vecākie.

Amatu pārdošana (Ämterverkauf, продажа государственных должностей) — viduslaikos un jauno laiku sākumā finānciālu grūtību gadījumos valdnieki pārdeva dažādus valsts amatus, piem., tiesnešu amatus, ar ko valdnieki ieguva naudu, bet par to tiesneša amata ieguvējam bija tiesība saņemt sev/tiesas spriešanu atlīdzību par/tiesas labu. Amatus pārdeva arī valsts aizņēmumu sekmēšanai. kp

Amatu sekcijas (Fachgruppen, ремесленные секции) → Amatniecības kamera.

Ambulantā tirdzniecība (ambulanter Handel, торговля в разнос) → Klejotāja tirdzniecība.

Ameliorācijas kredīts (Ameliorationskredit, амелиорационный кредит) → Meliorācijas kredīts.

Amerikāņu grāmatvedība (amerikanische Buchführung, американское счетоводство) → Grāmatvedības sistēmas.

a metā [ital. «uz pusēm»] — divu personu → participācijas vai → konsorcijs darījums uz kopēja riska un konta.

Amfibolija (Amphibolie, амфиболія) — jēdzienu samainīšana, divdomība. A. noved pie nepareiziem secinājumiem, tā, piem., ja runā par dabas likumiem un no tā secina, ka jābūt taču kādam likumdevējam, kas šos likumus rada. Kants runāja par t. s. transcendentālo a-ju, ar kuru tas saprata jēdziena samainīšanu ar arpausto objektu. Šādu a-ju Kants pārmeta Leibnicam (pēdējais ārējās pasaules objektus esot salīdzinājis ar paša domāšanas formālajiem jēdzieniem). lš

Amnestija (Amnestie, амнистия) — valsts varas akts, ar ko aktā minētos noziegumus pasludina par aizmirstiem, pārtrauc šo noziegumu izmeklēšanu un tiesāšanu, apzēlo notiesātos vai mikstina sodus.

Amorfie maksāšanas līdzekļi (amorphische Zahlungsmittel, аморфные платёжные средства) → Кнара naudas teorija.

Amortizācija (Amortisation, амортизация) — 1) mantas pārņemšana baznīcas rokās («mirusī roka»);

2) nozudušu vai iznīcinātu vērtspāpīru izsludināšana par tiesisku spēku zaudējušiem (→ Mortifikācija);

3) (Amortisation, Tilgung) — ilgtermiņa parādu vai pašu kapitālu atmaksa jeb deldēšana pēc noteikta plāna. Grāmatvedībā terminu a. jau ilgu laiku lieto minēto bilances pasīva posteņu samazinājumu grāmatojumu apzīmēšanai. Vēlāk terminu a. attiecināja arī uz ieguldīto mantu, t. i. bilances aktīva posteņu vērtības samazināšanās grāmatojumiem, un runāja par ieguldīto mantu a-ju. Tāda viena termina

lietošana divu dažādu lietu apzīmēšanai radīja pārpratumus un neskaidrības. Pēdējos gadu desmitos notikusi šo terminu vispārēja norobežošana, un ieguldīto mantu vērtības samazinājums sauc par → norakstījumiem. Ljā dažos likumos un praksē vajadzīgā terminu norobežošana vēl nav notikusi. → Ilgtermiņa aizņēmumu deldēšana. Korrektīvie norakstījumi; kb

4) nozudušo, nozagto vai iznīcināto vekselju, čeku, parāda aktu vai uzrādītāju papīru anulēšana CPL paredzētā uzaicinājuma kārtībā. Ar anulēšanu šo vērtspāpīru turētājs un arī labticīgs ieguvējs zaudē no papīra izrietošās tiesības, bet persona, pēc kuņas lūguma šie vērtspāpīri anulēti, var izlietot no vērtspāpīra izrietošās tiesības; kč

5) **akciju kapitāla a.** (Amortisation des Aktienkapitals, амортизация акционерного капитала) — akciju kapitāla atmaksa akcionāriem. Parasti tā notiek koncesiju izmantošanai dibinātos uzņēmumos, un tai jābūt paredzētai statūtos. Ja pēc koncesijas termiņa noteicējuma A/S manta pāriet koncesijas devēja īpašumā bez atlīdzības, tad s-bai jau laikus jā rūpējas par līdzekļu uzkrāšanu akciju izpirkšanai. Līdzekļus krāj ar atskaitījumiem no tīrienesas vai dažādu rezervju pārskaitījumiem. Izpērkamās akcijas nosaka izlozes (tirāžas) kārtā, un par izpērkamo akciju nomaināvērtību samazina akciju kapitāla kontu, kredītējot sevišķu izpērkamo akciju kontu, kas rāda s-bas saistības pret bij. akcionāriem. Ja visas akcijas izpērk uz reizi, mantas nododot koncesiju devējam, tad akciju izpērkšanai nolemtos līdzekļus nogulda kredītiestādē vai pērk par tiem vērtspāpīrus, tādā kārtā radot

akciju kapitāla a-*jas* fondu (Amortisationsfonds, Tilgungsfonds, фонд амортизации, фонд погашения) gaidāmai akciju izpirkšanai. Ikgadējos atskaitījumus no tīrienesas vai dažādu rezervju pārskaitījumus kredītē akciju kapitāla a-*jas* kapitāla kontā, ko parasti uzskata par koncesiju devējas personisko kontu un kas rāda notikušo akciju kapitāla samazinājumu. Līdzīga nolēses kārtība ir arī, obligāciju → aizņēmumus atmaksājot. → Ilgtermiņa aizņēmumu deldēšana. kb

Amortizācijas aizdevums

(Amortisationsdarlehen, амортизационная ссуда) — ilgtermiņa aizdevums, ko dzeš saskaņā ar deldēšanas plānu. Deldēšanas plāns paredz, ka aizņēmējam ir pienākums līdz sava parāda dzēšanai maksāt ik gadus vai arī ik pusgadu maksājumus, kušos ietilpst 1) augļi par aizdevumu, 2) parāda deldēšanas procentuālā maksa un 3) maksa bankas izdevumu segšanai. No rēgulāriem deldēšanas maksājumiem krājas parāda deldēšanas fonds, kam pieskaita ik gadu vai pusgadu arī augļus par iepriekš ienākušām summām. Deldēšanas fonds uzskatāms par iekīlātās nekustamās mantas neatdalāmu sastāvdaļu, un tāpēc, šo mantu pārdo-dot vai atsavinot citādā kārtā, deldēšanas fonds pāriet jaunajam īpašniekam. Parāds uzskatāms par dzestu, ja fonds sasniedzis izsniegto aizdevumu summu. Aizņēmējam ir tiesība dzēst parādu pirms termiņa, iemaksājot ilgtermiņa bankai parāda summu naudā vai attiecīgās bankas ķīlu zīmēs pēc to nōminālvērtības. → Deldēšanas fonds. rr

Amortizācijas fonds (Amortisationsfonds, Tilgungsfonds, фонд

амортизации, фонд погашения) → Amortizācija.

Amortizācijas kapitāls (Amortisationskapital, амортизационный капитал) — bilances pasīva postenis, kas rāda, par kādu summu samazināties amortizējama (atmaksājama) pašu kapitāls vai ilgtermiņa aizņēmums. Praksē un literātūrā par a. k-lu bieži sauc ieguldīto mantu vērtību korektīvu, kas nav pareizi. → Amortizācija. Korektīvie norakstījumi. kb

Amortizējamais aizņēmums (Amortisationsanleihe, погашаемый заём) → Aizņēmums.

Ampērs (Ampère, ампер) saīsin. A — **elektriskās strāvas stipruma** (Stromstärke, сила тока) mēra vienība. 1 A stipra elektriskā strāva, plūstot cauri slāpekšķābā sudraba šķīdinājumam, izdala 1 sekundē 1,118 mg tirā sudraba. $1A = 1000\text{ mA} = \frac{1}{10}\text{ e. m. CGS} = 3.10^9\text{ e. s. CGS} = 0,1\text{ veberam}$.

Āms (Ohm, ом) — tilpuma mērs: Bādenē (= 1,5 hl), Braunšveigā (= 1,498944 hl), Brēmenē (= 1,44965 hl), Dānijā (= 1,497486 hl), Hamburgā (= 1,44912 hl), Hanoverā (= 1,557584 hl), Hesenes Darmštātē (= 1,6 hl), Hesenes Kaselē (= 1,747552 hl, 1,55960 hl), Hanauā (= 1,49236 hl), Hesenes Nasavā (= 1,6 hl), Krievijā (= 1,475874 hl), Latvijā (= 1,63024 hl), Lībekā (= 1,4550 hl), Lipēs Detmoldā (= 1,37622 hl, 1,4863176 hl), Lipēs Šaumburgā (= 1,3676184 hl), Meklenb. Šverinā (= 1,44912 hl), Nīderlandēs (= 1,55224 hl), Norveģijā (= 1,496199 hl), Oldenburgā (= 1,42346 hl), Prūsijā (= 1,374038 hl), Saksijā (= 1,36935 hl, 1,34725 hl), Somijā (= 1,570360 hl), Zviedrijā (= 1,570313 hl).

Anachronisms (Anachronismus, анахронизм) — 1) novecojušas paražas;

2) kļūda vēsturē, kas izriet no laika secības ignorēšanas.

Analitiska funkcija (analytische Funktion, аналитическая функция) vārda plašākā nozīmē — → funkcija, kas definēta ar matemātiskām operācijām. Tāda ir, piem., funkcija $y = |x|$, kur $|x|$ apzīmē skaitļa x absolūto vērtību. (→ Relatīvie skaitļi.) Vārda šaurākā nozīmē funkcija ir analītiska, ja to var attīstīt → Teilora rindā. ef

Analitiskais grāmatojums (analytische Buchung, аналитическая запись) → Grāmatvedība.

Analize (Analyse, анализ) — kāda vesela objekta sadale atsevišķās daļās (pretēja darbība ir sinteze). A-zei liela nozīme zinātniskās pētīšanas darbā, jo tā palīdz noskaidrot parādību būtību. Tikai nav jāaizmirst, ka daļas, elementi ir vienīgi kāda vesela daļas, kuŗu nevar uzlūkot par šo daļu summu. 1) **Loģiskā a.** (logische Analyse, логический анализ) — jēdzienu sadale to atsevišķās pazīmēs. 2) **Psicholoģiskā a.** (psychologische Analyse, психологический анализ) — arziņas satura sadale to atsevišķos elementos. 3) **Ķīmiskā a.** (chemische Analyse, химический анализ) — vielas atsevišķu elementu noskaidrošana. → Turgus analīze. **Matēmatika.** lš

Analogija (Analogie, аналогия) — 1) līdzīgums objektu attiecsmē. Zinātniskā atziņā analogijai liela nozīme, jo te no vairāku pazīmju līdzības objektos var secināt par pašu objektu līdzīgumu. Loģikā runā par analogijas slēdzienu (ratiocinatio per analogiam), kad no divu objektu līdzības vairākās to pazīmēs secina par līdzību arī pārējās pazīmēs vai arī visās attiecīgo objektu pazīmēs. Analogijas slēdziena vispārīgā formula:

M ir pazīme P.

S līdzinās M pazīmēs a, b, c.

Slēdziens: S būs arī pazīme P.

Analogijas slēdzienam ir jo lielāka drošība, jo vairāk objektos ir līdzīgu pazīmju; lš

2) likumu iztulkošanas veids, ar kuŗa palīdzību aizpilda robus (normu trūkumu) atsevišķā juridiskā institūtā, attiecinot kādu normu vai tiesisku principu uz citu radniecisku juridisku institūtu. Izšķir: 1) **likuma analogiju** (Gesetzesanalogie, аналогия закона) — likuma iztulkojumu uz atsevišķa radnieciska likuma pamata un 2) **tiesību analogiju** (Rechtsanalogie, аналогия права) — likuma iztulkojumu a) uz radnieciska institūta daudzu normu un b) uz tiesiska principa pamata. kč

Anankē (Ananke, ананке) — grieķu mītoloģijā un filozofijā nozīmē nepieciešamību, likteni, determinismu (pretēji brīvības principam, indeterminismam). Šo nepieciešamību senie grieķi simbolizēja ar likteņa dievieti. lš

Anarchija (Anarchie, анархия) — tāds sabiedrības stāvoklis, kad valsts vara atcelta vai kad valsts varas izpildu funkcijas paralizētas. kk

Anarchisms (Anarchismus, анархизм) — politiska mācība par sabiedrisku iekārtu, kuŗā iznīcināta valsts vara un valda neierobežota indivīda patvaļa tiesiskā, sabiedriskā un saimnieciskā ziņā. A. noliedz ne tikai valsts varu, bet arī jebkuŗa vairākuma valdīšanu pār mazākumu un prasa sabiedriskās dzīves organizēšanu brīvu cilvēku brīvprātīgās apvienībās, kuŗas, brīvi vēloties, tikpat brīvi likvidējamās. A-ma novirzieni: a) **individuālais a.** (individualistischer Anarchismus, индивидуальный анархизм), kas noliedz jebkādas sais-

tošas normas un atzīst vienīgi individa brīvu gribu, b) **kollektīvais a.** (kollektiver Anarchismus, коллективный анархизм), kas pielaiž sabiedrisku īpašumu ražošanas līdzekļiem un atzīst patēriņa līdzekļu privātū īpašumu, un c) **komūnistiskais a.** (kommunistischer Anarchismus, коммунистический анархизм), kas prasa visus saimnieciskus labumus nodot vispārības īpašumā un sabiedriskās dzīves kārtosšanu uzticēt brīvām ražotāju un patērētāju federācijām. Komūnistiskais a. visa ļaunuma sakni saskata valsts iekārtā, tāpēc 19. g. s. anarchisti centās panākt valsts varas iznīcināšanu, organizējot terrora aktus pret valdniekiem un augstākiem valsts viriem. Anarchisti 1907. nodibināja pirmo anarchistu internacionāli. er

Anarchistiskā kustība (anarchistische Bewegung, анархистическое движение) pretēji anarchistiskai teorijai propagē varas darbus un atentātus kā revolūcionārās cīņas līdzekļus. kk

Anarchistiskais sindikalisms (anarchistisches Syndikalismus, анархистический синдикализм) — anarchijas virziens, kas atbalstās uz revolūcionāriem sindikātiem (arodbiedrībām Francijā). A. s. parlamentārās, politiskās strādnieku cīņas vietā sludina t. s. tiešo akciju: streikus, sabotāžu, boikotu, demonstrācijas. kk

Anarchists (Anarchist, анархист) — persona, kas cenšas pēc anarchijas stāvokļa, neatzīstot valsti un tās tiesisko iekārtu.

Anatocisms (Anatocismus, анатоцизм) — augļu ņemšana par nokavētiem augļiem (augļu augļi). A. principā ir noliegts. Pēc CL ir 3 izņēmumi: 1) ja noteiktā termiņā nesamaksā augļus vismaz par gadu, tad pēc kreditora pieprasījuma par viņam pienākošos

augļu summu apleš, sākot ar šo termiņu, likumiskos augļus; 2) kad par nenomaksātiem augļiem izdota sevišķa parādzīme; 3) kad par pašu kapitālu kopā ar nenomaksātiem augļiem saņemta agrākās parādzīmes vietā jauna. Tirdzniecības tiesībās augļu augļi atļauti arī sakarā ar kontokorrenta līgumu, un proti: pēc saldo savilkšanas var pieprasīt augļus arī tad, ja lēsē ietilpa augļi. kč

Aneksija (Annexion, аннексия) — 1) fūzijas paveids, kad viena A/S vai uzņēmums uzsūc otru; jg

2) vienas valsts teritorijas pievienošana otrai valstij, parasti kara darbības rezultātā, retāk miera laikā. kk

Anepicentriskie maksājumi (anepicentrische Zahlungen, анэпицентрические платежи) → Kpara naudas teorija.

Angažements (Engagement, ангажемент) → Biržas darījumi.

Angļu grāmatvedība (englische Buchführung, английская бухгалтерия, счетоводство) → Grāmatvedības sistēma.

Angļu kubikass (englischer Kubikfaden, английская кубическая сажень) — mēra vienība, ko lieto l. t. balsta malkas (stutmalakas) un papīrmalkas mērīšanai = $6' \times 6' \times 6' = 216'$ kubikpēdām = 6,12 stēriem (kraujammetriem). bi

Animisms (Animismus, анимизм) — uzskats, ka visās dabas parādībās ir dvēsele, gars. Šāds ārējās pasaules uztvērums valdījis primitīvajās dabas tautās, kas visus nedzīvus priekšmetus uzskatījušas par dzīvām būtnēm ar savu dvēseli. Pastāv teorija, ka a. esot uzlūkojams par visprimitīvāko reliģijas formu (Tylor u. c.). Metafizikā par a-mu sauc uzskatu, pēc kura dvēsele ir visas dzīvības veidotāja. lš

Anketa jeb aptauja (Enquête, Rundfrage, анкета) — → statistikas surrogātu veids ziņu iegūšanai. Ar anketu izdara lietpratēju iztaujāšanu (visbiežāk raksta veidā), kas nedod objektīvus faktus, bet iztaujāto subjektīvas atziņas un iespaidus. Anketas papēmienu lieto tautsaimniecībā, kā arī pedagogijā un psiholoģijā, īpaši tais gadījumos, kur ziņu ievākšana ar statistikas metodēm ir neiespējama vai arī nedod vajadzīgos rezultātus, kā arī ja nepieciešamas papildu ziņas. kz

Annāles (Annalen, анналы) → Chronikas.

Annass (Annas, анна) → Nau-da.

Annuitātes (Annuitäten, аннуитеты) — 1) tagad reti (Anglijā) sastopama valsts aizņēmuma forma, kas raksturīga ar to, ka aizdevējs saņem ik gadus noteiktu atmaksu. Šai atmaksā ietilpst aizdotā kapitāla augli un aizņēmuma deldējums. A. ir divējādas: uz noteiktu laiku (piem., 30, 40, 50 g.) un uz nenoteiktu laiku vai līdz aizdevēja mūža beigām (mūža rente). Ar a-tēm uz noteiktu laiku kreditors vai viņa mantinieki saņem pakāpeniski atpakaļ visu aizdoto kapitālu līdz ar augļiem; ar otru veidu — kreditors saņem līdz mūža beigām noteiktus ikgadējus augļus. → Ilgtermiņa aizņēmumu deldēšana. kp

Anonse (Annonce, анонс) → Sludinājums.

Antagonisms (Antagonismus, антагонизм) — divu pretēju spēku sadursme.

Antante (Entente, Bündnis, антанта) — saprašanās, vienošanās. Diplomātu valodā «entente cordiale» nozīmē draudzīgo savienību, sevišķi angļu un franču 1904. koloniju nolīgumu un no tā attīstījušos «Trejsavienību» (Ang-

lija, Francija, Krievija), kas vēlāk izvērās par lielo a-ti (ar 10 valšku piedalīšanu) un beidzot izveidojās par t. s. sabiedrotām valstīm.

Antarktida (Antarktis, Антарктида) → Arktika.

Anticipācijas zīmes (Antizipationsscheine, антиципационные билеты) — 1813.—1816. Austrijas valdības izlaistā papīra nauda, ko nosauca par a. zīmēm, lai publikā rastos uzticība un iespaidus, it kā to izlaiz vienīgi par tādu summu, kāda isā laikā (pāris gados) ienāktu atpakaļ valsts kasē nodokļu un nodevu maksājumos (gribēts norādīt uz nodokļu un nodevu anticipāciju — netiešu iekasēšanu priekšlaikā). rl

Anticipatīvā augļu maksāšana (antizipative Verzinsung, vor-schüssige Verzinsung, антиципативный платеж ссудных процентов) → Ilgtermiņa aizņēmumu deldēšana.

Anticipatīvie posteņi (antizipative Posten, антиципативные статьи) → Norobežotāji posteņi.

Antidempinga muita (Antidempingsszoll, пошлина против демпинга) → Muita.

Antīka (Antike, античность) — senie laiki. Ar šo terminu apzīmē senās Grieķijas un senās Romas kultūras periodu.

Antīkvāriāts (Antiquariat, антиквариат) — 1) uzņēmums, kas tirgojas ar lietotām grāmatām; 2) uzņēmums, kas tirgojas ar antīkām lietām.

Antinomija (Antinomie, антиномия) — divu spriedumu vai slēdzienu kollīzija, kuŗi liekas vienlīdz pārliecinoši un nozīmīgi, lai gan tie viens otram runā pretī (piem., pasaulei ir sākums laikā, un tā telpas ziņā ir ierobežota; otra teze — pasaulei nav sākuma, un tā nav ierobežota telpā, bet laika un telpas ziņā tā bezga-

liga). Filozofijā antinomijas mācību nodibināja Kants, uzstādamas 4 antinomijas. Filozofijā pastāv uzskats, ka parādības savā būtībā ir antinomas, sevišķi gara pasaulē (Rikerts, Liberts u. c.). lš

Antisemitisms (Antisemitismus, антисемитизм) — pretžidu kustība, kas uz rasiskiem pamatiem apkauc židu politisko un saimniecisko varu.

Antiteze (Antithese, антитезис) — Teze. Dialektika.

Antreprenieris (Entrepreneur, антрепренер) — uzņēmējs, kas ar savu risku sarīko publiskus priekšnesumus.

Antropocentrisms (Anthropocentrismus, антропоцентризм) — uzskats, pēc kuŗa cilvēku uzlūko par visas pasaules norises galveno mērķi. Visas pasaules parādības attiecina vienīgi uz cilvēku, kas arī ir šo parādību vienīgais vērtētājs. Šādu uzskatu seno grieķu filozofijā aizstāvējis Sōkrāts, viduslaikos scholastiskā filozofijā Kr. Vols (Wolff) u. c. lš

Anullēšana (Annullierung, аннулирование) — atcelšana, izsludināšana par nederīgu.

a. p. [lat.: anni praeteriti] — pagājušā gada.

Apakšagēnts (Unteragent, Субагент, субагент) → Agēnts.

Apakšīre (sublocatio, Aftermietē, поднаем) — līgums, kas noslēgts īrnieka un trešās personas (apakšīrnieka) starpā, ar kuŗu pēdējam piešķir pret atlīdzību lietojuma tiesības uz īres objektu vai tā daļu. kč

Apakškōnts (Unterkonto, субсчет) → Kōnts.

Apakšnoma (sublocatio, Afterverpachtung, субаренда) — līgums, kas noslēgts nomnieka un trešās personas (apakšnomnieka) starpā, ar kuŗu pēdējam piešķir pret atlīdzību tiesības lietot un

sāņemt augļus no nomas objekta vai tā daļas. kč

Apakšzemes dzelzceļš (Untergrundbahn, подземная железная дорога) → Dzelzceļš.

Apālis (Rundling) → Ciems.

Apālciems (Runddorf) → Ciems.

Apānāža (Apanage, апанаж, удел) — gada nauda vai zeme valdnieka nama prinčiem, kas nav troņa mantinieki.

Aparātu nodoklis (Apparatsteuer, налог с аппаратов) — nodoklis, ko ņem pēc spirta un alus ražošanā lietojamo kublu vai katlu tilpuma apmēra. A. n. sastopams vai nu 1) kā **iejavkublu nodoklis** (Maischbottichsteuer, налог с емкости заторных чанов), ko ņem pēc ievāvam lietojamo kublu tilpuma, ievērojot arī ievāvu skaitu un izejvielu šķirni, vai arī 2) kā **katlu nodoklis** (Kesselsteuer, налог с котлов), ko ņem pēc alus vārišanai lietojamo katlu tilpuma, ievērojot arī vārijumu skaitu. Cukurrūpniecībā a. n-li ņem no ražošanā lietojamām spiedēm un kublēm. Tagad a. n. reti sastopams. kp

Apbedīšanas izdevumi (Begräbniskosten, погребальные издержки) → Apbedīšanas pabalsts.

Apbedīšanas pabalsts (Sterbegeld, пособие на погребение) — vienreizēja palīdzība naudā ar drošinātās personas nāves gadījumā **apbedīšanas izdevumu** (Begräbniskosten, погребальные издержки) segšanai. m

Apbūves gabali (Grundstücke, поземельные участки) — apbūvei paredzēti nelieli zemes gabali pilsētās un ciemos. A. g-lu rezerves ļoti nozīmīgas pilsētu → izbūves plānā, kāpēc visas pilsētas cenšas iegūt iespējami lielāku daļu vai kontroli a. g-lu saimniecībā. Rīgas pašvaldībai diezgan plašas kontroles tiesības šai ziņā piešķi-

ra t. s. → virsīpašuma tiesības, kuŗas pa daļai atcēla agrārā reforma, bet galīgi likvidēja resp. atļāva izpirkt vēlākos gados. Sakarā ar a. g-lu īpatnējo → zemes rentes veidošanos to tirgus vērtība, raugoties pēc rajona un novietnes, ļoti dažāda: Rīgā 1939. tā svārstījās no Ls 0,20 (normalēs) līdz Ls 300,— (Kaļķu ielā) par 1 m². Racionāla komūnālpolitika prasa, lai apbūvei nododamo a. g-lu rezerves pievienotu pilsētas labierīcību tīklam (→ Apbūves zeme) un lai pirms tam būtu izstrādāts attiecīgā rajona galīgs → apbūves plāns. Ar a. g-lu piešķiršanu pēc atvieglotiem noteikumiem pilsētas veicina ģimeņu māju celšanu un līdz ar to apkaŗo → dzīvokļu trūkumu. A. g-li kā → hipotēkāras vienības ir pamats būvkredīta nodrošināšanai. fm

Apbūves gabalu rente (Baulandrente, рента с поземельных участков) → Zemes rente.

Apbūves gabalu sabiedrības (Grundstückgesellschaften, Immobilien-gesellschaften, Liegenschaft-gesellschaften) → Būvju sabiedrības.

Apbūves plāns (Bebauungsplan, план застройки) — lielās pilsētās — atsevišķu rajonu, mazpilsētās — visas pilsētas plāns, kas paredz ēku novietni un to augstumu, ielu virzienu un platumu, dažādo labierīcību tīklu u. c. Apstiprinot konkrētus būvju projektus, pilsētu būvinspekcijas raugās, lai tie būtu pieslēgti a. p-nam un lai saskanētu ar to. Izveidojot a. p-nu, savukārt jāpatur vērā **izbūves plāns** (Generalbebauungsplan, общий план застройки), kas paredzēts teritorijas vispārīgai saimnieciskai izmantošanai, ņemot vērā pilsētas nākotnes attīstību un vajadzības. Izbūves plāns nosprauž galvenās satiksmes līnijas, tirgu, staciju,

pilsētās parku u. c. novietni, paredz rūpniecības, tirdzniecības un dzīvojamo ēku kvartālus, ostu un lidostu teritorijas u. c. → Apbūves gabali. fm

Apbūves sabiedrība (Terrain-gesellschaft) → Būvju sabiedrība.

Apbūves tiesības (Erbbaurecht, право застройки) — mantojamas un atsavināmas lietiskas tiesības lietot citu zemes gabalus savām būvēm. Ljā a. t-bu nav, un tās nav paredzētas CL. kč

Apbūves zeme (Bauland, территория, предназначенная для застройки) — pilsētas labierīcību tīklam pievienota teritorija, kur pēc pilsētas izbūves plāna paredzēts iedalīt → apbūves gabalus. fm

Apciems (Weiler, приселок, поселок) → Ciems.

Apdrošinājuma apliecība (Versicherungsbescheinigung, страховое удостоверение) → Apdrošināšanas tehnika.

Apdrošinājuma beigas (Versicherungsende, истечение срока страхования) → Apdrošinājuma līgums.

Apdrošinājuma ilgums (Versicherungsdauer, продолжительность страхования) → Apdrošinājuma līgums.

Apdrošinājuma izpildījums (Versicherungsleistung, исполнение страхования) — no apdrošinājuma līguma nosacījumiem izrietošo apdrošinātāja un apdrošinājuma ņēmēja pienākumu izpildījums. nl

Apdrošinājuma klauzula (Versicherungsklausel, страховая оговорка, клаузула) — papildinājums apdrošinājuma līgumā, kas atbrīvo apdrošinātāju no attiecīgās, klauzulā paredzētās atbildības vai arī šo atbildību paplašina. Svarīgākās a. k-las ir šādas: 1) **atbildības klauzula** (Verantwort-

Apdrošinājuma klauzula

lichkeitsklausel, оговорка, клаузула об ответственности) — klauzula, kas skar rūpniecības uzņēmumu apdrošināšanu un atbrīvo apdrošinātāju no atbildības gadījumā, ja bez viņa ziņas un piekrišanas apdrošinātajā objektā neievēro visus drošības noteikumus; 2) **atjaunošanas klauzula** (Wiederherstellungsklausel, оговорка, клаузула о восстановлении) — atlīdzības klauzula, kas nosaka, ka atlīdzību izmaksā tikai attiecīgo priekšmetu izlabošanai līdz stāvoklim, kāds bijis pirms zaudējuma. Sevišķi bieži šo klauzulu lieto jūras apdrošinājumos, atmaksājot vienīgi kuģa remonta izdevumus. Ugunsapdrošināšanas nozarē pēc notikušā zaudējuma nereti izmaksā $\frac{1}{2}$ un tikai pēc priekšmeta atjaunošanas pēdējo $\frac{1}{4}$; 3) **atsavināšanas klauzula** (Enteignungsklausel, оговорка, клаузула об отчуждении) — klauzula, kas nosaka, ka apdrošinātājs neatbild par zaudējumu, kas varētu rasties, nododot kuģi, saskaņā ar pamiera vai miera līguma noteikumiem, kādas citas valsts rīcībā; 4) **daļas zaudējuma klauzula** (Teilschadenklausel, оговорка, клаузула о частичном убытке) — klauzula jūras apdrošinājumos, kas paredz, ka kuģa daļēju bojājumu gadījumos izmaksājamā zaudējuma atlīdzība attiecas pret faktisko zaudējumu tāpat kā apdrošināšanas summa pret kuģa vērtību. Kuģa vērtība šādā gadījumā ir kuģa vērtība bojātā stāvoklī plūs nepieciešamie remonta izdevumi; 5) **eksplozijas klauzula** (Explosionsklausel, оговорка, клаузула о взрывах) — rūpniecības risku ugunsapdrošināšanas līguma sastāvdaļa, kas paredz apdrošinātāja atbildību arī eksplozijas gadījumos, minot eksplozijas iespējas un nepieciešamos drošības

soļus eksplozijas novēršanai. Atkarā no uzņēmuma veida mainās arī klauzulas saturs; 6) **FPA-klauzula** [angl. Free from particular Average] (FPA-Klausel, оговорка, клаузула ФПА) — viena no transporta apdrošinājumu visbiežāk sastopamām klauzulām, kas paredz apdrošinātāja atbildību par daļas zaudējumu vienīgi tai gadījumā, ja kuģis uzsēklē, kaut arī nekur nav teikts, ka zaudējumam jāceļas tieši sakarā ar uzsēklēšanu. Šī klauzula ir tuva vācu klauzulai «Frei von Entschädigung außer im Strandungsfall»; tā ir pretstats WA-klauzulai [angl. With Average], kad apdrošinātājs atbild par visiem zaudējumiem (arī daļējiem); 7) **galdniecības klauzula** (Vereinbarung für Tischlereien, оговорка, клаузула о столярных мастерских) — papildu noteikumi galdniecību apdrošinājumiem, paredzot sevišķus drošības noteikumus; 8) **garāžas klauzula** (Vereinbarung für Automobileinstellräume, оговорка, клаузула о гаражах) — papildu noteikumi par garāžās ievērojamiem drošības soļiem; 9) **hipotēku klauzula** (Hypothekenklausel, ипотечная оговорка, клаузула) — klauzula, ko lieto vienīgi kuģu kasko apdrošinājumos; tā izteic apdrošinātāja pienākumu, zaudējumam iestājoties, izmaksāt atlīdzību kredītiestādei, kuŗā kuģis iekļilāts, pie kam apdrošinātājs patur sev tiesību no izmaksājamās zaudējuma atlīdzības summas vajadzības gadījumā atvilkt nenokārtoto apdrošināšanas maksu; 10) **iebildumu klauzula** (Widerspruchsklausel, оговорка, клаузула о возражениях) — klauzula, kas apdrošinājumaņēmējam dod iespēju klauzulā paredzētā laikā celt iebildumus pret apdrošināšanas zīmes saturu vai, to pieņemot bez

iebildumiem, apdrošināšanas zīmes saturu akceptēt; 11) **izlabošanas klauzula** (Ausbesserungsklausel, ремонтная оговорка, клаузула) — klauzula, kas nosaka, ka kuģa kasko apdrošinājuma daļēju bojājumu gadījumā zaudējuma atlīdzību izmaksā tikai pēc kuģa izlabošanas; 12) **ledus klauzula** (Eisklausel, оговорка, клаузула о льде) — klauzula, saskaņā ar kuģu arī kuģa īpašniekam jācieš daļa ledus nodarīto zaudējumu. Ja kuģis nav pret ledu nodrošināts, apdrošinātājs atbildību vispār nenes. Bez tam ledus laikā ņem paaugstinātu apdrošināšanas maksu; 13) **kasatoriskā klauzula** (Verwirkungsklausel, кассационная оговорка, клаузула) — klauzula, kas apdrošinātājam dod atkāpšanās tiesības vai atbrīvo viņu no izpildīšanas pienākuma, apdrošinājumaņēmējam kādu savu pienākumu neizpildot. Kasatorisko klauzulu nevar lietot, ja apdrošinājumaņēmējs nav vainojams līguma pārkāpšanā un ja noteikumi pārkāpti tikai pēc apdrošināšanas notikuma iestāšanās; 14) **mašīnu klauzula** (Maschinenklausel, оговорка, клаузула о машинах) — transporta apdrošinājumos mašīnu bojājumu gadījumos apdrošinātājs atbild tikai par salauzto vai zudušo mašīnu daļu vērtību, bet ne par visas mašīnas vērtības samazināšanos; 15) **novērtēšanas klauzula** (Abschätzungsklausel, оценочная оговорка, клаузула) — nolīgstot preču transporta apdrošinājumu, zaudējumu gadījumā paredz bojātās preces novērtēt, nosakot preces vērtību bojātā un nebojātā veidā; vērtības starpību izteic procentos no preces vērtības nebojātā veidā un, zaudējumu atlīdzinot, izmaksā tik procentu no preču apdrošināšanas summas, par cik procentiem

to vērtība samazinājusies; 16) **rūsas klauzula** (Rostklausel, оговорка, клаузула о ржавчине) — klauzula, pēc kuģas par rūsas bojājumiem apdrošinātājs atbild vienīgi, kuģim uzsēklejot; 17) **speditoru klauzula** (Spediteurklausel, оговорка, клаузула об экспедиторax) — papildinājums apdrošinājuma līgumā pret uguni, saskaņā ar kuģu apdrošinātājs atbild par noliktavās uzglabātām precēm, kas gan nepieder apdrošinājumaņēmējam (speditoram), bet par kuģam viņš atbild uz spedicijas līguma pamata; 18) **uzteikuma klauzula** (Kündigungsklausel, оговорка, клаузула об откaze) — klauzula, kas nosaka, ka gadījumā, ja apdrošinājuma līgumu neuzteic pirms tā notecešanas klauzulā noteiktā laikā, tas automatiski atjaunojas uz vienu gadu; 19) **izpirkšanas klauzula** (Einlösungsklausel, оговорка, клаузула о выкупе) paredz, ka apdrošinātājs zaudējumu atlīdzina tikai, apdrošināšanas zīmi (polisi) atpaļņ saņemot. Šī klauzula atļauj zaudējumu atlīdzību izmaksāt katram labticīgam apdrošināšanas zīmes turētājam. nl

Apdrošinājuma līguma uzteikums (Kündigung des Versicherungsvertrages, отказ от договора страхования) → Apdrošinājuma līgums.

Apdrošinājuma līgums (Versicherungsvertrag, договор страхования) — mantas un saistību un pienākumu apdrošinājums — līgums, ar kuģu apdrošinātājs par norunātu maksu uzņemas atlīdzināt apdrošinājumaņēmējam zaudējumus, kādus viņa manta var ciest no līgumā paredzētā nelaiemes gadījuma; personu apdrošinājumos — līgums, ar kuģu apdrošinātājs uzņemas, apdrošināšanas notikumam iestājoties, izmaksāt apdrošināšanas summu;

Apdrošinājuma līgums

šis līgums ir konsensuālas dabas: to uzskata par noligtu, ja par vieniem galvenajiem punktiem panākta vienošanās, neatkarīgi no vienošanās formas. A. l. ir reāl-līgums, kas stājas spēkā tikai ar prēmijas samaksu vai samaksas termiņa pagarināšanu (Šeršeņvičs). Apdrošināšanas notikumam jābūt nezināmam, un riska uzņemšanās nav izpildījums, bet juridiskas saistīšanās stāvoklis vai ilgstoša gatavība izpildīt (Loeber). A. l-ma līdzēji ir apdrošinājumaņēmējs un apdrošinātājs. **Apdrošinājumaņēmējs** (Versicherungsnehmer, страхователь) — fiziska vai juridiska persona, kas savā vārdā noligst a. l-mu. Ja tā a. l-mu noligst arī savās interesēs, tad šī persona reizē ir arī **apdrošinātājs** (Versicherter, застрахованный). Parasti apdrošinātājs un apdrošinājumaņēmējs ir viena un tā pati persona. Transporta apdrošinājumos pie cif-darījumiem apdrošinātājs ir pircējs, bet apdrošinājumaņēmējs — pārdevējs. **Apdrošinātājs** (Versicherer, страховщик) — uzņēmums, kas noligst a. l-mu un, apdrošināšanas notikumam iestājoties, uzņemas izpildīt līgumu. A. l-ma priekšmets ir **apdrošinātāja atbildība** (Haftung des Versicherers, ответственность страховщика) — pienākums, ko apdrošinātājs uzņemas saskaņā ar a. l-mu: izmaksāt apdrošinātam zaudējuma atlīdzību vai polisē norādītai personai apdrošināšanas summu. Šo pienākumu sauc arī par **atlīdzināšanas pienākumu** (Ersatzpflicht, обязанность возмещения). Īpašs apdrošinātāja atbildības veids ir **automatiskā atbildība** (automatische Haftung, автоматическая ответственность) — apdrošinātāja atbildība par apdrošināto priekšmetu neatkarīgi no tam, vai apdrošinājumaņēmējs

savu prēmijas samaksas pienākumu izdarījis vai ne. Automatiskā atbildība izpaužas l. t. bankās iekļāto īpašumu apdrošināšanā. Automatiskā atbildība pārapdrošināšanā ir pārapdrošinātāja atbildība, kas stājas spēkā, attiecoties uz pārapdrošināmiem riskiem iepriekš noligtā apmērā, neatkarīgi no pārapdrošināšanas paziņojuma iesniegšanas. **Automatiska apdrošinājuma atjaunošana** (automatische Versicherungsverlängerung, автоматическое возобновление [продления] страхования) — papēmiens, ko lieto dzīvības apdrošinājuma pārtraukšanas novēršanai, kas varētu iestāties, apdrošinājumaņēmēja materiālajam stāvoklim pasliktinoties. Tādā gadījumā, samazinot apdrošināšanas summu, uzkrājušos prēmiju rezervi izlieto turpmāko prēmiju segšanai. Automatiskā apdrošinājuma atjaunošana pazīstama arī, attiecoties uz brīvprātīgiem mantu apdrošinājumiem, kad a. l-mā paredz uzteikuma klauzulu. **Apdrošinājums bez noteikta risku sadalījuma** (Ambulantversicherung, амбулантаное страхование, страхование без предварительного раздела рисков) — apdrošinājums, ko noligst, nenorādot atsevišķi katra riska vērtību, bet zaudējuma gadījumā katru priekšmetu uzskata par apdrošinātu tā pilnā vērtībā. Še prēmiju likmes mazliet augstākas par parastajām. **Apdrošināšana uz sveša konta** (Versicherung auf fremde Rechnung, страхование за чужой счет) — apdrošinājumaņēmējs apdrošinājumu noligst savā vārdā par labu citai personai; apdrošinājumaņēmējs un apdrošinātājs še ir divas dažādas personas. Apdrošināšana uz sveša konta jāatšķir no apdrošinājuma cita uzdevumā, kad apdrošināju-

Apdrošinājuma līgums

mu nolīgst cita vārdā un uz cita konta. **Prēmiju apdrošināšana** (Prämienversicherung, платное страхование [с премиями]) — apdrošinājums, kas nolīgts pret noteiktu apdrošināšanas maksu. Pretstats — **bezprēmiju apdrošināšana** (beitragsfreie Versicherung, бесплатное страхование [без премий]) — dzīvības apdrošinājums, kas apdrošinājumaņēmējam dod iespēju no prēmiju maksāšanas pienākuma atbrīvoties, turpinot apdrošinājumu par attiecīgi samazinātu apdrošināšanas summu, ja a. l. zināmu laiku bijis spēkā. Apdrošināšanā pret uguni ar lielākām rezervēm nodrošinātās savstarpējās apdrošināšanas b-bas no prēmiju maksāšanas pienākuma atbrīvo savus vecākos biedrus, sedzot viņu maksājamo prēmiju daļu no kapitāla augļiem, izsniedzot «zelta polisi». **Pašapdrošināšana** (Selbstversicherung, самострахование) — 1) sociālā apdrošināšanā, apdrošinājuma piespiedu raksturam izbeidzoties (invalidu vai darbinieku apdrošināšanā), apdrošinātais turpina apdrošinājumu brīvprātīgi; 2) pārējās apdrošināšanas nozarēs — risku daļas atstāšana uz apdrošinājumaņēmēja paša atbildības; 3) ārpus apdrošināšanas — rezervju radīšana pašu saimniecībā, nemaz nenolīgstot apdrošinājuma līgumu. **Solidārā apdrošināšana** (solidare Versicherung, солидарное страхование) — apdrošinātājs uzņemas atbildību par visu apdrošinājumaņēmēja mantu vai zināmu mantas grupu, kas atrodas dažādās līgumā minētās vietās. **Apdrošināšanas priekšmets** (Versicherungsgegenstand, предмет страхования) — manta, saistība vai persona, ko apdraud a. l-mā paredzētais saimnieciski nelabvēlīgais notikums. Apdrošināšanas

priekšmetu sauc arī par apdrošināšanas objektu. **Apdrošinājuma ilgums** (Versicherungsdauer, продолжительность страхования) — laiks, uz kādu nolīgts a. l. Tas parasti ir viens gads, izņemot dzīvības apdrošināšanas nozari, kur apdrošinājuma ilgums ir vairāki gadi vai pat gadu desmiti. A. l-ma sākuma un beigu termiņš atzīmēts apdrošinājuma dokumentā, pie kam parasti laika robeža noteiktā datumā ir pl. 12 dienā. **Apdrošinājuma sākums** (Versicherungsbeginn, начало страхования) — brīdis, kad stājas spēkā apdrošinātāja atbildība saskaņā ar nolīgto a. l-mu. Parasti tas saskan ar a. l-mā minēto dienu, bet var būt arī vēlāk, ja prēmija nav nomaksāta laikā. **Apdrošinājuma beigas** (Versicherungsende, истечение срока страхования) — a. l-mā noteiktā beigu termiņa iestāšanās. Pirms tam apdrošinājums var izbeigties, to uzteicot, vienai pusei atkāpjoties, apdrošinātā interesei izbeidzoties vai tml. **Apdrošinājuma vieta** (Versicherungsort, место страхования) — a. l-mā minētā apdrošināto mantu atrašanās vieta. **A. l-ma uzteikums** (Kündigung des Versicherungsvertrages, отказ от договора страхования) — vienpusīgs gribas izteikums, kuŗam nepieciešams pretkontrahenta akcepti un kuŗš izbeidz līguma attiecsmes, izņemot gadījumus, kad apdrošināšanas noteikumi paredz citādi. Apdrošināšanas likumos un noteikumos paredzēta vesela rinda apstākļu, kas dōda vienai vai otrai pusei tiesību a. l-mu uzteikt. **Ziņošanas pienākums** (Anzeigepflicht, Mitteilungspflicht, обязанность уведомления) — apdrošinājumaņēmēja pienākums ziņot apdrošinātājam par visām pārmaiņām apdrošināšanas priekšmetā, kuŗas tieši vai netieši

varētu iespaidot riska lielumu. **Apdrošinājums izšķir divkāršu apdrošinājumu** (Doppelversicherung, двойное страхование) — viena riska apdrošināšanu vairākos apdrošināšanas uzņēmumos. Ja apdrošinājums pārsniedz vērtību un ja iespējams pierādīt apdrošinājumaņēmēja ļaunprātību, abus a. l-mus uzskata par spēkā neesošiem; ja ļaunprātības nav, apdrošināšanas uzņēmumi atbild līdz apdrošinātā priekšmeta pilnai vērtībai proporcionāli noligtām apdrošināšanas summām. Ja apdrošinājums noligts divos uzņēmumos, bet vērtība nav pārsniegta, tad abi uzņēmumi atbild proporcionālās daļās. Dažu valsts likumi paredz pirmā apdrošinātāja atbildību līdz pilnai apdrošināšanas summai, kamēr nākamais atbild tikai par starpību no pirmās apdrošināšanas summas līdz priekšmeta faktiskai vērtībai; **pilnvērtības apdrošinājumu** (Vollwertversicherung, Vollversicherung, страхование по полной стоимости) — apdrošinājumu, kad apdrošināšanas summa līdzinās apdrošinātās mantas faktiskai vērtībai; **virsvērtības apdrošinājumu** (Übersversicherung, страхование сверх стоимости) — apdrošinājumu, kuŗā apdrošināšanas summa pārsniedz apdrošināšanas vērtību. Zaudējuma gadījumā apdrošinātājs atbild vienīgi par faktisko zaudējumu; **zemvērtības apdrošinājumu** (Unterversicherung, недострахование) — ja apdrošināšanas summa zemāka par apdrošinātās mantas apdrošināšanas vērtību. Šai gadījumā apdrošinātājs atbild tikai par apdrošināšanas summu; **vairākkārtīgu apdrošinājumu** (mehrfache Versicherung, многократное страхование); ja risku nodod tālāk, tad tiek ligts **pārapdrošinājuma līgums** (Rückversicherungsvertrag,

договор перестрахования). **Pār-apdrošinātājs** (Rückversicherer, перестраховщик) — uzņēmums, kas, apdrošināšanas notikumam iestājoties, saskaņā ar pārapdrošinājuma līgumu uzņemas atbildību par pārapdrošināto risku. **Pirmapdrošinātājs** (Erstversicherer, первый страховщик) — apdrošinātājs, kas, nolīgstot tiešo a. l-mu, uzņemas atbildību par attiecīgo risku. Pretstats — pārapdrošinātājs. **Pārapdrošināšanas proporcija** (Rückversicherungsverhältniß, пропорция перестрахования) — matemātiski izteikta pārapdrošināšanas summas attiecīgs pret apdrošināšanas summu. **Tālākapdrošinājuma līgums** (Retrozessionsvertrag, договор ретроцессии) — līgums, ko ligst pārapdrošinātājs ar tālākapdrošinātāju pārapdrošināto risku tālākapdrošināšanai. **Tālākapdrošinātājs** (Retrozedent, ретроцедент, страховщик по ретроцессии) — uzņēmums, kas pieņem no pārapdrošinātāja riskus tālākapdrošināšanā. nl

Apdrošinājumaņēmējs (Versicherungsnehmer, страхователь) → Apdrošinājuma līgums.

Apdrošinājuma papildinājuma zīme (Nachtrag, дополнительное страховое свидетельство) → Apdrošināšanas tehnika.

Apdrošinājuma pieteikums (Versicherungsantrag, заявление о страховании) → Apdrošināšanas tehnika.

Apdrošinājuma sākums (Versicherungsbeginn, начало страхования) → Apdrošinājuma līgums.

Apdrošinājuma stornēšana (Storno, Ristorno, ристорно страхования) → Apdrošināšanas tehnika.

Apdrošinājuma termiņš (Versicherungstermin, срок страхо-

vānija) → Apdrošināšanas tehnika.

Apdrošinājuma vieta (Versicherungsort, место страхования) → Apdrošinājuma ligums.

Apdrošinājums bez noteikta risku sadalījuma (Ambulantversicherung, амбулантное страхование, страхование без предварительного раздела рисков) → Apdrošinājuma ligums.

Apdrošinājums uz pirmo risku (Versicherung auf erste Gefahr, страхование на первый риск) → Mantu apdrošināšana.

Apdrošinājumu aģents (Versicherungsagent, страховой агент) → Aģents. Apdrošināšanas organizācija.

Apdrošinājumu atjaunošanas provīzija (Folgeprovision, комиссия за возобновление страхования) → Apdrošināšanas provīzija.

Apdrošinājumu nolīgšanas provīzija (Abschlussprovision, комиссия за заключение страхования) → Apdrošināšanas provīzija.

Apdrošināšana (Versicherung, Assekuranz, страхование) — labprātīgs vai obligāts saimniecisks institūts, kura mērķis ir plānveidīgi segt labumu vajadzības, kas rodas kādai atsevišķai personai vai kādam uzņēmumam nākotnē, iespējama notikuma dēļ, pie kam vajadzību segšana notiek no šā notikuma iestāšanās iespējai padoto personu vai uzņēmumu kopuma. Labumu vajadzība var rasties sakarā ar ciestiem zaudējumiem vai mantas bojājumiem, ar atbildības pienākuma iestāšanos, ģimenes apgādnieka zaudēšanu, darba spēju zaudēšanu vai samazināšanos vai nu slimības, nelaiemes gadījuma vai zināma vecuma sasniegšanas dēļ, ar notikumu iestāšanos, kas samazina tagadējos vai var samazināt turpmākos ienākumus, ar notikumu iestāšanos, kas saistīti ar izdevu-

miem, piem., pūra naudas izmaksu, meitai pie vīra izejot, u. tml. Vajadzību segšanai nepieciešamos labumus parasti nodod naudā, bet to var izdarīt arī citu materiālu labumu veidā. Vajadzību segšanai nepieciešamos līdzekļus parasti savāc a-nas prēmiju veidā jau pirms → a-nas notikuma iestāšanās, bet tos var savākt arī pēc a-nas notikuma iestāšanās. Daudzo un dažādo a-nas veidu dēļ vispār atzīta a-nas definīcija vēl nav izveidota. Literatūrā a-nas būtības izskaidrošanai pazīstamas šādas **apdrošināšanas teorijas** (Versicherungstheorien, теория страхования): a) **spēles teorijas** (Spieltheorien, теория игры): a-nu salīdzina ar loteriju, kur dalībnieku iemaksu kopsummu dalībnieku starpā sadala laimestu veidā (Hermann); b) **krāšanas teorijas** (Spartheorien, теория сбережения): atsevišķi krājēji savas iemaksas prēmiju veidā iegulda briesmu kopībā (Gefahrengemeinschaft), sadalot krāšanas nastu pa daudzām saimniecībām (F. Hülsse); c) **pakalpojumu teorijas** (Leistungstheorien, теория взаимных услуг): katrs dalībnieks izdara maksājumus briesmu kopības kopumam (Gesamtheit der Gefahrengemeinschaft), kas savukārt apņemas izdarīt pretpakalpojumu, sedzot dalībnieku papildu kapitāla vajadzības (Brämer); d) **zaudējuma teorijas** (Schadenstheorien, теория убытков): a-na cenšas sadalīt zaudējumus pa daudzām līdzīgām briesmām padotām saimniecībām (Adolf Wagner); e) **briesmu teorijas** (Gefahrentheorien, теория страха, теория распределения риска): a-na ir riska arvienība (Risikovereinigung) ar mērķi panākt riska izlīdzinājumu (Krosta); f) **vajadzības teorijas** (Bedarfstheorien, теория потребности):

a-na ir saimniecisks institūts ne-
jaušu notikumu radītu mantu vai
kapitāla vajadzību segšanai (A.
Manes, F. Dörfel, P. Moldenhau-
er). → Apdrošināšanas nozares.

kb

**Apdrošināšana pret aplaupīša-
nu** (Beraubungsversicherung,
Plünderungsversicherung, страхо-
вание от грабежа) → Mantu ap-
drošināšana.

**Apdrošināšana pret piesavinā-
šanos** (Unterschlagungsversiche-
rung, страхование от присвое-
ния) → Mantu apdrošināšana.

Apdrošināšana uz sveša konta
(Versicherung auf fremde Rech-
nung, страхование за чужой
счет) → Apdrošinājuma līgums.

**Apdrošināšanas aizsardzības
apvienība** (Versicherungsschutz-
verband, союз защиты интересов
страхователей) — apdrošināto
arvienības, kuŗu uzdevums ir
sniegt apdrošinātiem padomus ap-
drošināšanas jautājumos, īpaši
apdrošināšanas veidā un apdroši-
nātāja izvēlē. Zaudējumu gadīju-
mos a. a. a. uzņemas starpniecību
starp apdrošināto un apdrošinā-
tāju. LV pastāv 3 a. a. a-bas. Ljā
tādu nav. nl

**Apdrošināšanas akciju sabied-
rība** (Versicherungs Aktiengesell-
schaft, страховое акционерное
общество) → Apdrošināšanas uz-
ņēmums.

Apdrošināšanas biedrība (Ver-
sicherungsverein, страховое об-
щество) → Apdrošināšanas uzņē-
mums.

Apdrošināšanas birža (Versiche-
rungsbörse, страховая биржа) →
Birža.

Apdrošināšanas brīvība (Versi-
cherungsfreiheit, свобода страхо-
вания) — apdrošināšanai pakļau-
tas personas tiesība izlemt, vai
apdrošināties vai ne. m

Apdrošināšanas dokuments
(Versicherungsdokument, страхо-

вой документ) → Apdrošināšanas
tehnika.

Apdrošināšanas iestādes (Ver-
sicherungsanstalten, Versiche-
rungsbehörden, страховые уч-
реждения) → Apdrošināšanas uz-
ņēmums.

Apdrošināšanas inspektors (Ver-
sicherungsinspektor, страховой
инспектор) → Apdrošināšanas or-
ganizācija.

Apdrošināšanas instruktors
(Versicherungsinstruktor, страхо-
вой инструктор) → Apdrošināša-
nas organizācija.

Apdrošināšanas komisija (Ver-
sicherungskommission, страховая
комиссия) → Apdrošināšanas
provīzija.

Apdrošināšanas kooperatīvs
(Versicherungsgenossenschaft,
страховой кооператив) — коо-
перatīvs, kā uzdevums ir nodro-
šināt ar iespējami maziem gads-
kārtējiem maksājumiem savu
biedru vai to piederīgo saimniec-
isko stabilitāti, ko var satricināt
dažādas nejausības, piem., uguns-
grēks, nāve, darba spēju zaudē-
šana, ārkārtas maksājumi. A.
k-vos apdrošinātāji un apdroši-
nājumaņēmēji ir vienas un tās
pašas personas, kas garantē mi-
nimālo apdrošinājuma izmaksu.
Atkarā no apdrošināšanas objek-
ta a. k-vi var būt dažādi, piem.,
savstarpējas apdrošināšanas b-bas
pret uguni, savstarpējas mājlopu
apdrošināšanas b-bas, savstarpē-
jas apdrošināšanas b-bas pret
krusu, savstarpējas dzīvības ap-
drošināšanas b-bas. Ljā no a.
k-viem visplašāk un vislabāk at-
tīstījušās savstarpējās apdrošinā-
šanas b-bas pret uguni ar sav-
starpējās apdrošināšanas centrālo
savienību priekšgalā. Boļševiku
laikā visus a. k-vus likvidēja. LV
likumi neparedz a. k-vus. eb

Apdrošināšanas likums (Ver-
sicherungsgesetz, Versicherungsver-

tragsgesetz, закон о страховании) — likums, kas normē no → apdrošinājuma līguma izrietošās tiesiskās attiecības. LV tiesībās a. l., attiecoties uz jūras apdrošinājumiem, ietilpst tirdzniecības kōdekā, bet, attiecoties uz pārējiem apdrošinājumiem, pastāv kā patstāvīgs likums. Ljā atsevišķs a. l. nav izdots, bet nedaudzas uz to attiecināmās normas atrodamas civiltiesiskos likumos. jg

Apdrošināšanas mācība (Versicherungsllehre, учение о страховании) — praktisks un teōrētisks atziņu kopums, kas nepieciešams praktiskiem apdrošināšanas darbiniekiem; arī — apdrošināšanas darbinieku sagatavošana. nl

Apdrošināšanas mākleris (Versicherungsmakler, страхово́й маклер) → Apdrošināšanas organizācija.

Apdrošināšanas maksa jeb prēmija (Versicherungsbeitrag, Prämie, страховой платеж или страховая премия) — atlīdzība, ko apdrošinājuma rēmējs maksā apdrošinātājam par to, ka pēdējais uz zināmu, iepriekš noteiktu laiku uzņemas risku. A. m-su parasti aplēš procentos vai promilēs no apdrošināšanas summas proporcionāli apdrošinājuma līgumam, pie kam a. m-sas likmes augstumu ietekmē riska lielums. Par pamatu a. m-sas aplēsumam noder prēmiju tarifi. Vecākā apdrošināšanas literātūra, sevišķi juridiskā, ar vārdu prēmija reizēm saprot izmaksājamo zaudējuma atlīdzību. A. m-sas jeb p-ju veidi ir šādi: **bruto apdrošināšanas maksa jeb bruto prēmija** (Bruttoprämie, Bruttoversicherungsbeitrag, страховой платеж брутто или брутто страховая премия) — tīrā (neto) prēmija plūs speciālās piemaksas pārvaldes izdevumu, aģentu komisiju, lietpratēju un inkasentu atalgo-

juma segšanai; bruto prēmiju mēdz saukt arī par **tarifa prēmiju** (Tarifprämie, тарифная премия); **caurmēra prēmija** (Durchschnittsprämie, средняя премия) — vienoata prēmiju likme, ko aplēš kādai priekšmetu grupai katram šās grupas loceklim piemērojamās ipatnējās prēmiju likmes vietā; **daļas prēmija** (Ratenprämie, Teilprämie, частичная премия) — apdrošināšanas periodam aplēstās a. m-sas sadalījums vairākos termiņu maksājumos. Prēmiju sadalot, to mazliet paaugstina; **neto prēmija jeb tīrā prēmija** (Nettoprämie, Nettobeitrag, reine Prämie, нетто премия или чистая премия) — a. m-sas daļa, kas domāta zaudējumu un pārvaldes izdevumu segšanai un kuŗā neietilpst nodevas, polises izgatavošanas, pasta un citi izdevumi; **pār-apdrošināšanas prēmija** (Rückversicherungsprämie, перестраховочная премия) — a. m-sas daļa, ko apdrošinātājs maksā pār-apdrošinātājam. Pār-apdrošināšanas prēmija attiecas pret apdrošināšanas prēmiju tāpat kā pār-apdrošināšanas summa pret apdrošināšanas summu; **papildu prēmija** (Nachschussprämie, дополнительная или доплатная премия) — a. m-sas papildinājums, apdrošināšanas summai palielinoties vai riska lielumam pieņemoties; **izpirkšanas prēmija jeb pirmā prēmija** (Einlösungsprämie, первая премия) — pirmā apdrošināšanas maksa, ko apdrošinājuma rēmējs maksā apdrošinātājam, apdrošinājuma līgumu noligstot, un pret kuŗas samaksu viņam izsniedz apdrošināšanas zīmi. Pazīstama arī ar nosaukumu **polises izpirkšanas maksa. Prēmiju atlaide** (Prämienrabatt, скидка со страховой премии, понижение страховой премии) — prēmiju tarifā paredzētais a. m-sas pazeminājums, ja

apdrošināmais priekšmets apgādāts ar sevišķiem drošības līdzekļiem, vai arī kolektīvas apdrošināšanas gadījumos — ja lielais apdrošināto skaits dod zināmu riska izlīdzinājumu. Atsevišķas apdrošināšanas s-bas prēmiju atlaidi noteic gadījumos, ja apdrošināšanas summa un maksa pārsniedz zināmu augstāko robežu.

Drošības rabats (Sicherheitsrabatt, скидка за меры безопасности) — prēmiju pazeminājums, ko piešķir ielaušanās zādzību apdrošinājumos, ja apdrošināmais īpašums pastāvīgi apsargāts vai arī apgādāts ar sevišķiem drošības līdzekļiem. Procentos vai promilēs no apdrošināšanas summas izteikto a. m-sas lielumu sauc par **prēmiju likmi** (Prämien-, Beitragssatz, тарифная ставка), arī tarifu. **Prēmiju likmes noteikšanā** (Prämienbildung, установление тарифной ставки) **dzīvības apdrošināšanā** par pamatu ņem mirstības tabulas, ar varbūtības lēmumu palīdzību aplešot mirstības iespēju attiecīgā vecuma personai; šai procentu likmei piešķaitot pārvaldes izdevumu daļu, iegūstam prēmiju likmi apdrošināšanai nāves gadījumam. Apdrošināšanai uz nodzīvošanu aplēsums līdzīgs, vienīgi pamatā jāliek tabula, kas norāda, cik personu (no 1 000 000) sasniedz zināmo, apdrošinājuma līgumā paredzēto vecumu. Jauktā veida apdrošinājumiem kombinē abas šās sistēmas. **Prēmiju likmes noteikšana transporta apdrošināšanā** pamatojas uz ilggadējā praksē savāktiem statistiskiem datiem, kas rāda notikušo zaudējumu attieksmi pret iekasētām prēmijām. Prēmiju likmi noteicot, ievēro transporta līdzekļa veidu, ceļa garumu, gada laiku, transportējamo precu u. t. t. Jūras apdrošinājumos ievēro kuģu iedalījumu

klasēs. Kasko apdrošinājumu prēmiju likme parasti augstāka par prēmiju, ko apleš transportējamām precēm. **Prēmiju likmes aplešot apdrošināšanā pret uguni**, pamatojas uz savāktiem statistiskiem datiem. Riska lielumu noteic atkarā no ēku materiāla, būves veida, lietošanas u. t. t.; kustamai mantai un precēm vēl ievēro to īpašības. **Komplekss** (Komplex, комплекс) — apdrošinātāja pret uguni pēc situācijas plāna noteikta ēku kopā, kas ugunsgrēka gadījumā vienādi apdraudēta. Kompleksu nosakot, ievēro ēku atstatumus, būvmateriālu, lietošanas veidu un drošības noteikumus. Ja vienā kompleksā ierindojas vairākām tarifa likmēm pakļautas ēkas, tad visām ēkām apleš augstāko vai caurmēra likmi. Kompleksam ir nozīme risku pārapirošināšanā. Par aplešot un pienākošos a. m-su apdrošinājumaņēmējam piesūta vai izsniedz **prēmiju lēsi** (Prämienrechnung, счет страхового платежа). Par **prēmiju lēsi** (Prämienkonto) sauc arī apdrošināšanas grāmatvedībā īpatnējo kontu aplešotiem resp. iekasētiem apdrošināšanas maksājumiem. Visu apdrošināšanas uzņēmumā lietojamo prēmiju likmju un to papildinājumu kopošanu sauc par **prēmiju tarifu** (Prämientarif, тариф страховых премий). Attiecoties uz a. m-su, vēl jāatzīmē **storno prēmija** (Stornoprämie, стorno премия) — a. m-sas starpība starp spēkā bijušo un jauno, samazināto vai anulēto apdrošinājumu, vai arī prēmijas pazeminājums, riska lielumam vai apdrošinājuma ilgumam samazinoties. Storno prēmiju apleš, izejot no storno apdrošināšanas summas un laika, par kuģu prēmija atmaksājama vai samazināma; apdrošinājuma spēkā paliekot pilnā summā un

tikai riska lielumam samazinoties, storno prēmija ir a. m-sas starpība starp iepriekšējo un jau no likmi par laiku, no kuŗa zemākā likme spēkā, bet samazinoties vienīgi apdrošinājuma ilgumam — a. m-sa no pilnas apdrošināšanas summas par laika starpību. **Tiesā prēmija** (direkte Prämie, непосредственная премия) — par tiešiem apdrošināšanas uzņēmuma paša slēgtiem apdrošinājumiem saņemamā prēmija jeb a. m. Tai pretstats ir pārapirošināšanas prēmija jeb pārapirošināšanas maksa. nl

Apdrošināšanas matēmatika

(Versicherungsmathematik, страховая математика) — matemātikas nozare, kas kalpo apdrošināšanas vajadzībām. A. m., izejot no statistikas datiem, nosaka un rēgulē atsevišķās apdrošināšanas nozarēs lietojamās prēmiju likmes, apleš prēmiju rezerves, pārbauda uzņēmuma stabilitāti. Visplašāk a. m-ku lieto dzīvības apdrošināšanas nozarē un apdrošināšanas statistikā. **Zaudējumu iespējamība** (Schadenwahrscheinlichkeit, вероятность убытков) — mantu un saistību un pienākumu apdrošināšanā gada zaudējumu summas attieksme pret apdrošināšanas summu — svarīgākais moments prēmiju likmes noteikšanā. Dzīvības apdrošināšanas nozarē — miršanas gadījumu attieksme pret dzīvo skaitu. Zaudējumu iespējamība jākonstatē katru gadu, lai pārbaudītu prēmiju likmju pareizumu. → Varbūtība. Varbūtības lēsums. nl

Apdrošināšanas nodoklis (Versicherungssteuer, страховый налог) — nodoklis, ko ņem no visāda veida apdrošinājumiem (polisēm) patstāvīga vai zīmognodokļa veidā. kp

Apdrošināšanas nolīgšanas komisija (Abschlusskommission, ко-

миссия за заключение страхования) → Apdrošināšanas provizija.

Apdrošināšanas notikums (Versicherungsfall, страховой случай) — notikums, kuŗam iestājoties apdrošinātājam jāpilda apdrošināšanas līgumā uzņemtā saistība. nl

Apdrošināšanas nozares (Versicherungssparten, Versicherungszweige, отрасли страхования) — saimnieciskās nozares, kuŗās izpaužas apdrošināšanas darbība.

Apdrošināšanas uzņēmuma darbība, atkarā no uzņemtās atbildības vai apdrošināmā priekšmeta rakstura, izpaužas vispirms zaudējumu un personu apdrošināšanā. **Zaudējumu apdrošināšana** (Schadenversicherung, страхование убытков) — atbildzina apdrošināšanas notikuma radītās saimnieciski nelabvēlīgās sekas, t. i. apdrošinājuma ņēmējam nodarītos zaudējumus. Zaudējumu apdrošināšana savukārt sadalās 2 grupās: mantu apdrošināšanā un saistību un pienākumu apdrošināšanā. **Mantu apdrošināšana** (Sachversicherung, имуществовное страхование [вещей]) — ķermenisku lietu apdrošināšana. Tā iedalās — pretuguns, transporta, pretzādību un ielausanās, dzīvnieku un sīkās apdrošināšanas nozarēs. Sīkāk → Mantas apdrošināšana. **Saistību un pienākumu apdrošināšana** (vācu termins — Vermögensversicherung — pilnīgi neatbilst savam saturam; имуществовное страхование [обязательств и требований]) — bezķermenisku lietu

Apdrošināšanas organizācija

apdrošināšana. Tā iedalās civiltiesiskās atbildības, hipotēku, kredīta, pārapdrošināšanas un sīkās a. n-rēs. Sīkāk → Saistību un pienākumu apdrošināšana. **Personu apdrošināšana** (Personenversicherung, личное страхование) — nodrošina pašam apdrošinātam vai viņa piederīgiem, apdrošināšanas notikumam iestājoties, apdrošināšanas summas izmaksu vai cita veida pabalstu. Tā iedalās dzīvības, sociālā un sīkās apdrošināšanas nozarēs. Sīkāk → Personu apdrošināšana. nl

Apdrošināšanas organizācija (Versicherungsorganisation, организация страхования) — apdrošinātāja izveidotā apdrošināšanas darba norises kārtība, kas lielā mērā atkarīga no apdrošināšanas iestādes vai s-bas rakstura. Apdrošināšana var būt **brīvprātīga apdrošināšana** (freiwillige Versicherung, добровольное страхование) — katrs apdrošinājums pēc apdrošinājumaņēmēja brīvas gribas, un **obligāta apdrošināšana** (Zwangsversicherung, обязательное страхование), kas noteikta ar likumu; te ietilpst sociālā apdrošināšana un dažās valstīs ēku apdrošināšana pret uguni u. c. Atkarā no uzņēmuma rakstura, kas veic apdrošināšanas darbu, apdrošināšana var būt **privātā apdrošināšana** (Privatversicherung, частное страхование), kad apdrošinātāja funkcijas uzņemas privāti uzņēmumi, un **valsts apdrošināšana** (Staatsversicherung, государственное страхование), kad apdrošinātāja funkcijas uzņemas valsts iestādes vai valsts autonomie uzņēmumi. A. o-ļas uzbūvē jāizšķir **iekšējais un ārējais dienests** (Innendienst und Aussendienst, внутренняя и внешняя служба). Pirmais kārtoti apdrošināšanas tehnisko pusi un grāmatvedību, bet otrs uztur

kontakta ar apdrošinājumaņēmējiem, izvēlas un sagatavo ārējam dienestam vajadzīgos darbiniekus, izdara revīzijas u. t. t. A/S šos uzdevumus pilda apdrošināšanas aģenti un inspektori, bet savstarpējās apdrošināšanas b-bās — inspektori un revidenti. **Apdrošināšanas aģents** (Versicherungsagent, страховой агент) — patstāvīgs tirgotājs vai darbinieks, kas apdrošināšanas uzņēmuma uzdevumā veicina tā sakarus ar apdrošinājumaņēmējiem. Atalgošanas veids — komisija, ko maksā apdrošināšanas uzņēmums atkarā no aģenta darba rezultāta. Aģenti sastopami apdrošināšanas A/S darbā. **Apdrošināšanas inspektors** (Versicherungsinspektor, страховой инспектор) — apdrošināšanas uzņēmuma darbinieks, kas organizē aģentu tīklu, apmāca, instruē un kontrolē aģentus, bet zināmos gadījumos arī pats izdara apdrošinājumus, novērtē apdrošināšanai pieteiktos objektus un likvidē zaudējumus. **Apdrošināšanas instruktors** (Versicherungsinstruktor, страховой инструктор) — apdrošināšanas centrālās organizācijas darbinieks, kas organizē savstarpējās apdrošināšanas b-bas un dod organizatoriska rakstura padomus to darbiniekiem. **Apdrošināšanas makleris** (Versicherungsmakler, страховой маклер) — patstāvīgs tirgotājs, kas uzņemas starpniecību apdrošināšanas un pārapdrošināšanas darījumos. **Apdrošināšanas revidents** (Versicherungsrevisor, страховой ревизор) — apdrošināšanas uzraudzības iestādes darbinieks, kas pārbauda apdrošināšanas uzņēmumu darbību. **Zaudējumu inspektors** (Schadeninspektor, инспектор по ликвидации убытков) — apdrošināšanas uzņēmuma darbinieks, kā uzdevums ir noteikt notikušā zaudējuma

lielumu un aplēst izmaksājamo zaudējuma atlīdzību. nl

Apdrošināšanas pienākums (Versicherungspflicht, обязанность страховаться) — likumā noteikta saistība apdrošināt sevi pašu, savus darbiniekus vai savu mantu. m

A. p. obligātās apdrošināšanas nozarēs — mantu īpašnieka vai turētāja pienākums pieteikt apdrošināšanā visus obligātai apdrošināšanai pakļautos priekšmetus, piem., lauksaimniecības ēkas u. tml.; brīvprātīgās apdrošināšanas nozarēs — apdrošinājumaņēmēja pienākums pieteikt apdrošināšanā visus zināmas grupas priekšmetus, piem., dzīvnieku apdrošināšanā — visus vienas grupas dzīvniekus, ja apdrošinājumaņēmējs vispār vēlas šāda veida apdrošinājuma līgumu noligt. nl

Apdrošināšanas polise (Versicherungspolice, страховый полис) → Apdrošināšanas tehnika.

Apdrošināšanas politika (Versicherungspolitik, страховая политика) — līdzekļu un rīcības kopums, ar ko valsts cenšas ietekmēt visu komerciālās apdrošināšanas darbības lauku. Kā a. p.-kas līdzekļi minami apdrošināšanas darījumu nodokļi, sodu likumu stingrums apdrošināšanas krāpšanas (piem., ļaunprātīgas dedzināšanas) gadījumos, dažu risku piespiedi apdrošināšana u. c. A. p. nav sajaucama ar → sociālo a. p.-ku. fm

Apdrošināšanas prēmija (Versicherungsprämie, страховая премия) → Apdrošināšanas maksa.

Apdrošināšanas priekšmets (Versicherungsgegenstand, предмет страхования) → Apdrošinājuma līgums.

Apdrošināšanas provīzija jeb komisija (Versicherungsprovision, Versicherungskommission, стра-

ховая провизия или комиссия) — aģentam vai inspektoram izmaksājamā atlīdzība. Jāizšķir **apdrošinājumu nolīgšanas** (Abschlusskommission, комиссия за заключение страхований) un **maksājumu iekasēšanas komisija** (Inkassokommission, комиссия за взыскание страховых платежей или премий). Apdrošinājumu nolīgšanas komisiju maksā par apdrošinājumu sagatavošanu, un tās augstums atkarīgs no apdrošināšanas nozares, summas, prēmiju likmes un līguma ilguma. Iekasēšanas komisiju maksā par maksājumu iekasēšanu, un tā parasti ir zemāka. Iekasēšanas komisija skaļ jau spēkā esošus apdrošinājumu līgumus. Komisiju apleš procentos no apdrošināšanas prēmijas. Vēl izšķir: 1) **pārpadrošināšanas komisiju** (Rückversicherungskommission, перестраховочная комиссия) — komisiju, ko pārpadrošinātājs maksā apdrošinātājam par pārpadrošinājumiem; 2) **tālākapdrošināšanas komisiju** (Retrozeptionskommission, ретроцессионная комиссия) — komisiju, ko tālākapdrošinātājs maksā pārpadrošinātājam par tālākapdrošinājumiem, un 3) **superkomisiju** (Superkommission, сверхкомиссия) — procentuālo atlīdzību, ko maksā ārējā dienesta darbiniekiem par tiem apdrošinājumiem, ko izdarījuši viņiem padotie aģenti vai inspektori. Ja apdrošinājumu pēc notecēšanas atjauno aģents vai inspektors, ar kura starpniecību apdrošinājums noligts, — izmaksājamo atlīdzību sauc par **atjaunošanas komisiju** vai **provīziju** (Folgeprovision, комиссия или провизия за возобновление страхования). nl

Apdrošināšanas revidents (Versicherungsrevisor, страховой ревизор) → Apdrošināšanas organizācija.

Apdrošināšanas risks (Versicherungsrisiko, страховой риск) — 1) iespēja iestāties saimnieciski nelabvēlīgam notikumam, pret ko apdrošinātājs uzņemies atbildību;

2) ar nolīgto apdrošinājumu uzņemtās atbildības kopums.

Objektīvais risks (objektives Risiko, объективный риск) ir bīstamības pakāpe, kas izriet no apdrošinājuma priekšmeta īpašībām, un apstākļi, kas ir ārpus apdrošinājumaņēmēja brīvās gribas. Pretstats objektīvajam riskam ir subjektīvais risks (subjektives Risiko, субъективный риск), kas pilnīgi atkarīgs no apdrošinājumaņēmēja rakstura un nolūkiem. Viens un tas pats priekšmets var būt labs objektīvajam un slikts subjektīvajam riskam (piem., ļaunprātīgam dedzinātājam piederoša ugunturīga ēka), un otrādi. **Riska aplēšana** (Risikoberechnung, исчисление риска): 1) dzīvību apdrošinot, riska lielumu noteic apdrošināmās personas vecums, nodarbošanās, veselības stāvoklis u. t. t., kādēļ, apdrošinot ar lielām apdrošināšanas summām (**dzīvības lielapdrošinājumi**, Großlebensversicherung, страхование жизни на крупную сумму), prasa ārsta izmeklēšanu; 2) transportu apdrošinot, riska lielumu noteic atkarā no transporta līdzekļa veida, īpašībām, vecuma, veicamā ceļa un transportējamās preces īpašībām; 3) pret uguni apdrošinot, riska lielumu noteic atkarā no ēkas būvmateriāla, lietošanas veida, tajā novietotā inventāra vai preču īpašībām, kā arī tuvumā esošiem rūpniecības uzņēmumiem vai noliktavām. **Pirmais risks** (erste Wagnis, erste Gefahr, первый риск) → Mantu apdrošināšana. **Ugunsgrēks** (Brand, Feuerschaden, пожар) — uguns, kas izcēlusies ārpus kurtuves vai to atstājusi un kas spēj pašas spēkiem

izplatīties. **Ugunturība** (Feuersicherheit, огнестойкость) — uguns bīstamības pakāpe. Tā atkarīga no ēku sienu būvmateriāla, jumtu seguma, stāvu skaita, lietošanas veida, apdrošināmās kustamās mantas vai preču īpašībām, tuvumā esošiem rūpniecības uzņēmumiem vai noliktavām u. tml. nl

Apdrošināšanas statistika (Versicherungsstatistik, страховая статистика) — sociālās statistikas nozare, kas vāc un apstrādā ziņas par apdrošināšanas iestāžu darbību un pētī apdrošināšanas gadījumu iestāšanās likumību. Tā aptver sociālo un privāto apdrošināšanu. A. s. atsevišķās nozarēs noskaidro pēc dažādām pazīmēm apdrošinājumus (piem., personas pēc dzimuma, vecuma) un apdrošinātājus (iestādes vai uzņēmumus pēc to saimniekošanas līdzekļiem, ieņēmumiem un izdevumiem). Dzīvības un citas personu apdrošināšanas nozares pamatojas uz statistikas uzstādītām mirstību, nelaimes gadījumu, arodslimību u. tml. tabulām. Mantisko (ēku, dzīvnieku u. tml.) zaudējumu samēri vēl maz izpētīti. Ljā a. s. līdz 1940. aptvēra sociālo un privāto apdrošināšanu; kā sekundārās → statistikas materiālus ziņas vāca un pa daļai tālāk apstrādāja Ljas statistikas pārvalde un publicēja LStG un MB. Pēc 1935. iedzīvotāju skaitīšanas datiem Ljas statistikas pārvalde sastādījusi Ljas iedzīvotāju mirstības tabulas (→ MB 1938. 2. nr., 206. lpp.). Arī LV a. s. aptver sociālo un privāto apdrošināšanu; statistiskos datus publicēja Stat. Jb. Dt. R. kz

Apdrošināšanas summa (Versicherungssumme, Versicherungsbetrag, страховая сумма) — apdrošinātāja materiālās atbildības augstākā robeža. Zaudējumu ga-

dījumos izmaksājamā atlīdzība var pārsniegt a. s-mu vienīgi tad, kad atlīdzina glābšanas izdevumus. A. s. noder par pamatu apdrošināšanas maksas jeb prēmijas aplēsumam. Izšķir **apdrošināšanas vērtību** (Versicherungswert, страховая стоимость) — apdrošinātā priekšmeta vērtību apdrošināšanas brīdī; **atlīdzināmo vērtību** (Ersatzwert, возмещаемая стоимость) — apdrošinātā priekšmeta vērtību zaudējuma brīdī (apdrošināšanas notikumam iestājoties) — apdrošinātāja materiālās atbildības augstāko robežu gadījumā, ja a. s. ir virs šās vērtības; **iegādes vērtību** (Anschaffungswert, приобретательная стоимость) — tirgus vērtību, kas, atskaitot lietošanas ilgumam atbilstošu nolietojšanās procentu, dod zaudējuma atlīdzības summu. Izšķirīga nozīme iegādes vērtībai ir mājas inventāra, darba rīku un mašīnu zaudējumu lieluma noteikšanā; **papildu apdrošināšanas summu** (Nachversicherungssumme, достраховочная сумма) — a. s-mas paaugstinājumu; **pārapirošināšanas summu** (Rückversicherungssumme, перестраховочная сумма) — saskaņā ar pārapirošinājuma līgumu pārapirošinātājam nododamo riska daļu; **slīdošo apdrošināšanas summu** (gleitende Versicherungssumme, скользящая страховая сумма) — a. s-mu, kas aplēsta pēc periodiski publicējamiem indekskaitļiem. Lieto konjunktūras svārstību laikā un ražas apdrošinājumos; **storno apdrošināšanas summu** (Stornoversicherungssumme, стorno страховая сумма) — a. s-mas daļu, par kuru samazinās spēkā esošais apdrošinājums. Apdrošinājumu anulējot, storno a. s. līdzinās a. s-mai. nl

Apdrošināšanas tabulas (Versicherungstafeln, страховые таб-

лицы) — uz novērojumu vai statistisku datu pamata sastādītās tabulas, ko lieto apdrošināšanas iestādes. Piem., **mirstības tabula** (Sterblichkeitstafel, таблица смертности) — dzīvības apdrošināšanas aplēsumu pamats. Mirstības tabula, izejot no liela novērotu personu skaita, rāda, cik no tām vēl varētu dzīvot katrā nākamajā gadā. Novērotās personas parasti ir vecākas par 20 g.; **zaudējumu tabula** (Schadentafel, таблица убытков) — notikūšo zaudējumu grupējums pēc apdrošināšanas nozarēm un veidiem. Zaudējumu tabulai, līdzīgi mirstības tabulai dzīvības apdrošinājumos, jānodod pamats prēmiju aplēsumiem mantu un saistību un pienākumu apdrošinājumos. nl

Apdrošināšanas tehnika (Versicherungstechnik, техника страхования) — apdrošināšanas uzņēmumos lietojamās darba metodes un līdzekļi apdrošināšanas kārtošana. A. t-kā sastopamies ar šādiem terminiem: **Apdrošinājuma apliecība** (Versicherungsbcheinigung, страховое удостоверение) — dokuments ar saīsinātu tekstu, kas aizstāj polisi. Apdrošinājuma apliecībā minēts apdrošinātais, apdrošināšanas priekšmets, vieta un apdrošināšanas summa. Apdrošinājuma apliecības izsniedz uz nenoteiktu laiku, l. t. par kredītiestādēs iekļātiem īpašumiem. **Apdrošinājuma pie-teikums** (Versicherungsantrag, заявление о страховании) — apdrošinājuma pņēmēja vienusīgs gribas izteikums noligt apdrošinājuma līgumu. Apdrošinājuma pie-teikumam likums neparedz noteiktu formu. Praksē tomēr parasts, ka apdrošinājuma pņēmējs uz noteiktas, apdrošināšanas uzņē-muma izdotas veidlapas izteic savu vēlēšanos noligt apdrošinājumu, minot apdrošināšanas vie-

tu, vērtību, apdrošināšanas summu un laiku, uz kādu apdrošinājuma līgumu vēlas noligt. LV daži apdrošināšanas uzņēmumi šie pievieno noteikumu, ka apdrošinājumaņēmējs apņemas divu nedēļu laikā neiesniegt līdzīgu pieņemumu kādā citā apdrošināšanas uzņēmumā. **Apdrošināšanas polise** jeb **apdrošināšanas zīme** (Versicherungspolice, Versicherungsschein, страховой полис или страховое свидетельство) — dokuments, ko apdrošinātājs izsniedz apdrošinājumaņēmējam pierādījumam par spēkā esošo apdrošinājuma līgumu. Tajā minēts apdrošināšanas priekšmets, saimnieciski nelabvēlīgais notikums, pret kuru apdrošinājums izdarīts, sākuma un beigu termiņš, apdrošināšanas summa, maksājamā apdrošināšanas prēmija un apdrošinājumaņēmēja vārds vai nosaukums. Apdrošināšanas zīme nav vērtspapīrs; apdrošināšanas zīmi izsniedz uz noteiktu laiku. Jau pastāvošu apdrošinājumu atjaunojot vai arī paaugstinot apdrošināšanas summu spēkā esošam apdrošinājumam, apdrošinājumaņēmējam nekatru reizi izsniedz jaunu polisi, bet ērtības labā reizēm apmierinās ar **apdrošinājuma papildinājuma zīmes** (Nachtrag, дополнительное страховое свидетельство) izsniegšanu. Šai zīmē minēts tikai apdrošinājumaņēmēja vārds, apdrošināšanas summa, vieta un termiņš. Pastāvot tekošam apdrošinājuma līgumam (ģenerālapdrošinājumam), polises izsniegšana katram atsevišķam riskam nav nepieciešama. Ja tomēr apdrošinājumaņēmējam būtu vajadzīgs kāds pierādījums par spēkā esošo apdrošinājumu (pēc bankas pieprasījuma vai tml.), tad apdrošinātājs izsniedz speciālu apliecību — **certifikātu**

(Zertifikat, сертификат). **Apdrošināšanas dokuments** (Versicherungsdokument, страховой документ) — dokuments, kas apliecina noligto apdrošināšanas līgumu. **Apdrošinājuma termiņš** (Versicherungstermin, срок страхования) — diena, kurā stājas spēkā noligtais apdrošinājuma līgums — sākuma termiņš, vai diena, kurā noligtais apdrošinājuma līgums izbeidzas — beigu termiņš. **Istermiņa apdrošinājums** (kurzfristige Versicherung, краткосрочное страхование) — apdrošinājums, kas izdarīts uz laiku, kas isāks par vienu gadu. **Papildu apdrošinājums** (Nachversicherung, дострахование) — pastāvošā apdrošinājuma līguma papildinājums, paaugstinot apdrošināšanas summu. **Drošības raksts** (Sicherungsschein, свидетельство об обеспечении, гарантийное свидетельство) — dokuments, ko apdrošinātājs izsniedz hipotēkas turētājam resp. bankai par to, ka zaudējuma atlīdzināšanas gadījumā viņš vispirms ievēros hipotēkas turētāja intereses. Praksē šo dokumentu bieži aizstāj ar uzrakstu uz polises: «Zaudējuma gadījumā atlīdzību saņem vispirms ..... banka līdz tās prasības apmēram». **Segumraksts** (Deckungszusage, предварительное свидетельство о страховании) — apliecība, ko apdrošinātājs izsniedz apdrošinājumaņēmējam kā pagaidu dokumentu līdz apdrošinājuma galīgai nokārtošanai. Segumraksts spēkā ar tajā minēto dienu, neatkarīgi no apdrošināšanas prēmijas nomaksas. Segumrakstu izsniedz, ja kaut kādu iemeslu dēļ nav iespējams laikā izgatavot apdrošināšanas zīmi. **Zaudējumu paziņojums** (Schadenbericht, заявление об убытках) — apdrošinātā rakstīts paziņojums apdrošinātājam

par apdrošināšanas zaudējuma notikuma iestāšanos. **Zelta polise** (goldene Police, золотой полис) — polise, par kuŗu apdrošināšanas prēmija nav jāmaksā. **Nākamā gada prēmija** (Prämienübertrag, страховая премия последующего года) — pirms darbības gada noslēgšanas iemaksātā prēmija par apdrošinājumu, kuŗa termiņš sākas nākamajā gadā. Nākamā gada prēmiju svarīgi konstatēt apdrošināšanas uzņēmumu grāmatvedībā pareizā darbības gada rezultāta uzzināšanai. **Prēmiju rezerve** (Prämienreserve, резерв премий) — tekošā un iepriekšējos gados nomaksātā, bet uz nākamo vai tālākiem gadiem attiecinātā prēmiju daļa. Prēmiju rezerves aplēsums svarīgs dzīvības apdrošināšanā. Dzīvības apdrošinājuma līgumu parasti līgst uz ilgāku laiku. Miršanas varbūtība pieaug līdz ar vecumu, tāpēc arī prēmijai ik gadus būtu jāpieaug. Vienlīdzīgu gada prēmiju maksājot, apdrošinājumaņēmējs pirmos gadus bez tīrās prēmijas, kas aiziet apdrošināšanas summu izmaksām, nomaksā vēl zināmu piemaksu, kas kopā ar augļiem rada rezervi, līdz tam laikam, kamēr maksājamā prēmija kļūst mazāka par attiecīgā vecuma personai maksājamo tiro prēmiju. Šī rezervju kopsomma ir apdrošināšanas uzņēmuma prēmiju rezerve. **Cilmerētā** jeb **samazinātā prēmiju rezerve** (gezillmerte Prämienreserve, Цильмеровский или уменьшенный резерв премий) — prēmiju rezerve, kuŗu aplēšot ievēroti ar apdrošinājuma līguma nolīgšanu saistītie vienreizējie izdevumi (aģentu provizijas (komisijas), ārstu honorāri u. c.), tos pilnīgi vai pa daļai atskaitot no prēmiju rezerves. Šos atskaitījumus izlīdzina ar turpmākiem prēmiju

maksājumiem, jo zināma to daļa paredzēta vienreizējo izdevumu segšanai. Ar to apdrošināšanas uzņēmumi ar sevišķu matemātisku aplēsumu rod iespēju nodrošināt sev no apdrošinājumaņēmēja pienākošos vienreizējos izdevumus arī tad, ja nāve iestājas bridī, kad visas prēmijas vēl nav samaksātas. Tā ir vienreizēja apdrošinājuma nolīgšanas izdevumu apdrošināšana apdrošināšanas uzņēmumam par labu. **Neto prēmiju rezerve** (Netto-Prämienreserve, нетто резерв премий) — visa apdrošinātājam ienākušo maksājumu vērtība rezerves aplēšanas dienā, atskaitot izmaksas, kas attiecas uz zināmu apdrošinājumu. Prēmiju rezerves aplēsums ir sarežģīts dzīvības apdrošinājumus. Pārējās apdrošināšanas nozarēs, kuŗu apdrošināšanas periodi nav garāki par 1 gadu, aplēsums ir vienkāršs un rezerve patiesībā ir tekošajā gadā iemaksātā, bet uz nākamo gadu attiecināmā prēmiju daļa. Šo rezervju parasti aplēš gadu maiņā. **Apdrošinājuma stornēšana** (Storno, Ristorno, ристорно страхования) — zināmos apdrošinājuma līgumā vai likumā paredzētos apstākļos iespējams apdrošinājumu pilnīgi vai pa daļai atsaukt, atmaksājot apdrošinājumaņēmējam visu vai zināmu apdrošināšanas maksas daļu. **Atpirkšanas maksa** (Rückkauf, выкупной платеж или выкупная премия) — uzkrātās prēmiju rezerves daļa, ko apdrošinātājs atmaksā apdrošinājumaņēmējam, dzīvības apdrošinājumu uzteicot pirms termiņa vai apdrošināšanas notikuma iestāšanās. Priekšnoteikums: atpirkšanas maksu var saņemt, ja apdrošinājums bijis spēkā vismaz 2—3 gadus.

Apdrošināšanas teorija (Versicherungstheorie, теория страхо-

вания) → Apdrošināšana. Nodokļu pamatojuma teorijas.

Apdrošināšanas tirgus (Versicherungsmarkt, страховый рынок) → Tirgus.

Apdrošināšanas uzņēmums (Versicherungsunternehmen, страховое предприятие) — saimnieciskais uzņēmums, kura darbības mērķis ir apdrošināšanas operāciju kārtošana, uzņemoties apdrošinātāja tiesības un pienākumus. Atkarā no uzņēmuma juridiskās formas izšķir: apdrošināšanas iestādes — valsts vai publiski tiesiskas apdrošināšanas iestādes; apdrošināšanas A/S un apdrošināšanas b-bas — kooperatīvās un savstarpējās. **Valsts apdrošināšanas iestādes** (Staatsversicherungsanstalten, государственные страховые учреждения) — valsts iestādes, kas izdara apdrošināšanas operācijas. **Publiski tiesiskas apdrošināšanas iestādes** (öffentlich-rechtliche Versicherungsanstalten, публично-правовые страховые учреждения) — publiski tiesiskas iestādes, kas sevišķi pazīstamas LV. Tās dibina pašvaldības iestādes, un tās pakļautas valsts saimniecības ministrijai; darbojas gandrīz visās apdrošināšanas nozarēs. Pamatprincipi — apdrošināšanas operācijas uz vispārējās noderības pamatiem, apdrošināto piedalīšanās peļņā un apdrošinājumu kārtošana uz savstarpības pamatiem. **Apdrošināšanas A/S** (Versicherungs-Aktiengesellschaft, страховые акционерные общества) — A/S, kas izdara apdrošināšanas operācijas, uzņemdamās apdrošinātāja tiesības un pienākumus. Apdrošināšanas A/S dibināšanu un darbību regulē sevišķi likuma nosacījumi — par pamatkapitāla lielumu atkarā no apdrošināšanas nozaři daudzuma, par pārvaldes sastāvu u. tml. **Arodveida jeb komercapdrošinā-**

šana (gewerbliche Versicherung, промышленное или коммерческое страхование) — apdrošināšana, kuras mērķis ir peļņas iegūšana. Šās apdrošināšanas pretstats ir savstarpējā jeb kooperatīvā apdrošināšana. Praksē arodveida apdrošināšana izpaužas A/S un dažādu privāto apdrošinātāju darbībā. Par **apdrošināšanas b-bām** (Versicherungsvereine, страховые общества) parasti sauc kooperatīvās jeb savstarpējās apdrošināšanas b-bas. **Kooperatīvās jeb savstarpējās apdrošināšanas b-bas** (genossenschaftliche Versicherungsvereine, Versicherungsge nossenschaften, кооперативные страховые общества или общества взаимного страхования) — a. u. mī, kam kooperatīvas s-bas juridiska forma. Biedru apvienošanās brīvprātīga, pie kam visiem biedriem b-bas pārvaldīšanā ir vienādas tiesības. Savstarpējās apdrošināšanas b-bas apdrošināšanas operācijas izdara vienīgi ar saviem biedriem, par darbības mērķi uzskatot nevis peļņu, bet gan iespējami lielāku apdrošināšanas izdevumu samazināšanu; šai nolūkā tās cenšas iztikt ar minimāliem pārvaldes un tekošiem izdevumiem, izdara risku izlasi, rūpējas par drošību pret uguni apdrošinātos riskos, veicina uguns dzēšanu un aizsardzību u. tml. Prēmiju likmju pazemināšanai izlieto arī uzkrāto kapitālu augļus. Darbības rajons parasti ierobežots. **LV savstarpējās apdrošināšanas b-bas** (Versicherungsvereine auf Gegenseitigkeit) nav kooperatīvas organizācijas, bet tīras savstarpējās palīdzības b-bas ar modernizētu darbības iekārtu. Pie apdrošināšanas organizācijām vēl pieder **savstarpējās palīdzības b-bas** (gegenseitige Hilfsvereine, общества взаимопомощи) — primitīvākā veida

apdrošināšanas organizācijas ar nelielu darbības iecirkni. Zaudējuma notikumam iestājoties, zaudējuma atlīdzības summu ar repartīciju sadala starp b-bas biedriem, kas, atkarā no iepriekšējās vienošanās, savus pienākumus kārtā vai nu naudā, vai būvmateriālos un darba talkās, vai arī kombinējot abus veidus. **Uguns-kases** (Brandkassen, пожарные кассы) — apdrošināšanas organizācijas, kas apdrošināšanas sākumos darbojās uz savstarpējās palīdzības pamatiem. **Kasko b-bas** (Kaskogesellschaften, Kaskovereine, общества по страхованию каско) — mazu rēdereju vai zvejnieku savstarpējās apdrošināšanas b-bas, kas izdara l. t. mazu tvaikoņu un zvejas laivu kasko apdrošināšanu. Kasko b-bas pastāv Ziemeļvācijā. Anglijā tās pazīstamas ar nosaukumu kasko klubi. **Ārzemju apdrošināšanas iestāde** (ausländisches Versicherungsunternehmen, иностранные страховые учреждения) — ārzemju a. u., kas zināmas valsts robežās var darboties tikai uz īpašas atļaujas pamata. Parasti tā darbojas kā pārāpdrošināšanas iestāde. **Loids** [angl. Lloyd] — apdrošināšanas nozares īpatnējs iestādījums, kas nav ne apdrošināšanas iestāde, nedz A/S, bet privāta apdrošinātāju apvienība; šai apvienībai ir pārstāvji visās pasaules malās. Saņemtos riskus Loids sadala starp saviem dalībniekiem, kas savukārt apvienoti grupās. Darbības lauks — l. t. transporta apdrošināšana. Tādu apdrošinātāju apvienību, kas savus riskus vai nu pilnīgi, vai daļai savstarpēji izlīdzina, prēmijas un zaudējumus sadalot pēc noteiktas atslēgas, bet kas nav patstāvīga juridiska persona, sauc par → **pūlu** [pool]. nl

Apdrošināšanas uzraudzības ie-

stāde (Versicherungsaufsichtsamt, учреждение страхового надзора) — iestāde, kas saskaņā ar valsti pastāvošiem likumiem uzrauga apdrošināšanas uzņēmumus. Ljā tā ir finanču ministrija, LV — Reichsaufsichtsamt für Privatversicherung. nl

Apdrošināšanas vērtība (Versicherungswert, страховая стоимость) → Apdrošināšanas summa.

Apdrošināšanas zaudējums (Versicherungsschaden, страховой убыток) — apdrošinājuma līgumā paredzētā saimnieciski nelabvēlīgā notikuma sekas, izteicot tās naudā. Mantas apdrošinājumu zaudējums ir zudušās mantas vai tās daļas vērtība, saistību un pienākumu apdrošinājumos — zaudētā ienākuma vai radušos izdevumu summa, bet personu apdrošinājumos — apdrošināšanas summa. **Bruto zaudējums** (Bruttoschaden, брутто убыток) — apdrošinātam apdrošināšanas līgumā paredzētā saimnieciski nelabvēlīgā notikuma nodarītais zaudējums apdrošinātā priekšmetā. **Pārāpdrošināšanas zaudējums** (Rückversicherungsschaden, перестраховочный убыток) — pārāpdrošinātājam sedzamā zaudējuma daļa. **Tiešais zaudējums** (direkter Schaden, непосредственный убыток) — zaudējums, kas izriet no apdrošinājuma līguma. **Zaudējuma patura** (Schadeneigenbehalt, собственный убыток) — starpība starp tiešo un pārāpdrošināšanas zaudējumu. **Zaudējuma atlīdzība** (Entschädigung, страховое возмещение) — sakarā ar zaudējuma notikumu vienojoties noteiktā summa, ko apdrošinātājs atzīst par izmaksājamu. Zaudējuma atlīdzības izmaksu var atlikt, ja ir šaubas par to, vai apdrošinātam ir tiesība šo atlīdzību saņemt pirms attiecīgo dokumentu uzrādīšanas. Ja ap-

drošinājums bijis izdarīts zem apdrošinātā priekšmeta vērtības, tad zaudējuma atlīdzība attiecas pret atlīdzināmo vērtību kā apdrošināšanas summa pret apdrošināšanas vērtību. **Zaudējuma ekscedents** (Schadenexzedent, экседент убытков) — zaudējuma daļa, kas pārsniedz zināmu iepriekš nolīgtu apdrošinātāja maksimālo paturu. Šās zaudējuma daļas nodrošināšanai iespējams noligt zaudējuma ekscedenta pārapirošinājuma līgumu. **Zaudējuma likvidācija** (Schadenliquidation, ликвидация убытков, регулирование убытков) šaurākā nozīmē — zaudējuma lieluma noteikšana; plašākā nozīmē — zaudējuma lieluma noteikšana un atlīdzības izmaksa. **Zaudējuma notikums** (Schadenfall, случай страхового убытка) — saimnieciski nelabvēlīgais notikums, kas atgadās ar apdrošinātiem priekšmetiem, saistībām vai pienākumiem, radot apdrošinātāja atbildības pienākumu; dzīvības apdrošinājumos — apdrošināšanas notikums. **Zaudējuma rezerve** (Schadenreserve, резерв убытков) — zaudējumi, kas radušies pirms darbības gada beigām, bet nav izmaksāti. **Zaudējuma vērtēšana** (Schadentaxe, оценка убытков) — zaudējuma lieluma noteikšana; vienkāršākais veids — pilnīgs apdrošinātā priekšmeta zuduma gadījums, kad zaudējuma atlīdzība līdzinās apdrošināšanas summai. **Daļas zaudējuma** (Teilschaden, частичный убыток) noteikšanai jāapleš apdrošinātās mantas vērtība zaudējuma brīdī un tās vērtība pēc notikušā zaudējuma; starpība ir zaudējums. Daļas zaudējums kuģu un auto kasko, kā arī stiklu apdrošinājumos nereti atlīdzina tikai izlabošanas izdevumus. Ja preces apdrošinātas «kā kapitāls apgrozībā», zaudējuma apmēru nosaka pēc apdroši-

nātā grāmatām. **Jūras zaudējums** (Seeschaden, морской убыток) plašākā nozīmē — katrs zaudējums, kas var atgadīties kuģiem vai to kravai jūras brauciena laikā, ieskaitot arī zaudēto peļņu; šaurākā nozīmē — zaudējums, ko rada pati jūra, jūras ūdenim iekļūstot kuģī. **Krusas zaudējums** (Hagelschaden, убыток от градобития) — viss sakarā ar krusas postījumiem radies zaudējums, pie kam še jāievēro ne tikai apdrošinātoto sējumu vērtība, zaudējuma notikumam iestājoties, bet arī to paredzamā vērtība ražas novākšanas brīdī, atskaitot zaudējumus, kas varētu celties aiz citiem iemesliem (salnas, dažādi kaitēkļi u. t. t.), kā arī izdevumus, kas ietaupīti, ražu nenovācot. **Uguns zaudējums** (Brandschaden, убыток от огня) — zaudējums, kas izcēlies sakarā ar uguni, zibeni vai eksploziju. **Transporta zaudējums** (Transportschaden, транспортный убыток) — zaudējums, kas cēlies sakarā ar transportējamo mantu vai transporta līdzekļu pārvietošanu. nl

Apdrošināšanas zīme (Versicherungsschein, страховое свидетельство) → Apdrošināšanas tehnika.

Apdrošināšanas zinātne (Versicherungswissenschaft, наука о страховании) — zinātnes nozare, kuras pētīšanas objekts ir apdrošināšana. nl

Apdrošinātājs (Versicherter, застрахованный) → Apdrošinājuma līgums.

Apdrošinātāja atbildība (Haftung des Versicherers, ответственность страховщика) → Apdrošinājuma līgums.

Apdrošinātājs (Versicherer, страховщик) → Apdrošinājuma līgums.

Apdzīvojamā platība (Wohn-

fläche, жилая площадь) → Būvju statistika.

Apdzīvojamā telpa (Wohnraum, жилое помещение) → Būvju statistika.

Apdzīvotība (Bevölkerung, населенность) — apzīmējums, kas raksturo kādas teritorijas iedzīvotāju absolūto un relatīvo skaitu. Tāpēc izšķir: 1) absolūto a-bu, kā sauc iedzīvotāju skaitu kādā dabas (visā pasaulē, kontinentā, salā) vai cilvēku (valsts, apriņķa, pagasta) norobežotā teritorijā; 2) relatīvo a-bu, kā sauc iedzīvotāju skaitu uz laukuma vienības (piem., km²). Relatīvai a. līdzinās absolūtai, ar teritoriju km² dalītai a-bai.

Apdzīvotības biežums (Wohndichte, Belegungsdichte der Wohnungen, уплотненность) → Būvju statistika.

Apellācijas protests (Appellationsprotest, Berufungsprotest, апелляционный протест) → Apellācijas tiesa.

Apellācijas sūdzība (Appellationschrift, Berufungsschrift, Berufungsantrag, апелляционная жалоба) → Apellācijas tiesa.

Apellācijas termiņa atjaunošana (Wiederherstellung des Appellationsrechts, восстановление апелляционного срока) → Apellācijas tiesa.

Apellācijas termiņš (Appellationsfrist, Berufungsfrist, апелляционный срок) → Apellācijas tiesa.

Apellācijas tiesa (Appellationsgericht, Berufungsgericht, апелляционный суд) — otras pakāpes jeb instances tiesa, kas civillietās pēc tiesīgo personu lūguma, bet krimināllietās arī uz prokurora protesta pamata pārspriež pirmajā instancē izspriestas lietas pēc būtības apellācijas sūdzības robežās. **Apellācijas tiesība** (Appellationsrecht, Berufungsrecht, право

апелляции) — tiesība iesniegt apellācijas sūdzību. Tā pieder: a) civillietās tiem prāvas dalībniekiem, kas zaudējuši prāvu visumā vai kādā daļā, b) krimināllietās tiesājamam, privātsūdzētājam un personām, pret kurām vērsta prasība par kaitējumu un zaudējumu atlīdzību, kas nodarīti ar noziedzīgo nodarījumu. **Apellācijas termiņš** (Appellationsfrist, Berufungsfrist, апелляционный срок) — likumā noteikts laika sprādis apellācijas sūdzības iesniegšanai. **Apellācijas termiņa atjaunošana** (Wiederherstellung des Appellationsrechts, восстановление апелляционного срока) — tiesas izdarīta likumā noteiktā apellācijas termiņa atjaunošana pēc prāvinieku lūguma, ja termiņš nokavēts sevišķu, neparedzētu, no prāvinieku gribas neatkarīgu apstākļu dēļ. **Apellācijas sūdzība** (Appellationschrift, Berufungsschrift, Berufungsantrag, апелляционная жалоба) — a. t-sai adresēts lūgums ar likumā paredzētu saturu, kurā tiesīgā persona lūdz pārspriest pēc būtības pirmās instances tiesā izspriesto lietu apellācijas sūdzības robežās. Apellācijas sūdzības forma — apellācijas sūdzības ārējais veids. Civillietās apellācijai ir rakstveida (likumā: rakstiska), bet krimināllietās var būt rakstveida un mutvārdu (likumā: mutiska) forma; pēdējā Ljas tiesu praksē tomēr nav ieviesies. Apellācijas sūdzības saturs — procesa likumos paredzētās ziņas, kas katrā ziņā minamas apellācijas sūdzībā. **Apellācijas protests** (Appellationsprotest, Berufungsprotest, апелляционный протест) — prokurora iebildums krimināllietās pret pirmās instances pārsūdzamiem spriedumiem. Apellācijas sūdzības iesniegšanas kārtība — likumā noteiktā kārtība, kā

iesniegt tiesai apellācijas sūdzības: sūdzība adresējama a. t.-sai, bet nododama vai iesūtāma pa pastu tai tiesai, par kuŗas spriedumu apellācijas sūdzību iesniedz. Apellācijas sūdzības atstāšana bez tālākvirzīšanas — atturēšanās no tiesiskas rīcības ar iesniegto apellācijas sūdzību līdz likumā paredzēto pielikumu vai ziņu saņemšanai no sūdzības iesniedzēja. Apellācijas sūdzības atpakaļdošana — notiek iesniedzējam tādēļ, ka tā neatbilst likuma prasībām. **Ārkārtējā apellācija** (außerordentliche Appellation, Berufung, чрезвычайная апелляция) — civillietās iesniedzama apellācija par pirmās instances likumīgā spēkā nākušu spriedumu, ja lietā atklājušies jauni apstākļi vai viltojums aktā, uz kā spriedums dibināts. jр

Apellācijas tiesība (Appellationsrecht, Berufungsrecht, право апелляции) → Apellācijas tiesa.

Aперцепcija (Apperzeption, аперцепция) — jaundoto apjautu (percepciju) iztulkošana zināmā virzienā, balstoties uz agrāko pieredzi. A-jā jaunos iespaidus ietvertam agrākās pieredzes sastāvā. Lai varētu kādu saņemto iespaidu iztulkot, nepieciešams to ievirzīt apziņas centrā. Tāpēc a-jā darbojas līdz uzmanība, kas palīdz jaundoto apziņas saturu salīdzināt ar atcerē pamodināto agrāko pieredzējumu. Bez šādas salīdzināšanas un sakarības aptveršanas nebūtu iespējams jauno pieredzējumu saprast un saistīt ar agrāk novēroto. A-jai ir ļoti svarīga nozīme cilvēku dvēseles dzīvē, jo a-jas procesā parādās apziņas vienība un aktivitāte. **Aперцепciju psiholoģija** (Apperzeptionspsychologie, психология аперцепций) — psiholoģijas virziens, ko nodibināja Vunts (Wundt), kas psihisko procesu

norisi uzskata kā gribas izpausmi. Pretēji tam t. s. **асоциāciju psihолоģija** (Assoziationspsychologie, психология ассоциаций) visas dvēseles dzīves norises, pat augstākajās pakāpēs (piem., domāšanu), atvasina no asociācijām. lš

Aперцепciju psihолоģija (Apperzeptionspsychologie, психология аперцепций) → Aперцепција.

Apgabala amata meistars (Bezirkshandwerksmeister) → Amatniecības kamera.

Apgabaltiesa (Bezirksgericht, Gebietsgericht, окружный суд) — Ljā 1) pirmās instances tiesa tām lietām, kas nepiekrīt miertiesnešiem, 2) miertiesnešu apellācijas instance. **Apgabaltiesas priekšsēdis** (likumā: priekšsēdētājs) (Präsident des Bezirksgerichts, председатель окружного суда) — likumā noteiktā kārtā amatā iecelta un apstiprināta tiesu amatpersona, kas pārstāv un vada a-su kā valsts iestādi un līdz ar to ir priekšsēdis (Vorsitzender) vienā a-sas nodaļā pēc paša izvēles. **A-su vicepriekšsēdis** (Vizepräsidenten, Direktoren der Kammern des Bezirksgerichts, вицепредседатели окружного суда) — likumā noteiktā kārtā amatā ieceltas un apstiprinātas tiesu amatpersonas, kas pastāvīgi izpilda tiesas priekšsēža pienākumus kādā no a-sas nodaļām, kuŗā nepiedalās priekšsēdis. **A-su nodaļas** (Kammern des Bezirksgerichts, отделения окружного суда) — a-su daļas, kas sastāv no vicepriekšsēža un nodaļu kopsapulcē noteikta tiesnešu skaita, ar savu patstāvīgu kanceleju un kas patstāvīgi izspriež vai izlemj tiesas vai rīcības sēdēs kādas noteiktas šķiras vai noteikta tiesību novada lietas. **A-sas nodaļu kopsapulce** (Plenum des Bezirksgerichts, общее собрание отделений окружного суда) — ne mazāk kā no ⅓ visu vienas

a-sas tiesnešu skaita (ieskaitot arī priekšsēdi un vicepriekšsēdus) sastāvoša sapulce, kas tiesas priekšsēža vadībā un prokuroram esot klāt izlemj tiesu iekārtā noteiktus jautājumus. jр

Apgabaltiesas nodaju kopsapulce (Plenum des Bezirksgerichts, общее собрание отделений окружного суда) → Apgabaltiesa.

Apgabaltiesas priekšsēdis (Präsident des Bezirksgerichts, председатель окружного суда) → Apgabaltiesa.

Apgabaltiesu nodalas (Kammern des Bezirksgerichts, отделения окружных судов) → Apgabaltiesa.

Apgabaltiesu vicepriekšsēži (Vizepräsidenten des Bezirksgerichts, Direktoren der Kammern des Bezirksgerichts, вицепредседатели окружных судов) → Apgabaltiesa.

Apgāda līgums (Verlagsvertrag, издательский договор) → Apgāds.

Apgādājamo apdrošināšana (Hinterbliebenenversicherung, страхование обеспечиваемых [иждевенцев]) → Personu apdrošināšana. Sociālā apdrošināšana.

Apgādājamo rentes apdrošināšana (Hinterbliebenenrentenversicherung, страхование ренты обеспечиваемых [иждевенцев]) → Personu apdrošināšana. Sociālā apdrošināšana.

Apgādātājs (Verleger, издатель) — persona, kas uz apgāda līguma pamata arņemas apgādāt un izplatīt cita literāro ražojumu. 1937. Ljas likumā par autoru tiesībām a-ju sauc par izdevēju. jg

Apgāde (likumā: apgādība) (Versorgung, призрение) — likumā noteiktas palīdzības sniegšana uz publisko iestāžu (valsts un pašvaldības) konta trūcīgiem nespējniekiem. d

/Apgādes nolīgums/ (Bereitstellungsvertrag, договор о снабжении) → Kaŗa saimniecība.

/Apgādes zīme/ (Bezugschein, ордер на приобретение) → Kaŗa saimniecība.

/Apgādes zīmju iegādes pienākums/ (Bezugscheinpflicht) → Kaŗa saimniecība.

Apgādība (likumā: aizgādība) (Fürsorge, призрение, попечение) — 1) organizēta palīdzēšana sabiedriski apgādājamām personām. Pēc organizācijas veida a. var būt privātā, kad palīdzētāja ir privāta persona, b-ba vai organizācija, un sociālā, kad palīdz publiskas (valsts vai pašvaldības) iestādes saskaņā ar likuma noteikumiem. Pēc palīdzības veida sociālā a. savukārt var būt slēgtā un atklātā. Par slēgto sociālo a-bu sauc apgādājamā uzturēšanu patversmēs vai sevišķās iestādēs, par atklāto — palīdzēšanu apgādājamā dzīves vietā. Bez tam pēc palīdzības apmēra izšķir vispārīgo un speciālo sociālo a-bu. Vispārīgā sociālā a. aptver visāda veida palīdzību, kāda nepieciešama apgādājamam; speciālā sociālā a. paredz tikai atsevišķus palīdzības veidus, piem., likumā noteikta sevišķa pabalsta izsniegšanu, īpašu ārstēšanu u. t. t.;

2) darba devēja rūpes par savu strādnieku labklājību. → Aizgādība. d

Apgādības audzināšana (Fürsorgeerziehung, воспитательное попечение) — LV bērnu vai jaunatnes tiesas noteikta obligāta audzināšana īpašā mācības iestādē, kas darbojas publisko iestāžu uzraudzībā. Šais iestādēs ievieto jauniešus līdz 18 g. vecumam viņu noziedzīgo vai netikumisko tieksmju dēļ. Ljā šādas iestādes sauc par audzināšanas un labošanas iestādēm. Tās ierīko un uztur valsts. Ar krimināltiesas sprie-

dumu tur ievieto jauniešus līdz 18 g. vecumam. m

Apgādības darbinieks (Fürsorgearbeiter) — pašvaldības izraudzīta goda amatpersona no iedzīvotāju vidus, kuŗas uzdevums ir veikt konkrētus uzdevumus sociālās apgādības laukā. A. d-kus neuzskata par algotiem darbiniekiem, un viņi nav pakļauti darba tiesību vispārīgām normām. m

Apgādības iestāde (likumā: aizgādības iestāde) (Fürsorgestelle, орган социального призрения) — iestāde, kuŗai likums uzliek pienākumu palīdzēt sociāli apgādājamām personām.

Apgādības pienākums (Fürsorgepflicht, обязанность призрения, обязанность попечения) — 1) publiskai (valsts vai pašvaldības) iestādei likumā noteikts pienākums. sniegt sociāli apgādājamām personām nepieciešamo palīdzību;

2) darba devējam ar likumu uzlikts pienākums rūpēties par savu darbinieku labklājību; pēdējo īpaši uzsvēŗ tagadējās vācu darba tiesībās. → Aizgādība. m

Apgādības statistika (Fürsorgetatistik, статистика социального призрения и попечения) — sociālās statistikas nozare, kas vāc un kopo ziņas par sabiedriski apgādājamiem un par palīdzību, ko tiem sniedz. Ljā a. s. līdz 1940. aptvēra 1) valsts sociālo apgādību: a) nespējnieku un trūcīgo pabalstīšanu, b) grūti dziedināmo un ar lipīgām slimībām slimojošo pabalstīšanu, c) sabiedriski apgādājamo bērnu uzturēšanu ģimenēs un pilsētu trūcīgo bērnu novietojāšanu laukos, d) trūcīgo pilsētas iedzīvotāju ēdināšanu, e) valsts sociālās apgādības iestāžu (valsts zīdaiņu namu, bērnu namu, neredzīgo institūta) uzturēšanu, f) cietušo kaŗavīru un to ģimeņu pensijas, g) bij. Krievijas pensio-

nāru pensijas; 2) pašvaldību sociālo apgādību (slēgto un atklāto) un Rīgā arī privāto b-bu vai organizāciju un personu palīdzības sniegšanu. Tagad a. s. vāc un apstrādā ziņas tikai par 1) nespējnieku un trūcīgo apgādi (slēgto un atklāto), 2) cietušo kaŗavīru un to ģimeņu pabalstīšanu, 3) apgādājamo bērnu uzturēšanu un novietojāšanu laukos, 4) Tautas palīdzības darbību. kz

Apgāds (Verlag, издательство) — uzņēmums, kas savā vārdā apgādā un izplata preses, literārus, mūzikas, tēlotājas mākslas vai fotografiskus darbus. Pirms darbu apgādāšanas to autors vai viņa tiesību mantotāji ar apgādi nolīgst **apgāda līgumu** (Verlagsvertrag, издательский договор). Ljās 1937. autoru tiesību likumā apgāda līgumu sauc par → izdevuma līgumu. er

Apgaismes laikmets (Aufklärungszeitalter, эпоха просвещения) — laikmets Eiropas kultūras vēsturē, kuŗā chronoloģiski ieskaita l. t. 18. g. s. To raksturo stipra ticība veselajam prātam (racionālisms) un cilvēces progresam, kuŗa nosacījums ir brīvība un aizspriedumu pārvarēšana. Arī vairāki monarhi dibināja svarīgus valsts varas aktus uz apgaismes uzskatiem (apgaismotais absolūtisms). Tiesību sistēmu veidoja un prasības pēc politiskām un sociālām reformām aizstāvēja dabisko tiesību vārdā. ba

Apgaismošanas līdzekļu nodoklis (Leuchtmittelsteuer, налог на средства освещения) — nodoklis, ko ņem no dažādiem apgaismošanas līdzekļiem — elektriskām spuldzēm un gāzes, spirta, petrolejas u. tml. lampu degļiem. Ljā speciāli šāda nodokļa nav, bet no dažiem apgaismošanas līdzekļiem ņem akcīzi un muitu. kp

Apgaita (Belauf, обход) — mežsarga uzraudzībā esoša meža administratīva vienība. ve

Apgalvojums (Behauptung, утверждение) — nepierādīts, varbūtīgs slēdziens. Loģikā a. ir tetisks spriedums, kas izteic kādu lietas sastāvu. lš

Apgrīztā elastība (inverse Elastizität, обратная эластичность). Tā dažreiz sauc irrēgulārā piedāvājuma (irregulāres Angebot) īpatnību. Kamēr rēgulārais piedāvājums pieaug, cenām kāpjot, un dilst, cenām slidot, tamēr irrēgulārais piedāvājums pieaug, cenām slidot. Tas ir novērots ar dažiem lauksaimniecības produktiem: lai rastos iespēja nokārtot visus maksājumus, cenu slidēšanas gadījumā dažreiz lauksaimnieki ražo un laiž tirgū nevis mazāku, bet gan lielāku daudzumu savu ražojumu. → Elastība. Piedāvājums. Piedāvājuma elastība. aa

Apgrīžamības pārbaudes (Umkehrbarkeitskriterium, испытание обратимости) → Indekskaitļi.

Apgrīzība (Umlauf, обращение) → Aproziņums. Cirkulācija.

Apgrīzībā esošas lietas (res in commercio, verkehrsfähige Sache, вещи, не изъятые из гражданского оборота) → Lieta.

Apgrīzībā neesošas lietas (res extra commercium, verkehrsunfähige Sache, rechtsunfähige Sache, вещи, изъятые из гражданского оборота) → Lieta.

Apgrīzības ātrums naudai (Umlaufgeschwindigkeit des Geldes, скорость обращения денег) → Naudas aproziņības ātrums.

Apgrīzības ātrums precēm (Umlaufgeschwindigkeit der Waren, скорость обращения товаров) → Aproziņums.

Apgrīzības kapitāls (Umlaufkapital, Betriebskapital, оборотный капитал) → Kapitāls.

Aproziņības līdzekļi (Zirkulationsmittel, оборотные средства) → Maksāšanas līdzekļi.

Aproziņības manta (Umlaufvermögen, Betriebsvermögen, оборотное имущество) → Manta.

Aproziņības mantu konts (Umlaufvermögenskonto, счет оборотного имущества) → Konts.

Aproziņības nodoklis (Verkehrssteuer, налог на обращение) — nodoklis, ko ņem no darījumiem par kustamas un nekustamas mantas atsavināšanu, iznomāšanu, dalīšanu u. tml., no darba, piegādes, komisijas, aizdevumu u. tml. līgumiem, no kvītim, faktūrām u. c. dokumentiem. kp

Aproziņības vērtība (Verkehrswert, оборотная стоимость) → Zemes nodoklis.

Aproziņības vienādojums (Verkehrsgleichung, уравнение обращения) → Cenu līmenis.

Aproziņuma ātrums (Umsatzgeschwindigkeit, Umsatzschnelligkeit, скорость оборота) → Aproziņums.

Aproziņuma biežums (Umsatzhäufigkeit, частота оборота) → Aproziņums.

Aproziņuma bilance (Umsatzbilanz, оборотный баланс) → Pārbaudes bilance.

Aproziņuma bonifikācija, aproziņuma bons (Umsatzbonifikation, Umsatzbonus, Umsatzgratifikation, Umsatzvergütung, комисионные с оборота) — tirdzniecībā ceļojošiem pārdevējiem, aģentiem u. tml. darbiniekiem maksājamā atlīdzība, parasti % no aproziņuma, lai ierītos darbiniekus aproziņumu palielināšanā. → Dalība peļņā. kb

Aproziņuma ilgums (Umsatzdauer, Umschlagsdauer, продолжительность оборота) → Aproziņums.

Apgrozījuma kapacitāte (Umsatzkapazität, мощность оборота) → Kapacitāte.

Apgrozījuma koeficients (Umsatzkoeffizient, Umschlagskoeffizient, коэффициент оборота) → Apgrozījums.

Apgrozījuma laiks (Umsatzzeit, Umschlagszeit, время оборота) → Apgrozījums.

Apgrozījuma manta (Umsatzvermögen, обратное имущество) → Manta.

Apgrozījuma nesējs (Umsatzträger) → Apgrozījums.

Apgrozījuma nodoklis (Umsatzsteuer, налог с оборота) — nodoklis, ko ņem no preču pārdevumiem, izslēdzot parasti vairumtirdzniecību un atbrīvojot no nodokļa dažas preču kategorijas, it sevišķi nepieciešamos patēriņa priekšmetus. Dažreiz a. n-li ņem tikai no t. s. luksa un dārgāko preču pārdevumiem. Dažās valstīs ar a. n-li apliek arī brīvo profesiju darbinieku honorārus.

kp

LV jaunais a. n., kas stājies spēkā 1935., apliek uzņēmēja izdarīto piegādi (preču pārdevumus), pakalpojumus un uzņēmuma mantu patēriņu uzņēmēja personiskām un citām vajadzībām ārpus uzņēmuma. Atbrīvotas no nodokļa daudzas piegādes un pakalpojumi: eksporta darījumi, dažu svarīgu jēlvielu un pusfabrikātu piegāde vairumtirdzniecībā, ūdens, gāzes, elektrības piegāde, pasta iestāžu pakalpojumi, zemesgabalu iznomāšana, ārstu un dziedniecības iestāžu pakalpojumi, ārstniecības līdzekļu piegāde, mākslinieku, rakstnieku, privāto zinātnieku, tirdzniecības aģentu un mākleņu pakalpojumi (ja to saņemta atlīdzība nepārsniedz RM 6 000,— gadā), mazo un vidējo lauksaimniecības un mežsaimniecības uzņēmumu pašpatēriņš, tie

apgrozījumi, par kuriem jau no maksāts kāds apgrozības nodoklis, u. c. piegādes un pakalpojumi. Nodokli parasti aplēš 2% apmērā no uzņēmēja saņemto atlīdzību summas. Pazeminātu tarifu lieto: lauksaimniecību un mežsaimniecību patstāvīgi izdarītām piegādēm, visos gadījumos labības, miltu un maizes preču piegādēm (1%), vairumtirdzniecībai (0,5%). Lielajiem mazumtirdzniecības uzņēmumiem ar apgrozījumu pāri par 1 miljonu RM gadā likme ir augstāka — 2,5%. Nodoklis jānomaksā uzņēmējam avansa veidā pa ceturkšņiem, iesniedzot līdz ar to deklarāciju par iepriekšējā ceturkšņa apgrozījumiem. Gada beigās seko galīgs aplikums. Austrumzemē a. n. ievests ar reichskomisāra 1942. 26. 1. rīkojumu un 21. 4. izpildnoteikumiem. Visumā tas stipri viēn līdzinās LV a. n-lim, bet atšķiras tarīfos (pamattarīfs 3%; cukuram, alum, raugam, tabakas precēm, sērkociņiem tas svārstās no 22—60%, ja pārdevējs ir ražotājs) un no nodokļa atsvabināto darījumu kontingentā (lauksaimniecības, zvejniecības un mežsaimniecības ražojumu ražotāju piegāde, tāpat arī piegāde vairumtirdzniecībā, ja tanī nenotiek pārstrādāšanas operācijas, pilnīgi brīvas no nodokļa). Aplikšanas vienkāršošanai sīkākīem uzņēmumiem pieļautas caurmēra likmes no kopapgrozījuma. Ja uzņēmēja saņemta kopatlīdzība nepārsniedz RM 600,— gadā, nodokli neaplēš. Ar a. n-li LV apliek arī preču importu, ņemot no ievesto preču vērtības t. s. izlīdzināšanas nodokli (Ausgleichsteuer), kas ir zināmā mērā patstāvīga a. n-ļa daļa ar savdabīgiem noteikumiem. bt

Apgrozījuma peļņa (Umsatzgewinn, прибыль с оборота) → Darbības rezultāts.

Apgrozījuma peļņas likme (Umsatzgewinnrate, ставка прибыли с оборота) → Peļņa.

Apgrozījuma potenciālis (Umsatzpotenzial, потенциал оборота) — paredzamais uzņēmuma apgrozījums, kas aplēsts par 1 m² uzņēmuma telpu, lai atrastu izdevīgāko novietni, izvēloties uzņēmuma vietu.

Apgrozījuma prēmija (Umsatzprämie, премия с оборота) — pircējam lielāku pirkumu gadījumos piešķirtā → prēmija. Lai saistītu pircējus, prēmijas bieži nosaka augošas, kur prēmiju likmes aug, palielinoties apgrozījumam. → Rabats. kb

Apgrozījuma provīzija (Umsatzprovision, провизия с оборота) → Apgrozījums. Dalība peļņā.

Apgrozījuma rezultāts (Umsatzerfolg, результат оборота) — starpība starp apgrozīto preču vai pakalpojumu izmaksu un ienesu. Tas var būt pozitīvs — tīrienesa, peļņa, vai negatīvs — zaudējums. Pret šo a. r-ta definīciju celti iebildumi, jo tā ietver tādus rezultātus, kas nav atkarīgi no tiešā apgrozījuma procesa, piem., konjunktūras rezultātu. Pareizā izpratnē par a. r-tu jāsauc no tiešā apgrozījuma procesa atkarīgais rezultāts, kurā neietilpst konjunktūras rezultāts. A. r-tu var aplēst kā atsevišķam darījumam, tā zināma perioda, piem., mēneša vai gada kopapgrozījumam vai tā zināmai daļai, piem., noteiktas preces apgrozījumam. → Darbības rezultāts. kb

Apgrozījums (Umsatz, оборот) — kādā laika posmā realizēto saimniecisko labumu daudzums vai vērtība, piem., 100 kg dzelzs izstrādājumu mēnesī, RM 475, — dienā u. t. t. Par realizētām uzskata pārdotas, apmainītas vai īpašnieka personiskām vajadzībām izlietas preces, ražojumus

vai atkritumus, pakalpojumus. Pašu realizēšanu sauc par **apgrozību** (Umlauf, Verkehr, обращение). Dažreiz grāmatvedībā nepareizi ar a-mu apzīmē kāda atsevišķa konta vai visu kontu **dēbeta ierakstu kopsummu** (Soll-Umsatz, сумма записей дебета) vai arī **kredīta ierakstu kopsummu** (Haben-Umsatz, сумма записей кредита). Šādā pieejā radušies arī nepareizie apzīmējumi «a-ma bilance», «a-ma pārskats» u. t. t. Atsevišķu kontu, piem., preču konta, vai pat grāmatu, piem., žurnāla, mehāniski saskaitītās summas nav saucamas par a-mu, bet par darījumu vai grāmatojumu kopsummu. A-mu dabū tad, kad no šām kopsummām atskaita dažādus korektīvierakstus un ņem vērā sākuma un beigu atlikumu, piem., no preču konta vai pārdošanas konta kredīta kopsummas atskaita preču atpakaļsūtījumus, varbūtojos kļūdu labojumus, rabatus, provīziju, skonto u. t. t. Izšķir **daudzuma apgrozījumu** (Mengenumsatz, количественный оборот), t. i. a-mu, kas izteikts daudzuma skaitļos, piem., tonnas preču tirdzniecībā, kilovatstundas strāvas piegādē u. t. t., un **vērtības a-mu** (Wertumsatz, сумма оборота), kas izteikts vērtības skaitļos, piem., visu darījumu kopsumma RM vai iekasēto summu kopsumma RM. Laika posmu, kāds nepieciešams, lai vienreiz apgrozītos kāds labumu daudzums, t. i. laiku no iegādes līdz realizācijai, sauc par **a-ma ilgumu** jeb **laiku** (Umsatzzeit, Umsatzdauer, Umschlagszeit, Umschlagsdauer, продолжительность или время оборота). **A-ma biežums** jeb **koefficients** (Umsatzkoeffizient, Umsatzhäufigkeit, Umschlagskoeffizient, частота или коэффициент оборота) — skaitlis, kas rāda, cik reizes noteiktā

laika posmā (parasti vienā gadā) notikusi mantu apgrozība. To dabū, dalot gada resp. mēneša dienu skaitu ar dienu skaitu, kāds nepieciešams noteiktam a-ma laikam, piem., 365 : 60 ≈ 6. **A-ma ātrums** (Umsatzgeschwindigkeit, Umsatzschnelligkeit, скоростъ оборота) — skaitlis, kas rāda, kādā laikā preces apgrozītas. Piem., gada a. RM 6 000,—, saur-mēra preču krājums RM 1 000,—, a-ma ātrums = $\frac{1}{6}$ gada = 60 dienas; a. biežums = 6. **Maksimālais a.** (Höchstumsatz, максимальный оборот) — lielākā iespējamā a-ma summa, kādu uzņēmums var saņemt dotos apstākļos. **Minimālais a.** (Mindestumsatz, минимальный оборот) — mazākais a., kāds nepieciešams noteiktam uzņēmumam visu pastāvīgo izmaksu segšanai noteiktā laika periodā. T. s. «**nedzīvais punkts**» (toter Punkt, мертвая точка) ir tāds a. vai arī laiks tāda a-ma iegūšanai, ar kuŗu tiek segtas visas pastāvīgās izmaksas par visu darbības periodu (parasti gadu) + proporcionālās izmaksas līdz dotajam momentam. Visu saimniecisko labumu a-mu kopsummu sauc par **kopapgrozījumu** (Gesamtumsatz, общий оборот) pretstatā atsevišķu mantu vai pasākumu a-mam, ko sauc par **atsevišķo a-mu** (Einzelsatz, частный оборот). Koncernos ietilpstošo atsevišķo uzņēmumu a-mu ar citiem ārpus koncerna stāvošiem uzņēmumiem sauc par **ārējo a-mu** (Außenumsatz, внешний оборот), bet ar koncernā ietilpstošiem uzņēmumiem — par **iekšējo a-mu** (Innenumsatz, внутренний оборот). Pēc uzņēmuma nodalām a-mu iedala — **noliktavu a-mā** (Lagerumsatz, Lagerumschlag, оборот склада), **veikalu a-mā** (Ladenumsatz, оборот магазина) u. c. Pēc saimnieciskiem labumiem vai to avotiem

izšķir **kapitāla a-mu** (Kapitalumschlag, Kapitalumsatz, оборот капитала), kur a-ma nesējs ir kapitāls, un **mantu a-mu** (Vermögensumsatz, оборот имущества), kur a-ma nesējas ir dažādas mantas (piem., kases a., preču a. u. t. t.). Kapitāla a-ma ilgums var nesegties ar preču (mantu) a-ma ilgumu, ja iegādes un noieta kreditu termiņi ir dažādi. **A-ma nesēji** (Umsatzträger) — saimnieciski labumi, kuŗu kustība jeb apgrozība rada a-mu. vv

Banku praksē par a-mu sauc dēbetējumu vai kredītējumu kopsummas vai ierakstu skaitu klientu kontokorrentu kontos; par minētiem grāmatojumiem aplēsto → proviziju sauc par **a-ma proviziju** (Umsatzprovision, провизия с оборота).

Aprūtinājumi (Belastungen, обременения) — lietu tiesības, kas ierobežo īpašnieka tiesību uz lietu. → Kīlas tiesība. Reālnasta. Servitūts. kč

Aprūtināt (belasten, beschweren, обременять) — darbība, ar kuŗu nodibina neīpašnieka lietu tiesības (hipotēku, servitūtus) uz nekustamo mantu.

Apkaimieši jeb **apkārtnieki** (Umwohnende, окольные люди) — kāda apvidus nekustamo īpašumu īpašnieki vai citi ilggadējie apvidus iedzīvotāji, ko pēc viena vai abu prāvinieku lūguma strīdos par nekustama īpašuma valdījuma plašumu, vietu vai ilgumu, kā arī gadījumā, kad vajaga pierādīt kādas vispārpazīstamas vietējās paražas pastāvēšanu, nopratina uz vietas vai nu vietējais miertiesnesis, vai citas tiesas sūtišs tiesnesis. jp

Apkalpošanas nauda (Bedienungsgeld, чаевые) — atlīdzība, ko saņem viesmīlis par viesu apkalpošanu, parasti proporcionāli viesu tērīņam. m

Apkāļu tirdzniecība (Schleichenhandel, торговля из-под полы) — tirdzniecība ar tādām caņa arstākju dēļ normētām precēm, kas saņemamas vienīgi likumā noteiktos daudzumos. Par šādas tirdzniecības piekopšanu draud kriminālsods. LV a. t-bu, kas dezorganizē četrģades plānā paredzēto saimniekošanas sistēmu, soda noteikumi par sodiem un sodišanas kārtību, pārkāpjot rīkojumus, kas saistās ar normēto ražojumu saimniecību (izdoti 1940. 6. 4.). Kā sankcija te paredzēts cietuma sods vai arī naudas sods neaprobežotā augstumā, vai arī abi šie sodi kopā. Bez tam a. t-bu vēl soda caņa saimniecības noteikumi (izdoti 1939. 4. 9.), kur sods bargāks: smagākos gadījumos nāves sods, vieglākos — pārmācības nams vai cietums. Sočus var uzlikt kā administratīvas iestādes (piem., cenu pārraudzības iestādes), tā arī tiesas. Augšminētie noteikumi spēkā arī Ljā, un sodus par a. t-bas piekopšanu var uzlikt administratīvas iestādes (novada komisāri un ģenerālkomisārs), vai arī tiesas (smagākos gadījumos sevišķā tiesa Rīgā). lš

Apkārtceļojošo tirgotāju un amatnieku aplikšana ar nodokli (Wandergewerbebesteuerung, обложение налогом странствующих торговцев и ремесленников). Tos aplik ar sevišķu tirdzniecības un rūpniecības nodokli, l. t. sakarā ar nodokļu tehniku. Lai samazinātu konkurenci vietējiem tirgotājiem un amatniekiem, tad šā nodokļa likmes parasti mēdz būt ievērojami augstākas nekā vispārējam tirdzniecības un rūpniecības nodoklim. kp

Apkārtņieki (Umwohnende, окольные люди) → Arkaimieši.

Apkārttraksts (Rundschreiben, Zirkular, циркуляр) — iestādes vai personas lielākā eksemplāru

skaitā izsūtīts raksts ar vienādu saturu. → Reklāma.

Apkaņošanas cena (Kampfpreis) → Autsaideris.

Apkaņošanas politika (Kampfpolitik, политика борьбы) → Autsaideris.

Apkaņošanas rabats (Kampfabatt, Treurabatt, скидка с целью борьбы) → Autsaideris.

Apķilāšana (Pfändung, наложение ареста) → Ŷilāšana.

Aplāts, mese (Messe, торговая месса, ярмарка) — gada tirgus, plašāka sanāksme tirdzniecības darījumiem. Runājot par viduslaikiem, lietojams aplāta apzīmējums (pazīstamākais — Sampaņas a. 12.—14. g. s.), bet par modernajiem laikiem — meses apzīmējums (piem., Austrumprūsijas mese). Abi termini radušies tādēļ, ka tirgotāji viduslaikos sāka rīkot gada tirgus baznīcu svētkos svēceļotāju apkalpošanai. ed

Aplenkšanas stāvoklis (Belagerungszustand, осадное положение) → Izņēmuma stāvoklis.

Aplēse (Rechnung, Berechnung, расчет) — kāda → lēšvedības uzdevuma veikšanas principu un paņēmienu kopums, piem., rezultātu aplēse (Erfolgsrechnung, Ergebnisrechnung, подсчет результатов), izmaksu aplēse (Kostenrechnung, подсчет издержек или смета). Pašu darbību sauc par aplēšanu (Berechnung, расчет) un iznākumu par aplēsumu vai aplēsienu (Berechnung, расчет); piem.: algu aplēšana vai algu aplēsums, aplēsiens (Lohnberechnung, расчет заработной платы), augļu aplēšana vai augļu aplēsums, aplēsiens (Zinsberechnung, расчет процентов на капитал). kb

Aplēsiens (Berechnung, расчет) → Aplēse.

Aplēst (rechnen, berechnen, подсчитать, исчислять) → Aplēse.

Aplēstā masa (Sollmasse, рас-пределяемая масса) → Konkurss.

Aplēstais kurss (errechneter Kurs, вычислительный курс) → Biržas kurss.

Aplēsuma cenas (Verrechnungs-preise, расчетные цены) — cenas, kuras uzņēmumi lieto iekšē-ajos nolēsumos, vai vairāki cieši saistīti uzņēmumi savstarpējos nolēsumos. A. cenas sauc arī par normālcenām vai standarta cenām, un tās var būt augstākas vai zemākas par iegādes cenām vai pastāvošām tirgus cenām. A. cenas lieto, lai iegūtu salīdzinā-umus datus vairāku nolēsuma pe-riodu vai vairāku uzņēmumu starpā. → Cenu veidi. Cenu star-ība. kb

Aplēsuma nauda (Rechnungs-münze, расчетная монетная единица) — naudas vienība, kas neatbilst nevienai apgrozībā eso-šai naudas zīmei vai monētai. Piem., Karolingu valstī aplēsumi tika izdarīti feniņos, šiliņos (= 12 feniņi) un mārčiņās (= 240 feniņi), bet apgrozībā bija vienīgi feniņi. Šiliņi un mārčiņas bija a. n. Tagad a. n. vēl pastāv Britu imperijā, piem., gineja (guinea = 21 šiliņš, гиней), pusgineja (half-guinea = 10 šiliņi 6 pensī, пол-гинеи). Populārākās a. n.-das viduslaikos un jauno laiku sāku-mā bija: **muca zelta** (Tonne Goldes, бочка золота), ko skaitīja par 100 000 dālderiem, turku **naudas maks sudraba** (Beutel Silber = 500 gruši, мешок [кошелек] серебра), portugāļu **kontodireis** (Conto de Reis = 1 000 mil-reisi). Lielākās a. n.-das bija In-dijā — piem., 1 000 biljoni lak-rūpiju, pie kam 1 lak-rūpija (Lack Rupie, 1 лак-рупия) bija 100 000 rūpijas. Ljā a. n. zviedru

laikos bija zviedru dālderis, zī-mējoties uz zemniekiem — arī vecdālderis, jo apgrozījās l. t. graši un šķiliņi. ed

Aplēsums (Berechnung, рас-чет) → Aplēse.

Aplēšana (Berechnung, подсчет, исчисление) → Aplēse.

Apliecinājums (Bestätigung, засвидетельствование) → Notāriāts.

Apliecināšana (Beglaubigung, Bestätigung, засвидетельствова-ние) — 1) plašākā nozīmē — ik-viena notikuma (fakta), darbības vai bezdarbības apstiprināšana ar pierādījumiem;

2) likumā noteiktu valsts un pašvaldības dienestpersonu dar-bība, kas likumā paredzētos gadī-jumos un pēc likuma noteiku-miem apstiprina tādu apstākli, kam tiesiska nozīme (piem., ka persona ir dzīva; ka persona no-teiktā laikā ieradusies noteiktā vietā; ka rakstu parakstījusi tā persona, kas rakstā norādīta par tā izdevēju; ka viena raksta sa-turs pilnīgi saskan ar otra raksta saturu, u. tml.). jr

Aplikāta (Applikate, аппликата) → Koordinātas.

Aplikšanas vienība (Steuerein-heit, единица обложения) → Ob-jekta vienība.

Aplinka ražošana (Produktions-umwege, околное производство) → Kapitalistiska ražošana.

Apm. → Apmēram.

Apmācītie strādnieki (gelernte Arbeiter, обученные рабочие) → Arods.

Apmaināmās obligācijas (Obliga-tionen mit Umtauschrecht, Obligationen mit Bezugsrecht, Convertible bonds) → Obligācijas.

Apmaiņas kurss (Umtausch-kurs, курс обмена) — kurss, pēc kāda → fūzijas gadījumā pārņē-mējas s-bas akcijas apmaina pret pārņemamo s-bu akcijām. A. k-su jeb apmaiņas samēru paredz fū-

zijas līgumā. Šo attieksmi parasti nosaka pēc akciju biržu kursu vai pašu kapitālu samēra. kb

Apmeklētāji (Besucher, посетители) — pakalpojumu pircēji; personas, kas nepērk preces, bet gan izmanto uzņēmumu sniegtos pakalpojumus pakalpojumu uzņēmumos (kinēmatografos, frizieru veikaloš u. t. t.). vv

Apmelošana (Verleumdung, очернение, клеветание) → Neslavas celšana.

Apmēram (circa, zirka, ungefähr; saīsin. ca, приблизительно) — klauzula → pirkuma līgumos, kas pārdevējam dod tiesību nodot vairāk vai mazāk preču nekā paredzēts līgumā. Daudzums nosaka pēc vietējām → tirdzniecības paražām, un tie dažādām precēm ir dažādi, parasti 5—10%. kb

Armetne (Siedlung, Ansiedlung, поселение) — jebkurā pastāvīgi apdzīvota vieta. Pēc ekonomiskām, juridiskām, statistiskām un topografiskām pazīmēm atšķir **lauku a-nes** (ländliche Siedlungen, сельские поселения) un → pilsētas. Lauku a-nes iedala a-nēs bez noteikta plāna: ciematos, viensētās, apciemos u. c.

izkļaidu armetnēs (Streusiedlung, разбросанные, отдельно лежащие поселения) un **plānveida a-nēs** (Siedlungen mit Plangestaltung, распланированные поселения). Pēdējās var būt ar ciēšu un ar vaļēju ēku un āru (Flur) grupējumu. Mācību, kas pēti **a-ņu veidus** (Siedelform, форма поселений), sauc par **a-ņu mācību** (Siedlungskunde, наука о поселениях), bet mācību, kas pēti a-ņu attīstību, — par **a-ņu vēsturi** (Siedlungsgeschichte, история развития поселений). Saimniecības politikas nozārā, kas nodarbojas ar a-ņu problēmām, sauc par **a-ņu politiku** (Siedlungspolitik, политика

заселения). Sās politikas svarīgākie izpaudumi ir → kolonizācija, kur a-ņu jautājumu kārtošana ir tikai daļa, un **armitņošana** (Besiedlung, заселение), kur a-ņu radīšana vai veidošana ir centrālais jautājums. ed

Armetņu mācība (Siedlungskunde, наука о поселениях) → Armetne.

Armetņu politika (Siedlungspolitik, политика заселения) → Armetne.

Armetņu veids (Siedelform, форма поселений) → Armetne.

Armetņu vēsture (Siedlungsgeschichte, история развития поселений) → Armetne.

Armežojums, / meža kultūra / (Aufforstung, Kultur, лесная культура) — ar sēšanu vai stādīšanu izveidota jauna mežaudze.

ve
Armežošana, meža mākslīga atjaunošana (Kunstverjüngung, künstliche Verjüngung, искусственное облесение, лесоразведение) — mākslīga mežaudzes veidošana ar sēšanu vai stādīšanu izcirtumos, kāpās u. tml. platībās.

ve
Armežotība (Bewaldung, процент лесистости) — ar mežu aizņemtās platības attieksme pret visu kopplatību (valsti vai apgabālā), ko parasti izteic ar %.

ve
Armitņošana (Besiedlung, заселение, колонизация) → Armetne.

Apocentriskie maksājumi (apocentrische Zahlungen, апоцентрические платежи) → Кнара naudas teorija.

Apodiktiskie spriedumi (apodiktische Urteile, аподиктические суждения) → Apodiktisks.

Apodiktisks (apodiktisch, аподиктический) — neapgājams, neatspēkojams, pareizs. **A-kie spriedumi** (apodiktische Urteile,

аподиктические суждения) — spriedumi, kur predikāta attieksme pret subjektu ir loģiski nepieciešama un tās vietā otrāda attieksme nav iespējama. A-ka sprieduma formula: S jābūt P (piem., radijs, kas perpendikulārs pret chordu, neizbēgami daļa to uz pusēm). A-ki spriedumi ir visi apriōrie spriedumi (piem., matēmatikā), kas pamatojas nevis pieredzē, bet gan paša spriedēja atziņas likumbās. lš

Apokrifs (апокриф, апокриф) — viltots, nepamatošs, neists.

Apoloģēts (Apologet, apologer) — slavinātājs, aizstāvis.

Apoloģija (Apologie, apologия) — aizstāvēšanās runa vai raksts; arī — kādas personas vai zināma laikmeta slavināšana.

Aporētika (Aoretik, апоретика) → Aporija.

Aporija (Aporie, апория) — loģiski grūtumi, izšķirot kādu problēmu; atrisinājuma strīdīgums. **Aporētika** (Aoretik, апоретика) — problēmu iztirzāšana, necensoties tās par katru cenu atrisināt, bet gan noskaidrot šo problēmu iekšējo jēgu. Tā, piem., filozofs N. Hartmanis (N. Hartmann) runā par atziņas un par iras aporētiku. lš

Aports (Einlage, апорт, внесённое предприятие) → Ilācija.

A posteriori → A priori.

Aprakstīšana (Inventarisation, Bestandaufnahme; Pfändung, опись) → Mantas aprakstīšana.

Apraksts (Beschreibung, Umschreibung, описание) → Reklāma.

Aprēhenzija (Apprehension, аппрегензия) — priekšstata satūra uztveršana. Psiholoģijā uzsver, ka bez šādas a-jas nebūtu iespējama objektu apjaušana. Kants runā par **a-jas sintezi** (Synthesis der Apprehension), ar

kuŗas palīdzību vienīgi iespējama objektu apjaušana. lš

Aprēhenzijas sinteze (Synthesis der Apprehension, синтез аппрегензий) → Aprēhenzija.

Aprēķins (Rechnung, Berechnung, расчёт) — Aplēse.

Aprīķa amata meistars (Kreishandwerksmeister) → Amatnieku biedrība.

Aprīķa amatniecības savienība (Kreishandwerkschaft) → Amatnieku biedrība.

Aprīķa priekšnieks (Kreisvorsteher, уездный начальник) → Pašvaldība.

Aprīķa prokurors (Kreisfiskal, уездный прокурор) → Prokurors.

Aprīķa soģis (Kreisfогt, уездный фогт) → Soģis.

Aprīķa zemnieku apvienības (Kreishauernschaften, уездные крестьянские объединения) → Vācijas valsts pārtikas sagādes organizācija (Reichsnährstand).

Aprīķa zemnieku padome (Kreishauernrat, уездный крестьянский совет) — padomdevēja organizācija pie aprīķa zemnieku vadītāja LV.

Aprīķa zemnieku vadītājs (Kreishauernführer) — LV valsts zemnieku vadoņa (Reichsbauernführer) izraudzīts aprīķa zemnieku vadītājs, kas savus uzdevumus veic kā goda amatu. A. z. v-jā galvenie uzdevumi: 1) tirgus organizācijas lietu sekmēšana, 2) dalība dzimtmāju mantošanas lietu kārtošānā. → Vācijas valsts pārtikas sagādes organizācija.

Aprīķis (Kreis, уезд) → Pašvaldība.

A priori — atziņas teōrijā un loģikā: neatkarība no pieredzes; vēl vairāk — apriōrais ir ne tikai neatkarīgs no pieredzes, bet tas padara pašu pieredzi par iespējamu, to konstituē. Tā, piem., sprie-

dums, ka visām pārmaiņām ir cēlonis, ir apriōrs, jo šādu spriedumu negūstam no pieredzes (piederzē cēlonība nav redzama). Apriōro atziņu pamatoja Kants savā atziņas mācībā. Kants atzist par atziņas apriōrām sastāvdaļām uzskatāmības formas, kuŗās mēs visus objektus tveram, t. i. laiku un telpu un katēgorijas, kuŗās pieredzes datus iekārtojam kā cēlonību, substanci u. c. Apriōras atziņas pazīmes ir loģiska nepieciešamība un vispārnozīmība. Apriōri priekšnoteikumi ir ne tikai matēmatikas un dabas zinātņu, bet arī gara zinātņu pamatos. **Apriōrisms** (Apriorismus, априоризм) — virziens filozofijā, kas pieņem no pieredzes neatkarīgus apriōrus elementus, runājot par tiem ne tikai atziņas teorijā, bet arī ētikā (piem., labā ideja kā ētikas a priori). Apriōrismu apkaŗo → empīrisms. **A posteriori** — atziņas teorijā un loģikā: kādas atziņas izcelšanās no pieredzes. Aposteriora atziņa ir pamatota pieredzē, reālos dotumos, tā ir empīriskā. lš

Apriōrisms (Apriorismus, априоризм) → A priori.

Aprobācija (Approbation, апробация) — koncesijas veids, kuŗu piešķir, pamatojoties ne vien uz koncesionāra finansiālajām spējām, bet arī uz viņa zināšanām vai izglītību, piem., aptiekāriem, amatniekiem u. c. → Koncesija. Adhēzija. vv

Apromksimācija (Approximation, приближение) — skaitļa vai funkcijas artuvens novērtējums, kam kļūda nepārsniedz uzdoto lielumu. Piem., $\sqrt{2}$ ir skaitļa $\sqrt{2}$ tuvinājums ar kļūdu $< \frac{1}{60}$
ef .

Apromksimācijas matēmatika (Approximationsmathematik, приближенное исчисление) →

Matēmatika. Tautsaimniecības metodes.

Ā propos [fr.] — starp citu, blakus minot.

Aprovizācijas darījumi (Approvisionierungsgeschäfte, апровизиционные сделки) — visi darījumi, kuŗu objekti pārāk lielās individuālītātes vai kādu citu īpašību dēļ katrs jāpārbauda un jānovērtē pilnīgi atsevišķi, piem., mākslas darbi, dārglietas, sugas lopi u. c. vv

Apsaimniekošana (Bewirtschaftung) → Kaŗa saimniecība.

Apsaimniekošanas noteikumi (Bewirtschaftungsmaßnahmen) → Kaŗa saimniecība.

Apsardzības tiesība (Geleitsrecht, право конвоя) — neitrālās valsts tirdzniecības kuŗu tiesība netikt pakļautiem vizitācijai, ja tos pavada savas valsts kaŗa kuŗi (konvojs). → Vizitācijas tiesības. Pavadītāju kaŗa kuŗu pavēlniekam, sastopot jūrā kaŗotāju kaŗa flotes vienības, jāapliecina pēdējām ar goda vārdu, ka viņa pavadībā braucošie kuŗi pieder tai valstij, ar kuŗas karogu tas brauc pats. Ja pavadītie kuŗi dotos uz kādu ienaidnieka ostu, tad jāapliecina arī, ka tie neved kaŗa → kontrabandu. hv

Apskatīšana uz vietas (richterlicher Augenschein, осмотр на месте) — tiesas vai tiesneša iepazīšanās ar pierādījumiem to atrašanās vietās, esot klāt lietpratējiem vai vismaz 2 lieciniekiem. jp

Apslēptā filiāle (Foresalfiliale, verdeckte Filiale, скрытый филиал) → Filiāle.

Apslēpta manta (Thesaurus, Schatz, клад) — visas zemē ieraktas, kaut kur iemūrētas vai kā citādi noslēptas vērtīgas lietas, kuŗu īpašnieks notecējušā laika ilguma dēļ vairs nav uzzināms. Kas svešas zemes robežās

nejauši atradis a-tu m-tu, iegūst pusi no tās, bet otra puse piekrīt zemes īpašniekam. kē

Apslēptās rezerves (versteckte Reserven, скрытые резервы) → Financēšana. Rezerves.

Apstiprinājuma raksts (Bestätigungsschreiben, подтвердительное письмо) — raksts, kurā sakopoti iepriekšējo pārrunu rezultāti. Tirdzniecībā šādu rakstu parasti piesūta pēc mutvārdu pārrunām vai telegrafiskas sazināšanās. kē

Apstiprinājums (ratihabitio, Genehmigung, утверждение) — 1) vēlāks piekrišanas izteikums darījumam, ko noslēdzis aizbilstamais, pārstāvis vai padots darbinieks;

2) (Bestätigung) — personas grības izteikums, ar ko persona, kurai tiesība apstrīdēt kādu darījumu, atsakās no šās tiesības. kē

Apstrādājums (specificatio, Spezifikation, переработка) — īpašuma iegūšanas veids. Ja no svešas lietas labā ticībā izgatavota jauna lieta, tad jaunā lieta kļūst par apstrādātāja īpašumu, bet viņam pienākums atlīdzināt zaudējumus materiāla īpašniekam. kē

Apstrādāšanas kļūdas (Bearbeitungsfehler, ошибки разработки) → Statistikas materiāla apstrādāšanas kļūdas.

Apstrādāšanas paņēmieni (Bearbeitungsverfahren, способы разработки) → Statistikas materiāla apstrādāšanas paņēmieni.

Apstrādāšanas plāns (Bearbeitungsplan, план разработки) → Statistikas materiāla apstrādāšanas plāns.

Apstrādāšanas vienības (Bearbeitungseinheiten, единицы сводки или разработки) → Statistikas materiāla apstrādāšanas vienības.

Apstrīdamība (rescissibilitas, Anfechtbarkeit, оспоримость) — kāda svarīga tiesiska darījuma defekta (viltus, draudi) sekas, kas piešķir iespēju prasīt atcelt šo darījumu. Apstrīdams darījums ir līdz tam brīdim, kad to atceļ, bet ja to atceļ, tad tas skaitās nederīgs nevis no atcelšanas brīža, bet no darījuma izcelšanās brīža. kē

Apstrīdētie prasījumi (bestrittene Forderungen, оспоренные требования) → Prasījumi.

Aptauja (Rundfrage, анкета) → Anketa.

Aptaujas lapa (Fragebogen, опросный лист) → Statistikas veidlapa.

Aptiekas cena (Apothekerpreis, аптекарская цена) → Cenu veidi.

Aptieku svars (Apothekergewicht, аптекарский вес) → Svares.

Apūdeņošana (Bewässerung, опошение) — zemes meliorācijas veids, kad ar augsnes mitruma pavairošanu ceļ augu ražību. Zemes apūdeņošana nepieciešama novados, kur nokrišņu maz vai kur nokrišņu nav tad, kad augiem tie visnepieciešamāki. Mūsu apstākļos, ar nokrišņu daudzumu 500—700 mm gadā, lauku apūdeņošanai vēl praktiski maz nozīmes, jo lauku mākslīga apūdeņošana atmaksājas tikai tad, ja pienācīgi nokārtoti pārējie augšanas faktori (siltums, gaisma, augu barības vielas) un visvairāk trūkst mitruma. Lauku apūdeņošanai mērenā klimatā ir nozīme intensīvā laukkopībā, dārkopībā un dažus rūpniecības augus audzējot. Liela nozīme zemes apūdeņošanai ir siltās zemēs, kur zemē augu barības vielu daudz, bet nokrišņu maz vai nemaz, piem., kur ir plantāciju kultūras — kokvilna, rīss. eš

Apvainošana (Ehrverletzung, нанесение оскорбления) — pret-

likumīga izturēšanās pret persōnu, izrādot tai nicināšanu un necieņu. A. var notikt: a) vārdiem (Verbalinjurie, нанесение оскорбления словами) — mutes vārdiem vai ar rakstu, b) darbiem (Realinjurie, нанесение оскорбления действиями) — ar žestiem vai aizkarot ķermeni. A. no sodu likuma viedokļa uzskatāma par rabeigtu, ja cietušais ir dzirdējis, lasījis, redzējis vai sajutis aizkārumu. Ljas SL a-nu soda ar arestu vai naudas sodu (508. p.).

lš

Apvērsuma prasība (иск о повороте решения) → Prāva.

Arvienība (Vereinigung, объединение) — personu kopa noteiktu kopēju mērķu sasniegšanai.

Arvienības noraidījums (Organisationsablehnung, отказ от объединения) → Autsaideris.

Arvienības spaidi (Organisationszwang, принуждение к объединению) → Autsaideris.

Arvienības zīme (Verbandszeichen, товарный знак объединения) → Preču marka.

Arvienošanas bilance (Verschmelzungsbilanz, фузионный баланс) → Bilance.

Arvienotās darboklas (zusammengesetzte Betriebe) → Darbokla.

Arzīmogošana (Eichung, клеймение) → Adjustēšana.

Apžēlošana (Begnadigung, помилование) — valsts varas akts par pilnīgu vai daļēju soda atļaišanu vai mīkstināšanu notiesātam noziedzniekam.

Arabu cipari (arabische Ziffern, арабские цифры) → Skaitļi.

Arbitrators (Arbitrator, арбитратор) → Arbitrs.

Arbitrāža [fr.] — 1) (Arbitrage, Schiedsgericht, арбитраж, третейский суд) — tiesisku strīdu izšķiršana tiesnešu priekšā, kuŗus

izvēlē paši strīda dalībnieki, savā starpā vienojoties. Šķirējtiesa var darboties publiski tiesisku strīdu izšķiršanai (piem., atsevišķu valšķu starpā izcēlušos strīdu izlemšanai starptautisko tiesību plāksnē), kā arī privāttiesisko strīdu izšķiršanai civiltiesību un tirdzniecības tiesību novadā. Šķirējtiesas var būt pastāvīgas (retāks veids; piem., pastāvīgā šķirējtiesa Hāgā, dib. 1899., starptautisko tiesību strīdu izšķiršanai) vai radītas vienīgi atsevišķa strīda gadījuma nokārtošanai (parastais veids). Šķirējtiesa pamatojas uz liguma, ko ligst savā starpā strīda puses. Līgumā puses var tuvāk noteikt strīda izšķiršanas kārtību, kas parasti likumā nav rēgulēta. Ljas CPL šķirējtiesas institūtu rēgulē 1488.—1521. p. Saskaņā ar šiem noteikumiem šķirējtiesa izspriez lietas pēc tiesnešu sirdsapziņas. Tāpēc arī apellācija par šķirējtiesas spriedumu nav pieļaujama. Ar sprieduma pasludināšanu šķirējtiesas darbība uzskatāma par nobeigtu un visa lieta iesniedzama miertiesai vai apgabaltiesai, atkarā no prasības summas. Miertiesā vai apgabaltiesā tad izsniedz izpildrakstu un tādā kārtā šķirējtiesas spriedumu izpilda tālāk uz vispārīga pamata;

lš

2) (Schiedsspruch, Entscheidung, приговор третейского суда) — biržas šķirējtiesā vai arī šās šķirējtiesas lēmums biržas darījumos;

3) (Arbitrage, арбитраж) — biržas darījums, kas pamatojas uz vienā laikā dažādās vietās pastāvošas cenu diferences. Lai pēc iespējas izdevīgāk segtu saistības ārzemju valūtā, piekopj izlīdzināšanas arbitrāžu (Ausgleichs-arbitrage, уравнильный а.), kas savukārt sadalās seguma arbitrāžā (Deckungsarbitrage, а. покры-

тия) prasību nomaksai un iekasēšanas arbitrāžā (Einziehungsarbitrage, a. по инкассированию) prasību saņemšanai. Izdevīgākai preču iegādei izšķir iegādes jeb iepirkšanas arbitrāžu (Beschaffung- oder Einkaufsarbitrage, a. по закупке), bet pārdošanai — noieta jeb pārdošanas arbitrāžu (Absatz- oder Verkaufsarbitrage, a. по продаже и сбыту). Lai izmantotu tikai savā labā cenu diferenci divās vai vairākās dažādās vietās, piekopj t. s. **diferences arbitrāžu** (Differenzarbitrage, дифференциальный a.), piem., vienlaicīgu pirkumu un pārdevumu, vienlaicīgu remitēšanu un trasešanu. Šai sakarā runā par **divpusīgu arbitrāžu** (zweiseitige Arbitrage, двусторонний a.), ja abus darījumus ligst vienā laikā, un par **vienpusīgu arbitrāžu** (einseitige Arbitrage, односторонний a.), ja abus darījumus neligst vienā laikā, bet gan vienu pēc otra. Lai nodrošinātos pret cenu svārstībām, piekopj **drošības arbitrāžu** (Sicherungsarbitrage, Hedgeschäfte, a. по обеспечению), ligstot savstarpējus terminētus kompensācijas darījumus, kādēļ šāds a-žas darījums uzskatāms kā pāreja uz spekulācijas darījumiem. Pēc a-žas darījumu objekta izšķir **preču arbitrāžu** (Warenarbitrage, товарный a.), **devīžu arbitrāžu** (Devisenarbitrage, вексельный a.), **vērtspapīru arbitrāžu** (Effektenarbitrage, a. на ценные бумаги), **kreditu jeb procentu arbitrāžu** (Kreditarbitrage, Zinsarbitrage, кредитный a.), **vedammaksu arbitrāžu** (Frachtsarbitrage, Tarifarbitrage, a. провозной платы) u. c. Izšķir **tiešo arbitrāžu** (direkte Arbitrage, непосредственный a.), kad darījums notiek tieši starp divām vietām, un **netiešo arbitrāžu** (indirekte Arbitra-

ge, посредственный a.), kad darījumā iesaistīta kāda trešā starpvieta. vv

Arbitrāžas atstarpe (Arbitragemarge) → Atstarpe.

Arbitrāžas darījumi (Arbitragegeschäfte, арбитражные сделки) → Biržas darījumi.

Arbitrāžas klauzula (Arbitrageklausel, арбитражная оговорка, клаузула) — → tirdzniecības pirkuma darījumos sastopams noteikums, pēc kuŗa cenas noteikšana uzticēta bezpartejiska lietpratēja (arbitra) vai šķirējtiesas (arbitrāžas) taisnīgam ieskatam. A. k-lu plaši lieto aizjūras un biržu darījumos.

Arbitrāžas punkts (Arbitragepunkt, арбитражная точка) → Zelta punkts.

Arbitrs (Schiedsrichter, Arbitr, арбитр, третейский судья) — 1) biržas šķirējtiesas neitrālais priekšsēdis;

2) vispār neitrāla persona, kam uzticēta dažādu strīdu izšķiršana saimniecībā. **Arbitrators** (Arbitrator, арбитратор) — biržas šķirējtiesās vienas ieinteresētās puses sūtīts pārstāvis. vv

Archibiskaps (Erzbischof, архиепископ, архиерей) → Biskaps.

Architektoniskā reklāma (Werbearchitektur, архитектурная реклама) → Reklāma.

Arhitekts (Architekt, архитектор) — celnieks (Baumeister, строитель), kas, nobeidzot augstākā mācības iestādē arodzglītību, ieguvis zinātnisku gradu (Ljā) — universitātes architektūras fakultāti beigušais).

Archīvs (Archiv, архив) — publiska vai privāta dokumentu krātuve; uzņēmumos un iestādēs — biroja nozare, kas uzglabā apstrādātās resp. apstrādājamās lietas.

Āre (Flur) — lauku → armetnes saimnieciski izmantota apkārtnē, kuŗā ietilpst aŗamzeme,

ganībās un meži. Pēc lauku apmetnes rakstura izšķir **sīkzemiņu āres** (Häuslerfluren), **zemiņu āres** (Bauernfluren) un **muižu āres** (Gutsfluren). Bieži par āri sauc tikai apzemi. Tādā gadījumā pēc lauku ārējās formas izšķir **gabala āres** (Blockfluren), **sleju āres** (Streifenfluren) un **iežogotas āres** (Einhegungen). Šie trīs āru pamattipi dalāmi vēl sīkāk, piem., **šporu ārēs** (Gewannfluren), **viensētu ārēs** (Einödfluren) u. c. Līdz **āru sadalīšanai** (Fluraufteilung) trīs āru pamattipi Eiropā bija sastopami ģeografiski norobežotos apgabalos. Sleju āres bija sastopamas trīsstūrī no Baltijas jūras uz Adrijas jūru un Ziemeļjūru, kā arī Krievijas centrālajā daļā, iežogotās āres («dārzi») — dažos Francijas novados, Holandē un pa daļai Ljā. Pārējā Eiropā dominējošās bija gabala āres, bet Lielbritānijā — visi trīs pamattipi. Izskaidrot šo āru ģeografiskā izplatījuma iemeslus līdz šim pilnīgi nav izdevies. Mainoties ekonomiskiem apstākļiem un attīstoties lauksaimniecības teknikai, notika āru sadalīšana. Lielbritānijā tā sākās jau viduslaikos; tur to sauca par «iežogšanu» (Enclosure). Līdz ar āru sadalīšanu zuda **āru kārtība** (Flurzwang), t. i. → ciema satversmē parastā, vienojoties vai tradīciju noteiktā saimniekošanas kārtība, kas paredzēja visiem ciema locekļiem vienādu zemes apstrādāšanas, izmantošanas un ražas novākšanas gaitu.

Areāla nodoklis (Arealsteuer, налог с ареала) — viens no nodokļu veidiem, ar ko dažreiz aplikē ēkas. A. n-li ņem no apbūvētās zemes platības, ieskaitot arī pagalmu. Ar a. n-li agrāk dažās valstīs aplika arī tabaku. kp

Areāls (Areal, ареал) — zemes laukuma platība.

Ārējā kapitāla bilance (Auslandskapitalienbilanz, Auslandskapitalbilanz, баланс внешнего капитала) rāda, cik tai valstī, uz kuŗu šī bilance attiecas, tai datumā, kuŗam šī bilance uzstādīta, atrodas ārzemju kapitālu un cik tai pašā laikā šās valsts kapitālu atrodas citās valstīs. Tādā kārtā ā. k. b. aptveŗ visus ārējos aizņēmumus un aizdevumus, neatkarīgi no tā, vai tiem termiņš ir iestājies vai ne. Šai bilancē ietilpst arī ieguldījumi nekustamos īpašumos, A/S kapitālos u. c. Valstis, kuŗām ā. k. b-cē ir aktīva pārsniegums, sauc par **kredītorvalstīm** (Gläubigerländer, государства - кредиторы), bet tās, kuŗām ir pasīva pārsniegums, par **dēbītorvalstīm** (Schuldnerländer, государства - дебиторы). Lai uzstādītu ā. k. b-ci, mēdz izdarīt attiecīgas skaitīšanas. Ā. k. b. noder par pamatu → ārējo augļu un dividendu bilances uzstādīšanai. Ā. k. b-ci nedrīkst samainīt ar → ārējās kapitāla kustības bilanci.

aa

Ārējā tirdzniecība (Außenhandel, внешняя торговля) — preču maiņa pāri valsts robežām; tā aptveŗ → importu, → eksportu un kā paveidu arī → transitu. Ā. t., kā katra tirdzniecība, dibinās uz maiņas priekšrocībām, kas ā. t-bas gadījumā savukārt reducējas uz starptautisko darba dalīšanu un salīdzināmo (komparātivo) → izmaksu priekšrocībām. Praktiski ā-jās t-bas nozīme un nolūki izpaužas nacionālo → ražošanas faktoru pilnīgākā izvērtēšanā ar iekšzemes ražojumu novietošanu ārējos tirgos un nacionālās tautsaimniecības papildināšanā ar precēm, kādu vai nu pavisam trūkst, vai nav pietiekamā daudzumā. Ā. t. izlīdzina piedāvājumu iztrūkumu neražas u. c. izņēmuma stāvokļa gadījumos, kā

arī izlīdzina cenas. Modernās ā-jās t-bas priekšnoteikumos ietilpst pietiekami attīstīta transporta tehnika un organizācija, politiska un saimnieciska miera stāvoklis starp kontrahentu valstīm, nokārtota naudas sistēma un ražojumu dažādums. Bieži ā. t. dibināta ne uz saimnieciskām priekšrocībām, bet uz valšķu līgumiskām attieksmēm pēc principa — dots pret dotu, kur, piem., vēlamais eksports jākompensē ar nevēlamo importu, u. tml.; te svarīga loma ir politiskās atkarības, kā arī politisko simpatiju attieksmēm. Ā-jās t-bas ietekmēšanas parastākie līdzekļi ir muitas un tirdzniecības līgumu sistēma, bet arī diskonta, kredita, cenu un algu politika dod valstij spēcīgus līdzekļus ā-jās t-bas regulēšanai. Taču strauju pārmaiņu periodos minētie līdzekļi var izrādīties nepietiekami efektīvi. Tādos gadījumos lieto → ievadaizliegumus, nosaka → kontingentus, pieturas pie → reciprocitātes principa, vispār — nosaka dažādus ierobežojumus. → Aizsargsistēma. fm

Ārējais aizņēmums (Außenanleihe, внешний заём) → Aizņēmums. Valsts aizņēmums.

Ārējais apgrozījums (Außenumsatz, внешний оборот) → Apgrozījums.

Ārējais dienests (Außendienst, внешняя служба) → Apdrošināšanas organizācija.

Ārējās izmaksas (Außenkosten, внешние издержки) → Izmaksas.

Ārējās kapitāla kustības bilance (Bilanz der Kapitalbewegungs-posten, баланс движения внешнего капитала) — bilance, kas rāda, par kādu summu tai valstī, uz kuru bilance attiecas, ieplūduši un no tās aizplūduši kapitāli ziņāmā laika sprīdī, parasti vienā gadā. Šie kapitāla ieplūdumi un

aizplūdumi var būt kā kredīts un tā atmaksa vai arī kā kapitāla ieguldījumi un šo ieguldījumu atbrīvojumi. Kapitāla kustībā no vienas valsts uz otru šķir īstermiņa un ilgtermiņa operācijas. Laiku pa laikam vienas vai otras valsts bankās rodas brīvi līdzekļi kredita izsniegšanai. Normālos saimnieciskās dzīves apstākļos tie īstermiņa operāciju veidā plūst uz tām valstīm, kur augstāka augļu likme, ja vien šāda kapitāla pārvietošana nav saistīta ar lielāku risku. Tas notiek arī valūtas spekulācijas gadījumos, ja paredzama kādas valsts valūtas kursa celšanās. Par to valsti, kuras valūtu spekulatīvos nolūkos uzpērk, mēdz teikt, ka tanī notiek īslaicīgs **kapitāla imports** (Kapitaleinfuhr, импорт капитала), bet pretējā gadījumā runā par īslaicīgu **kapitāla eksportu** (Kapitalausfuhr, экспорт капитала). Kapitāla eksports var notikt arī, rodoties valstī pānikai sakarā ar paredzamo pašu valsts valūtas kursa krišanu ārzemēs, paredzamiem lieliem nodokļiem, nemieriem u. t. t. Šādu kapitāla eksportu jau sauc par **kapitāla bēgšanu** (Kapitalflucht, утечка капитала), kamēr normālos apstākļos kapitāla importu un eksportu mēdz saukt par **kapitāla klejšanu** (Kapitalwanderungen, кочевание капитала). Ilgtermiņa kapitāla kustības operācijas saistās vai nu ar ieguldījumiem uzņēmumos un īpašumos, vai arī ar ilgtermiņa kredītiem, l. t. ražošanas nolūkiem. Ā. k. k. b-ci sauc par aktīvu, ja kapitāla aizplūdums pārsniedz ieplūdumu, un otrādi. Tas nenozīmē, ka kapitāla aizplūdums visos gadījumos vēlams. Daudzos gadījumos valstīm nākas asi cīnīties pret kapitāla aizplūšanu, it sevišķi pret kapitāla bēgšanu. Ā. k. k. b. ietilpst kā sa-

stāvdaļa → ārējo maksājumu bilancē. → Ārējā kapitāla bilance.
aa

Ārējās tirdzniecības bilance (Handelsbilanz, баланс внешней торговли) rāda, par kādu summu tā valsts, uz kušu šī bilance attiecas, ir ievedusi un izvedusi (importējusi un eksportējusi) preces kādā laika periodā, parasti vienā gadā. Ja preces ievestas par lielāku summu nekā izvestas, tad ā. t. b.-ci sauc par pasīvu, bet ja to izvests vairāk nekā ievests, — par aktīvu. Dažreiz aktīvu ā. t. b.-ci sauc par labvēlīgu, bet pasīvu — par nelabvēlīgu. Šie apzīmējumi būtu atmetami, jo tie ne katru reizi atbilst īstenībai. Vienas ā. t. b.-ces vietā valsts var uzstādīt ā. t. b.-ci ar katru no tām valstīm, ar kurām tai ir tirdznieciskā sakari. Šādas bilances sauc par speciālām ā. t. b.-cēm, un tām ir nozīme → tirdzniecības līgumu līgšanas sarunās starp atsevišķām valstīm, kā arī ievedot → valūtas klīringu. Ā. t. b. ir viena no → ārējo maksājumu bilances svarīgākajām daļām. → Ārējā tirdzniecība. Ārējās tirdzniecības statistika.
aa

Ārējās tirdzniecības kontrole (Außenhandelskontrolle, контроль внешней торговли) pazīstama kopš merkantilisma laikiem, bet sevišķi vispārēju raksturu tā iegūst 1930.—1933., kad pasaules krīzes ietekmē visas valstis nacionālās saimniecības aizsardzībai lieto dažādas jaunas ā. t. k.-les metodes. Ā. t. k.-les parastākais veids ir → devižu spaidu saimniecība. Krasāki līdzekļi ir ievadumu kontingentēšana un importa aizliegumi.
fm

Ārējās tirdzniecības monopols (Außenhandelsmonopol, монополия внешней торговли) → Monopols.

Ārējās tirdzniecības politika (Außenhandelspolitik, политика внешней торговли) — ekonomisko un politisko līdzekļu un rīcības kopums, kas vērstas uz iekšzemes ražojumu augstāku izvērtēšanu → ārējā tirdzniecībā, nacionālā darba aizsardzību un iekšzemē nepietiekamo saimniecisko labumu sagādi. Kā raksturīgākās ievirzes ā. t. p.-kā minamas → brīvtirdzniecība, → aizsargsistēma, → autarkija.
fm

Ārējās tirdzniecības statistika (Außenhandelsstatistik, статистика внешней торговли) — saimniecības statistikas nozare, kas pēti preču kustību pāri kāda saimniecības apgabala resp. kādas valsts robežām pēc daudzuma, šķirtnēm, vērtības un kustības virziena. Ljā ziņas par ārējo tirdzniecību apstrādāja un publicēja Ljas statistikas pārvalde no 1938. līdz 1940. sept. saskaņā ar starptautisko konvenciju par saimniecisko statistiku. Statistikas pamatmateriālus sakopoja muitas iestādes. No preču pārbaudes dokumentiem, pasta deklarācijām, faktūrām, preču izcelšanās apliecībām u. c. dokumentiem nepieciešamos datus ierakstīja īpašā kartītē jeb paziņojumā, ko tālāk apstrādāja Ljas statistikas pārvalde. Ā. t. s. aptver **importa** (Einfuhr-), **eksporta** (Ausfuhr-) un **transita statistiku** (Durchfuhrstatistik, статистика импорта, экспорта и транзита), šķirojot arī vispārīgo tirdzniecību un speciālo tirdzniecību. Ljā tekošās ziņas sakopotas par **speciālo tirdzniecību** (Spezialhandel, «специальная» торговля), kas aptver speciālo importu un speciālo eksportu, ko parasti sauc par importu un eksportu. **Speciālais imports** (Spezialeinfuhr, «специальный импорт») aptver visas no ārzemēm ievestās preces (izņemot zemāk

minētās), kas vai nu nodotas ievedēja brīvā rīcībā, vai arī pārstrādāšanai vai vērtināšanai /uzlabošanai/ rūpniecības uzņēmumos, kaut arī šie uzņēmumi ir muitas iestāžu uzraudzībā. Tas nozīmē, ka imports aptveļ arī atpakaļ ievestās, ārzemēs vērtinātās preces, no ārzemēm atpakaļ ievestās eksportētās preces nemainītā veidā (**reimports**, Wiedereinfuhr, реимпорт) un, sākot ar 1938., arī tās ievestās preces, kas vērtinātas uz transitnoteikumu pamata. **Speciālais eksports** (Spezialausfuhr, «специальный» экспорт) aptveļ visas uz ārzemēm ievestās preces (izņemot zemāk minētās), kas pirms izvešanas bijušas ievedēja brīvā rīcībā vai arī pārstrādātas vai vērtinātas rūpniecības uzņēmumos. Tas nozīmē, ka eksports aptveļ arī preces, ko izved ārvalsts karogu peldošie kuģi sava personāla vai pasažieru vajadzībām, uz ārzemēm vērtināšanai ievestās preces, uz ārzemēm nemainītā veidā atpakaļ ievestās importētās preces (**reeksports**, Wiederausfuhr, реэкспорт) un, sākot ar 1938., arī tās preces, kas ievestas, vērtinātas un ievestas saskaņā ar transita noteikumiem. **Transits** aptveļ ārzemju preces, ko nevērtinātā veidā izved caur muitas resp. valsts teritoriju, nenododot tās ievedēja brīvā rīcībā. Transits var būt: 1) **tiešais transits** (direkte oder unmittelbare Durchfuhr, прямой транзит), kas aptveļ a) preces, kuņas ievestas muitas resp. valsts teritorijā un bez pārkraušanas atkal ievestas uz ārzemēm; b) preces, kas pirms izvešanas uz ārzemēm pārkrautas kuģi vai vagonā, nenovietojot tās noliktavās vai laukumos; 2) **netiešais transits** (indirekte oder mittelbare Durchfuhr, непрямой транзит), kas aptveļ preces, kuņas ievestas

muitas resp. valsts teritorijā, tad novietotas noliktavās vai laukumos un no turienes nevērtinātā veidā ievestas atkal uz ārzemēm. Speciālajā tirdzniecībā neietilpst šādi priekšmeti: 1) pasažieru un satiksmes dienesta personāla mantas, kas nepieciešamas ceļojumā; iebrucēju vai izbrucēju nepieciešamie aroda darba rīki, mašīnas, apģērba piederumi u. tml. priekšmeti, ja tie ievesti vai izvesti tikai uz laiku; 2) ieceļotāju vai izceļotāju iedzīve; 3) braucamie līdzekļi, ja ar tiem satiksmes nolūkā uz laiku iebruc no ārzemēm vai izbrauc uz ārzemēm; 4) no ārzemēm ievestās preces, kas nodotas ievedēja brīvā rīcībā bez muitas nodokļa samaksas, bet ar noteikumu vai nodrošinājumu, ka tās zināmā termiņā izvedīs atpakaļ uz ārzemēm, ja vien šās preces nav ievestas vērtināšanai; 5) visāda veida nauda un vērtspapīri; 6) diplomātiskie sūtījumi; 7) kā dāvanas nosūtītās vai saņemtās pārtikas vielas, apģērba un tualetes piederumi un iespiedumdarbi; 8) preču paraugi bez tirdznieciskas vērtības; 9) valsts iestāžu saņemtie vai nosūtītie ieroči un municija; 10) krastā izskatotās vai izceltās uzsēklējušu kuģu mantas; 11) zvejas produkti, ja tos ieguvuši Ljas zvejnieki vai kuģu laudis. **Vispārīgā tirdzniecība** (Generalhandel, общая торговля) ietveļ sevī visu speciālo tirdzniecību un netiešo transitu. Ā. t. s-kas pamatmateriāls sākots pēc īpašas preču nomenklāturā, kas kopš 1938. pilnīgi pārstrādāta, pieskaņojoties jaunajam muitas tarifam un Tautu savienības izstrādātai schēmai. Nomenklātūrā nav vairs agrākā preču iedalījuma 5 grupās, bet to aizstāj minimālais preču saraksts, kur preču klasifikācija izdarīta pēc apstrādāšanas pakāpēm (ne-

Arējās tirdzniecības statistika

apstrādātās preces jeb jēlvielas, vienkārša apstrādājuma preces jeb pusfabrikāti, tālāka apstrādājuma preces jeb fabrikāti) un izlietošanas veidiem (vielas ražošanai vai mazumtirdzniecībai vai patērētāju lietošanai sagatavotas preces). Importa preču vērtība ir cifrā ostā vai franko robežā. Eksporta preču vērtība ir cifrā ostā vai franko robežā. Provīzija, rabats un skonto preču vērtībā neietilpst. Vērtināto preču vērtībā ieskaitīti arī preces vērtināšanas izdevumi. Preču kustības virziena noteikšanai noskaidrota preces ražošanas vai iepirkšanas vieta (importā) un preces patēriņa vai pārdošanas vieta (eksportā). Importā uzrādīta teritorija resp. valsts, kur prece ražota vai pēdējo reizi vērtināta, eksportā — tā teritorija, kur, kā visdrīzāk ticams, precī patērēs vai vērtinās. Transitā uzrādīta teritorija resp. valsts, kuŗa precī nosūta vai uz kuŗu prece izvesta pēc kravas dokumentiem. Kolonijas, dominijas, protektorāti u. tml. teritorijas figūrē kā atsevišķas teritoriālas vienības. LV ā. t. s.-kas pamatā ir 1939. 1. 4. muitas likums un 1939. 31. 3. likums par preču apgrozību ar ārzemēm, kas sīki nosaka importa, eksporta un transita reģistrācijas kārtību un veidu. Pēdējais likums aptver arī noteikumus reģionālās ā. t. s.-kas izveidošanai (piem., importa precēm pieteikumā jāmin arī ražošanas vieta). LV ā. t. s. izšķir: speciālo tirdzniecību, **koptirdzniecību** (Gesamteigenhandel) un vispārīgo tirdzniecību, kas atšķiras no Ljas ā. t. s.-kas veidiem. Speciālā tirdzniecība aptver — 1) importā: a) **brīvā apgrozībā** (in freiem Verkehr, в свободное обращение) nodotas preces, kas vai nu tieši ievestas no ārzemēm, vai nākušas no iekšzemes vietām ar

brīvteritoriju tiesībām vai muitas noliktavām; b) vērtināšanai ievestās preces uz LV firmu vai pilsoņu konta (ieskaitot arī preces pārstrādāšanai Hamburgas brīvostā); c) ievestās preces tais LV apgabalos, kas neietilpst muitas teritorijā (piem., Bādene); d) preces, ko ievad savām, personāla vai pasažieru vajadzībām LV kuģi ārzemju satiksmē; 2) eksportā: a) preces, kas pirms izvešanas bijušas brīvā apgrozībā vai nodokļu iestāžu uzraudzībā; b) preces, kas pārstrādātas uz LV firmu vai pilsoņu konta; c) iekšzemes preces, ko izved no noliktavām, kas atrodas muitas iestāžu uzraudzībā. **Koptirdzniecība** aptver — 1) importā: a) visas preces, kas ievestas muitas teritorijā un nodotas brīvā rīcībā vai novietotas muitas noliktavās un vietās ar brīvteritorijas tiesībām; b) preces, kas ievestas vērtināšanai resp. pārstrādāšanai; 2) eksportā: a) visas iekšzemes preces, kas izvestas uz ārzemēm; b) uz ārzemēm atpakaļ izvestās agrāk importētās preces, arī no vietām ar brīvteritorijas tiesībām. Vispārējā tirdzniecība, ko reģistrē tikai pēc daudzuma, aptver koptirdzniecību un tiešo transitu. Pēdējā ietilpst: preces, kas ievestas muitas teritorijā un bez pārkraušanas izvestas atkal uz ārzemēm, un preces, kas ievestas pa jūras ceļu un ostā, bez pārvietošanas noliktavās, pārkrautas kuģos izvešanai uz ārzemēm (t. s. Seenumschlagsverkehr). LV statistika atsevišķi reģistrē **vērtināto preču apgrozību** (Veredelungsverkehr, оборот товаров для переработки [«облагораживания»]), kas aptver muitas nomaksas preces. Tās bez muitas nodokļa samaksas uz īpašu noteikumu pamata nodotas pārstrādāšanai resp. vērtināšanai (arī brīvteritorijās, piem., Hamburgas

Ārējās tirdzniecības statistika

brīvostā). Izšķir aktīvo un pasīvo šo preču apgrozību. **Vērtināto preču aktīvā apgrozība** (aktiver Veredelungsverkehr, активный оборот товаров для переработки) aptver tās ārzemju preces, kas ievestas bez muitas nodokļa samaksas ar noteikumu, ka pēc vērtināšanas tās izvedīs atpakaļ uz ārzemēm. Še izšķir **preču vērtināšanu uz iekšzemes firmu vai pilsoņu konta** (Eigenveredelung, переработка товаров за счет заказчиков своей страны) un **preču vērtināšanu uz iekšzemes uz ārzemju firmu vai pilsoņu konta** (Lohnveredelung, переработка товаров внутри страны за счет зарубежных заказчиков). **Vērtināto preču pasīvā apgrozība** (passiver Veredelungsverkehr, passivный оборот товаров для переработки [«облагораживания»]) aptver tās LV preces, kas ar muitas iestāžu atļauju izvestas uz ārzemēm pārstrādāšanai un pēc tam ievestas atpakaļ LV muitas teritorijā bez muitas nodokļa samaksas. LV speciālā tirdzniecība atšķiras no koptirdzniecības tieši ar to preču ieskaitīšanu dažādās grupās, kas ceļo no muitas vai uz muitu vai uz brīvteritorijas noliktavām vai no turienes, vai nodotas vērtināšanai. No **noliktavu apgrozības** (Niederlageverkehr, оборот склада) speciālajā importā ieskaitītas tikai tās no noliktavām izlaistās preces, kas nodotas brīvā apgrozībā, vērtināšanai, muitas teritorijā esošo izņēmuma rajonu (piem., Bādenes) patēriņam vai LV kuģu vajadzībām ārzemju satiksmē. Turpretī tās preces, kas paliek muitas vai brīvteritorijas noliktavās vai izvestas atpakaļ uz ārzemēm, speciālajā tirdzniecībā neietilpst. No vērtināto preču apgrozības speciālā tirdzniecība ietver tikai **uz pašu konta vērtinātās preces** (Eigenveredelung, то-

вары, переработанные за счет заказчиков своей страны), bet uz ārzemju firmu konta vērtinātās preces ieskaitītas koptirdzniecībā. Bez tam atsevišķi registrē arī t. s. Zwischenauslandsverkehr, ar ko saprot LV preču apgrozījumu caur kādu ārvalsti, ar gala mērķi LV, vai jūras satiksmē starp divām LV ostām. Preču nomenklatūra LV atšķiras no Tautu savienības izstrādātās shēmas. Ā. t. s.-kas starptautiskos salīdzinājumus (piem., arī kādas preces imports vai eksports divās zemēs) traucē un to kļūdu avoti var būt: 1) dažāda ārējās tirdzniecības jēdziena izpratne (piem., speciālā tirdzniecība, vispārīgā tirdzniecība), īpaši valstīs, kas nav pievienojušās starptautiskām konvencijām; 2) preču vērtības dažāda noteikšana vai nepareiza uzrādīšana preču pieteikumos muitas iestādēm; 3) dažāda svara noteikšana (piem., vienā zemē bruto, otrā neto svarā); 4) dažāda iespēja noteikt preču ražošanas vai patēriņa vietu. Šie u. c. apstākļi jāievēro, sastādot → ārējās tirdzniecības bilanci, kurai jābūtu faktisko maksājumu salīdzinājums par ievestām un izvestām precēm. Arī nekatra preču kustība pāri valsts robežām, kas rada maksāšanas pienākumu, tiek uztverta ā. t. s.-kā (piem., kara materiālu eksports vai imports, kontrabanda). Tāpēc ārējās tirdzniecības bilanci, īpaši kā → maksājumu bilances sastāvdaļu, nevar sastādīt tikai pēc ā. t. s.-kas, bet tā bieži jākorrigē un jāpapildina, 1) noskaidrojot to preču ievadumus un izvedumus, ko ā. t. s. uz likuma pamata neregistrē, ja šie ievadumi un izvedumi rada maksāšanas pienākumu ārzemēs; 2) novērtējot maksājumus par varbūtējo preču kontrabandu; 3) korrigējot varbū-

tējas nesaskaņas starp importā un eksportā uzrādīto preču vērtību un faktiskiem maksājumiem par ievestām un izvestām precēm, kas rodas, a) ja preces sūta vai saņem konsignācijā un pārdod par zemāku cenu nekā faktūrās uzrādīts; b) ja preces pārdod vai pērk uz kredīta un, pēc dota termiņa izdarot maksājumus, saņem vai piešķir atlaides, kuņas faktūrā nav atzīmētas; c) ja faktūrās neuzrāda arī atskaitījumus (piem., rabatus, par reklāmācijām) no cenas vai ja vispār attiecīgos saimnieciskos apstākļos daļa preču pieteicēju tiši uzrāda importa precēm augstāku, eksporta precēm zemāku vērtību. Agrākajos gados (1926.—1935.) Ljā pēdējo kļūdu importa statistikā vērtēja uz 5—10%, t. i. maksājumu bilancē importa vērtību uzrādīja par attiecīgo % zemāku. LV šo kļūdu vērtēja līdz 5% eksportā un importā. Pēdējos gados ar ā. t. s-kas uzlabojumiem šī kļūda l. t. bija novērsta. Pašreiz Ljā ā. t. s-kas nav. Publicētie avoti Ljā — ATT, LStG, MB; LV — Außenh. Dt; Stat. Jb. Dt. R.; Wirtsch. u. Stat. kz

Ārējās zelta kustības bilance (Goldbewegungsbilanz, баланс внешнего движения золота) rāda, par kādu summu tā valsts, uz kuŗu šī bilance attiecas, ir ievēdusi un izvedusi (importējusi un eksportējusi) zeltu zināmā laika periodā, parasti vienā gadā. Ja zelta ievests par lielāku summu nekā izvests, tad šādu bilanci uzskata par aktīvu, bet ja tā ievests par mazāku summu nekā izvests, — par pasīvu. Šai ziņā skatījums ir pretējs tam, kāds ir → ārējās tirdzniecības bilances gadījumā. Ā. z. k. b. ietilpst → ārējo maksājumu bilancē, un šai bilancei ir sevišķa nozīme tad, ja valsti ir → zelta standarts. Mazinoties zel-

ta nozīmei ārējos maksājumos, mazinās arī šās bilances nozīme.

Ārējie darījumi (Außengeschäfte, внешние сделки) → Biržas darījumi.

Ārējie traucējumi (exogene Störungen, внешние препятствия). Uzņēmuma darbība ir centrēta nākotnē, kāpēc uzņēmumu vadītāji ir spiesti vērā turēt nākotnē sagaidāmos notikumus (pārmaiņas cenās, algās u. t. t.). Sagaidāmie notikumi tomēr bieži vien nenotiek, kam par iemeslu ir gan ā. t. (piem., iekš- un ārpolitiskie traucējumi), gan arī **iekšējie traucējumi** (indogene Störungen, внутренние препятствия), kuŗus izraisa pati saimnieciskā dzīve.

Ārējo augļu un dividenžu bilance (Zins- und Dividendenzahlungsbilanz, баланс внешних процентов и дивидендов) rāda, cik tā valsts, uz kuŗu šī bilance attiecas, zināmā laika periodā, parasti vienā gadā, ir saņēmusi augļu un dividenžu maksājumu no citām valstīm un cik tā pati pašā laikā ir nācies samaksāt augļu un dividenžu citām valstīm. Dēbitorvalstīm šī bilance parasti ir pasīva, bet kreditorvalstīm — aktīva. Šī bilance ir atkarīga no → ārējā kapitāla bilances, un pati tā ir → ārējo maksājumu bilances daļa.

Ārējo maksājumu bilance (Zahlungsbilanz, баланс внешних платежей). 1) Ā. m. b-ci saprot kā savilkumu visām tām prasībām pret ārzemēm un visiem tiem maksājumiem uz ārzemēm, kam ir iestājušies termiņi. Sādā nozīmē ā. m. b-ci uzstāda zināmam laika momentam, piem., 1942. 1. 12. Ā. m. b-ci šai nozīmē nedrīkst sajaukt ar → ārējā kapitāla bilanci, kuŗā arī ietilpst visas prasības pret ārzemēm un visi pa-

rādi ārzemēm, bet tikai neatkarīgi no tam, vai tiem ir iestājušies termiņi vai nav. Turpretim ā. m. b.-cē ietilpst tikai tādas prasības un tādi parādi, kam termiņi ir jau iestājušies. Ja prasības pret ārzemēm pārsniedz pārādus ārzemēm, tad ā. m. b.-ci sauc par aktīvu, bet pretējā gadījumā — par pasīvu. Ā. m. b. šai nozīmē ir atkarīga no → ārējās tirdzniecības bilances, → ārējo pakalpojumu bilances, → ārējo augļu un dividenžu bilances un → ārējās kapitāla kustības bilances, bet no ā. m. b.-ces savukārt, it sevišķi → zelta standarta gadījumā, ir atkarīga → ārējās zelta kustības bilance. Ā. m. b. šai nozīmē ir svarīga tāpēc, ka no tās ir atkarīgs valūtas tirgus stāvoklis un → valūtu kursi brīvās valūtas tirdzniecības gadījumā. Tāpēc šī bilance ir svarīga arī, rēgulējot valūtas tirdzniecību.

2) Ā. m. b.-ci saprot arī kā zināmas valsts visu operāciju savilkumu, kas šai valstij ir bijušas ar ārzemēm zināmā laika sprīdī, parasti vienā gadā. Tādā gadījumā ā. m. b. ir sekojošo 5 ārējo bilanču savilkums: → ārējās tirdzniecības bilances, → ārējo pakalpojumu bilances, → ārējo augļu un dividenžu bilances, → ārējās zelta kustības bilances un → ārējās kapitāla kustības bilances, bet tanī neietilpst → ārējā kapitāla bilance, jo tā ir uzstādīta citā plāksnē. Šai nozīmē ā. m. b. vispilnīgāk rāda attiecīgās valsts saimniecisko attieksmju norisi ar ārzemēm. Šī bilance, ja tā pareizi uzstādīta, nav nedz aktīva, nedz pasīva, bet abām pusēm tanī ir jābūt līdzsvarā. Ja kādreiz runā par to, ka arī šī ā. m. b. ir aktīva vai pasīva, tad parasti domā nevis visu šo bilanci, bet tikai pirmo 3 bilanču savilkumu no tām 5 augstāk minēta-

jām bilancēm, kas ā. m. b.-cē ietilpst. aa

Ārējo pakalpojumu bilance (Dienstleistungsbilanz, Bilanz der Dienstleistungen, баланс внешних услуг) rāda, par kādu summu tā valsts, uz kuŗu šī bilance attiecas, ir saņēmusi no ārzemēm un sniegusi ārzemēm dažādus pakalpojumus zināmā laika periodā, parasti vienā gadā. Ja pakalpojumi ir sniegti par lielāku summu nekā saņemti, tad šādu bilanci sauc par aktīvu, bet pretējā gadījumā — par pasīvu. Pakalpojumos, ko reģistrē šī bilance, ietilpst preču un pasažieru pārvadāšana, tūristu uzņemšana, apdrošināšanas riska uzņemšanās u. c. Pēc savas būtības ā. p. b. līdzinās → ārējās tirdzniecības bilanceli, un tā arī ietilpst → ārējo maksājumu bilancē. aa

Ārests (Arrest, аперс) → Sods.

Argentārijs [lat. argentarius] (Wechsler, Bankier, аренгарий) — romiešu banķieris; naudas mainītājs.

Argiro- (Argyro, аргиро) → Knapa naudas teorija.

Arguments (Argument, аргумент) — 1) sprieduma pamats, t. i. tāds spriedums, par kuŗu patiesīgumu vairs nešaubās un kuŗu tāpēc izlieto kā priekšnoteikumu slēdzieniem, ar kuŗiem pierāda attiecīgu tezi. // **Argumentum ad hominem** — a., kam nav stingri loģiska pamata, bet kas pieskaņots konkrētā subjekta īpatnībām. **Argumentum e contrario** — pierādījums no pretējā (ļoti bieži lieto tiesību zinātnē: attiecīgā norma nav piemērojama konkrētiem apstākļiem tāpēc, ka tā domāta pavisam citu apstākļu rēgulēšanai). **Argumentum a priori** — a., kas balstās uz tirās domāšanas sfairas. **Argumentum a posteriori** — a., kas balstās uz pieredzes; lš 2) → Sadalījuma rinda.

3) (Argument einer Funktion) — neatkarīgais mainīgais → funkcionālā atkarībā.

Argumentum a posteriori → Arguments.

Argumentum a priori → Arguments.

Argumentum ad hominem → Arguments.

Argumentum e contrario → Arguments.

Ārietis (Arier, ариец) → Rase.

Aristokratija (Aristokratie, аристократия) — 1) (Adel) — augstākā, dažādām politiskām, lietiskām un personiskām privilēģijām apbalvotā kārtā kārtu sabiedrībā un → kārtu valstī. Pārnestā nozīmē par a-ju sauc arī kādu sociālu interešu grupu, kuŗas rokās ir faktiskas priekšrocības (nauda, augsts amats, vieta gara pasaulē);

2) (Adelsherrschaft) — valsts iekārta, kuŗā valsts vara pieder augstākai kārtai, labiešu mazākumam, kas, pretstatā → oligarhijai, to izlieto ne savtīgās, bet valsts interesēs.

Aritmētika (Arithmetik, арифметика) → Matēmatika.

Aritmētiskā progresija (arithmetische Reihe, арифметическая прогрессия) — rinda $a, a+d, a+2d, a+3d, \dots$, kur ik divu sekojošo locekļu starpība ir pastāvīgs skaitlis d , ko sauc par progresijas diferenci (Differenz, разность).

Aritmētiskais vidējais (arithmetisches Mittel, среднее арифметическое) → Vidējie skaitļi.

Aritmētiskās liknes (arithmetische Kurven, gewöhnliche Kurven, арифметическая кривая) → Grafiskie attēli.

Ārizēšana (Arisierung, Entjudung, аризация) — atbrīvošana no žīdu ietekmes valsts, saimnieciskā un kultūrālā dzīvē.

Ārkārtējā apellācija (außerordentliche Appellation, чрезвычай-

чайная апелляция) → Apellācijas tiesa.

Ārkārtējā bilance (außerordentliche Bilanz, внеочередный баланс) → Bilance.

Ārkārtējais atvaļinājums (uneigentlicher Urlaub, внеочередный отпуск) → Atvaļinājums.

Ārkārtējais ažio (außerordentliches Agio, чрезвычайное ажио) → Ažio.

Ārkārtējais disažio (außerordentliches Abgeld, чрезвычайное дизажио) → Disažio.

Ārkārtējas ienesas (außerordentliche Erträge, чрезвычайные доходы) — ienesas, kuŗām nav sakara ar uzņēmuma kārtējo darbību, piem., peļņa no ieguldīto mantu pārdevumiem, norakstītu prasījumu atmaksas, peļņa no ārzemju valūtā noteikto saistību vai prasījumu kursa svārstībām, kā arī summas, kas rodas, likvidējot rezerves, rezervējumus vai vērtību korektīvus. Pēc vācu kontu plāna a. i. nolēš → norobežotāju kontu klasē. kb

Ārkārtējas izmaksas (außerordentliche Aufwendungen, чрезвычайные издержки) — izmaksas, kuŗām nav sakara ar uzņēmuma kārtējo darbību, piem., zaudējumi no ieguldīto mantu pārdevumiem, sevišķi ieguldītas mantas vērtības samazināšanās norakstījumi, zaudējumi tiesu procesos, nelaimes gadījumos, neparedzētas nodokļu piemaksas (papildu nodokļi), kā arī kapitāla palielināšanās izmaksas. Pēc vācu kontu plāna a. i. nolēš → norobežotāju kontu klasē, un tās kalkūlācijā nav ņemamas vērā. kb

Ārkārtējie ieņēmumi un izdevumi (außerordentliche Einnahmen und Ausgaben, чрезвычайные доходы и расходы) — tādi ieņēmumi un izdevumi, kas budžeta periodā atgādās vienreiz vai nerēgulāri, ir mainīga lielu-

mā un bieži vien gluži nepārredzami. kp

Ārkārtējie norakstījumi (außerordentliche Abschreibungen, чрезвычайное погашение) → Norakstījumi.

Arkla tiesa (Hakengericht, посошный налог, оброк) → Bēgļi.

Arkls (Haken, соха) — Ljas agrārajā vēsturē mērogs, pēc kā zemnieka saimniecības valdītājam bija uzlikti pienākumi pret kungu (kroņa tiesa, kunga tiesa, klausas). Zemnieka zemi Ljā arklos skaitīja kopš priekšvācu laikiem līdz 19. g. s., pie kam katrā laika posmā un parasti arī katrā vietā a-la konkrētais saturs ir cits. Novērst a-lu atšķirības vietas ziņā kroņa tiesas ņemšanai un dažreiz arī pienākumu saskaņošanai pret muižu valdības centās arklu revīzijās. Ārpus Ljas arkls bija sastopams pārējo baltu tautu novados un slavu zemēs. Vācijas agrārajā vēsturē arklam atbilst → hūfa. ed

Arklu revīzija (Hakenrevision, сошное письмо) — valsts rīkotā zemnieku arklu reģistrācija vai pārkārtojums. A. r-jas nolūks — panākt vienādību zemnieku nodokļos un citos pienākumos vai muižu publiski tiesiskajos pienākumos. A. r-jā konstatētos arklus sauc par → revīzijas arkliem, un tie reizēm atšķirās no → zemnieku arkliem. Ljā a. r-jas zināmas 16.—19. g. s. Dažas bija tik plašas, ka tās jāapzīmē par → kadastriem. ed

Arktika (Arktis, Арктика) — viss sauszemes un jūras apgabals ap ziemeļpolu; pretstats: **Antarktida** (Antarktis, Антарктида) — dienvidpola apgabals.

Ārlaulībā dzimušo statistika (Statistik der unehelich Geborenen, статистика внебрачно родившихся) — → iedzīvotāju da-

biskas kustības statistikas nozare, kas vāc un kopo ziņas par → ārlaulības bērniem. Ā. dz. s-kas starptautiskos salīdzinājumus ietekmē tas, ka reģistrācija var būt nepilnīga (visus dzimšanas gadījumus nepieteic) vai nepareiza un ka atradējus, kaut no tiem arī tikai mazākā daļa ir laulībā dzimušie, pieskaita ārlaulībā dzimušiem. Atrādēņu relatīvais biežums atsevišķās zemēs ir dažāds. kz

Ārlaulībā dzimušu bērnu leģitimēšana (Legitimieren unehelich Geborener, узаконение внебрачных детей) — CPL noteikumos par sevišķo tiesāšanas kārtību paredzēta procesuālu darbību virkne, kuŗas nolūks ir panākt apgabaltiesas lēmumu par ārlaulības bērna pielīdzināšanu laulībā dzimušiem bērniem tais gadījumos, kad pielīdzināšanu nevar izdarīt pēc noteikumiem, kas paredzēti likumā par ā. dz. b. l-nu (1924. Lkr. 42.). jp

Ārlaulības bērni (uneheliche Kinder, внебрачные дети) — bērni, kas dzimuši neprecētai sievietei; kas dzimuši pēc 306 dienām, skaitot no mātes vīra nāves vai laulības šķiršanas; kas dzimuši laulības laikā vai 306 dienas pirms tās izbeigšanas, ja tiesa atzinusi, ka bērns nav no viņa mātes vīra. Ārlaulības bērnam dodams mātes uzvārds. Mātei ir arī vecāku vara. Ārlaulības bērna tēvam ir alimentācijas pienākums pret ārlaulības bērnu un uz ierobežotu laiku arī pret ārlaulības bērna māti. → Bērns. kč

Armatēšanas līgums (Ausrüstervertrag, договор «арматорный») → Čarterlīgums.

Armatieris, kuģa a. (Ausrüster, арматор) — persona, kas nomā kuģi tā tālākai ekspluatēšanai, iestādāmās rēdeņa un kapteiņa

jūras dienesta līguma attieksmē. Attieksmē pret trešām personām a-ri bieži pielīdzina rēderim. → Cārterlīgums jg

Aroda grāmatveikals (Fachbücherei, магазин специальной литературы) — grāmatveikals, kas domāts vienīgi kāda aroda vai speciālītātes darbinieku apkalpošanai ar literatūru piekritīgajā nozarē. Tādi grāmatveikali ir arī tautsaimniecības jautājumu literatūrai. er

Aroda izvēles konsultācija (Berufsberatung, консультация по выбору профессии) — irāšu valsts vai pašvaldības iestāžu resp. institūtu uzdevums sniegt ziņas par zemē pastāvošiem arodiem, pēdējo prasībām un darba izredzēm atsevišķos arodos, kā arī dot padomus aroda izvēlē un aroda maiņā, noskaidrojot konkrētas personas piemērotību noteiktam arodam vai arodu grupai. Sociālpolitiskā ziņā a. i. k-jas iestāžu uzdevums ir plānveidīgi novirzīt jaunatni tais arodos, kam zemē ir svarīgākā nozīme, gādājot arī par samērīgu pieaugumu mazāk svarīgos arodos. Sakarā ar to a. i. k-jās sevišķu vērību piegriež tieši skolu beigušo jauniešu aroda izvēlei, pie kam dažās valstīs (piem., Vācijā) visiem skolniekiem noteiktā laikā pēc skolas beigšanas jāpieteicas a. i. k-jas iestādē. Ljā līdz 1939. a. i. k-jas uzdevumus pa daļai veica Rīgas pilsētas jaunatnes un arodu piemērotības pētīšanas institūts, bet ar 1939. Ljas darba centrāle uzsāka šā uzdevuma organizēšanu visas valsts mērogā. Vācijā šo uzdevumu veic darba pārvaldes attiecīgās nodaļas (Arbeitsamt: Einrichtung für Berufsberatung und Lehrstellenvermittlung). → Arodu ievirze. m

Aroda padomdošana (Berufsberatung, консультация по выбору

профессии) — padomdošana, kas palīdz interesentiem izraudzīties noteiktu arodu. Aroda padomdošanas iestādes šim nolūkam noskaidro padoma meklētāja personiskās īpašības un ievēro uzņēmumu vajadzību pēc dažāda aroda darbiniekiem. A. p-nā padoma meklētājam norāda uz viņa izredzēm zināmā arodā. Vairākās valstīs jauniešiem pēc skolas beigšanas obligāti jāgriežas pie a. p-nas iestādes. Ljā a. p. pastāvēja līdz 1940. m

Aroda piederņieki (Berufszugehörige, принадлежащие к профессии) — LV statistikā kopējs apzīmējums 1) personām, kas patstāvīgi iegūst līdzekļus iztikai (Erwerbstätige), strādājot kādā → arodā, un 2) šo nodarbināto piederīgajiem, kam nav galvenā aroda (Hauptberuf, главная профессия). Ljas statistikā šādu terminu nelieto, bet ar to vārdu apzīmēt personas, kas pārtiek no zināmas saimniecības nozares (strādājošie + piederīgie). kz

Aroda prese (Fachpresse, профессиональная печать, пресса) — preses izdevumi, kas domāti zināma aroda vai speciālītātes darbinieku tehniskās un aroda izglītības un pieredzes padziļināšanai. Ljā a. p-sei jāpieskaita mēnešraksts Latvju tautsaimnieks, Satiksme un tehnika, Izglītības mēnešraksts, Lauksaimnieks, Mana māja u. c. er

Aroda sacensība (Berufswettkampf, профессиональное соревнование) — noteiktas nozares darbinieku savstarpēja sacensība aroda prasmē ar nolūku celt darba ražīgumu. LV a. s-bas reālīzē Vācu darba fronte (Deutsche Arbeitsfront, Германский рабочий фронт) kopā ar Hitlera jaunatni (Hitlerjugend, Гитлеровская молодежь); ir vietējās, argabala (Gau) un valsts sacensības. m

Arod biedrība (Berufsverein, Gewerkverein, Gewerkschaft, профессиональный союз) — 1) no teiktas ražošanas nozares darbinieku vai darba devēju organizācija ar uzdevumu aizstāvēt savu biedru saimnieciskās un sociālās intereses pret pretējo līguma līdzēju pusi resp. to organizāciju. Tiklab darbinieku, kā darba devēju organizācijas apziņošanai vācu literatūrā lietoja vārdu Berufsverein;

2) noteiktā ražošanas nozarē nodarbinātu strādnieku vai citu darbinieku organizācija ar uzdevumu kopīgi aizstāvēt savu biedru saimnieciskās un sociālās intereses pret atsevišķiem darba devējiem vai to organizāciju. Ljā par a-bām sauca tikai strādnieku vai citu darbinieku organizācijas, pie kam tās bija pakļautas reģistrācijai apgabaltiesā vai sabiedrisko lietu ministrijā (no 1938.), un līdz ar reģistrāciju a. ieguva juridiskas personas tiesības. Pēc 1934. a-bām bija aizliegti darba cīņas līdzekļi — streiki un lokauti. Vācijā pirmās strādnieku un citu darbinieku organizācijas sauca Gewerkvereine, bet vēlāk — Gewerkschaften, pie kam bez reģistrētajām a-bām ar juridisku personu tiesībām varēja darboties arī neregistrētās a-bas bez šādām tiesībām. 1933. a-bas likvidēja, un to vietā ir stājušies → Vācu darba fronte (DAF). m

Arod biedrību centrālā savienība (Zentralverband der Berufsverbände, центральный союз профессиональных союзов) — fizisku un garīgu darbu strādājošo centrālā organizācija.

Arod daļas (Fachämter, профессиональные отделы) — Vācu darba frontes (DAF) arodnieciski organi, kas kārtoti sociālpolītiskos

jautājumus atsevišķās ražošanas nozarēs. Pavisam ir 17 a-ļu. av

Arodizglītība (Berufsausbildung, gewerbliches Unterrichtswesen, профессиональное образование) — izglītības un audzināšanas nozare, kur līdztekus vispārīgo garīgo spēju un rakstura izkopšanai mācības vērstas uz kāda → aroda prasmes iegūšanu. A-bu vārda šaurākā nozīmē iegūst 1) dienas → arodskolās, 2) vakara arodskolās, 3) → fabriku skolās un 4) arodu kursus (kas l. t. kalpo a-bas papildināšanai), 5) darbnīcu un veikalu praksē aroda pratēja vadībā. Kādas šauras tehniskas veiksmes iegūšana (piem., iemācīšanās apkalpot kādu darba mašīnu) nav a-ba šādā nozīmē, kaut gan pakāpeniski arī šai laukā iezīmējas aizvien tālāka speciālizēšanās — arodu apjoma sašaurināšanās, radot jaunus arodus. Ljā, kā liecina 1935. arodu skaitīšanas dati, a-ba, salīdzinot ar vispārīgo izglītību, bija pabērnam lomā. No 625 694 vīriešu arodos nodarbinātiem bija tikai 5 680 mācekļi, t. i. 0,9%, lai gan mācekļu gados esošo jaunekļu % minēto nodarbināto kopskaitā bija vairākkārt augstāks. Ar Ljas → arodu kameru nodibināšanas sākās aktīvāka **audzināšana arodam** (Berufserziehung, профессиональное воспитание), t. i. jaunatnes pievēršana dažādiem arodiem un apmācīšana tajos. Labi organizētā tautsaimniecībā a-bas politika seko iepriekš izstrādātam plānam, kas paredz aroda pratēju kvotes dažādām saimniecības nozarēm; kvotes cenšas sasniegt plānveidīgi. Vārda plašākā nozīmē par a-bu sauc katru iepriekšēju sagatavošanos ilgstošai legālai nodarbei, kas dod kādai personai galvenos ienākumus dzīves iztikai. fm

Arod kustības statistika (Stati-

stik der Gewerkschaftsbewegung, статистика профессионального движения) — darba statistikas nozare, kas vāc un apstrādā ziņas par darba devēju un darbaņēmēju aroda organizāciju darbību, biedru skaitu un sastāvu. kz

Arods (Beruf, профессия) — cilvēka ilgstoša, likumīgi atļauta nodarbošanās, kas nodarbinātam aroda pratējam dod, bet māceklim dos ienākumus dzīves iztikai un prasa lielāko daļu no viņa darba laika. Nodarbošanās ne vienmēr saskan ar a-du, jo katram arodā strādājošam ir nodarbošanās, bet ne katra nodarbošanās ir a. (piem., nodarbošanās izklaidēšanās vai izpriecas nolūkā, sports). A. dažos gadījumos arī nesakan ar **ienākuma gūšanu** (Erwerbstätigkeit) vārda parastajā nozīmē (piem., precēto sieviešu pastāvīga nodarbošanās savas ģimenes māsaimniecībā ir a., bet nedod ienākumus). Dažiem nodarbinātiem saskan a. un amats (piem., Ljas statistikas pārvaldes statistiķis ir a. lielākai daļai darbinieku, bet ir arī statistiķa amats). Atkarā no prasmes un zināšanām, kas nepieciešamas, lai varētu kādā a-dā strādāt, mēdz izšķirt **kvalificētus** (qualifizierte, квалифицированные профессии) un **nekvalificētus** (unqualifizierte, ungelernte, неквалифицированные профессии) a-dus. A-di, kuŗos šās zināšanas var iegūt tikai augstākās mācības iestādēs (piem., universitātē) un mazākā apmērā vidējās arodskolās (→ Arodizglītība), sauc arī par augsti kvalificētiem arodiem (šo a-du pratēji ir ārsti, inženieri, arhitekti, advokāti u. t. t.) vai → brīviem arodiem. A-dos, kur svarīgāks nav īpaša teorētiska izglītība, bet gan vairāku gadu sagatavošanās praksē, a-da pratējus sauc par → amatniekiem (šo arodu pratēji ir at-

slēdznieki, kurpnieki, krāsotāji u. c.). Abas šās a-da grupas sastāda kvalificēto darbinieku kategoriju. Dažos a-dos strādājošiem nepieciešama vai nu neilga apmācība un iestrādāšanās, lai veiktu vidējo normu (piem., kuriņātāji, mašinstrādnieki koku apstrādāšanas uzņēmumos, pudeļu skalotāji un pildītāji alus darītavās, aviū locītājas ekspedīcijās u. c.), vai arī šāda apmācība un iestrādāšanās nemaz nav vajadzīga (vienkāršie strādnieki). Tāpēc tagad darbiniekus resp. strādniekus, atkarā no zināšanām un sagatavošanās darbam, iedala **kvalificētos strādniekos** (qualifizierte Arbeiter, Facharbeiter, квалифицированные рабочие), **apmācītos strādniekos** (gelernte Arbeiter, обученные рабочие) un **neapmācītos strādniekos** (ungelernte Arbeiter, необученные рабочие). Pirmajā grupā ieskaita darba veicējus, kas savu a-du mācījušies noteiktu, ilgāku laiku (vairākus gadus), bet otrā grupā — strādniekus, kas savas zināšanas ieguvuši īsā apmācībā praktiskā darbā vai apmācīti nepilnīgi. Jāatzīmē a., ko persona mācījusies, no a-da, kuŗā persona strādā. kz

Arodsavienība (Berufsverband, Spitzenverband, центральный профессиональный союз, федерация профессиональных союзов) — vienas vai vairāku radniecisku ražošanas nozaŗu → arodbiedrību apvienība, parasti ar juridiskas personas tiesībām. A-bai piekrit svarīgāko saimniecisko un sociālo jautājumu izlemšana, pie kam tās lēmumi ir saistīgi savienībā ietilpstošām arodbiedrībām. Pēc 1941. jūl. mūsu arodbiedrību vācu nosaukums ir Berufsverband; tāpat agrāk dažas arodbiedrības (piem., grāmatrūpniecības strādnieku)

saucās par a-bām, lai gan to biedri bija tikai fiziskas personas.

Arodskola (Fachschule, профессиональная школа) — skola, kas, pretēji vispārīgas izglītības iestādei, dod l. t. speciālo arodizglītību. A-las ir zemākās un vidējās; pirmās tikai sagatavo speciālistus dažādiem arodiem, kamēr vidējo a-lu absolventiem ir tiesība iestāties arī attiecīgajās augstskolas fakultātēs.

1942. Ljā pastāvēja sekojošu tipu a-las: 1) augstākās a-las: a) skolotāju institūti, b) komercskolas, c) 5-gadīgie teknikumi, d) 4-gadīgie teknikumi (uzņem tikai zemāko arodskolu absolventus) un e) mākslas amatniecības skolas; 2) zemākās a-las: a) tirdzniecības a-las, b) mājturības a-las, c) mākslas amatniecības skolas un d) tehniskās a-las. Pēdējā grupā ietilpst → fabriku skolas un → amatniecības skolas; 3) atsevišķas a-las, piem., 2. Rīgas a., kas kalpo vecāko amatnieku aroda zināšanu papildināšanai un atsvaidzināšanai. Pēc būtības tā nav skola, bet kursi. Līdzīgas «skolas» pastāv pie arodbiedrību centrālās savienības.

Arodskolu statistika (Statistik des Fachschulwesens, статистика профессиональных школ) → Skolu statistika.

Arodslimība (Berufskrankheit, профессиональная болезнь) — slimība, kas radusies sakarā ar saslimušā nodarbošanos zināmā arodā.

Arodu ievirze (Berufslenkung, распределение по профессиям) — plānveidīga darbinieku sadalīšana pa arodiem atbilstoši saimnieciskām vajadzībām un darbinieku personiskām spējām. A. ie-zi izdara centrāla valsts iestāde vai, pēc norādījumiem, apgabalu valsts iestādes.

Arodu kameras (Ständekammern, профессиональные камеры) — uz korporatīvās → valsts tiesību principiem dibināta publiski tiesiska arodu pārstāvība. A. k. sastopamas autoritāras iekārtas valstīs, kur to uzdevums ir — kā arodu grupu pārstāvēm piedalīties aroda, kultūras, politiskās un saimnieciskās dzīves izveidošanā. Sociālpolitiskā a. k-rām pienākas izlīdzināt šķiru pretišķības un novērst šķiru ciņu. A. k-ru kopsapulces uzskatāmas kā arodu parlaments, kas var kļūt par likumdošanas iestādi. Ljā darbojās Lauksaimniecības, Tirdzniecības un rūpniecības, Amatniecības, Profesiju un Rakstu un mākslas kamera.

Arodu klasifikācija vai **arodu saraksts** (Berufsgliederung oder -verzeichnis, классификация или список профессий) — arodu sistēmatisks grupējums, ko izdara pēc uzņēmuma, kur nodarbinātie strādā, vai individuālām aroda pazīmēm. Sakarā ar to ir pazīstami dažādi arodu saraksti vai grupējumi.

Arodu mācība (Berufslehre, учение о профессиях) → Darba zinātne.

Arodu papildskolas (Berufsschulen, дополнительные профессиональные школы) — kursi darbā esošiem amatniekiem, tirdzniecības darbiniekiem u. c. arodiem. → Arodskola.

Arodu pārstāvības ideja (berufsständischer Gedanke, идея профессионального представительства) — tautas pārstāvības iestāžu noorganizēšanas ideja, pēc kuŗas tautas pārstāvības iestādēs aicināmi delegāti no tautā esošiem nogrupējumiem, kas saistīti ar tautas saimnieciskās un kultūrālās dzīves nozarēm un iedzīvotāju nodarbošanos. Arodu pārstāvības pretstats ir indivi-

duālās vai pēc partiju nogrupējumiem organizētās vēlēšanās izraudzītās tautas pārstāvības iestādes, kādas pazist konstitucionālās un demokrātiskās valstis. A. p. i. pazistama autoritārās valstīs. Par arodu pārstāvības iestādēm šais valstis uzskatāmas kameras (Ljā, LV), korporācijas (Italiijā).

Arodu sadalījums (Berufsteilung, подразделение профессий) — arodu sadalījums atsevišķās nozarēs (speciālitātēs).

Arodu saraksts (Berufsverzeichnis, список профессий) → **Arodu klasifikācija**.

Arodu savienība (Berufsverband, профессиональный союз) saīsinājumā: AS — fizisku un garīgu darbu strādājošo centrālā organizācija Ljā; līdz 1943. 1. 5. a-du s-ba saucās **arodbiedrību centrālā savienība** (Zentralverband der Berufsverbände) saīsinājumā: ACS.

Arodu skaldīšanās (Berufsspaltung, Berufsteilung, разделение профессий) → Darba dalīšana.

Arodu statistika (Berufsstatistik, статистика профессий) — saimniecības statistikas nozare, kas vāc, sakopo un apstrādā ziņas par dažādiem arodiem un arosos nodarbinātiem. Arodu reģistrāciju izdara reizē ar iedzīvotāju skaitīšanu vai uzņēmumu skaitīšanu, vai arī pilnīgi atsevišķi.

Arodveida apdrošināšana (gewerbliche Versicherung, профессиональное страхование) → **Apdrošināšanas uzņēmums**.

Ārpusbilances konts → **Konts**.

Ars (Ar, ap) — platības mērs, 100 m²; saīsin.: a.

Ārstnieciskā palīdzība (Krankenpflege, врачeбная помощь) — → slimokases vai citas sociālās apdrošināšanas iestādes uzdevums rūpēties par saslimušu ap-

drošinātu personu, dodot tai iespēju griezties pie iestādes ārsta pēc padoma, saņemt zāles un citus ārstnieciskos līdzekļus, kā arī vajadzības gadījumā ārstēties slimnīcās u. c. dziedniecības iestādēs. Ā-kās p-bas izdevumus sedz apdrošināšanas iestāde, bet, finansiālu apsvērumu dēļ un lai samazinātu ā-kās p-bas izmantošanu, atsevišķas valstis ir noteikušas apdrošināto piemaksas, kas parasti nesasniedz saņemtās palīdzības izdevumus.

Āršina (Arschin, аршин) — garuma mērs: Afganistānā tikai vilnas audumiem = 1,120 m, pārējiem = 1,025 m; Bulgārijā = 0,670 m; Dienvidslāvijā = 0,7112 m; Krievijā = 0,7112 m.

Artelis (Artel, артель) — viens no kooperatīvu veidiem, kuŗa īpatnējā pazīme ir tā, ka pasākuma īpašnieki ir arī tā darbu veicēji. A-li nav kapitālistiskos uzņēmumos parasto pretīšķību starp darba devējiem un darbaņēmējiem. Ienākumus a-li dala samērā ar katra biedra darba veici. A-li ir divējādi: a) ražošanas (sauc arī par ražošanas kooperatīviem) un b) darba (sauc arī par darba kooperatīviem). **Ražošanas a.** (Produktivgenossenschaft, производственная артель) ierīko darbnīcas vai fabrikas, kuŗas a-ļu biedri kopīgi ražo materiālas vērtības vai nu brīvam tirgum, vai arī pēc pasūtījumiem. A-ļa biedriem pašiem sava personiska uzņēmuma nav. **Darba a.** (Arbeitsgenossenschaft, трудовая артель) pieņem no darba devējiem darbus, kuŗus arī kopīgi veic pašu biedru spēkiem, piem., kuŗu piekraušanas un izkraušanas darbus, grāvju rakšanas darbus u. t. t.

Ārzemju apdrošināšanas iestāde (ausländische Versicherungsanstalt, иностранные страховые

учреждения) → Apdrošināšanas uzņēmums.

Ārzemju čeks (Auslandsscheck, иностранный чек) — čeks, kas izrakstīts citā valstī nekā tajā, kurā tas maksājams. Šāds čeks jāsamaksā divdesmit vai septiņdesmit dienu laikā, atkarā no tam, vai izrakstīšanas un maksāšanas vieta atrodas vienā vai dažādās pasaules daļās. kč

Ārzemju kredīti (Auslandskredite, иностранный кредит) — 1) naudas vai preču kredīti, kurus piešķirusi kāda ārzemju banka vai cits uzņēmums, arī pati valsts. kp

2) Kapitālu ieguldījumi citās zemēs. Ā. k-ti, līdzīgi iekšzemes kredītiem, var būt dažāda veida: 1) īstermiņa, 2) ilgtermiņa preču un finanču kredīti. Ā. k-tus piešķir un saņem privātas personas, firmas, bankas un valdības. Ā. k-ta saņēmējs nonāk zināmā atkarībā no sava kreditora, jo 1) jāatmaksā saņemtais kapitāls un 2) periodiski jākārto atlīdzība par piešķirto kredītu. Ja piešķirto ā. k-tu neizlieto saimnieciski, tad to nevar termiņā atmaksāt, līdz ar ko kreditori iegūst jaunas, papildu prasības. Ā. k-ti ir bīstami saimnieciskās dzīves sastrēguma brīžos, kad ā. k-tus pieprasa atmaksāt. Ja saimnieciskā krīze pieņem plašus apmērus, tad ā. k-tu atmaksām uz laiku izsludina moratoriju. rr

Ārzemju nauda (Sorten, ausländische Geldarten, иностранные деньги) — pastāvošu ārzemju valšķu apgrozībā esošas → monētas, → papīra nauda vai → banknotes. Par ā. n-đu nevar uzskatīt no apgrozības izņemtu ā. n-đu vai patstāvību zaudējušu valšķu naudas, jo tās vairs naudas funkcijas nepilda. Ja šādas naudas ir tirdzniecības objekts, tad kā dārgmetalli, numizmatikas

vai retuma priekšmeti. Ā. n. bilancē parādāma atsevišķā postenī kopā ar vietējo naudu pēc vietējās biržas kursa, kas parasti augstāks par ārzemju devīžu kursu. Rīgas birža a. n-đu nekotēja. kb

Ārzemju naudas kurss (Sortenkurs, курс иностранных денег) un **devīžu kurss** (Devisenkurs, курс девиз) — biržas kotēta cena par ārzemju naudu, devīzēm un pārvedumiem ārzemju valūtā. Pastāv 2 ā. n. k-sa kotēšanas veidi: tiešais un netiešais. Tieši kotējot, a. n. k-su izteic vietējā naudā par noteiktu ārzemju valūtas (parasti 100) vienību skaitu. Šo kotēšanas veidu piekopj Eiropas kontinenta un Ņujorkas biržas. Netiešo ā. n. k-sa kotēšanas veidu piekopj Anglijas biržās, un to raksturo tas, ka vietējās valūtas vienību (£) pieņem par nemainīgu, un mainīgā ir ārzemju valūta. Biržas kursu **biļetens** (Kurszettel, курсовой бюллетень) uzrāda 2 skaitļus: **pieprasījumu** (Geld, покупательи) un **pieāvājumu** (Brief, продавцы); vidū starp šiem abiem skaitļiem izveidojas kurss, par kuru noslēdz darījumus. Piem., no Berlīnes biržas ā. n-as k-sa kotējuma 1930. 6. 2.:

	6. 2. 30.	
	Piepras.	Pieāv.
Beļģijas belgas —		
100 Belgas	58,215	58,455
Somlijas markas —		
100 Fmk	10,43	10,47
Latvijas latī —		
100 Lats	80,04	80,36
Itālijas liras —		
100 Lire	21,93	22,01
Zviedrijas kronas —		
100 Kr.	112,03	112,47

Rīgas biržā pieprasījumu sauc par «pircēja» kursu un pieāvājumu par «pārdevēja» kursu. rr

Ārzemju nodaļas (Auslandsfilialen, зарубичные филиалы) → Filiāles.

Ārzemju pase (Reisepaß, заграничный паспорт) — personas aplieciņa, uz kuŗas pamata tās īpašnieks var izbraukt uz ārzemēm, tur uzturēties un atgriezties savā zemē. Augstākiem valsts darbiniekiem un zinātniekiem ārzemju komandējumu gadījumos izsniedz t. s. dienesta pases. Šās pases parasti saņem arī pārstāvību tehniskie darbinieki ārzemēs. Diplomātiskās pases izsniedz diplomātiem, valsts galvām un valdības locekļiem, ja pēdējiem jābrauc ārzemju ceļojumā. Ja valšķu starpā nav savstarpējas vienošanās par vīzu atcelšanu, tad ārzemju pases derīgas ārvalstīm tikai tad, ja tās ir vīzētas. Vīzas izsniedz ārvalšķu diplomātiskās resp. konsulārās pārstāvības. kk

Ārzemju valūta (ausländische Valuta, иностранная валюта) — → ārzemju nauda un ārzemju naudā izrakstītas → devīzes, piem., vekseli, čeki, pārvedumi. Biržu kotācijās ārzemju naudai un ārzemju devīzēm parasti ir dažādi kursi. Rīgas birža no ā. v-tas kotēja vienīgi ārzemju devīzes. Administratīvo iestāžu praksē, sevišķi pastāvot ierobežojumiem ārzemju maksāšanas līdzekļu apgrozībā, ā. v-tas termins ir paplašināts, uzskatot par ā. v-tu ne tikai ārzemju naudu un ārzemju devīzes, bet arī zeltu, sudrabu, platīnu stieņos un lējumos, vecu zelta naudu, kuŗai noteikta paritāte, vērtspapirus, kuŗu izdevēju faktiskā vai juridiskā dzīves vieta vai pārvaldes organi atrodas ārzemēs un kas maksājami ā. v-tā, kā arī prasījumus ā. v-tā, to starpā arī apdrošināšanas polises. → Maksāšanas līdzekļi. kb

Ārzemnieku stāvoklis (Stellung der Ausländer, положение иностранцев) → Ārzemnieku tiesības.

Ārzemnieku tiesības jeb ārzemnieku stāvoklis (Fremdenrecht, Stellung der Ausländer, права или положение иностранцев) — īpatnējais stāvoklis, kāds ir vienā valstī otras valsts pilsoņiem (pa-valstniekiem). Tiesību laukā, atkarā no tiesību rakstura, vienā tiesību nozarē ārzemniekiem var būt plašākas tiesības nekā savas zemes pilsoņiem, bet otrā — šaurākas. v

Āřamkārta (Ackerkrume, пахотный слой) → Augsne.

Āřamzemes novērtēšana (Bonitierung des Ackerlandes, таксация пахотной земли) — labuma šķiru noteikšana āřamzemei, ņemot vērā daudzas augšņu īpašības. Galvenās no tām: trūdvielu kārtas biežums, trūdvielu raksturs, struktūra, mitruma apstākļi, krāsa, reakcija, piemērotība galvenajiem kultūraugiem, ražu svārstības atkarā no klimatiskiem apstākļiem. Āřamzemes vērtības aplēšanā ievēro vēl atfālumu no dzelzceļa stacijas un centriem, ceļu stāvokli u. c. → Bonitēšana.

Āřu kārtība (Flurzwang) → Āre.

Āřu sadalīšana (Fluraufteilung) → Āre.

A/S (A.-G., A/O) — akciju sabiedrība.

AS → Arodu savienība.

Asambleja (Versammlung, ассамблея) — sanāksme, sapulce.

Asekurances teorija (Assekurantheorie der Steuer, теория страхования) uzskata nodokli kā apdrošināšanas prēmiju par pilsoņu mantas apsargāšanu, ko izdara valsts. Šī teorija ir nepareiza: valsts īstenībā nekādu mantas apdrošināšanu neuzņemas, bet gan tikai pasarga privātipašumu no patvarībām; otrkārt, privātas mantas apsargāšana nav vienīgā valsts funkcija: valsts rūpējas arī par personas drošību, tautas garīgo un saimniecisko lab-

klājību. → Nodokļu pamatojuma teoģijas. kp

Asertoriskais zvērests (assertorischer Eid, асерторическая присяга) → Zvērests.

Asertorisks spriedums (assertorisches Urteil, асерторическое суждение) — sprieduma veids, kur kaut ko vienkārši apgalvo vai noliedz, piem.: lietus list. A-ka s-ma loģiskā formula: S ir P jeb S nav P. A-ki s-mi krasi atšķiras no → apodiktiskiem spriedumiem, jo te predikāta attieksme pret subjektu ir nepieciešama un citādi neiespējama. lš

Asiento līgumi (Asientoverträge, договоры Асиенто) — vergu importa licences Spānijas kolonijās Latīņu Amerikā. Līgumi uzlika pienākumu noteikto skaitu nēģeru vergu minētajās kolonijās tiesām nogādāt. fm

Assignācija (Assignment, Bankorubel, ассигнация) — papīra nauda Krievijā 1769.—1843.

Assignants (Assignant, Anweiser, ассигнант) → Assignēšana.

Assignātārs (Assignatar, ассигнатарий) → Assignēšana.

Assignātes (Assignate, ассигнации) — papīra nauda Lielās franču revolūcijas laikā. A. nolēma izlaist 1789., lai valdība iegūtu pirktspēju, kamēr realizēs konfiscēto baznīcas zemi, bet no šāda pagaidu līdzekļa a. kļuva par galveno valdības ienākumu avotu. Tā kā a. izlaida apgrozībā arvien lielākos daudzumos (1796. sākumā a. apgrozījās par 39 000 miljoniem livru), to pirktspēja krita, un 1796. tās bija kļuvušas bezvērtīgas. A-šu izpirkšanai 1796. izlaida **teritoriālos mandātus** (mandats territoriaux, территориальные мандаты). Konvertēšanu izdarīja pēc kursa 30 franki a-tēs ar 1 franku mandātos, bet dažu mēnešu laikā arī mandāti bija

kļuvuši nevērtīgi. Oficiāli papīra naudu likvidēja 1797. ed

Assignāts (Assignat, ассигнат) → Assignēšana.

Assignēšana (Anweisen, Assignieren, ассигновка) — 1) naudas atvēlēšana kādam nolūkam;

2) **assignanta** (Assignant, Anweiser, ассигнант) naudas pārvedums **assignātam** (Assignat, ассигнат). Ja saņēmējs ir cita persona nekā tā, kam pārvedums paredzēts, to sauc par **assignāturu** (Assignatar, ассигнатарий). ed

Asimetrija (Asymmetrie, асимметрия) → Greizuma mērs. Simetrija.

Asimptota (Asymptote, асимптота). Ja līknei $y = f(x)$ (→ Līknes vienādojums) ir punkti P ar $x \rightarrow$ bezgalīgi lielu x vai y (→ Koordinātas) un eksistē taisne, kam P neaprobežoti tuvojas, tad šo taisni sauc par līknes asimptotu. Ja asimptota nav paralēla y -asij (→ Koordinātas), tās vienādojums ir $Y = kX + b$ (→ Taisnes vienādojums), kur

$$k = \lim_{x \rightarrow \infty} \frac{y}{x}, \quad b = \lim_{x \rightarrow \infty} (y - kx)$$

(→ Robeža). y -asij paralēlas asimptotas vienādojums ir $X = a$, kur $a = \lim_{y \rightarrow \infty} x$. Piem., ja līknes vienādojums ir $y = x + \frac{1}{x}$, tad $k=1$, $b = 0$, $a = 0$, kādēļ līknei ir asimptotas $Y = X$ un $X = 0$ (→ Funkcijas grafika). ef

Asinsatriebība (Blutrache, Vendetta, кровная месть) — atriebība par nogalinājumu, sakropļojumu, goda aizkārums vai citu smagu nodarījumu pret personu. A-bā cietušā radi vērsās pret vainīgo vai viņa radiem ar līdzīgu vai smagāku nodarījumu. Tādējādi a. izvērtās par **ģinšu karu** (Geschlechterkrieg, родовая война), kurā gāja bojā ne vien cilvēki, bet arī manta, jo ar a-bu bija

saistīti postījumi un dedzināšanas. Šo → ienaida stāvokli varēja izbeigt → miera derība. A-bu kā valsts mieram un autoritātei naidīgu → ģints satversmes atlieku jaunajos laikos izskauda pieaugošā valsts vara, realizējot visu noziegumu publiskās sodāmības principu. **ba**

Asinsbrālība (Blutsbrüderschaft, побратимство) → Brālība.

Asinsradniecība (Blutsverwandschaft, кровное родство) → Radniecība.

Asistents (Assistent, ассистент) — palīgs, sevišķi zinātniekiem, ārstiem un garīdzniekiem.

Askēze (Askese, аскетизм) — gribas vingrināšana augstākiem mērķiem; kaislību un kāribu savaldīšana.

Asmīte ($1/8$ Haken, осьмина) — astotdaja → arkla. 17. g. s. beigās valdība mēģināja noteikt asmīti par zemnieku māju minimālo lielumu.

Asmītnieks (Achtelhäkner, осьминник) — asmītes valdītājs.

Asociācijas (Assoziationen, ассоциации) — 19. g. s. dibinātas organizācijas ar mērķi savākt līdzekļus Roberta Ovena (Robert Owen) propagandēto koloniju ierīkošanai. Tā kā ar biedru periodiskām iemaksām līdzekļu vākšana sekmējās visai gausi, tad a. uzsāka tirdzniecību, lai iegūto peļņu varētu izlietot sprauktā mērķa sasniegšanai. Tādā kārtā šās a. zināmā mērā var uzskatīt par → patērētāju b-bu priekštecēm. Kad 19. g. s. vidū sāka dibināties modernie kooperatīvi, arī tie bieži vien saucās par a-jām. Arī pirmais modernais kooperatīvs Ljas teritorijā saucās par a-ju. (Galdnieku, krēslinieku un instrumentu taisītāju a., dib. 1862.) **ka**

Asociāciju psiholoģija (Assoziationspsychologie, психология ассоциаций) → Apercepcija.

Asortēt (assortieren, sortieren, асортировка, подбор товаров) — 1) apgādāt noliktavu (vai vispār uzņēmumu) ar dažādām precēm; 2) izšķirot un sagrupēt kādas noliktavas preču krājumus. → Sortimentis.

Aspekts (Aspekt, аспект) — priekšmeta vai parādības izskats; viedoklis.

Ass (Faden, сажень) — gaŗuma mērs: Dānijā (Favn) = 1,883 m; Francijā (Brasse) = 1,6242 m; Lielbritānijā (Fathom) = 1,82878 m; Lietuvā (Ašis) = 1,949034 m; Norveģijā (Famnar) = 1,8828 m; Nīderlandēs (Vadem) = 1,884 m, bet Amsterdāmas ass = 1,6988 m; Polijā (Sażeń) = 1,728 m; Krievijā (Sažen) = 2,13358 m; Latvijā — Krievijas ass (7 pēdas), bet arī cita gaŗuma, piem., 6 pēdu ass. Somijā = 1,7814 m; Vācijā: (Faden, Klafter) Bavārijā = 1,7512 m, Bādenē = 1,8 m, Brēmenē = 1,7361 m, Hamburgā = 1,71945 m, Hanoverā = 1,75254 m, Hesenē Darmštātē = 2,5 m, Hesenē Nasavā = 1,7077 m, Lībekā = 1,7257 m, Oldenburgā = 1,775274 m, Prūsijā = 1,88312 m; Saksijas Veimarā = 1,6920 m; Virtembergā = 1,71894 m; Zviedrijā (Famn) = 1,7814 m.

Ass valstis (Achsenmächte, государства оси) — valstis ar vienu līniju idejisko un politisko problēmu atrisināšanā. Par ass valstīm sauc Vāciju, Itāliju un Japānu.

Astonpundu darba diena (Achtstundenarbeitstag, Achtstundentag, восьмичасовой рабочий день) — likumā noteikts vai darbinieku un darba devēju organizāciju atzīts 8 stundu darba dienas gaŗums. **m**

Astronomija (Astronomie, астрономия) → **Matēmatika**.

Asu kilometrs (Achskilometer, ось-километр) — vienas vagonass noskrējiens zināmā laikā. il

ASV — šai vārduca lietots saīsinājums: Amerikas savienotās valstis.

at (= atmosfāra, tehniskā) — tehniskās atmosfāirās izteikta spiediena apzīmējums. 1 at atbilst spiedienam 1 kg/cm² vai 735,51 mm dzīvsudraba staba spiedienam pie 0° C. al

ata (= atmosfāra, absolūtā) — tehniskās atmosfāirās izteikta gāzes vai tvaika absolūtā spiediena apzīmējums. al

Atalgojuma ieturējums (Einbehaltung des Gehaltes, удержание оклада, жалования) → **Algas ieturējums**.

Atalgojuma kārtība (Gehaltsordnung) — darbinieku sadalījums grupās resp. katēgorijās pēc saņemamā atalgojuma apmēra. Stingri noteikta a. k. visās valstīs ir valsts un parasti arī citu publisku iestāžu darbiniekiem, kamēr privāto iestāžu un uzņēmumu darbiniekiem noteikta a. k. pazīstama l. t. autoritārās valstīs un īpaši kara laikā. m

Atalgojuma veidi (Lohnsystem, Lohnmethode, виды, системы заработной платы) = **Algu veidi**.

Atalgojums (Gehalt, оклад, жалование) — likumā vai noteikumos paredzēts publiskas (valsts vai pašvaldības) iestādes darbinieka saņemams materiāls nodrošinājums. m

Vācu literatūrā un praksē atbildību par darbu strādniekiem sauc par algu (Lohn, заработная плата), bet ierēdņiem un kalpotājiem — par a-mu. No teorijas viedokļa nav starpības starp → algu un a-mu. Latviešu valodā šos vārdus lieto ar vienādu nozīmi. kb

Atašejs (Attaché, Beigeordneter, аташэ) — diplomātiski konsulārā dienesta ierēdnis, parasti tāds, kas sāk savu karjēru.

Atbalsta tiesība (Trag- und Lastrecht, право опереть здание на постройку соседа) → **Servitūts**.

Atberi, atbaras, atbars (Kornschuld, 1663.: adber, adbar korn, зерновой долг) — labības parādu nomaksai nododamais graudu daudzums; dažkārt gruntskungs prasīja zemniekiem labības a-rus atlīdzināt naudā vai kādu citu ekvivalentu naturālījās. ba

Atbilde uz prasības lūgumu (Antwort auf die Klageschrift, ответ на исковое прошение) — vispār atbildētāja mutvārdu vai rakstveida paskaidrojums, attiecoties uz prasības lūgumu vai iesūdzības rakstu. Ja tiesas priekšsēdis (likumā: priekšsēdētājs), aicinot atbildētāju, uzdod tam iesniegt rakstveida paskaidrojumu, tad tajā tieši jāizsaka, vai atbildētājs atzīst vai noliedz prasītāja prasījumus un tos apstākļus, uz kuriem šie prasījumi dibināti. jp

Atbildētāja aizstāšana prāvā (Parteiwechsel auf der Seite des Verklagten, замена ответчика в процессе) → **Prāva**.

Atbildētājs (Verklagter, Beklagter, ответчик) → **Prāva**.

Atbildība (Haftung, ответственность) privātās tiesībās — pienākums atlīdzināt nodarīto kaitējumu. **Deliktiska a.** (деликтная ответственность) — parādnieka a., kas izriet no delikta. **Līgumiska a.** (договорная ответственность) — parādnieka a., kas izriet no līguma. **Likumiska (legāla) a.** (легальная ответственность) — a., ko ārpus līgumiskām un deliktiskām a-bas robežām zināmos likuma norādītos gadījumos nodibina likums. **Paugstinātā a.** (повышенная от-

ветственность) — likumiska a., kas sniedzas pāri deliktiskās a-bas robežām un kas nav atkarīga no vainas. **A. par attiesājumu** (Gewährleistung wegen Mängel im Recht, ответственность за отсуждение вещи [эвикция]) — a., kas uzlikta lietas atsavinātājam katrā atsavinājuma līgumā (pirkumā, maiņā, kopmantas dalījumā, izlīgumā), ka lietu neattiešās. A-bas realizēšanai nepieciešams, ka lieta ir attiesāta no ieguvēja par labu trešai personai. Tādēļ šī a. atkrīt, ja ieguvējs zaudē lietu uz administratīvās varas rīkojuma pamata. **A. par kustoņu nodarītiem zaudējumiem** (Haftung für Tierschaden, ответственность за вред, причиненный животными) — kustoņu vai meža dzīvnieku turētāju a. par kustoņu un meža dzīvnieku nodarītiem zaudējumiem. Kustoņu un meža dzīvnieku turētājs atbrīvojas no a-bas, ja pierāda, ka viņš spējis pēc apstākļiem nepieciešamos drošības soļus (vainas prezumcija). **A. par otras personas rīcību** (Haftung für fremde Schuld, ответственность за действия третьих лиц) — zināmu personu (vecāku, saimnieku u. t. t.) a. par viņiem padoto vai viņu uzraudzībā esošo personu nodarījumiem. Parasti pamats ir vaina darbinieka izvēlē (culpa in eligendo) un vaina uzraudzībā (culpa in custodiendo). **A. par trūkumiem un ipašībām** (Gewährleistung wegen Mängel und Eigenschaften, ответственность за недостатки вещи) — likuma uzlikta a. lietas atsavinātājam par to, ka lietai nav nekādu apslēptu trūkumu un ka tai ir visas tās labās ipašības, kādas apgalvotas vai pieņemamas. Atsavinātājs atbild arī par trūkumiem, kas viņam bija nezināmi. Tas ne-

atbild par nenozīmīgiem un redzamiem trūkumiem. Pircējs var prasīt līguma atcelšanu (6 mēnešu laikā), cenas samazināšanu (1 gada laikā) un, ja atsavinātājs rīkojies ļaunā nolūkā vai apgalvojis zināmu ipašību esmi, tad zaudējumu atlīdzību. **A. par zaudējumu, kas nodarīts ar izmešanu, izliešanu vai nokrišanu** (Haftung für Beschädigung durch Hinauswerfen, Hinausgießen oder Hinabfallen, ответственность за вред, причиненный выбрасыванием, вылитием и падением), uzlikta dzīvokļa vai ēkas lietotājam. Ja ēku ieņem vairākas personas, tad tās atbild kā kopparādnieki. Dzīvokļa vai ēku ieņēmējs savukārt var pieprasīt samaksāt zaudējumu no tā, kas vainīgs zaudējumu nodarīšanā. kč

Atbildība par attiesājumu (Gewährleistung wegen Mängel im Recht, ответственность за отсуждение вещи [эвикция]) → Atbildība. Atbildības pienākums.

Atbildība par kustoņu nodarītiem zaudējumiem (Haftung für Tierschaden, ответственность за вред, причиненный животными) → Atbildība.

Atbildība par otras personas rīcību (Haftung für fremde Schuld, ответственность за действия третьих лиц) → Atbildība.

Atbildība par trūkumiem un ipašībām (Gewährleistung wegen Mängel und Eigenschaften, ответственность за недостатки вещи) → Atbildība. Atbildības pienākums.

Atbildība par zaudējumu, kas nodarīts ar izmešanu, izliešanu vai nokrišanu (Haftung für Beschädigung durch Hinauswerfen, Hinausgießen oder Hinabfallen, ответственность за вред, причиненный выбрасыванием, вылитием и падением) → Atbildība.

Atbildības klauzula (Verantwortlichkeitsklausel, оговорка, клаузула об ответственности) → Apdrošinājuma klauzula.

Atbildības pienākums — 1) (Gewährleistung, ответственность по очистке) — pienākums, kas ar likumu uzlikts katram lietas atsavinātājam, a) ka lietu neattiešās (**atbildība par attiesājumu**, ответственность за отсуждение вещи [эвикция]) un b) ka lietai nav nekādu apslēptu trūkumu un ka tai ir visas tās labās īpašības, kādas apgalvotas vai pieņemamas; 2) **atbildība par trūkumiem un īpašībām** (Haftpflicht, ответственность за недостатки) — jebkuŗa veida tiesisks pienākums nest atbildību; šo terminu lieto arī šaurāk kā likumisku atbildību, kas nav ar vienošanos sašaurināma. kč

Atbrīvotājklausulas (Freizeichnungsklauseln, оговорки, клаузулы, освобождения от ответственности) — noruna par līdzēja atbrīvošanu no likumiskas atbildības par kādu risku. A. var ietilpt līguma tekstā vai rasties darījuma nolīgšanas vai norises gaitā. jg

Atbrūpošanās (Abrüstung, разоружение) — vispārējās bruņošanās ierobežošanas ar deklarātīvu nolūku panākt kaŗu izbeigšanu.

Atcēlējīgums, atsaku līgums (conventio liberatoria, Erlaßvertrag, отменяющий договор) — līgums, ar kuŗu kreditors atsakās no sava prasījuma. kč

Atcēlums (Anfechtung, отмена) — juridiska akta atzīšana par nederīgu. A. var būt divējāds: tiesīgas personas vai ar tiesas spriedumu noteikts. A-ma sekas: tiek atzīts stāvoklis, kāds būtu bijis, ja atceltais juridiskais akts nemaz nebūtu bijis. kč

Ateljē (Atelier, ателье) — 1) atsevišķa darbokla (nozare) dažādos pakalpojumu uzņēmumos, piem., filmrūpniecības, fotografu, drēbnieku uzņēmumos;

2) telpas iepriekš minētajiem pakalpojumu uzņēmumiem.

Atgādinājums (interpellatio, Mahnung, напоминание) — kreditora pieprasījums, kas adresēts parādniekam, izpildīt saistību. Lai parādnieks nenokavētu, a. nepieciešams tām saistībām, kuŗām nav noteikta izpildīšanas termiņa. Ja ir noteikts izpildīšanas termiņš, tad a. ir lieks, jo, kā mācīja glosatori — dies interpellat pro homine. Izņēmums — ires parāds, kas jāatgādina, ja uz šā nokavējuma pamata grib ires līgumu atcelt. A-mam nekāda speciāla forma nav vajadzīga. kč

Atgrāmatojums (Rückbuchung, сторнировочная запись) → Grāmatojums.

Atjaunošana (Erneuerung, возобновление, восстановление) — ieguldīto mantu vai to daļu aizstāšana ar līdzīgām. → Izlabošana. Paplašināšana. kb

Atjaunošanas cirte (Verjüngungshieb, рубка с целью омолаживания леса) — ciršanas veids, kad izmantošanas gatavību sasniegušā mežaudzē nocērt visus kokus reizē vai pakāpeniski, lai panāktu izcirstā platībā dabisku atjaunošanos, vai arī kad to apmežo mākslīgi. → Kailcirte. Pakāpeniskā cirte. Izlases cirte. ve

Atjaunošanas fonds (Erneuerungsfonds, фонд для возобновления) — ieguldīto mantu atjaunošanai atdalītas vai rezervētas mantas, piem., vērtspapīri vai sevišķi noguldījumi. A. f. ir bilances aktīva postenis, un tam bilances pasīvā var korespondēt sevišķs atjaunošanas kapitāls kā pašu līdzekļu sastāvdaļa. Lite-

rātūrā un praksē par a. f-du bieži sauc bilances pasīvā parādīto ieguldīto mantu vērtību korektīvu, kas nav pareizi, jo tas ir tikai korektīva postenis, kas korrīgē aktīvā sākuma vērtībā parādītās ieguldītās mantas vērtību. → Rezerves. Rezerves fondi. Rezerves kapitāli. Korektīvie norakstījumi. kb

Atjaunošanas izmaksas (Erneuerungskosten, издержки на возобновление, восстановление) — atjaunoto ieguldīto mantu vai to daļu izmaksas. A. i. ieguldīto mantu vērtībai pieskaitāmas, ja palielina to vērtību un ja atjaunoto mantu vai to daļu iepriekšējā vērtība norakstīta. → Kapitālremonti. kb

Atjaunošanas klauzula (Wiederherstellungsklausel, оговорка, клаузула о восстановлении) → Apdrošinājuma klauzula.

Atjaunošanas komisija (Folgeprovision, комиссия за возобновление страхования) → Apdrošināšanas provīzija.

Atjaunošanas provīzija (Folgeprovision, провизия [комиссия] за возобновление страхования) → Apdrošināšanas provīzija.

Atkaliegādes cena (Wiederbeschaffungspreis, восстановительная цена) → Cenu veidi.

Atkaliegādes vērtība (Wiederbeschaffungswert, восстановительная стоимость) — vērtība, par kādu zināmas mantas iespējams iegādāt bilances dienā. Terminam a. v. atbilstoši citi termini ir → aizstāju vērtība un → reprodukcijas vērtība. → Vērtēšana. kb

Atkalpārdevēja rabats (Wiederverkäuferrabatt, скидка перепродавцу) → Rabats.

Atkāpšanās nauda (multa poenitentiae, Reugeld, отступное) — nauda vai kāda cita manta, ko, līgumu līgstot, viena puse dod otram ar norunu, ka līgumu var

atcelt, zaudējot a. n-du. A. n. nenodrošina līgumu, bet dod iespēju līdzējiem viegli izbeigt līgumisko saistību. kc

Atkāpšanās prēmija (Rückzugsprämie, премия за отступление) — prēmija biržas darījumos, kuru maksā viens kontrahents otram par atkāpšanos no darījuma. → Atkāpšanās tiesība. vv

Atkāpšanās tiesība (ius poenitentiae, Rücktrittsrecht, право отступления от договора) — tiesība vienpusīgi atkāpties no līguma. Vienpusīga atkāpšanās no līguma pielaižama tikai tad, kad tā pamatota ar paša līguma raksturu, vai kad to zināmos apstākļos atļauj likums, vai arī kad tāda tiesība bijusi noteikti pielīgta. A. t. biržas, parasti prēmiju darījumos, — kontrahentam piešķirtā alternatīvā tiesība atkāpties no darījuma pret atkāpšanās prēmijas samaksu.

Atkārtošanas prēmijdarījums (Nachgeschäft, Optionsgeschäft, кратная сделка) — biržas darījums, ar kuru pircējam tiesība pieprasīt, bet pārdevējam tiesība vēl piegādāt to pašu kvantumumu vienu vai vairākas reizes. jg

Atklāšanas darījums (Eröffnungsgeschäft, начальная сделка) — spekulācijas darījumu virknes pirmais darījums, piem., à la baisse spekulācijā pirmais darījums ir pārdevums. → Biržas darījumi. Spekulācija. vv

Atklāta jeb attīstīta funkcija (explizite, entwickelte Funktion, явная функция) — definēta ar vienādojumu $y = f(x)$, kur labā puse izteic matemātiskas operācijas, kas izdarāmas ar x , lai dabūtu y . ef

Atklātā sabiedrība (offene Handelsgesellschaft, полное торговое товарищество) — tirdzniecības s-ba ar diviem vai vairāk biedriem. A-tās s-bas darbojas uz li-

guma pamata ar kopēju firmu tirdzniecības piekopšanai. Jg

Par s-bas saistībām biedri atbild tieši, solidāri un neaprobežoti, kas nozīmē, ka kreditori nav spiesti piedziņu vispirms vērst pret s-bu, bet var to tieši vērst pret katru biedru atsevišķi; katrs biedrs atbild par pilnu parāda summu un pie tam ne vien ar uzņēmumā ieguldīto mantu, bet arī ar savu personisko jeb privāto mantu. No juridiskā viedokļa a-to s-bu biedru atbildība līdzīga vienpersonas uzņēmuma īpašnieka atbildībai, bet no ekonomiskā viedokļa a-to s-bu biedru atbildība ir augstāka tai ziņā, ka a-tās s-bas biedrs atbild ne tikai par savu darbību kā vienpersonas uzņēmuma īpašnieks, bet arī par pārējo s-bas biedru darbību. Augstās atbildības dēļ a-tās s-bas var pastāvēt un sekmīgi darboties, ja biedru starpā laba saskaņa un savstarpēja uzticība. A-tās s-bas pa lielākai daļai izveidojas no ģimenes uzņēmumiem vai → klusām s-bām, kad mantinieki pēc uzņēmuma īpašnieka nāves kopīgi turpina atstāto uzņēmumu vai kad klusais biedrs iestājas s-bā. A-tās s-bās svarīgākais nav kapitāla savākšana, bet biedru personiska līdzdarbība s-bā. A-tās s-bās var būt biedri, kas nepiedalās ar kapitālu vai piedalās ar samērā mazu kapitālu, bet l. t. piedalās ar savu darbu vai zināšanām. S-bas vadībā principā ir tiesība piedalīties visiem biedriem; tādēļ vadības nodošana vienam vai dažiem biedriem jāparedz s-bas līgumā. S-bas līgumā ir noteikta biedru dalība ar kapitālu vai darbu, kapitāla lielums un tā savākšanas kārtība, s-bas vadības kārtība, biedru iestāšanās un izstāšanās kārtība, s-bas nolēsumu vešana un darbības pārskata sastādīšana, kā arī tīrienesas (tīrās

peļņas) sadalīšanas un tīrā zaudējuma segšanas kārtība. A-to s-bu biedrus var saukt arī par a-to s-bu dalībniekiem. S-bas → inventārs un bilance jāparaksta visiem biedriem. → Uzņēmumu veidi.

kb

Atklātā tirdzniecības sabiedrība (offene Handelsgesellschaft, полное торговое товарищество) → Atklātā sabiedrība.

Atklātā tirgus politika (Offenmarktpolitik) → Kredīta politika.

Atklātība prāvīniekiem (Parteiöffentlichkeit, гласность для сторон) → Atklātības princips.

Atklātības doma (öffentliche Meinung, общественное мнение) — dažādu, dažkārt pilnīgi pretēju uzskatu, nodomu vai vēlējumu kopums, kas radies zināmās sabiedrības aprindās. Par a. domu mēdz saukt arī plašākas sabiedrības, piem., tautas gribu, sevišķi politiskos jautājumos, kas izpaužas presē, sanāksmēs vai citur. Atklātības domas konstatēšanai dažās zemēs, piem., ASV ir dažādi paņēmieni. Populārākais no tiem ir Gallupa institūta aptaujas, ko izdara svarīgos valsts vai tautas dzīves jautājumos, piem., pirms prezidenta vēlēšanām, lai uzzinātu kandidātu izredzes kļūt ievēlētiem. Šādas «salmu vēlēšanas» sarīko arī atsevišķi laikraksti. Aptaujas a. domas konstatēšanai vai vēlējumu uzzināšanai izdara arī amerikāņu radiofoni. Savā laikā dažāda veida aptaujas a. domas konstatēšanai izdara arī laikraksti un radiofons arī Ljā.

er

Atklātības princips (Grundsatz der Öffentlichkeit, принцип гласности) — viens no civilprocesa pamatnoteikumiem, pēc kura kura tiesu procesuālā darbība likumā nospraustās robežās ir visiem un katram pieejama. Izšķir 1) atklātību prāvīniekiem (Partei-

öffentlichkeit, гласность для стопон), kas nozīmē to, ka a) tiesas lieta (akts) ir pieejama visiem lietas dalībniekiem un ikvienam prāvniekam ir tiesība dabūt norakstu no katra raksta, ko tā pretinieks iesniedz tiesai, b) lietas dalībniekus tiesa uzaicina būt klāt visās procesuālās darbībās lietā, izņemot sprieduma taisīšanu; 2) vispārīgo atklātību jeb **publiskumu** (Volksöffentlichkeit, публичность), kas nozīmē, ka tiesu sēdes, ar nedaudziem izņēmumiem, notiek atklāti: ikvienam un katram tiesība skatīties un klausīties, kā tiesas spriež tiesu.

JP

Atkritumi (Abfälle, Abfallstoffe, Abgänge, отбросы) — materiālu daļa vai ražošanas procesā radušies blaku ražojumi, kam pašreizējā tehnikas stāvoklī nav nekādas vērtības vai ir samērā maza vērtība. Ar ražošanas procesa uzlabošanu rūpniecība cenšas pēc iespējas samazināt a-mu daudzumu un izvērtēt tos pārdodamu blaku produktū ražošanai. A-mu pārstrādāšanu vai likvidēšanu bieži spiež higiēnas un sanitārie priekšraksti, piem., gāzu vai notekūdeņu kaitīguma novēršana, bet ne saimnieciski apsvērumi.

kb

Atkritumu un saslauku novešanas atlīdzes (Abfuhrgebühren, пошлины за вывоз отбросов) → Atlīdzē.

Atlaide 1) (Nachlaß, Abzug, Abschlag, скидка) — tirdzniecībā pirkuma cenas vai summas samazinājums, ko pircējam piešķir uz ieraduma vai vienošanās pamata par pirmstermiņa maksājumiem, preču bojājumu vai nesaskaņu ar līgumu, par lielāku pirkumu daudzumu, kā arī pastāvīgiem pircējiem. Pēc aplēšanas a. var būt: 1) **cenas a.** (Preisnachlaß, Preisabzug, скидка с цены),

piem., → rabats, → skonts u. c.; 2) **svara a.** (Gewichtszug, Gewichtsvergütung, скидка с веса), piem., → tara, → bonifikācija, → refakcija, → fusti, → kalo, → dekalos, → lekāza, → bezemšons u. c.; 3) **daudzuma a.** (Mengenachlaß, Mengenabschlag, скидка с количества), piem., → virsvars, daudzuma → rabats u. c.

kb

2) (Rückvergütung, премия на забор) — atmaksa, ko izdara patērētāju b-ba saviem biedriem gada beigās samērā ar katra biedra iepirkumiem patērētāju b-bā. A-des piešķir pēc valdes priekšlikuma kopsapulce no b-bas gadskārtējā tirā atlikuma, pēc tam kad izdarīti visi citi statūtos paredzētie atskaitījumi. Kopsapulce var nolemt aplēst a-des arī no nebiedru iepirkumiem. Šās a-des nav izmaksājamas, bet ieskaitāmas iestāšanās un paju naudā, ja šie pircēji pēc valdes uzaicinājuma nokārto savu iestāšanos patērētāju b-bā. Agrāk patērētāju b-bu a-des sauca par iepirkumu prēmijām (statūtos: «prēmijas uz iepirkumiem»), bet šis nosaukums atmests. Tādas pašas a-des biedriem piešķir arī dažādi iepirkšanas kooperatīvi un apdrošināšanas kooperatīvi (savstarpējās apdrošināšanas b-bas). Pēdējie tās aplēš samērā ar katra biedra samaksātām apdrošināšanas prēmijām (prēmijas par prēmijām).

aa

Atlaišanas atlīdzība (Abgangsentschädigung, вознаграждение при увольнении) — atlīdzība, kas pienākas bez iepriekšēja uzteikuma un bez dibināta jemesla no darba atlaistam darbiniekam. m

Atlasas (Ausschussware, бракованный товар) — preču šķirošanā atlasītās mazvērtīgākās vai bojātās preces, ko pārdod atsevišķi no pārējām attiecīgas šķir-

nes precēm; piem., salauztās kafijas pupiņas ar mašīnām atšķirotu veselām un pārdod kā atšķirotu preci; keramikas izstrādājumus ar glazūras bojājumiem atšķirotu un pārdod kā a. ka

Atlīdzē (Gebühr, пошлина, sbor) — speciāla atlīdzība par konkrētu publiskas apvienības pakalpojumu (K. Puriņš). Atšķirā no nodokļa a. nav pamatota ar vispārīgu maksātāja pienākumu pret publisko apvienību, bet ar kādu speciālu šās apvienības darbību maksātāja labā. Šis apstāklis arī attaisno jaunradīto apzīmējumu «atlīdzē». Agrāk a-dzes vietā lietotā «nodeva» (Abgabe) uzskatāma kā plašāks koptermins, kas ietver sevī kā nodokļus, tā a-dzes. Tāpat a-dzes atšķiramas no dažādo publisko uzņēmumu un saimniecisko uzņēmumu ienēmumiem, ja šie uzņēmumi iesaistījušies preču un pakalpojumu tirgū, līdzīgi privātām saimniecībām. Tikai jaunākā LV nodevu likumdošanā a-dzes pienācīgi asi norobežotas no nodokļiem un nodevām, īpaši ar LV dokumentu nodokļa (Urkundensteuer, налог с документов) ieviešanu. Vecākajā vācu literatūrā un likumdošanā mantas apgrozības, mantojuma, vekseļu un citus apgrozības nodokļus, kuņģus ievāca a-dzēm raksturīgā formā — ar marķu uzlīpināšanu, bieži nepamatoti apzīmē par a-dzēm. Arī bij. Ljas «zīmognodeva» savā lielākajā sastāvdaļā pēc būtības bija apgrozības nodoklis. Retāki jau tie gadījumi, kad a-dzei dots nodokļa nosaukums. Atkarā no publiskās apvienības pakalpojuma rakstura, a-dzes parasti iedala šādi: 1) → **tiesu a-dzes** (Gerichtsgebühren, Gebühren der Rechtspflege, судебные пошлины, судебные сборы); 2) **administratīvās a-dzes** (Verwaltungsgebühren, админи-

стративные пошлины). Šais gadījumos administratīvās un citas publiskās iestādes pakalpo ar tādu tiesību piešķiršanu, kas reālizējamas l. t. privātā sfairā, bieži vien prasot no šo tiesību izlieto-tājiem zināmu saistošu noteikumu izpildīšanu. Izplatītākās administratīvās a-dzes ir: **a. par izsniegtām apliecībām** (Beglaubigungsggebühren, сбор за засвидетельствование удостоверений), izziņām un pilnvarām, a. par atļauju nodarboties kā advokātam, notāram, tirdzniecības aģentam un citu saimniecisku uzņēmumu vadītājam (šās a. dažkārt apzīmē arī par **koncesiju a.** (Konzessionsgebühren, концессионный сбор), un tās viegli var pārvērsties par nodokļiem); a. par autora tiesību, izgudrotāja tiesību aizsardzību (**patentatlīdzēs**, Patentgebühren, патентный сбор), ordeņu, titulu, akadēmisko gradu piešķiršanu; a. par uzvārda maiņu, pilsoņa tiesību piešķiršanu, pasu un citu personības dokumentu izsniegšanu; **a. par medību, ieroču, riteņbraukšanas, automobiļa vadīšanas atļaujām** (Jagdscheingelder, Gebühren für Gewehrscheine, — für Radfahrerkarten); a. par jaunbūvju un pārbūvju atļaujām un apskatēm (**būvju policijas a-dzes** — Baupolizeigebühren, полиц. строительный сбор); a. par dažādu publisku sarīkojumu pretuguns apsardzību; **a. par svaru un mēru kontroli** (Eichgebühren, плата за поверку и клеймение измерительных приборов и весов); a. par cēlmetalla satūra apliecinājumu kausējumos un izstrādājumos (**raudzes a-dzes**, Gebühren für Punzierung, пошлины за пробирование предметов из благородных металлов); a. par tvaika katlu pārbaudi, par pārtikas vielu un cita veida sanitārām kontrolēm; 3) **pakalpojumu a-dzes**

(Benutzungsgebühren, пошлина за пользование) piešķir personai tiesību izlietot publisko ierīču uzņēmumu, kultūras un higiēnas pasākumu pakalpojumus. Svarīgākās pakalpojumu a-dzes ir: a) kultūras novadā — skolas naudas, a-dzes par pārbaudījumiem, par publisko mākslas iestāžu, institūtu un bibliotēku apmeklējumiem; b) higiēnas un sanitārā laukā — potēšanas a-dzes, a-dzes par dezinfekcijām, apbedīšanas un kapsētu a-dzes, ielu aptīrīšanas un aplaistīšanas a-dzes, atkritumu un saslauku novešanas a-dzes (Abfuhrgebühren, пошлина за вывоз отбросов); c) saimnieciskā nozarē — **tirgus a-dzes** (Marktgebühren, Marktstandsgelder, базарные, ярмарочные и рыночные пошлины, разовый сбор), lopkautuvju, saldētavu a-dzes, a-dzes par publisko mēru un svaru lietošanu, ceļu (Wegeabgaben, дорожный сбор), tiltu, pārceltuvju a-dzes, kanāļu, upju un ostu a-dzes, **pretguns aizsardzības a-dzes** (Feuerwehrgebühren) u. c. Administratīvās un īpaši pakalpojumu a-dzes parasti piekrīt l. t. pašvaldību financēm. Pakalpojumu a-dzēm bieži ir arī obligāto iemaksu (sk. turpmāk) raksturs. A-dzi var piesaistīt vienam noteiktam publiskas apvienības darbības aktam (**individuālatlīdzē**, Einzelgebühr, единичные пошлины); var kā aplikšanas vienību izraudzīties arī zināmu publiskās apvienības darbību kopumu, sadalot to dažkārt atsevišķās sastāvdaļās (**kopatlīdzē**, Bauschgebühr, совокупные пошлины). Kopatlīdzēs ir pārskatāmākas un ērtākas. Ja nosaka vienu caurmēra atlīdzības summu par visu pakalpojumu, tad runā par **cietām a-dzēm** (feste Gebühren, твердые пошлины); ja ņem vērā arī viena

pakalpojuma veida dažādās atšķirīgās pazīmes, tad runā par **mainīgām a-dzēm** (veränderliche Gebühren, переменные пошлины). Mainīgās a-dzes var būt: a) **laika a.** (Zeitgebühren, временные пошлины), kas ņem vērā attiecīgā pakalpojuma norises ilgumu; b) **daudzuma a.** (Mengegebühren, количественные пошлины), kas ņem vērā pakalpojuma apmērus (piem., lappušu skaitu iesniegtā vai izsniegtā dokumenta norakstā); c) **telpu a.** (Raumgebühren, пошлины по вместимости), kas cenšas ievērot ar pakalpojumu saistītās telpas apmērus; d) **vērtības a.** (Wertgebühren, сбор со стоимости), kas samērota ar pakalpojumā figūrējošā objekta vērtību. Likumā dažos gadījumos attiecīgam pakalpojumam noteikta vienīgi minimālā un maksimālā a. un attiecīgai iestādei atstāta tiesība šais robežās pašai noteikt ikreizējās a-dzes apmērus. Ši ir t. s. **ierobežotā a.** (Rahmengebühr, ограниченные пошлины), kas uzskatāma kā īpašs mainīgās a-dzes veids. **A-dzes tarifs** (Gebührentarif, пошлинный тариф) līdzīgi nodokļa tarifam var būt vai nu **summas tarifs** (Betragstarif, тариф в виде суммы), vai **likmes tarifs** (Satztarif, процентуальный тариф). Summas tarifs kā atlīdzību par publiskās apvienības pakalpojumu nosaka noteiktu naudas summu. Likmes tarifs nosaka vai nu noteiktu naudas summu vienai publiskas apvienības pakalpojuma vienībai, vai arī % likmi no attiecīgam pakalpojuma objektam noteiktās vērtības. A-dzes vai nu nomaksā skaidrā naudā (**naudas a.**, Bargebühren, денежный сбор), vai arī maksātājs uzlīmē ar pakalpojumu saistītam dokumentam attiecīgas vērtības zīmogmarkas (**zīmogat-**

līdzē, Stempelgebühr, гербовый сбор). Pēc būtības tuvu a-dzēm stāv **obligātās iemaksas** (Beiträge, взносы), kā, piem., **iemaksas ielu un ceļu izbūvei** (Straßenbaubeiträge, взносы) на постройку улиц и дорог), ko ņem no piegulošo gruntsgabalu īpašniekiem, ugunsdzēsības iemaksas — no ugunsapdrošināšanas s-bām, sociālās apdrošināšanas iemaksas — no darba ņēmējiem un darba devējiem. Starpība ir tikai tā, ka tie pati publiskā apvienība deklarē, kuŗas iedzīvotāju grupas viņas pakalpojumos speciāli ieinteresētas; tām tad nākas izdarīt attiecīgās iemaksas. A-dzes maksāšanas pienākums turpretī nodibinās ar paša subjekta jeb maksātāja iniciatīvu, atzīstot attiecīgā pakalpojuma saņemšanas vēlamību. **A-džu politikas** (Gebührenpolitik, пошлинная политика) iezepunkts ir uzskats, ka tie izdevumi, kas publiskai apvienībai radušies, sagādājot ar savu darbību saimnieciskās priekšrocības zināmām personām, sedzami ar ieinteresēto personu maksājumiem. Tomēr **izmaksu teorijas** (Kostentheorie, теория издержек) prasību, ka a-dzes augstums nosakāms pēc pakalpojumu izmaksām, kādas radušās publiskai apvienībai, a-džu politika var ievērot tikai ar ļoti lieliem ierobežojumiem, jo ar pakalpojumu saistītās izmaksas iespējams aplēst pavisam retos gadījumos. Vēl mazāk nozīmīga a-džu politikai t. s. **derīguma teorija** (Nutzentheorie, теория полезности), kas prasa, a-dzes augstumu samērot ar pakalpojuma derīgumu. A-džu politikā zināmā mērā jāievēro arī maksāspējas princips, nosakot tiem pakalpojumiem, kuŗos ieinteresētas plašākas aprindas, cik iespējams zemākas a-dzes, un dažos gadījumos saimnieciski vājie sub-

jekti pilnīgi jāatbrīvo no a-dzes. Tas sakāms īpaši par dažām tiesu un kultūrālo pakalpojumu a-dzēm. No otras puses, dažiem administratīvo iestāžu pakalpojumiem nosakāmas augstākas a-dzes, lai iedzīvotāji šās iestādes pārāk neapgrūtinātu. Vispār a-džu politikā publiskai apvienībai jāievēro ikreizējais saimniecības un politikas stāvoklis. Vienmēr jāapsver jaūtājums, kādas saimnieciskas sekas būs jaunievedamai vai pārkārtojamai a-dzei un vai tās saskan ar aktuāliem valsts politikas mērķiem. bt

Atlīdzes par automobiļa vadīšanas atļaujām (Gebühren für Kraftwagenscheine, сбор с автомобилей) → Atlīdzē.

Atlīdzes par ieroču atļaujām (Gebühren für Gewehrscheine, плата за разрешение на право иметь оружие) → Atlīdzē.

Atlīdzes par izsniegtām apliecībām (Beglaubigungsgebühren, сбор за засвидетельствование удостоверений) → Atlīdzē.

Atlīdzes par medību atļaujām (Jagdscheingelder, пошлина за разрешение на право охоты) → Atlīdzē.

Atlīdzes par ritenbraukšanas atļaujām (Gebühren für Radfahrkarten, сбор с велосипедов) → Atlīdzē.

Atlīdzes par svaru un mēru kontroli (Eichgebühren, плата за проверку и клеймение измерительных приборов и весов) → Atlīdzē.

Atlīdzes tarifs (Gebührentarif, пошлинный тариф) → Atlīdzē.

Atlīdzība (Entgelt, вознаграждение) → Algu veidi.

Atlīdzības izsolījums (promissio popularis, Auslobung, публичное объявление награды) — publisks (laikrakstos, uzsaukumā u. t. t.) atlīdzības apsoliņums par kādas darbības izdarīšanu. Kamēr šī

darbība nav izdarīta, izsolītājs var savu izsolījumu atsaukt, bet tikai tadā pašā publiskā veidā. kb

Atlīdzināmā vērtība (Ersatzwert, возмещаемая стоимость) → Apdrošināšanas summa.

Atlīdzināšanas pienākums (Ersatzpflicht, обязанность возмещения) → Apdrošinājuma līgums.

Atlīdzu politika (Gebührenpolitik, пошлинная политика) → Atlīdzē.

Atlikuma pārnesums (Saldovortrag, Saldoübertrag, перенос остатка) → Atlikums.

Atlikuma summa (Restbetrag, Spitzenbetrag, сумма остатка) — 1) savstarpēju nolēsumu atlikums, ko parasti samaksā skaidrā naudā vai pārnes uz jaunā nolēsuma perioda kontu;

2) parāda summas atlikums, ko nesedz apaļā summā izdots vekselis un par kuŗu izdod jaunu vekseli vai samaksā skaidrā naudā;

3) akciju atlikums (Rest) → saņāciju gadījumos, piem., ja akciju apmaiņas attieksme noteikta 3:1, tad 7 akciju īpašniekam 1 akcija paliek neapmainīta. kb

Atlikums (Saldo, Überschuf, остаток, сальдо) — summa, par kuŗu kāda konta viena puse lielāka par otru. Atkarā no tam, kuŗa konta puse lielāka, var būt vai nu **dēbeta a.** (Sollsaldo, сальдо дēbeta), vai **kredīta a.** (Habensaldo, сальдо kredīta), kas, kontu slēdzot, jāieraksta tā pretējā pusē. Kontu slēgšanai, izlīdzināšanai pierakstītais a. arvien ir pretējās konta puses summa; tādēļ pēc konta slēguma tā **a-ma pārnesums** (Saldovortrag, Saldoübertrag, перенос остатка) jaunajā kontā arvien jāieraksta tajā pusē, kuŗas a. tas ir, piem., dēbeta a. jāieraksta jaunā konta dēbetā u. t. t. kb

Atlikumu bilance (Saldenbilanz, баланс остатков, сальдовый баланс) — virsgrāmatas kontu dēbeta un kredīta atlikumu pretnostādījums. Bilances vārds te lietots līdzsvara nozīmē, jo dēbeta atlikumu kopsumma līdzinās kredīta atlikumu kopsummai. → Pārbaudes bilance. kb

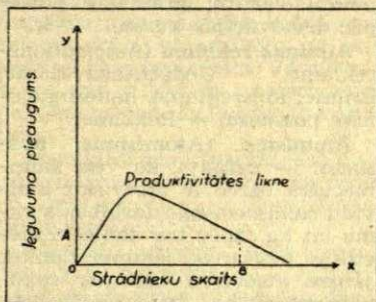
Atlikumu dienas (Restetage, распродажа остатков) → Izpārdošana.

Atm (= atmosfāira) — fizikālās atmosfāirās izteikta spiediena apzīmējums. 1 atm atbilst 760 mm dzīvsudraba vai 10,333 m ūdens staba spiedienam pie 0° C.

Atmaksājams aizņēmums (rückzahlbare Anleihe, погашаемый заём) → Aizņēmums.

Atmaksas āžio (Rückzahlungsagio, ажио при возврате займа) → Ažio.

Atmaksāšanās robeža (предел рентабельности) — tā ražošanas teorijā saucas tas punkts, kuŗā ražošanas faktora vienības radītā

→ ieguvuma pieauguma vērtība līdzinās atlīdzībai par šo ražošanas faktora vienību. Piem., ja zināmā situācijā darba kā ražošanas faktora → produktivitātes līkne būtu tāda, kā tā attēlota zīmējumā, un ja algas augstums līdzinātos OA produkta vienību vērtī-

bai, tad atmaksāšanās robeža būtu ar strādnieku skaitu OB, jo strādnieka B radītā ieguvuma pieauguma vērtība līdzinātos viņa saņemtai algai. aa

Atmešana (derelictio, Aufgabe, Aufgeben, оставление, отречение) — kā īpašuma izbeigšanās veids — brīvprātīga atteikšanās no īpašuma, kas notiek tad, kad īpašnieks lietu atmet. kē

Atmiņas posteņi (Erinnerungsposten, Merkposten, Memoria-posten, Einemarkposten) — bilances aktīvā vai grāmatvedības kontos atminēšanai parādītas norakstītas mantas, kuņu vērtība ievērojami lielāka par bilancē vai grāmatās parādīto, piem., norakstītas ieguldītās mantas, vai arī, kuņu vērtība var pēc kāda laika atkal palielināties, piem., norakstīti nedroši prasījumi. Lai neizslidētu no grāmatvedības kontroles, šās mantas grāmatās parāda zināšanai par RM 1,00 vai RM 0,01. Šādi a. p. rodas arī valūtas devalvācijas gadījumos, ja, piem., ieguldīto mantu vērtību grāmatās pārleš pēc devalvācijas kursa. kb

Atmiņas reklāma (Assoziationsreklame, Gedächtnisreklame, Erinnerungreklame, напоминающая реклама) → Reklāma.

Atomisms (Atomismus, атомизм) — uzskats, ka visa saimnieciskā dzīve ir atsevišķo indivīdu saimnieciskās darbības summa un ka tāpēc par tautsaimnieciskās pētīšanas sākuma punktu jāņem atsevišķā indivīda saimnieciskā rīcība. Šāda pieeja bija, piem., → klasiskajai skolai. Pretējo uzskatu sauc par → universālismu. aa

Atpakaļ sūtītas preces (Retourwaren, Rückwaren, возвращенные товары) — pasūtījuma noteikumiem neatbilstošas preces, kuņas pircējs sūta atpakaļ pārdevējam; tāpat arī ieskatam, izstā-

dīšanai vai komisijas pārdošanai nosūtītās, bet atpakaļ atsūtītās preces. No pārdevēja vai nosūtītāja viedokļa tās sauc arī par atpakaļ saņemtām precēm. kb

Atpakaļējs spēks (Rückwirkung, обратная сила) — likuma vai tiesiska darījuma iedarbības attiecināšana uz iepriekšējo laiku, t. i. uz laiku pirms likuma vai tiesiska darījuma spēkā stāšanās. kē

Atpirkšanas maksa (Rückkauf, выкупной платеж или выкупная премия) → Apdrošināšanas tehnika.

Atprasījums (condictio, Rückforderung, обратное требование) — prasījums no → netaisnas iedzīvošanās.

Atprasu parāds (Holschuld, долг до востребования) — parāds, kas parādniekam jāatmaksā vienīgi tad, kad kreditors to atprasa. Pretstats — → piensu parāds. jg

Atpūta (Ruhestand, отдых) — publiskas iestādes darbinieka stāvoklis pēc dienesta attiecību izbeigšanās darbinieka vecuma vai invaliditātes dēļ. A-tas laikā bij. darbinieks, ja viņš nokalpojīs likumā vai noteikumos paredzēto laiku, saņem → pensiju. m

Atpūtas apgādība (Erholungsfürsorge, попечение во время отдыха) — rīcība, ar ko gādā par strādājošo, invalīdu u. c. veselības uzlabošanu atpūtas namos, atpūtas ceļojumos u. t. t. av

Atpūtas atvaļinājums (Erholungsurlaub, отпуск для отдыха) → Atvaļinājums.

Atpūtas nams (Erholungsheim, дом отдыха) — iestāde, kas kalpo darbinieku atpūtai, viņu fizisko un garīgo spēku atjaunošanai. d

Atradums (Fund, находка) — īpašuma iegūšanas veids. Kustamas lietas, kas nevienam nepieder, kļūst par atradēja īpašumu. Nozaudētas lietas atradējs kļūst

par tās īpašnieku, ja atradējs atradumu pieteicis policijai un sešu mēnešu laikā no policijas sludinājuma dienas īpašnieks neierodas. Ja īpašnieks ierodas, tad atradējam tiesība uz atradēja algu, kas pēc CL nav augstāka par trešo daļu no atrastās lietas vērtības.

kč

Atraitnes pensija (Witwenrente, пенсия вдовы) — periodisks maksājums, ko saņem atraitne pēc sava vīra nāves un sakarā ar viņa nodarbošanos. m

Atraitņa pensija (Witwerrente, пенсия вдовца) — periodisks maksājums atraitnīm pēc viņa sievas nāves, ja sieva vīra darba nespējas dēļ ir to uzturējusi. m

Atrašanās vieta (Standort, местонахождение) → Novietne.

Atrašanās vietas rente (Lage-rente, рента, зависящая от местоположения участка) → Zemes rente.

Atrautā peļņa (entgangener Gewinn, потерянная прибыль) → Zaudējums.

Atribūts (Attribut, атрибут) — kāda objekta nepieciešamā, būtiskā pazīme. Tā, piem., franču filozofs Dekarts (Descartes) par gara a-tu uzskatīja domāšanu, bet par materiālu a-tu — izplatību. lš

Atsaku līgums (Erlaßvertrag, отменяющий договор) → Atcēlīgums.

Atsauksme par aizmugurisku spriedumu (Einspruch gegen ein Versäumnisurteil, отзыв на заочное решение) → Aizmugurisks spriedums.

Atsaukums (Widerruf, отречение, отказ) 1) gribas izteikums, ar ko persona izbeidz kādu tiesisku darījumu vai aktu;

2) (Abruf) → Pirkums.

Atsavinājuma aizliegumi (Veräußerungsverbote, ограничения права отчуждения) — ar likumu,

tiesas lēmumu vai tiesisku darījumu (līgumu, testamentu) radīti aizliegumi atsavināt lietas. Šādiem aizliegumiem var būt absolūts vai relatīvs spēks. Likuma un tiesas lēmuma radītiem aizliegumiem ir absolūts spēks. Ja aizliegums nodibināts ar tiesisku darījumu, tad tam ir tikai relatīvs spēks. kč

Atsavinājuma darījumi (Veräußerungsgeschäfte, сделки, акты отчуждения) — darījumi, kuŗu mērķis ir atsavināt īpašumu, piem.: pirkums, maiņa, dāvinājums. kč

Atsavināšana — 1) (Veräußerung, отчуждение) — brīvprātīga īpašuma tiesību pārņemšana. Pamatā — saistību līgums, piem. → pirkums, kam seko kustamas lietas nodošana vai nekustamas lietas pārrakstīšana zemes grāmatās (→ Ieraksts);

2) (Enteignung) — **piespiedu atsavinājums**, arī **ekspropriācija** (Expropriation, принудительное отчуждение, экспроприация) — nekustamas lietas piespiedu pārņemšana pret atlīdzību valsts vai sabiedriskām vajadzībām uz atsevišķa likuma pamata. Ja vienošanās par atlīdzības apmēru nav panākama, tad tās lielumu nosaka tiesa. kč

Atsavināšanas klauzula (Enteignungsklausel, оговорка, клаузула об отчуждении) → Apdrošinājuma klauzula.

Atsevišķa manta (Sondergut, отдельное имущество) — manta, kas tiek atsevišķi pārvaldīta. Sievas a. m. (bona parapherna) ir tāda manta, par kuŗu vīram nepieder pārvaldības un lietošanas tiesības, kaut arī laulāto starpā nebūtu ar līgumu nodibināta mantas šķirtība. Tāda manta ir manta, ko, dodoties laulībā, sieva paturējusi savā pārvaldībā, kas noder tikai viņas pašas lietošanai, ko sieva nopelna ar savu patstā-

vīgu darbu u. t. t. Bērnu brīva manta ir tāda, kas izņemta no vecāku pārvaldības, ja bērni sašņieguši sešpadsmit gadu vecumu, ir viss, ko bērni ieguvuši ar savu darbu, un manta, kas bērniem nodota brīvā pārvaldībā. kč

Atsevišķais apgrozījums (Einzelumsatz, частный оборот) → **Apgrozījums**.

Atsevišķais konts (Einzelkonto, частный счет) → **Konts**.

Atsevišķais kurss (Einzelkurs, частный курс) → **Biržas kurss**.

Atsevišķās algas izmaksas (Einzelkostenlohn, частные издержки по заработной плате) → **Izmaksas**.

Atsevišķās darboklas (Einzelbetriebe) → **Darbokla**.

Atsevišķās izmaksas (Einzelkosten, частные издержки) → **Izmaksas**.

Atsevišķās materiāla izmaksas (Einzelstoffkosten, частные материальные издержки) → **Izmaksas**.

Atsevišķās speciālizmaksas (Sondereinzelkosten, специальные частные издержки) → **Izmaksas**.

Atsevišķie norakstījumi (Einzelabschreibungen, индивидуальное погашение) → **Norakstījumi**.

Atslodze, eksonerācija (Entlastung, освобождение от ответственности) — formāls lēmums par kādas iestādes vai organizācijas vadītāja vai pārvaldes locekļa atbrīvošanu no atbildības par darbību un rīcību zināmā laikā. Visbiežāk par a-dzi mēdz runāt sakarā ar A/S valžu pārvēlēšanu un vecās valdes pārskatu apstiprināšanu. jg

Atstāju saimniecība (Überhaltbetriebe, хозяйство на перестой) — saimniekošanas veids, atstājot neizcirstu cērtamā dižmeža audzē zināmu daudzumu koku, kuņiem ļauj augt kopā ar jaunizveidoto

audzi vēl pat cirtmetu, lai iegūtu resnāku izmēru materiālus. ve

Atstarpe (Spanne, промежуток) — 1) starpība starp 2 lielumiem, piem., laika sprīdis (Zeitspanne, промежуток времени) no pirmā pasaules kara beigām līdz otra pasaules kara sākumam;

2) starpība starp preču iegādes cenu un pārdošanas cenu ir **tirdzniecības a.** (Handelsspanne, Verdienstspanne) jeb **uzcenojums** (накидка, наценка). Tirdzniecības a-pi parasti noteic tirgotājs, iekalkulējot tāni kopējās izmaksas, paredzamo peļņas tiesu, apgrozījuma nodokli un **kredītcenā** (Zielpreis, кредитная цена) arī **skonto** (Skonto, сконто) un **rabatu** (Rabatt, скидка). Sakarā ar → cenu rēgulēšanu tirdzniecības a-pi mēdz saukt arī par **cenā a-pi** (Preisspanne). Cenu rēgulēšanā izšķir sekojošās cenu a-pes: a) **maksimālā a.** (Höchstspanne). Šo a-pi noteic tādu, ka tā nevar pārsniegt noteiktu summu, ko nevar paaugstināt, cenām ceļoties; b) **minimālā a.** (Mindestspanne). Šo a-pi noteic, lai nodrošinātu tirgotāju intereses; piem., līgumos starp tirgotāju organizācijām un ražotāju kartelēm mēdz noteikt minimālo → **rabatu**, kas piešķirams tirgotājiem; c) **cietā a.** (Festspanne). Šo a-pi izteic ar noteiktu skaitli, piem., RM 0,50 uz 1 kg preces; d) **slīdošā a.** (gleitende Spanne) — procentuāls pieskaitījums noliktavas cenai; e) **norobežotā a.** (Rahmenspanne) rodas, kad noteic zināmas robežas, kuņās a. var svārstīties; ka

3) **kursu a. jeb marža** (Marge, Spanne, Abstand, Spielraum) ir dažādu → kursu starpība vērtspapīriem biržā. **Emisijas a.** (Emissionsmarge) jeb vienkārši a. ir starpība starp dienas kursu un emisijas kursu. Starpību starp kursiem dažādās vietās arbitražas

darījumos sauc par **arbitrāžas a-pi** (Arbitragemarge), bet starpību starp kursiem dažādā laikā → spekulācijas darījumos — par **spekulācijas a-pi** (Spekulationsmarge). Kursu starpību, kas sagādā biržas darījuma dalībniekam peļņu, sauc par **pozitīvo a-pi** (Positivmarge), bet kas sagādā zaudējumus, — par **negatīvo a-pi** (Negativmarge). → Kurss. Birža. Biržas darījumi. vv

Atstatišana civiltiesā (Ablehnung im Zivilgericht, устрaнение, отвод) — noteiktu personu nepielaišana aiz likumīgiem iemesliem noteiktā prāvā a) dot liecību, b) dot lietpratēja atzinumu, c) iztiesāt lietu un d) piedalīties lietā kā prokuroram. jp

Atstumšana no mantojuma (exhereditio, Enterbung, устрaнение от наследства, лишение наследства) — **rikojumā nāves gadījumam** (Verfügung von Todes wegen, распоряжение на случай смерти) izteikta griba, lai tas, kam ir tiesība mantot pēc likuma, nekļūst par mantinieku. Neatraidāmos → mantiniekus var atstumt no neatņemamās daļas vienīgi aiz CL paredzētiem un rikojumā nāves gadījumam tieši norādītiem atbilstoši iemesliem. kč

Atsveķošana, nosveķošana (Harzung, Harznutzung, подсочка) — sveķu iegūšana no augošiem kokiem, l. t. no priedēm. b

Atšķirtības piemaksa (Trennungszulage, приплата раздельно живущим супругам) — algas piemaksa atšķirti dzīvojošiem precētiem strādniekiem; tā parasta kaŗa saimniecības apstākļos. kk

ATT — šai vārdnīcā lietots saīsinājums: Ārējā tirdzniecība un transits.

Attaisnojošie dokumenti (Belege, Unterlagen, Buchungsbelege,

оправдательные документы) — dokumenti, kas nodibina uzņēmuma tiesības vai saistības vai pierāda uzņēmuma mantu izlietošanu uzņēmuma darbā. Izšķir ārējos un iekšējos a-šos d-tus. Ārējos dokumentus saņem vai izsniedz ārpus uzņēmuma stāvošiem, piem., kvītis, lēses, līgumus, pavadzīmes, vekselus, čekus, pārvedumus, korespondenci u. t. t. Iekšējos dokumentus izgatavo pašā uzņēmumā, piem., uzņēmuma saimnieka vai atbildīgo vadītāju rakstveida rikojumus uz līgumiem vai vēstulēm, par darbinieku pieņemšanu vai atlaišanu, algu noteikšanu, atlīdzību izmaksām, dažādas izziņas, nolēsumus, mantu pieņemšanas un izsniegšanas zīmes, aktus par cenu paaugstināšanu, pazemināšanu vai bojātu preču iznīcināšanu, algu un atlīdzību sarakstus, avansu un izdevumu nolēsumus u. t. t. Pie a-šiem d-tiem jāpieskaita arī uzņēmuma grāmatas un atsevišķu grāmatu ieraksti. Darījumus pēc dokumentiem parasti ieraksta **chronoloģiskās grāmatās**, un šo grāmatu ieraksti savukārt noder par a-šo d-tu ierakstiem (pārnesumiem) pārējās grāmatās. Arī šādi pārnesumi savstarpēji jādokumentē: vienā grāmatā jānorāda, uz kādu grāmatu ieraksts pārņests, un otrā grāmatā atkal jānorāda, no kādas grāmatas ieraksts pārņests. Šādas atzīmes kārtīgā grāmatvedībā pilnīgi nepieciešamas, lai ar to palīdzību varētu izsekot katra darījuma grāmatojumam cauri visai grāmatu sistēmai un pārbaudīt ierakstu pareizumu un saskaņu ar oriģināldokumentiem. kb

Attaisnošana (Freisprechung, оправдание) — sprieduma veids krimināltiesā, kad nav iegūti pietiekami pierādījumi par tiesājamā vainīgumu. Saskaņā ar Ljas KPL

(784. p.) tiesājamo attaisno tais gadījumos, kad nodarijums, par kuru tas apsūdzēts, nav pierādīts, likumīgu iemeslu dēļ nav pieskaitāms par vainu vai nav aizliegts likumos ar soda priedudējumu. lš

Attālākās kārtas labums (Gut entfernterer Ordnung, благо внешнего порядка) → Labumi.

Attālums (Entfernung, расстояние). Ja punktu P_1 un P_2 → koordinātas ir x_1, y_1, z_1 un x_2, y_2, z_2 to attālumu d noteic ar formulu

$$d = \sqrt{(x_1 - x_2)^2 + (y_1 - y_2)^2 + (z_1 - z_2)^2}.$$

Punkta $P(x_1, y_1)$ attālums no taisnes $Ax + By + C = 0$ (→ Taisnes vienādojums) ir

$$d = \frac{Ax_1 + By_1 + C}{\sqrt{A^2 + B^2}}$$

Punkta $P(x_1, y_1, z_1)$ attālums no plākšmas $Ax + By + Cz + D = 0$ (→ Plākšmas vienādojums) ir

$$d = \frac{Ax_1 + By_1 + Cz_1 + D}{\sqrt{A^2 + B^2 + C^2}}$$

Kvadrātsaknes zīmi (+ vai -) abos pēdējos gadījumos izraugās tā, lai d nebūtu negatīvs. ef

Atteikšanās (Verzicht, отказ, отречение) — gribas izteikums, ar ko persona atsakās no kādas viņai piederošas tiesības. Bieži atteikšanās rada tiesiskas sekas tikai pēc tam, kad to otra persona pieņēmusi. kč

Atteikšanās iesniegt pārsūdzību (Rechtsmittelverzicht, отказ от обжалования) → Pārsūdzība.

Atteikšanās no liecības došanas tiesā (отказ от дачи показания на суде) → Liecinieks.

Attēls (Bild, изображение, образ) → Reklāma.

Attēlu diagramma (Bilderdiagramm, образная диаграмма) → Grafiskie attēli.

Attiecību skaitļi (Beziehungszahlen, относительные величины) → Relatīvie skaitļi.

Attieksmju skaitļu metode (Äquivalenzziffermethode, метод относительных величин) — kalkulācijas paņēmieni kāda perioda izmaksu sadalīšanai uz vairākām radniecisku ražojumu šķirnēm ar attieksmju skaitļu palīdzību. Attieksmju skaitļi ir izmaksu attieksmju skaitļi, kas iegūti uz rūpīgu novērojumu pamata. Lietošanas priekšnoteikums: vienveidīgu radniecisku ražojumu tekoša izgatavošana, jo jauniem ražojumiem tādu attieksmju skaitļu nevar būt. kb

Attirgus (Nachmarkt) → Tirgus.

Attīrītā iedzīvotāju bilance (bereinigte Bevölkerung- oder Lebensbilanz, очищенный баланс населения) → Iedzīvotāju dabiskās kustības statistika.

Attīstība (Entwicklung, развитие) → Evolūcija.

Attīstības tendence jeb **sekulārā tendence** (Entwicklungstendenz, säkuläre Entwicklungstendenz, тренд) → Trends.

Attīstīta funkcija (entwickelte Funktion, явная функция) → Atklāta funkcija.

Atturības biedrība (Antialkoholverein, общество трезвости) → Abstinences kustība.

Atturības kustība (Antialkoholbewegung, движение в пользу трезвости) → Abstinences kustība.

atu (= Atmosphäre, Unterdruck) — vācu apzīmējums tehniskās atmosfāirās izteiktam gāzes vai tvaika zemspiedienam.

atū (= Atmosphäre, Überdruck) — vācu apzīmējums tehniskās atmosfāirās izteiktam gāzes vai tvaika pārspiedienam.

Atvairīšanas muita (Abwehrozoll, оборонительная пошлина) → Muita.

Atvaļinājums (Urlaub, отпуск) — brīvlaiks, ko darbinieks saņem pēc likuma vai darba līguma noteikuma. Izšķir 1) **atpūtas** jeb **kārtējo atvaļinājumu** (Erholungsurlaub, eigentlicher Urlaub, очередной отпуск), kas paredzēts darbinieka atpūtai ik gadus; a-ma laikā pienākas parastā alga (bezahlter Urlaub); 2) **ārkārtējo atvaļinājumu** (uneigentlicher Urlaub, внеочередный отпуск), ko piešķir sevišķu publisku uzdevumu (tiesas, policijas, ugunsdzēsēju vai citu iestāžu rīkojumu) veikšanai vai personiskām vajadzībām (izglītības nobeigšanai). Publisku uzdevumu veikšanas laikā parasti algu maksā, kamēr personiskām vajadzībām piešķir bezalgas a-mu, ja darba līgumā nav noteikts citādi; 3) **slimības** (Krankheitsurlaub, отпуск по болезни) vai **dzemdību atvaļinājumu** (Wöchnerinnenurlaub, отпуск родилницам), ko piešķir veselības stāvokļa uzlabošanai vai sakarā ar grūtniecību un dzemdībām. Pa a-ma laiku darba vieta maksā algu vai sociālās apdrošināšanas iestāde naudas pabalstu. m

Atvasāja saimniecība (Ausschlagbetrieb, Niederwaldbetrieb, низкоствольное хозяйство) — saimniecības veids ar zemu cirtmetu lapu koku mežā; cērt samērā jaunas audzes un atjaunošanos panāk ar nocirsto koku atvasēm. ve

Atvasājs (Ausschlagwald, Niederwald, поросль, порослевый лес) — mežaudze, kas radusies no celmu vai sakņu atvasēm (lapu koki). Kokus nocērtot, no snaudošiem pumpuriem rodas atvases, kas sākumā attīstās ļoti strauji un pārspējoši no sēklām izaugušos kokus. Vēlāk to augšana palēninās. Techniskā ziņā koki mazvērtīgāki, noderīgi malkai.

Cirtmeti ir zemi: baltalkšpiem 15—20 g., pārējiem lapu kokiem — 50—60 g. Cērt parasti kalcirtes veidā.

Atvasinātā firmas vērtība (abgeleiteter Firmenwert, производственная стоимость фирмы) → Firmas vērtība.

Atvasinātā funkcija jeb **atvasinājums** (Ableitung einer Funktion, производная функция или производная) — funkcijas maiņas Δy un argumenta maiņas Δx (→ Variābilo maiņa) attiecīgas robeža (ja tā eksistē; → Robeža), kad $\Delta x \rightarrow 0$ (→ Bezgalīgi mazs lielums). Funkcijas $y=f(x)$ atvasināto funkciju apzīmē ar y' vai $f'(x)$ vai $\frac{dy}{dx}$ (→ Diferenciālkvocients); pēc definīcijas ir

$$y' = f'(x) = \frac{dy}{dx} = \lim_{\Delta x \rightarrow 0} \frac{\Delta y}{\Delta x} = \lim_{\Delta x \rightarrow 0} \frac{f(x + \Delta x) - f(x)}{\Delta x}$$

Piem., kad $y = x^2$, tad $y' =$

$$= \lim_{\Delta x \rightarrow 0} \frac{(x + \Delta x)^2 - x^2}{\Delta x} = \lim_{\Delta x \rightarrow 0} (2x + \Delta x) = 2x.$$

Funkcijas $f'(x)$ atvasinājumu sauc par $f(x)$ otro atvasinājumu un apzīmē ar y'' vai $f''(x)$. Pēdējā atvasinājumu sauc par $f(x)$ trešo atvasinājumu un apzīmē ar y''' vai $f'''(x)$. f'' , f''' u. t. t. ir **augstāko kārtu atvasinājumi** (höhere Ableitungen, производные высших порядков), kamēr f' ir $f(x)$ pirmais atvasinājums. Par vairāku argumentu funkciju atvasināšanu → Parciālais atvasinājums. ef

Atvasinātās darboklas (abgeleitete Betriebe) → Darbokla.

Atvasinātie skaitļi (abgeleitete Zahlen, производные числа) —

statistikā no absolūtiem skaitļiem aplēsti lielumi: relatīvie skaitļi, vidējie lielumi u. c. Piem.: Automobiļu skaits Ljā 1939. 1. 1.

	Absol. sk.	Atvasin. (resp. relatīv.) sk. %
Personu automobiļi	3399	50,83
Autobusi	342	5,11
Preču automobiļi	2946	44,06

Kopā 6687 100,00
kz

Atvēršanas bilance (Eröffnungsbilanz, начинательный баланс) → Bilance.

Atvilkums (Abzug, отчисление) — 1) no izpelnītās algas ieturamā summa (Lohnabzug), piem., sociālās nodevas, nodokļi, iemaksas, ziedojumi, algu avansi, soda naudas, piedziņas pēc tiesu izpildrakstiem u. t. t. No izpelnītās (bruto) algas, atskaitot a-mus, dabū izmaksājamo (neto) algu;

2) vispār no izmaksājāmās naudas summas ieturamā daļa. → Atlaide. kb

Atzīmju lapu kontroles veids (Kontrollhefts-system, система контрольных карточек) → Laika kontrole. vv

Atzīmju postenis (Merkposten, Notizposten, durchlaufender Posten) — → bilances priekšailē vai ārpus bilances informācijai ievietots postenis. Dažreiz a. p-ņus parāda arī bilances aktīvā un pasīvā, kas nav pareizi darīts. A. p-ņi nav uzņēmuma mantas vai parāda posteņi, bet piezīmes par uzņēmuma rīcībā esošām svešām → mantām un to devējiem, uzņēmumam piederošiem → drošību veidiem un to atrašanās vietu, → varbūtējiem parādājiem un → varbūtējiem prasījumiem u. c. Par a. p-ņiem praksē sauc arī pilnīgi norakstīto ieguldīto mantu vai prasījumu

kontrolei grāmatās un bilancē atstātos RM 1,00 vai tml. posteņus, ko pareizāk saukt par → atmiņas posteņiem. → Drošības. Galvojumu grāmatošana. kb

Atzinums (Gutachten, заключение) — 1) amatpersonas vai iestādes lēmums; 2) lietpratēja atsauksme.

Atziņa (Erkenntnis, познание) — patiesa un droša zināšana par lietu sastāviem. No zinātniskas a-ņas, kas ir pamatota un iekļauta zināmā sistēmā, jāatšķir reliģiskā un mītoloģiskā a., kas dibināta uz ticību un atklāsmi. A-ņas ideāls ir, lai tā būtu patiesa un vispārnozīmīga. Visvairāk šim ideālam tuvojās a. par ideāliem priekšmetiem (t. i. tādiem, kas nepiepilda telpu un ir pārļaicīgi), kā, piem., matēmatiskā a. A. ir pieredzes un domāšanas faktoru kopdarbības rezultāts, kad uzskatāmībā do to saista ar domāšanas principiem. Par a-ņas drošību un vispārnozīmību izteikti dažādi uzskati. Skepticisms (скептицизм) domā, ka patiesa un droša a. nemaz nav iespējama. Subjektīvisms (субъективизм) spriež, ka katra a. ir subjektīva resp. atkarīga no atzinēja subjekta un nav vispārnozīmīga. Relatīvisms (релятивизм) uzsvē, ka a. ir nozīmīga tikai zināmajam laikam un zināmai vietai/Attiecīties uz a-ņas avotiem, arī pastāv dažādas teorijas: racionālisms (рационализм) uzsvē, ka a-ņas avots ir domāšana, ne pieredze. A. top ar prāta radošu darbību. Empīrisms (эмпиризм) aprāda, ka pieredze ir primārais elements katrā a-ņā, jo bez pieredzes vispāri neesot iespējama nekāda a. Kriticismis (критицизм) nostājas abu augšminēto virzienu samierinātāja lomā, aprādot, ka a-ņas veidošanā piedalās divi faktori: pieredzes sniegtā viela (aposteriorais ele-

ments) un domāšanas formas (apriōrais elements), kas šo vielu aprakstādā. Attiecoties uz **atziņas priekšmetu** (Erkenntnisgegenstand, предмет познания), izteikti dažādi uzskati: reālisms apgalvo, ka pastāv no mūsu apziņas saturiem neatkarīga reālitate, kuŗu izpētīt ir zinātnes un — pēdējā skatījumā — arī metafizikas uzdevums. Ja mēs par kādu reālitatei domājam, tad tas nenozīmē, ka šo reālitatei izveidojam tikai domāšanā un tā nepastāv neatkarīgi no šās domāšanas. Ideālisms (jāatšķir no ideālisma ētiskā nozīmē, kur aplūko cilvēka darbības pamata kritērijus) uzsver, ka neeksistē no domāšanas neatkarīga reālitate. Reālitate ir vienīgi mūsu apziņas saturs, mēs to izveidojam domāšanas formās. Nevis reālitate noteic apziņu, bet gan otrādi — apziņa noteic reālitatei. Tāpēc a. nav vis reālitates attēls (kā domā reālisms), bet gan konstrukcija. Reālisma un ideālisma pretstats ir viena no vis svarīgākajām pamata problēmām a-ņas mācībā. Fainomenālisms apgalvo, ka pastāv no apziņas neatkarīga reālitate (t. s. lietas sevi, «Dinge an sich» Kanta nozīmē), bet šī reālitate ir neizzināma, mūsu a. to nespēj tvvert. Mēs varam izzināt vienīgi šās neatkarīgās reālitates parādības, kuŗas uztveram apziņā. Tādā kārtā parādībās neatsedzas pati reālitates būtība. bet tajās atrodam vienīgi norādījumus par šo būtību. lš

Atziņas priekšmets (Erkenntnisgegenstand, предмет познания) → Atziņa.

Atziņas teorija (Erkenntnistheorie, теория познания) — filozofijas daļa, kas pēti atziņas avotus, atziņas iespējamās robežas un atziņas nozīmību. A. t. tātad iztirzā atziņas materiālos

priekšnoteikumus, kurpretī loģika noskaidro atziņas formālo pusi. A. t-jai jāizšķir divas lielas problēmas: pirmkārt, jautājums par atziņas avotu un atziņas tapšanu. Še iztirzā a. t-jas ģenētisko pusi. Otrkārt, a. t-jai jānoskaidro kritiskā puse: kas ir īsta atziņa, kā tā vispār iespējama, kādi ir tās priekšnoteikumi? Te arī jautājums — kas ir patiesība? Problēmu, kā atziņa vispār iespējama, visasākā veidā uzstādījis Kants (1721.—1804.), noskaidrojot jautājumu, par cik atziņu noteic domāšanas elementi un par cik to konstituē pieredze. lš

Atzišanās ārpus tiesas (außergerichtliches Anerkenntnis oder Geständnis, внесудебное признание) — apstiprināšana mutes vārdiem vai ar rakstu, ka eksistē apstiprinātājam nelabvēlīgs apstāklis ar tiesisku nozīmi. Personai, kas uz šāda apstiprinājuma pamato savas tiesības, tas jāpie-rāda tiesā. jp

Atzišanas prasības (Feststellungsklagen, иски о признании) — CPL 3. pantā paredzētās prasības, kuŗu nolūks ir panākt, lai tiesa ar spriedumu noteiktu, vai starp prāviniekiem pastāv vai nepastāv tiesiska attieksme. jp

Auditorija (Auditorium, аудитория) — 1) telpa, kuŗā lasa lekcijas;

2) klausītājiem, kas ieradušies uz lekciju.

Audzē gaidāmā vērtība (Bestandserwartungswert, ожидаемая капитальная стоимость насаждений) → Gaidāmā vērtība. ve

Audzēšanas kontingents (Anbaukontingent, контингент разведения) — audzēšanas piespiedu rēgulēšana lauksaimniecībā atkarā no vajadzības, lai novērstu pārprodukciju vai sa-niegtu produkcijas pieaugumu.

Parasti lauksaimnieki var ražot savā saimniecībā ko un cik grib; tikai izņēmuma gadījumos valdība ķeras pie ierobežojumiem, kontingējot auga (piem., cukurbiešu, tabakas) lauku platību. eš

Audzēšanas un nodošanas līgums (Anbau- und Lieferungsvertrag, договор разведения и поставки, договор контрактации) — līgums par lauksaimniecības ražojumu audzēšanu un nodošanu. Šādiem līgumiem ir liela nozīme dārkopībā, sakņkopībā un linkopībā. Ar a. u. n. l-miem augļu un sakņu pārstrādāšanas uzņēmumi laikus nodrošinās ar paredzēto daudzumu pārstrādājamo ražojumu par iepriekš noteiktu cenu. Šādus audzēšanas līgumus noslēdz pēc attiecīgu uzraudzības iestāžu apstiprināta parauga. Ipašs a. u. n. l-ma paveids ir sēklas materiāla — labības, kartupeļu u. c. — pavairošanas un nodošanas līgums (Vermehrungsvertrag), kad ražojumu saņēmējs piegādā audzētājam sēklas izejmateriālu. A. u. n. l-mi mēdz būt Ljā (cukurbiešu, tabakas, kāpostu audzēšana un nodošana), bet sevišķi tie izplatīti LV. eš

Audzīnāšana arodam (Berufserziehung, воспитание профессиональное) → Arodizglītība.

Audzīnāšanas pabalsts (Erziehungsbefehl, пособие на содержание) — naudas palīdzība, ko māceklis saņem amata mācības laikā no meistara pēc mācības līguma; tiesiski tā nav uzskatāma par darbu → algu. m

Audzīnātājmuītas (Erziehungszölle, воспитательные пошлины) → Muītas.

Audzūbērnis (alumnus, Pflegekind, приемльш) — gādībā un audzināšanā pieņemts svešs bērns, kam ir gan tiesība uz pensiju pēc audzinātāja nāves, bet nav man-

tošanas tiesību, pretēji adoptētam bērnam. m

Augkopība (Pflanzenbau, растениеводство) — lauksaimniecības ražošanas nozare un zinātne, kas apskata laukaugus, to augšanas prasības un audzēšanas paņēmienus. A-bas mācību iedalā **vispārīgā** (Pflanzenbaulehre, общее растениеводство) un **ipatnējā** (spezielle Pflanzenbaulehre, специальное растениеводство). Vispārīgā a. apskata sēklu, sēju, sējumu kopšanu, ražas novākšanu un uzglabāšanu. Ipatnējā a. apskata lauku kultūraugus, to augšanas prasības un audzēšanas paņēmienus. Ipatnējās a-bas apskatā ietilpst augu grupas: labības, pākšaugi, eļļas augi, garšaugi, lapaugi, šķiedraugi, bumbuļaugi, sakņaugi, sienaugi. l

Auglība (Fruchtbarkeit, плодородность) — 1) zemkopībā — augsnes dabiskās ražošanas spējas. Auglīgas augsnes dod vairākkārt augstākas ražas nekā neauglīgas. Mitruma apstākļu nokārtošana un augsnes īpašību uzlabošana ar kalpošanu, merģeļošanu un piemērotu mēslošanu ievērojami paceļ a-bu. Dabisko a-bu augsnes iegūst dabiskās veidošanās kārtā bez cilvēku palīdzības. Šī a. ir vērtīgāka par mākslīgo augsnes a-bu, ko tai piešķir cilvēks ar ielabošanu. Mākslīgā augsnes a. zūd, tīklīdz cilvēks par to vairs nerūpējas. Vairums Ljas augšņu ir mākslīgi auglīgas;

2) vaislība/fizioloģiskā nozīmē — vairošanās veiksme augu un dzīvnieku valstī (arī cilvēkam) dzimšanas vai bezdzimšanas kārtā. A. mērojama ar kopējo pēcnācēju un vairošanās gadījumu skaitu. Augi dod šādu sēklu skaitu gadā: ceļmallapas 14 000, pērkones 12 000; sporu skaits sporaugiem sniedzas miljonos. Starp dzīvniekiem — zivīm daudz

ikru. Zīdītājiem a. samērā maza, sevišķi lielākiem. Cilvēkiem uz katru laulību iznāk 3—4 bērni, uz 8—9 laulībām viena neauglīga. 1

Auglības skaitļi (Fruchtbarkeitsziffer, числа плодovitости) — īpaši → relatīvie skaitļi statistikā, kas rāda, cik dzimušo nāk uz noteiktu skaitu (parasti 1000) dzemdēt spējīgā vecumā (parasti 15—45 g., Ljā 15—49 g.) esošu sieviešu. Tie pietiekami precīzi raksturo iedzīvotāju dzimstības biežumu, jo ir savā starpā labāk salīdzināmi nekā, piem., uz 1000 iedzīvotājiem aplēstais dzimušo skaits. kz

Augļi — 1) (fructus, Früchte, плоды) — labumi, ko iegūst no galvenās lietas periodiskos laika sprīžos. Dabā iegūtos labumus sauc par **dabiskiem augļiem** (natürliche Früchte, натуральные плоды) (dzīvnieku pieaugums, siens u. t. t.). Ienākumu, ko dod lieta, sauc par **civiliem augļiem** (zivile, bürgerliche Früchte, цивильные плоды) (procenti, ires maksa u. t. t.), bet ar darbu iegūtos labumus sauc par **rūpniecības** (vai darba) **augļiem** (industrielle Früchte, промышленные плоды) (labība, saknes u. t. t.). Galvenās lietas īpašnieks kļūst arī par tās a-ļu īpašnieku, tiklīdz tie rodas. kē

2) (Kapitalzins, Zins, проценты) — kapitāla ienesa neatkarīgi no tam, vai kapitāls apgrozījies paša kapitāla īpašnieka vai svešā uzņēmumā. Lietojot terminu šādā nozīmē, mēdz šķirt **sākotnējos augļus** (ursprünglicher Zins, первичные проценты), ko saņem kapitāla īpašnieks, ja viņš apgroza kapitālu pats savā uzņēmumā, no **aizdevuma augļiem** (Darlehenszins, проценты по ссудам, ссудные проценты), ko saņem kapitāla īpašnieks, ja viņš aizdod savu kapitālu svešam uz-

ņēmumam. Pirmos sauc dažreiz arī par **kapitāla cenu** (Kapitalpreis, цена капитала), bet otrus par **kredīta augļiem** (Kreditzins, кредитные проценты);

3) kapitāla ienesa, ja kapitāls apgrozās nevis kapitāla īpašnieka, bet gan svešā uzņēmumā. Tautsaimniecības teorētiskajos apcerējumos termins a. visbiežāk lieto šai izpratnē, kāpēc pie tā ieteicams pieturēties un, ja kapitāls ir apgrozījies paša īpašnieka uzņēmumā, tad augļu vietā lietot terminu **kapitāla ienesa** (Kapitalertrag, доход от капитала). A-ļus mēdz mērit, izsakot tos % no kapitāla summas, pie kam dabūto rezultātu sauc par **augļu likmi** (Zinssatz, Zinsfuß, процентная ставка). Piem., ja kapitāls ir Ls 200,—, bet a. Ls 8,—, tad a-ļu likme ir 4%. Augļu veidi: a) **bruto augļi** (Bruttozins, roher Zins, брутто проценты) un **neto augļi** (Nettozins, reiner Zins, нетто проценты). Bruto a-ļos ietilpst bez tīriem augļiem jeb neto augļiem arī tādas sastāvdaļas, kas pēc savas būtības nav a., piem., atlīdzība par risku un dažādu izmaksu atlīdzība, kas saistās ar aizdevuma izsniegšanu. Lietojot terminu a. tautsaimniecības teorijas apcerējumos, arvienu ir domāti neto a., kas pēc savas būtības ir → ienākums no kapitāla jeb kapitāla tīrienesa; b) **naturālie augļi** (Naturalzins, натуральные проценты) un **augļi naudā** (Geldzins, денежные проценты). Pirmie ir tai gadījumā, kad aizņēmējs a-ļus maksā produktos, piem., ja aizdevums ir bijis labībā un arī a. samaksāti labībā, bet otri — ja a-ļus maksā naudā; c) **nominālie augļi** (Nominalzins, номинальные проценты) un **reālie augļi** (Realzins, реальные проценты). Pirmie ir a. naudā, izteicot % veidā, piem.,

5%, bet otri rāda pirkstspējas starpību starp aizdoto summu aizdošanas brīdī un aizdoto summu plūs a. atdošanas termiņā. Kā no teiktā redzams, reālo a-ļu lielums ir lielā mērā atkarīgs no naudas pirkstspējas. Ja, piem., nōminālie a. būs 5%, bet no aizdošanas dienas līdz atdošanas termiņam naudas pirkstspēja būs pieaugusi par 5%, tad reālie a. būs 10%, bet, ja naudas pirkstspēja būs samazinājusies par 9%, tad reālie a. būs — 4%; d) **cietie augļi** (fester Zins, твердые проценты) un **mainīgie augļi** (variabler Zins, переменные проценты). Pirmie ir tad, ja aizdevuma līgumā ir minēta noteikta un nemainīga a-ļu likme, piem., 4%, bet otri ir tad, ja aizdevuma līgumā ir paredzēts, ka a-ļu likme var mainīties atkarā no zināmiem apstākļiem, piem., atkarā no tam, kā mainās emisijas bankas → diskonta likme; e) **nōminālie augļi** (Nominalzins, номинальные проценты) un **efektīvie augļi** (Effektivzins, эффективные проценты). Ja kāds, piem., par Ls 800,— nopērk obligāciju, kam nōminālā vērtība ir Ls 1 000,— un kas ienes gadā 5% a-ļu, tad nōminālie a. būs 5% gadā, bet tā kā pircējs šai obligācijā būs faktiski ieguldījis tikai Ls 800,—, tad tie viņam ienesīs Ls 50,— jeb 6,25% gadā, kas šai gadījumā būs efektīvie a.; f) **līgumiskie augļi** (vertragsmäßiger Zins, договорные проценты) un **likumiskie augļi** (gesetzlicher Zins, законные проценты). Pirmie ir aizdevēja un aizņēmēja savā starpā noligtie a., bet otri ir ar likumu noteikti tam gadījumam, ja starp aizdevēju un aizņēmēju kaut kāda noteikta a-ļu likme nebūtu nolīgta; g) **brīvie augļi** (freier Zins) un **saistītie augļi** (gebundener Zins). Ja a-ļu likme nav ar likumu kaut kādā veidā ierobežota un tā veidojas brīvā

tirgū, tad šādus a-ļus sauc par brīviem a-ļiem. Ja a-ļu likme ir ar likumu kaut kādā kārtā ierobežota, piem., noteikta maksimālā a-ļu likme, tad ir saistītie a.; h) **augļu augļi** (Zinseszins, сложные проценты) — a., kas rodas, ja katrā noligtā perioda (parasti viena gada) beigās pienākošos a-ļus pieskaita kapitālam un nākamā perioda beigās aplēs a-ļus no šās tādā kārtā dabūtās kopsummas. → Augļu teorijas. Augļu formulas. Kapitāls. Ienesa. Ienākums. Diskonts. Ienākums no kapitāla. Rente. Interese. aa

Augļi naudā (Geldzins, денежное выражение процентов на капитал) → Augļi.

Augļošana (Wucher, ростовщичество) — sodāms nodarījums, kad → delinkvents ar nolūku gūt mantisku labumu, izmantodams kādas personas grūto materiālo stāvokli, aizdod šai personai mantiskas vērtības ar nosacījumiem, kas pārmērīgi apgrūtina viņu. A. tātad neattiecas vienīgi uz naudas saistībām, bet arī uz pārējiem mantiskiem darījumiem, piem., labības aizdošanu, pieprasot par to pārāk lielu ekvivalentu labībā. Ištais a-nas darījumu lauks tomēr ir kredita darījumi. A-nas kā noziedzīga nodarījuma būtiskās pazīmes ir 3: 1) pretatbildības darījuma noslēgšana ar zināmu personu; 2) citas personas smagā materiālā stāvokļa izmantošana; 3) nenormāli zemāka mantiska labuma iegūšana, salīdzinot ar to, ko apņemas turpmāk atdot kreditoram. Tāpēc arī kapitāla aizdošana pret augļiem, kas nepārsniedz likumā paredzēto augstāko procenta normu, nav sodāma. Ljas SL soda a-nu ar cietumu (568. p.). Ja a. izdarīta amata veidā, tad vainīgais sodāms ar pārmācības namu. Ja a-nu izdarījis aizdevu kases turētājs vai

tās darbinieks, tad tiesa var atņemt vainīgajam uz visiem laikiem tiesību turēt aizdevu kasi vai būt tajā par kalpotāju. Likums atņem arī a-nas darījumiem civiltiesisko aizsardzību: a-nas saistība atzistama par spēkā neesošu, bet aizdevējs nezaudē tiesības saņemt atpakaļ patiesi aizdoto, atskaitot jau saņemtus maksājumus. Lai apkarotu a-nu kā sociāli kaitīgu parādību, SL soda arī trešās personas par a-nas saistības izlietošanu, t. i. sodāms ikviens, kas ieguvis un uzrādījis piedziņai apzināti a-nas saistību vai saņēmis pēc tās apzināti a-nas maksājumu. Sai gadījumā tātad jāpierāda nodarījuma subjektīvā puse, t. i. ka trešā persona tiešām zinājusi, ka rīkojusies ar a-nas saistību. A-nas darbība uzskatāma no SL viedokļa par pabeigtu jau darījuma noslēgšanas momentā, kaut arī kaitējums vēl nebūtu iestājies. Te pietiek ar kaitējuma konkrētiem draudiem, lai varētu piemērot sodu.

Augļu aizņēmums (verzinsliche Anleihe, процентный заем) → Aizņēmums.

Augļu arbitražā (Zinsarbitrage, арбитраж ссудных процентов) — vienā laikā dažādās vietās pastāvošu augļu likmju dažādību izmantošana peļņas gūšanai. Arbitražieris izmanto īstermiņa kredītu valstī ar zemu augļu likmi un tādā kārtā iegūtos maksājumus līdzekļus izlieto īstermiņa kredīta izsniegšanai valstī ar augstu augļu likmi.

Augļu augļi (Zinseszins, сложные проценты) → Augļi. Augļu formulas.

Augļu augļu matēmatika (Zinseszinsrechnung, математика сложных процентов) — finanču matēmatikas elementārā daļa, kas izseko sakariem, kādos ir aizdevuma lielums pirms un pēc augļu

augļu pieskaitīšanas, augļu likme un augļu kapitālizācijas periodu skaits. Par augļu kapitālizāciju a. a. m-kā sauc augļu pieskaitīšanu aizdevuma summai, ko izdara katra paredzētā perioda (kapitālizācijas perioda) beigās ar nolūku par nākamo kapitālizācijas periodu ņemt augļus no šādā kārtā palielinātās summas (par anticipāto augļu maksāšanu → Ilgtermiņa aizņēmumu deldēšana; par kapitālizāciju vārda parastākā nozīmē → Rente). Par kapitālizācijas periodu mēdz izraudzīties gadu vai isāku laika posmu. Ja apzīmē augļu likmi, pēc kuņas kreditoram pienākas augļi par vienu kapitālizācijas periodu, ar $p\%$, augļu kapitālizācijas periodu skaitu ar n , aizdevuma sākuma summu ar K_0 , un aizdevuma summu pēc tam, kad tai pieskaitīti augļu augļi n augļu kapitālizācijas perioda laikā, ar K_n , tad a. a. m-kas pamata sakarība izteicas formulā

$$K_n = K_0 \left(1 + \frac{p}{100}\right)^n.$$

Izteiksmi $1 + \frac{p}{100}$ sauc par **pie-**

auguma reizinātāju (Aufzinsungsfaktor, пролонгационный множитель, множитель прироста) un tā apgriezto lielumu

$\frac{1}{1 + \frac{p}{100}}$ par **diskonta reizinātāju**

(Abzinsungsfaktor, дисконтный множитель). Augļu augļu formulās paredzētos šo reizinātāju kāpinājumus izdara ar logaritmu palīdzību vai nolasa īpašās **augļu augļu tabulās** (Zinseszinstabelle, таблица сложных процентов). Pieauguma un diskonta reizinātāji nodēer ne tikai ar zināmu krāšanas mērķi noguldāmās summas un zināma aiz-

devuma atmaksāšanas summas atrašanai, bet arī dažādos termiņos izdarāmu, bet savā starpā līdzvērtīgu maksājumu atrašanai. Agrāku maksājumu noved uz vēlāku brīdi (prolongē), reizinot to ar pieauguma reizinātāju tādā pakāpē, cik augļu kapitālizācijas periodu starplaikā. Tāpēc pieauguma reizinātāju sauc arī par prolongācijas reizinātāju. Vēlāku maksājumu noved uz agrāku brīdi (diskontē), reizinot to ar diskonta reizinātāju tādā pakāpē, cik augļu kapitālizācijas periodu starplaikā. Augļu likmi šiem salīdzinājumiem izraugās tādu, par kādu attiecīgo summu būtu bijis iespējams ieguldīt, ja to saņemtu agrākajā no abiem brīžiem. Biežāka augļu kapitālizācija, t. i. isāki augļu kapitālizācijas periodi citos līdzīgos apstākļos rada lielāku aizdevuma summas pieaugumu. Ja augļu likme garākā kapitālizācijas periodā ir p , bet

m -reiz isākā periodā $\frac{p}{m}$, tad tomēr

otra kapitālizācijas metode vienā un tai pašā laikā dos vairāk augļu. Augļu likmes, kas dod to pašu aizdevuma summas pieaugumu noteiktā laika posmā, kaut gan vienā gadījumā augļu kapitālizācijas periods ir m -reiz isāks nekā otrā, ir sakarā

$$1 + \frac{p}{100} = \left(1 + \frac{p_1}{100}\right)^m, \text{ tā ka zinot}$$

vienu, var atrast otru. Likmes p un p_1 sauc par savā starpā konformām (atbilstošām), bet likmes p un $\frac{p}{m}$ — par savā starpā relatīvām (ar laiku samērīgām). rl

Augļu augļu tabula (Zinseszins-tabelle, таблица сложных процентов) → Augļu augļu matēmatika.

Augļu dalītājs (Zinsteiler, по-

стоянный делитель) → Augļu formulas.

Augļu formulas (Zinsformeln, процентные формулы) — apzīmējumi: augļi — a , augļu likme gadā — $p\%$, aizdevuma summa K , laiks, par kuru maksā augļus, izteikts gados — n , izteikts mēnešos — m , izteikts dienās — t . Atkarā no tam, kā izteikts laiks,

$$\text{jāņem vai nu } a = \frac{K \cdot n \cdot p}{100}, \text{ vai}$$

$$a = \frac{K \cdot m \cdot p}{100 \cdot 12}, \text{ vai } a = \frac{K \cdot t \cdot p}{100 \cdot 360}$$

(dažās valstīs, sevišķi ASV

un Anglijā, lieto $a = \frac{K \cdot t \cdot p}{100 \cdot 365}$).

Ja vēlas atrast vienā kopsummā augļus par vairākiem aizdevumiem, kuriem viena kopēja augļu likme, bet dažāds ilgums dienās, tad var ņemt aiz iekavām formu-las nemainīgu daļu. Sadalot formulu

$$a = \frac{K \cdot t \cdot 360}{100 \cdot p}$$

dalāmo sauc par **augļu skaitli** (Zinszahl, процентные числа), bet dalītāju par **pastāvīgo** jeb **augļu dalītāju** (Zinsteiler, постоянный делитель). Augļu kopsummu atrod, dalot augļu skaitļu kopsummu ar augļu dalītāju. Ja augļu likme nedod dalītāju vesela skaitļa veidā, tad atrod vispirms augļus, kādi būtu, ja likme būtu istajai likmei tuva un tāda, kas daļa 360 bez atlikuma veselos skaitļos, pēc tam izdara korektūru pēc proporcijas principa. Blakus šiem t. s. maziem augļu skaitļiem un augļu dalītājiem lieto arī lielos, kas rodas, sadalot formulu mazliet citādi —

$$a = K \cdot t \cdot \frac{360 \cdot 100}{p}$$

rl

Augļu izmaksas (Zinskosten, издержки по процентам) → Iz-

Augļu likme (Zinssatz, Zinsfuß, процентная ставка) → Augļi.

Augļu likmes augstums (Höhe des Zinsfußes, высота процентной ставки) — augļu likmes (→ Augļi) skaitliskā nozīme, ko dabū, izsakot augļus % no kapitāla summas. 1) → Brīvās saimniecības apstākļos a. l. a. ir atkarīgs no → kapitāla pieprasījuma un → kapitāla piedāvājuma, jo **augļu likmes veidošanās** (Zinsbildung, образование процентной ставки) ir analoga → cenas veidošanās procesam. Teōrijas par a. l. a. mu: a) **noturīguma tendences teōrija** (Theorie der Beharrungstendenz der Zinshöhe, теория тенденции стойкости) — a. l. a. mam ir tendence svārstīties starp 3—4%, jo šī likme atkarīga no cilvēka mūža garuma, ko kapitāla īpašniekam vēl paredz ap 25 līdz 33 gadu. Ja šai atlikušajā mūža daļā kapitālists gribot savu kapitālu notērēt, tad gadā iznākot 3—4%. Tāpēc, ja a. l. a. noslidētu zem 3—4%, kapitāla īpašniekam būtu izdevīgāk savu kapitālu notērēt nekā aizdot (G. Cassel); b) **dilstošās augļu likmes likums** (Gesetz der sinkenden Zinsrate, закон убывающей процентной ставки) — augļu likmei ir tendence dilt sakarā ar → dilstošās peļņas likmes likumu, jo šās teōrijas autori peļņu identificē ar kapitāla augļiem (Ricardo, Marx). 2) Saistītā saimniecībā a. l. a. ir atkarīgs no **augļu rēgulēšanas** (Zinsregelung, регулирование процентов на капитал), kas ir viens no → kredīta politikas līdzekļiem. → Augļu teōrijas. Kapitāls. Peļņa. aa

Augļu likmes veidošanās (Zinsbildung, образование процентной ставки) → Augļu likmes augstums.

Augļu nodoklis (Rentensteuer, налог с процентов, с ренты) — nodoklis no kustama kapitāla

(dažādu vērtspapīru, naudas noguldījumu u. tml.) augļiem. kp

Augļu rēgulēšana (Zinsregelung, регулирование процентов) → Augļu likmes augstums.

Augļu skaitlis (Zinszahl, процентное число) → Augļu formulas.

Augļu teōrijas, arī kapitāla augļu teōrijas (Zinstheorien, теория процентов на капитал) — teōrijas, kas izskaidro, kāpēc par kapitālu maksā augļus. Teōrijas, kam literatūrā radušies speciāli nosaukumi: 1) **kanoniskā augļu teōrija** (kanonistische Zinstheorie, каноническая теория) — augļi ir netaisnīgs ienākums, jo naudas izlietošana ir reizē arī tās patērēšana un tāpēc, ja bez aizdotās summas (patērētās naudas) prasa maksāt arī vēl atlīdzību par naudas lietošanu (augļus), tad ir prasīta divkārsa atlīdzība (Akvinas Toms); 2) **fruktifikācijas augļu teōrija** (Fruktifikationstheorie, фруктификационная теория) — aizdotai naudai jāienes tāda pati summa, kādu ienes zemes gabals, ko par aizdoto summu iespējams nopirkt, jo citādi par naudu izdevīgāk pirkt zemi nekā to aizdot (Turgot); 3) **produktivitātes augļu teōrija** (Produktivitätstheorie, теория продуктивности) — kapitāls ir produktīvs, un tāpēc par savu veikumu tam jāsaņem atlīdzība (J. B. Say). Šo teōriju jaunākā laikā sauc par **naīvo produktivitātes teōriju** (naive Produktivitätstheorie, наивная теория продуктивности) pretstatā **modificētai produktivitātes teōrijai** (modifizierte Produktivitätstheorie, модифицированная теория продуктивности) — augļu likmes augstums atkarīgs no kapitāla robežvienības (pēdējās ražošanā ieguldītās kapitāla vienības) produktivitātes (J. H. v. Thünen); 4) **lietošanas augļu teōrija**

(Nutzungstheorie, теория пользования) — augļi ir atbildība par kapitāla lietošanu atbilstoši kārtas saimniecisko labumu ražošanai (Carl Menger); 5) **darba augļu teorija** (Arbeitstheorie, трудовая теория) — augļi ir atbildība par darbu kapitālistam, kas nepiedalās tieši to preču ražošanā, kuŗā piedalās kapitāls, bet gan netieši, ar citu labumu palīdzību, kas ir darba rezultāts (James Mill); 6) **abstīnences augļu teorija** (Abstinenztheorie, теория воздержания) — augļi ir atbildība par → abstīnenci vai — jaunākā formulējumā — par gaidīšanu, kāpēc šo teoriju sauc arī par **gaidīšanas augļu teoriju** (Wartentheorie, теория ожидания); 7) iepriekšējai a. t.-jai ļoti tuva ir **kapitāla dispozīcijas augļu teorija** (Kapitaldispositionstheorie, теория диспозиции капитала) — kapitāla dispozīcija un nevis kapitāls ir → ražošanas faktors blakus darbam un zemei. Kamēr gaidīšana nozīmē atteikšanos uz zināmu laiku patērēt zināmu kapitālu, tikmēr kapitāla dispozīcija nozīmē tās pašas parādības pozitīvo pusi — iespēju rīkoties ar šo kapitālu pa gaidīšanas laiku. Augļi nepieciešami, lai ierobežotu pieprasījumu pēc kapitāla dispozīcijas, jo tā ir šaura (→ Šaurība); 8) **ažio augļu teorija** (Agiotheorie, ажио теория, теория лажа) — augļi ir starpība starp tagadnes labumu un nākotnes labumu vērtību, jo tos labumus, ko cilvēks var saņemt tagadnē, viņš vērtē augstāk par tiem, ko varēs saņemt tikai nākotnē (E. v. Böhm-Bawerk). Analoga minētajai teorijai ir **laika starpības augļu teorija** (Zeitdifferenztheorie, теория разницы во времени), kas atšķiras no iepriekšējās tikai ar izskaidrojumu, kāpēc cilvēki tagadnes labumu vērtē augstāk par nākotnes labumu (Irving Fisher); 9) **izman-**

tošanas augļu teorija (Ausbeutungstheorie, теория эксплуатации) — strādnieki saņem tikai daļu no sava darba radītā produkta, bet pārējā daļa jeb → virsvērtība paliek kapitālistam kā viņa peļņa jeb augļi (Marx); 10) **monētārā augļu teorija** (monetäre Zinstheorie, монетарная теория) — augļi rodas nevis sakarā ar ražošanas procesu, bet gan sakarā ar maiņas procesu, i. t. sakarā ar metalla naudu, un tāpēc, iekārtojot citu naudas sistēmu, iespējams augļus izskaust (Proudhon, Silvio Gessel, G. Feder); 11) **dinamiskā augļu teorija** (dynamische Zinstheorie, динамическая теория) — statiskā stāvoklī (→ Dinamika) iespējami tikai divi ienākuma veidi — alga un zemes rente, kamēr dinamiskos apstākļos iespējami arī kapitāla augļi, kas rodas speciāla tīrienesas pieauguma veidā, kuŗu rada uzņēmēja jaunās idejas un radošās spējas, kamēr konkurence nav vēl paspējusi šo pieaugumu nonivelēt. → Augļi. Augļu likmes augstums. Kapitāls. Ienesa. Labums. aa

Augļu vērtspapīri (festverzinsliche Wertpapiere, процентные ценные бумаги) → Biržas kurss.

Augoša cena (steigender Preis, возрастающая цена) → Cenu veidi.

Augošās izmaksas (steigende Kosten, возрастающие издержки) → Izmaksas.

Augšne (Boden, почва) — virsējās zemes kārtas, kuŗas iespaido klimats un kuŗās notiek bioloģiskie, ķīmiskie un fiziskie procesi augu, dzīvnieku un sīkbūtnu darbības dēļ. A-nes virsējo daļu, ko skaŗ lauksaimniecības rīki, sauc par **āramkārtu** (Ackerkrume, пахотный слой).

Augstā konjunktūra (Hochkonjunktur, высокая конъюнктура) → Cikliskās svārstības.

Augstākā alga (Höchstlohn, максимальная заработная плата) → Algu veidi.

Augstākā cena (Höchstpreis, максимальная цена) → Cenu veidi.

Augstākais kurss (Höchstkurs, наивысший курс) → Biržas kurss.

Augstākas būves tiesība (Recht, höher zu bauen, право строиться выше соседнего здания) → Servitūts.

Augstāko kārtu atvasinājumi (höhere Ableitungen, производные высших порядков) → Atvasinātā funkcija.

Augstāko kārtu diferences (Differenzen höherer Ordnung, разности высших порядков) → Diferences.

Augšņu ekonomiskā klasifikācija (ökonomische Klassifizierung der Böden, экономическая классификация почв) — augšņu iedalījums pēc to ražības pakāpes; šo iedalījumu nosaka kadastrālā jeb ienesīguma vērtēšanā. Še ievēro augšņu dabisko auglību, klimatu un lauku stāvokli. eš

Augu barība (Nahrung der Pflanzen, пища растений) → Barība.

Augu maiņa, augu nomaiņa (Fruchtwechsel, плодосмен, чередование растений) — viena auga nomaiņšana laukā ar kādu citu augu, kam citādas prasības augšanai. Tādā kārtā a. m. ir augsnes barības vielu un augšanas apstākļu pilnīgākas izmantošanas līdzeklis. A. m-ņas nepieciešamība bija zināma jau senajām kultūrtautām. A. m-ņas priekšrocības: slāpekļa uzkrājēji augi mainās ar slāpekļa patērētājiem augiem; augi, kas labi nomāc nezāles, mainās ar vājiem nezāļu apēnotājiem augiem; augi, kas uzlabo augsnes struktūru, mainās ar struktūras pasliktinātājiem; augus ar sekli ejošām saknēm

nomaina augi, kam saknes iet dziļi un kas tādēļ minerālās barības vielas uzņem no zemes dziļākām kārtām. Labi iekārtotās a. m-ņas starp divām labībām novieto rušināmos augus, aboliņu vai pākšaugus. → Augu seka. 1

Augu maiņas princips (Prinzip des Fruchtwechsels, принцип плодосмена) → Lauksaimniecības sistēma. Augu maiņa.

Augu maiņas saimniecība (Fruchtwechselwirtschaft, плодосменное хозяйство) — laukropības sistēma, kas lauku izmantošanā ievēro augu seku. Piem., sadalot aņamzemi 7 laukos, augu seka pēc laukiem un gadiem varētu būt šāda:

Lauks	G a d s						
	1940.	1941.	1942.	1943.	1944.	1945.	1946.
1.	rudzi kvieši	kartupeļi sakņaugi	mieži	zirņi vīķi	auzas	aboliņš	aboliņš
2.	kartupeļi sakņaugi	mieži	zirņi vīķi	auzas	aboliņš	aboliņš	rudzi kvieši
3.	mieži	zirņi vīķi	auzas	aboliņš	aboliņš	rudzi kvieši	kartupeļi sakņaugi
4.	zirņi vīķi	auzas	aboliņš	aboliņš	rudzi kvieši	kartupeļi sakņaugi	mieži
5.	auzas	aboliņš	aboliņš	rudzi kvieši	kartupeļi sakņaugi	mieži	zirņi vīķi
6.	aboliņš	aboliņš	rudzi kvieši	kartupeļi sakņaugi	mieži	zirņi vīķi	auzas
7.	aboliņš	rudzi kvieši	kartupeļi sakņaugi	mieži	zirņi vīķi	auzas	aboliņš

Augu seka (Fruchtfolge, севооборот), tāda sējas kārtība, kur lauku kultūras seko cita citai noteiktā maiņā (→ Augu maiņa), t. i. pēc zināmas sistēmas vai plāna. Noteikta a. s. turpinās zināmu gadu skaitu un tad atkārtojas. Šo posmu sauc par **rotāciju** (Umlauf, Rotation, ротация, оборот). Piem., augu secai ābolīš, kvieši, cukurbietes, mieži ir četrgadēja rotācija. A. seku ierīkojot, ņemami vērā visi augu maiņas noteikumi. Kultūrām, kas kāras pēc vienām augu barības vielām, jāseko kultūrām, kas kāras pēc citiem barības elementiem u. t. t. Vienas vai otras a. sekas piemērotību zināmai saimniecībai noteic zeme, klimats, tirgus prasības u. c. apstākļi. → Augu maiņa.

1

Aukla (Schnur, шнур) — gaŗuma mērs: Lietuvā = 48,72585 m, Polijā (sznur) = 43,2 m.

Aurārs (Aurar, аурар) → Nauda.

Austral → Čārterlīgums.

Austrālijas mārciņa (Australisches Pfund, Австралийский фунт) → Nauda.

Austriešu skola (Österreichische Schule, Австрийская школа) — viens no → robeŗderīguma skolas virzieniem. Skolas galvenie pārstāvji Mengers, Bēm-Baverks un Vizers (Carl Menger, Eugen von Böhm-Bawerk, Friedrich von Wieser). → Metoŗu strīds. aa

Austromarksisms (Austromarkxismus, Австромарксизм) — marksisma austriešu skola (Otto Bauer). Pretēji revizionismam, bet līdzīgi bolševismam a. atzīst proletāriskās revolūcijas nepieciešamību un proletāriāta diktāturu sociālisma realizēšanai. No bolševisma a. atšķiras proletāriāta diktātūras realizēšanas paņēmienu un līdzekļu izvēlē, kā arī pieejā nacionālajam jautājumam. Pēc a-ma teorētiku uzskatiem

proletāriāta diktātūrai jābūt vienīgi aizsarglīdzeklim pret kapitalistu soliem aizkavēt reformas, kas proletāriātu ved uz sociālismu. Arī revolūcijas taktikas jautājumā a-ma un bolševisma ieskatī šķīrās, jo a. mācīja, ka proletāriskā revolūcija var notikt tikai tad, ja tās priekšgalā nostājas Rietumeiropas strādnieku šķira. Blakus revizionismam un bolševismam a. pieder pie ievērojamākajām marksisma mācībām, kas centās sev iekarot vietu Rietum- un Viduseiropā starp 1904. un 1930. un bija pamata viedoklis turienes sociāldemokratiskajām partijām un otrai internacionālei. Pēc savas būtības a. stipri līdzīgs bolševisma apkārtotajam maziniecismam. er

Austrumindijas kompanijas (Ostindische Kompagnien, Остриндская компания) — tirdzniecības s-bas, kas dažādās zemēs 16.—19. g. s. darbojās tirdzniecībai ar Indiju un Zunda salām. Pazīstamākās — Nīderlandes (Vereenigde Oostindische Compagnie) 1602.—1795.; Anglijas (Governors and Company of merchants of London, trading to the East-Indies, no 1708. United East-India Company) 1599.—1858.; Francijas (Compagnie des Indes Orientales et Occidentales) 1664.—1770.; Zviedrijas (Ostindiska kompaniet) dib. 1626. ed

Außenh. Dt. — šai vārdnīcā lietsots saīsinājums: Der Außenhandel Deutschlands.

Autarķija (Autarkie, автаркия) — saimnieciskas pašpietiecības sistēma, kas cenšas pēc pilnīgas vai maksimālas saimnieciskas neatkarības. A-jas ideja sastopama jau klasiskajā senatnē. Priekšrocības, ko cer iegūt ar a-ju, ir lielāka drošība un stabilitāte, sevišķi karu un krīžu laikā, kā arī nacionālās saimniecī-

bas pasargāšana no nevēlamām ārējām ietekmēm. Negatīvā puse ir — izslēgšanās no starptautiskās darba dalīšanas un tās priekšrocībām.

Autilisms (Authylismus, autogilism) → Knapa naudas teōrija.

Auto ceļi (Kraftwege, автомобильные дороги) → Ceļi.

Auto civiltiesiskās atbildības apdrošināšana (Kraftfahrzeug-,

Autohaftpflichtversicherung, страхование автомобилей от гражданской ответственности) → Saistību un pienākumu apdrošināšana.

Auto kasko apdrošināšana (Kraftfahrzeugkaskoversicherung, Autokaskoversicherung, страхование автомобилей по каско) → Mantu apdrošināšana.

Auto nelaimes gadījumu apdrošināšana (Kraftfahrzeugunfallversicherung, страхование от несчастных случаев при автокатастрофах) → Personu apdrošināšana.

Auto satiksme (Kraftverkehr, Kraftfahrzeugverkehr, Autoverkehr, автомобильное сообщение), arī motorizēta satiksme, spēkratu satiksme — cilvēku vai mantu pārvadāšana no vienas vietas uz otru pa sauszemes ceļiem, izņemot sliedēm, ar braucamiem, ko dzen tajos iebūvēts motors. aj

Autodidakts (Autodidakt, автодидакт, самоучка) — cilvēks, kas izglītojies pašmācībā.

Autogenā nauda (autogenisches Geld, автогенные деньги) → Knapa naudas teōrija.

Autokratija (Autokratie, автократия, самодержавие) — patvaldība; pārvaldes sistēma, kur vienā personā koncentrēta neierobežota valsts vara.

Automatiskā apdrošinājuma atjaunošana (automatische Versicherungsverlängerung, автомати-

ческое возобновление страхования) → Apdrošinājuma līgums.

Automatiskā atbildība (automatische Haftung, автоматическая ответственность) → Apdrošinājuma līgums.

Automatismus (Automatismus, автоматизм) — ekonomiskajā politikā kādreiz dominējušais uzskats, ka saimnieciskā dzīvē augstākais sniegums iegūstams tad, ja ļauj saimnieciskiem procesiem ritēt automatiski, t. i., cenām veidoties neierobežotas pieprasījuma un piedāvājuma spēles rezultātā, algām un kapitāla augļu likmei — tāpat, arī valūtu kursiem un starptautiskai tirdzniecībai. Dažreiz mēdz runāt par automatismu arī saimnieciskās dzīves atsevišķās nozarēs. Piem., par **zelta automatismu** (Goldautomatismus, автоматизм золота) sauc tādu naudas politiku, kas, pastāvot → zelta standartam, ļauj valūtu kursiem svārstīties un izlīdzināties pieprasījuma un piedāvājuma neierobežotas spēles rezultātā, t. i., valsts neietekmētiem. → Brīvā saimniecība. Cenas veidošanās. Algas veidošanās process. Liberālisms. aa

Automatu tirdzniecība (Automatenhandel, торговля при помощи автоматов) — tirdzniecības veids, kas masu ražojumu izplatīšanā cilvēku (pārdevēju, aģentu u. t. t.) vietā izmanto dažādas mehāniskas ierīces — automatus. → Noiets. Tirdzniecības veidi. vv

Autometallisms (Autometallismus, автометаллизм) → Knapa naudas teōrija.

Automobilista atbildība (Automobilhaftpflicht, ответственность автомобилистов) — atbildība, kuru automobiļu īpašniekam (vai turētājam) uzliek speciāli likumi par nodarīto kaitējumu, neatkarīgi no viņa vainas. Viņš atbrī-

vojas no atbildības tikai likuma norādītos gadījumos (nepārvarama vara, cietušā vaina). Ljā šāda speciāla likuma nav. kč

Automobiļu apdrošināšana (Kraftwagenversicherung, страхование автомобилей) → Mantu apdrošināšana.

Automobiļu nodoklis (Automobilsteuer, налог с автомобилей) — nodoklis, ko ņem no dažāda veida automobiļiem. Sākumā a. n. bija luksa nodoklis. Tagad tam bieži → mērķa nodokļa raksturs, un to ieskaita sevišķā ceļu fondā, kuŗu izlieto šoseju u. c. zemes ceļu uzlabošanai un ierīkošanai. Dažās valstīs tas ir transporta nodoklis. kp

Automobiļu nolietojanās (dzīvības) apdrošināšana (Kraftwagenlebensversicherung, Autolebensversicherung, страхование автомобилей от износа) → Mantu apdrošināšana.

Autonomā amortizācijas kase (Caisse Autonome d'Amortissement, автономная амортизационная касса) — valsts kredītiestāde Francijā, kuŗas uzdevums ir uzpirkt un dzēst valsts īstermiņa vekselus. Dibināta 1926. Līdzekļus iegūst l. t. no tabakas monopola un valsts budžeta atlikumiem. rr

Autonomais muitu tarifs (autonomer Zolltarif, автономный таможенный тариф) → Muita.

Autonomija (Autonomie, Selbstsetzung, автономия) — kāda kopuma, arī teritoriāla, tiesība valsts likumdošanas tiesību robežās kārtot iekšlietas pēc savām tiesību normām. Ar autonomām valstīm saprot pussuverēnās valstis, kuŗām savas iekšējās dzīves kārtošānā pieder likumdošanas vara, ciktāl to neizlieto tā valsts apvienība, pie kuŗas tās pieder.

Autonomijas likums (Autonomie-Gesetz, закон об автономии)

— valsts likumdošanas akts, ar kuŗu kādam valsts apgabalam vai arī noteiktām personu grupām ir piešķirtas tik plašas pašvaldības tiesības, kas ietver sevī tiesību izdot noteiktās lietās vietējos likumus. Pirmajā gadījumā, t. i., kur a. l. ietver noteiktu apgabalu, runā par teritoriālo autonomiju, otrā gadījumā — par personālo autonomiju. v

Autora tiesības (Urheberrecht, авторское право) — autora ekskluzīvās tiesības izlietot savu darbu savās personiskajās un mantiskajās interesēs. Autors ir darba radītājs. A. t-bu objekti — literatūras, mākslas un zinātnes darbi. A. t. rodas ar darba radīšanu, izbeidzas arī ar laiku: tās pieder autoram visu viņa mūžu, bet viņa mantiniekiem — 50 gadus no autora nāves. A. t. uz fotogrāfijas darbu pastāv desmit gadus. A. t-ba tulkot darbu pieder vienīgi viņam desmit gadus; ja viņš šai laikā to neizlieto, šī viņa ekskluzīvā tiesība izbeidzas. A. t. ir atsavināmas un mantojamas tiesības. A. t. atsavina ar → izdevuma līgumu un → skatuves līgumu. kč

Autoritārā algu politika (autoritäre Lohnpolitik, авторитарная политика заработной платы) → Algu politika.

Autoritāra valsts (autoritärer Staat, Führerstaat, nationaler Rechtsstaat, авторитарное государство) — viens no tiesiskas valsts veidiem. A. v. no citām valsts formām atšķiras vairākos svarīgos principos: 1) valsts varas pamatošanā, 2) tautas politiskā organizēšanā, 3) valsts varas koncentrācijā un uzdevumos, 4) tautas un valsts apvienības ciešumā. A-ras v. principi, sevišķi valsts un tautas ciešā kopība un nacionālo interešu nostādīšana pienācīgā augstumā, tāpat arī

administratīvo amatpersonu atbildības pastiprināšana, pilsoņu organizētās pašdarbības veicināšana un valstiskuma un pienākuma apziņas pacelšana piešķir autoritārai valsts iekārtai īpatnēju nokrāsu. Pārgrozības, kas a-ras v. tiesiskā iekārtā notiek uz šiem pamatiem, ir pilnīgā saskaņā ar tiesiskas valsts pamatprincipiem, jo šās pārgrozības notiek saskaņā ar likumiem. Likuma cieņa un autoritāte var tikt ieskatīta par vienu no a-ras v. raksturīgām īpatnībām. Visi publisku iestāžu darbinieki a-rā v-tī ir likumam padoti likumības sargātāji un atbild par savu darbību likuma priekšā. Šā iemesla dēļ a. v. ir tiesiska valsts, proti — viens no tiesiskas valsts veidiem. Individs a-rā v-tī tiek organizētā veidā iekļauts attiecīgā sabiedrības grupā un līdz ar to ciešāk piesaistīts tautai kā organiska tautas sastāvdaļa. Individua tiesības tiek atzītas un tiesiski nodrošinātas, pie kam tiek uzsvērtā doma, ideja, ka pilsonis bauda savas tiesības ne tik daudz kā atsevišķs individs, bet pirmām kārtām kā tautas loceklis un valsts pilsonis.

v

Autoritāte (Autorität, авторитет) — garīga, fiziska vai morālika pārākuma radīta un atzīta cieņa. Vispārīgā nozīmē a. ir lietpratējs, kam sava darba lauka jautājumos pieder izšķirīgais vārds. No tā **ticība autoritātei** (Autoritätsglauben, вера в авторитет), t. i., ticība citas personas lēmumam bez paša pārbaudīšanas.

Autsaideris (Außenseiter, outsider, аутсайдер) — uzņēmumu apvienībās viens vai vairāki uzņēmumi, kas apvienībā nepiedalās, kaut gan tanī ir aicināti. Par a-riem neuzskata tādus uzņēmumus, kas ar nolūku apvie-

nībā nav aicināti vai pret kuriem apvienība tieši ir vērstā. Pēdējo gadījumu sauc par **boikotu** (Boykott, бойкот). Pamudinātu piedalīšanās apvienībā, nereti lietojot dažādus piespiedu līdzekļus, sauc par **apvienības spaidiem** (Organisationszwang, принуждение к объединению), bet šā pamudinājuma noraidījumu — par **apvienības noraidījumu** (Organisationsablehnung, отказ от объединения). Pēc uzņēmumu apvienību rakstura a-rius sauc: **karteļos** — par **karteļa autsaideriem** (Kartellaußenseiter, аутсайдеры картели), **концернос** — par **конcerna autsaideriem** (Konzernaußenseiter, аутсайдеры концерна), **сindikātos** — par **сindikāta autsaideriem** (Syndikataußenseiter, аутсайдеры синдиката) u. t. t. Pēc noraidījuma apjoma izšķir: a) **istos autsaiderus** (Vollaußenseiter, полные аутсайдеры) un b) **daļējos autsaiderus** (Teilaußenseiter, частичные аутсайдеры), kas gan piedalās apvienībā, bet patur sev rīcības brīvību neizpildīt daļu no apvienības noteikumiem un priekšrakstiem. Apvienības lietotos aktīvos paņēmienus a-riju apkaņošanā sauc par **autsaideru apkaņošanas paņēmieniem** (Kampfmittel gegen Außenseiter, приемы борьбы с аутсайдером), bet šo paņēmieni kopumu — par **apkaņošanas politiku** (Kampfpolitik, политика борьбы). Te pieder starp citu t. s. **apkaņošanas cenas** (Kampfpreise) — pazeminātas vai privilēģētas cenas, ar kuŗu palīdzību grib a-rius iznīcināt vai piespiest paklausīt; **apkaņošanas rabats** (Kampf rabatt, Treurabatt, скидка с целью борьбы) — rabats, ko piešķir klientiem, kas nelīgst tirdzniecības darījumus ar a-riem u. t. t. Pretējo stāvokli, t. i., tad, kad apvienība a-rius pati aktīvi neapkaņo, bet tikai

aizsargās pret tiem, sauc par aizsardzības politiku (Abwehrpolitik, оборонительная политика).

vv

Autsaideņu apkaņošanas paņēmienu (Kampfmittel gegen Außen-seiter, приемы борьбы с аутсайде-рами) → Autsaideris.

Avaldēbitors (Avaldebitor, дебитор по авалу) → Avalkredits.

Avalkreditors (Avalkreditor, кредитор по авалу) → Avalkredits.

Avalkredits (Avalkredit, авальный кредит) — banku galvojumi par savu klientu darījumiem vai saistībām — vekseļu, muitas, nodokļu un transporta izdevumu savlaicīgu nokārtošanu.

rr

No bankas viedokļa a. ir bankas → varbūtējs parāds un reizē arī bankas → varbūtējs prasījums. Varbūtējs parāds tādēļ, ka bankai tas jāmaksā tikai tad, ja tiešais vekseļu parādnieks savu vekseļa parādu nemaksā, un varbūtējs prasījums tādēļ, ka banka to no sava klienta var piedzīt tad, ja tā nemaksāšanas dēļ izpirkusi klienta vekseli. Vedot a-ta nolēsumu grāmatvedībā, grāmatās atver 2 korespondējošus kontus: bankas varbūtējo parādu grāmato avalkreditoru kontā (banka ir avalkreditors), bet varbūtējo prasījumu grāmato avaldēbitoru kontā (avaldēbitors ir bankas klients, a-ta ņēmējs). Varbūtējos parādus un varbūtējos prasījumus kā → atzīmju posteņus parasti parāda → bilances priekšailē vai ārpus bilances. Tā kā varbūtējo parādu un prasījumu summas arvien ir vienādas, tad bieži kā atzīmju posteni uzrāda tikai vienu no tām, parasti — varbūtējo parādu summu. Praksē terminu a. lieto arī plašākā nozīmē — kā galvojumu kreditu jeb drošības kreditu (Bürgschaftskredit, Sicherheits-

kredit, Kautionskredit, кредит с поручительством или обеспеченный кредит). kb

Avalprovīzija (Avalprovision, провизия за авальный кредит) — atlīdzība bankām par avalkreditu.

Avals (Aval, аваль, вексельное поручительство) — vekseltiešisks galvojums. Ar a-lu nodrošina vekseļa samaksu pilnā summā vai summas daļā. Galvnieks atbild tādā pašā veidā kā tas, par kuņ galvojums dots. kč

Avansieris (Vorschueempfänger, получатель аванса) → Avanss.

Avanss (Vorschuß, Avance, аванс) — 1) iepriekšējs maksājums gadījumos, kad nav precīzi zināma maksājumu kopsumma, vai arī, kad galīga nolēšana notiks tikai nākotnē, piem., a-si darbiniekiem dažādu tekošu izdevumu segšanai;

2) iepriekšējs maksājums noteiktam mērķim, ar kuņ nesezd visu maksājumu, bet tikai kādu maksājuma daļu. Še pieder t. s. **iemaksas** (Einzahlung, взносы), ko maksā, līgstot līgumu par nākotnē izpildāmu maksājumu, un arī **algu avansi** (Lohnvorschuß, аванс в счет заработной платы). A-si nav samaināmi ar **rokas naudu** (Handgeld, задаток), t. i. ar maksājumiem, ko, līgumu līgstot, viena puse dod otrai ne vien par pierādījumu, ka līgums galīgi noslēgts, bet arī kā nodrošinājumu, ka tas tiks izpildīts.

vv

Avanss var būt **vienreizējs** (einmaliger Vorschuß, разовый аванс) — atsevišķa izdevuma nokārtošanai, vai arī **pastāvīgs** (laufender Vorschuß, постоянный аванс). A-su, kas tālāk nodots kādai personai izdevumu nokārtošanai, sauc par subavansu. **Avansieris** (Vorschueempfänger,

Saīsinājumu saraksts

Katrā atsevišķā rakstā saīsināts attiecīgā raksta šķirklis. Piem., 96. lpp. saīsinājums «ā. k. k. b.» nozīmē — ārējās kapitāla kustības bilance.

Šķirkļus lietojot locījumos, saīsinājumos parādīti attiecīgie locījumi, piem., 13. lpp. «a-ti» lasāms: aģenti.

Ja šķirklis sastāv no vairākiem vārdiem, tad saīsināti visi šie vārdi. Piem., 12. lpp. «a. p.» lasāms: agronomiskā palīdzība.

Atsevišķie šo šķirkļu vārdi turpretim nav saīsināti, piem., 37. lpp. rakstā «algas teorijas» vārds «alga» nav saīsināts. Technisku iemeslu dēļ tomēr izņēmumi šai ziņā ir 13., 14., 16.—19., 26., 27., 34., 35., 38.—41., 44., 50.—52., 55., 56., 80., 85., 86., 89., 109., 114., 115. un 119.—123. lpp.

Datumu apzīmējumos izlaisti vārdi — gads, diena, mēnesis; piem., 87. lpp. iespiestais datums «1940. 6. 4.» lasāms: 1940. gada 6. aprīlī.

Pārējie vārdnīcā lietotie saīsinājumi ir šādi:

→ — skaties

/ / — izskaužams termins (ietverts slīpās svītrās)

angl. — angļu

A/S — akciju sabiedrība

ASV — Amerikas savienotās valstis

ATT — Valsts statistiskā pārvalde, Ārējā tirdzniecība un transits

Außenh. Dt. — Der Außenhandel Deutschlands

b-ba — biedrība

CL — civillikums

cm — centimetrs

CPL — civilprocesa likums

DSt — Valsts statistiskā pārvalde, Darba statistika

fr. — franču

g — grams

g. s. — gadu simtenis

ha — hektars

it. — italiešu

kg — kilograms

km — kilometrs

KPL — kriminālprocesa likums

K/S — komanditsabiedrība

kv. — kvintāls

l — litrs

lat. — latīņu

Lit. — literatūra

Lja — Latvija

Ljas Lauks. — Valsts statistiskā pārvalde, Latvijas lauksaimniecība

Lkr. — Likumu un rīkojumu krājums

lpp. — lappuse

Ls — lats

LStG — Valsts statistiskā pārvalde, Latvijas statistiskā gada grāmata

l. t. — lielāko tiesu

LV — Lielvācija

m — metrs

m² — kvadrātmets

MB — Valsts statistiskās pārvaldes mēneša biļetens statistikai un konjunktūrai

mm — milimetrs

nr. — numurs

p. — pants

piem. — piemēram

P/S — paju sabiedrība

RM — reichsmarka

RPStG — Rīgas pilsētas statistikas gada grāmata

RV — Rikojumu Vēstnesis

s-ba — sabiedrība

sk. — skaties

Stat. Jb. Dt. R. — Statistisches Jahrbuch für das Deutsche Reich

t — tonna

t° — temperatūra

t. i. — tas ir

tml. — tamlīdzīgi

t. s. — tā sauktais

u. c. — un citi

u. tml. — un tamlīdzīgi

u. t. t. — un tā tālāk

Vesel. stat. — Valsts statistiskā pārvalde, Tautas veselības statistika

Wirtsch. u. Stat. — Wirtschaft und Statistik

Autori apzīmēti rakstu beigās ar šādām šifrām:

aa — A. Aizsilnieks

aj — A. Jankovskis

al — A. Langins

av — A. Vinovskis

b — K. Birnbaums

ba — B. Ābers

bt — B. Treijs

d — A. Dzērve

eb — E. Balodis

ed — E. Dunsdorfs

ef — E. Fogels

er — E. Raisters

eš — E. Širons

fm — F. Mētra

hv — H. Vītols

jb — J. Bogens

jg — J. Grīnbergs

jl — J. Leimanis

jp — J. Pagasts

ka — K. Andžāns

kb — K. Bērziņš

kč — K. Čakste

kk — K. Kalniņš

kp — K. Puriņš

kz — K. Ziverts

l — J. Lielmanis

lš — L. Šulcs

m — P. Mucinieks

nl — N. Lagzdiņš

rl — R. Lindenbergs

rr — R. Roze

v — J. Vālbergs

vk — V. Kalniņš

vv — V. Velēns